

1976. 8414

Koledar
1976

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1976

Izdala Goriška Mohorjeva družba

Gorica 1976

8414 / 1976.

D 77.210 / 1977

Koledar je opremil in znamenja za mesece narisal Edi Zerjal

Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1976

je prestopno in ima 366 dni, to je 52 tednov in 2 dni. Začne se s četrtkom in konča s petkom.

Začetek letnih časov

Začetek pomladi :	20.marca ob 12.50
Začetek poletja :	21. junija ob 7.24
Začetek jeseni :	22. septembra ob 22.48
Začetek zime :	21. decembra ob 18.36

Sončni in lunini mrki

V letu 1976 bosta dva sončna in en lunin mrk, od katerih bo v srednji Evropi viden prvi sončni in edini lunin mrk.

Prvi obročasti sončni mrk bo 29. aprila od 8.22 do 14.25. Viden bo na srednjem delu Atlantskega oceana, v Turčiji in na Kaspiškem morju; vidljivost mrka se bo končala severno od Himalaje. Pri nas bo viden kot delni sončni mrk približno od 10. do 13. ure.

Delni lunin mrk bo 13. maja od 18.47 do 23.02. Viden bo v Avstraliji, skoraj po vsej Aziji in Evropi, v Afriki, Antarktiki kot tudi na Indijskem in Južnoatlantskem oceanu. Pri nas bo viden od 19.11 do 19.25.

Popolni sončni mrk bo 23. oktobra od 3.39 do 8.48. Viden bo v vzhodni Afriki, jugozahodni Avstraliji, na Indijskem in Tihem oceanu.

VREMENSKI PREGOVORI

Če Anton (17.) z dežjem prihaja, se zemlja še dolgo napaja.

Če bo prosinca mokriło, bo polje in grozdje slabo rodilo.

Če v januarju drevje od mraza poka, jeseni s sadjem preobloženo stoka.

DNEVI

JANUAR

31
DNI

1	Četrtek	Osmina Gospodovega rojstva; Marija božja mati
2	Petek	Bazilij (Vasilij) Vel., m.; Gregor Nacijanški ●
3	Sobota	Genovefa, dev.; Bertila, spok.
4	Nedelja	2. po božiču - Angela Folinjska, red.
5	Ponedeljek	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena)
6	Torek	Gospodovo razglašenje - Sveti Trije kralji
7	Sreda	Valentin (Zdravko), škof; Rajmund, red.
8	Četrtek	Severin, opat; Erhard, škof, Jurij iz Hozibe, menih
9	Petek	Julijan, muč.; Bazilisa, muč.; Hadrijan, opat ●
10	Sobota	Viljem, škof; Agaton, papež; Gregor X., papež
11	Nedelja	1. navadna - Jezusov krst; Pavlin, oglejski škof
12	Ponedeljek	Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč.
13	Torek	Hilarij (Radovan), škof, c. uč.; Veronika Milanska
14	Sreda	Oton, menih; Feliks (Srečko) Nolanski
15	Četrtek	Pavel, pušč.; Maver, opat; Habakuk, prerok

1. Našli so Marijo, Jožefa in Dete in čez osem dni so mu dali ime Jezus (Lk 2, 16-21)
4. Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jan 1, 1-18)
6. »Z vzhoda smo se prišli poklonit Kralju« (Mt 2, 1-12)
11. Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 1, 6b-11)
18. Prva dva učenca govorita z Jezusom (Jan 1, 35-42)
25. »Spokorimo se in verujmo evangeliju« (Mr 1, 14-20)

Mlaj 2. ob 15,40

Prvi krajec 9. ob 13,40

Sčip (polna luna) 17. ob 5,47

Zadnji krajec 24. ob 0,04

VREMENSKI PREGOVORI

Bolje volka v hlevu imeti, kot se ob toplem soncu v svečnici greti.

Kadar je na svečnico in Blaževo (3.) lepo, veliko v jeseni vina bo.

Kar svečana ozeleni, se rado posuši.

DNEVI

FEBRUAR

29
DNI

1	Nedelja	4. navadna - Brigita Irska, dev.; Sever, škof	●
2	Ponedeljek	Gospodovo darovanje (Svečnica)	
3	Torek	Blaž, škof, muč.; Oskar, škof	
4	Sreda	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, muč.	
5	Četrtek	Agata, dev., muč.; Albuin, škof, muč.	
6	Petek	Pavel Miki in tovariši, japonski muč.; Teofil, muč.	
7	Sobota	Egidij od sv. Jožefa, red.; Rihard, kralj	
8	Nedelja	5. navadna - Hieronim Emiliani, red.	●
9	Ponedeljek	Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.	
10	Torek	Sholastika, dev.; Viljem, muč.	
11	Sreda	Lurška Mati božja; Saturnin, muč.	
12	Četrtek	Evlalija, muč.; Benedikt Anianski	
13	Petek	Katarina de' Ricci, dev.; Hermenegilda, spok.	
14	Sobota	Ciril in Metod, slov. apostola; Zdravko; Bruno	
15	Nedelja	6. navadna - Jordan Saški, red.; Sigfrid (Zmago)	

1. Jezus uči, kakor kdor ima oblast (Mr 1, 21-28)

8. Ozdravil je raznovrstne bolnike (Mr 1, 29-39)

15. Jezus ozdravi gobavca (Mr 1, 40-45)

22. Sin človekov z oblastjo odpušča grehe (Mr 2, 1-12)

29. Nebeški Oče snubi svoje ljudstvo po Sinu (Mr 2, 18-22)

Mlaj 1. ob 7,20

Prvi krajec 8. ob 11,05

Sčip 16. ob 17,43

Zadnji krajec 23. ob 9,16

VREMENSKI PREGOVORI

Ce Gabrijela (24.) zmrzuje, slana več ne škoduje.

Ce je v sušcu zemlja preveč pila, bo poleti manj dobila.

Po Gregorju (12.) od vsakega vetra sneg skopni.

DNEVI

MAREC

31
DNI

1	Ponedeljek	Albin, škof, opat; Antonina, muč.
2	Torek	Pust; Neža (Janja, Ines) Praška, dev.; Henrik ●
3	Sreda	Pepelnica; Kunigunda, cesarica; Marin, muč.
4	Četrtek	Kazimir, kraljevič; Hadrijan, muč.
5	Petek	Hadrijan (Jadran), muč.; Janez Jožef od Križa
6	Sobota	Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), dev.
7	Nedelja	1. postna - Perpetua in Felicita, muč.
8	Ponedeljek	Janez od Boga, red.; Janez Avilski, duhovnik
9	Torek	Frančiška Rimska, red.; Gregor Niški ●
10	Sreda	40 mučencev; Makarij, škof; Janez Ogilvie, škof m.
11	Četrtek	Sofronij, škof; Evlogij, muč.; Konstantin, spok.
12	Petek	Doroteja, muč.; Maksimilijan iz Theveste, muč.
13	Sobota	Kristina, dev., muč.; Nikefor, škof; Evfrazija
14	Nedelja	2. postna - Matilda, kraljica; Fiorentina, opatinja
15	Ponedeljek	Klemen Dvoržak, red.; Ludovika de Marillac, red.

---

7. Jezusa satan skuša in angeli mu strežejo (Mr 1, 12-15)
14. Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 9, 2-10)
19. Jožef je ubogal angela (Mt 1, 16. 18-21. 24a)
21. »Poderite ta tempelj in v treh dneh ga bom postavil« (Jan 2, 13-25)
28. Bog je poslal svojega Sina, da bi svet odrešil (Jan 3, 14-21)

Mlaj 2. ob 0,25

Prvi krajec 9. ob 5,38

ščip 17. ob 3,53

Zadnji krajec 24. ob 19,54

VREMENSKI PREGOVORI

Če je Jurija (24.) dež in na Petra suša, se raduje kmetova duša.

Če na veliki petek dežuje, dobro leto se napoveduje.

Kadar murva brstí, slane se več bati ni.

DNEVI

APRIL

30
DNI

1	Četrtek	Hugo, škof; Venancij, škof, muč.	●
2	Petek	Frančišek Paolski, red.; Marija Egiptovska, spok.	
3	Sobota	Rihard, škof; Agapa (Ljuba), muč.	
4	Nedelja	5. postna - Izidor Seviljski, škof, c. uč.;	
5	Ponedeljek	Vincenc Ferrer, duhovnik; Irena (Miroslava), muč.	
6	Torek	Viljem, opat; Marcelin, muč.; Irenej, škof	
7	Sreda	Janez Krstnik La Salle, duhovnik; Herman Jožef	
8	Četrtek	Albert, škof, muč.; Valter, škof; Julija Billiard	►
9	Petek	Marija Kleofa; Tomaž Tolentinski, muč.	
10	Sobota	Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., mučenci	
11	Nedelja	6. postna - Stanislav, škof; Gema Galgani, dev.	
12	Ponedeljek	Lazar Tržaški, škof, muč.; Zeno, škof	
13	Torek	Marin I., papež, muč.; Hermenegild, muč.	
14	Sreda	Valerijan in tov., muč.; Lambert, škof, muč.	
15	Četrtek	Veliki četrtek; Helena (Jelka), kraljica	

4. Če seme umrje, obrodi obilen sad (Jan 12, 20-23)

11. Blagoslovljen, ki prihaja v Gospodovem imenu (Mr 11, 1-10)

Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mr 14, 1-72; 15, 1-47)

18. Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jan 20, 1-9)

25. Čez osem dni je prišel Jezus (Jan 20, 19-31)

Mlaj 1. ob 11,20 in 30. ob 2,47

Prvi krajec 8. ob 20,02

Sčip 16. ob 12,49

Zadnji krajec 23. ob 8,14

Bogastvo človeku ne odpravi smrti.
Bog ima zdravlje, zdravnik zdravilo.
Bolezen in smrt sta si sestri.

Tone Kralj
Vstajenje - Standrež
(foto Sergij Pahor)

16	Petek	Veliki petek; Bernardka Lurška, dev.	Ⓢ
17	Sobota	Velika sobota; Fortunat, muč.	
18	Nedelja	Velika noč - Apolonij, muč.; Elevertij Ilirski, muč.	
19	Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek - Leon IX. (Lavoslav), papež	
20	Torek	Hilda, dev.; Teotim, škof; Sulpicij, muč.	
21	Sreda	Anzelm, škof, c. uč.; Konrad Parzham, red.	
22	Četrtek	Aleksander (Saša), muč.; Luka, muč.	
23	Petek	Jurij, muč.; Vojteh (Vojko), škof, muč.; Gerard	€
24	Sobota	Fidel iz Singmaringena, duhovnik, muč.; Melit, škof	
25	Nedelja	2. velikonočna - bela; Marko, evangelist; Ermin	
26	Ponedeljek	Pashazij, opat; Franka Visalta, opatinja; Antonin	
27	Torek	Hozana Kotorska, dev.; Cita, dev.	
28	Sreda	Peter Chanel, duhovnik; Vital (Živko), muč.	
29	Četrtek	Katarina Sienska, dev., c. uč.; Peter Veronski, muč.	
30	Petek	Pij V., papež; Jožef Cottolengo, red.; Jakob	●

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

VREMENSKI PREGOVORI

Brez dežja Pankrac in Urban (25.), up dobre trgatve je dan.

Dež ob vnebohodu za košnjo ni po godu.

Velikega travna če pogosto grmi, se kmet dobre letine veseli.

DNEVI

MAJ

31
DNI

1	Sobota	Jožef Delavec - Praznik dela
2	Nedelja	3. velikonočna - Atanazij, škof, c. uč.; Saturnin
3	Ponedeljek	Filip (Zdenko) in Jakob ml., apostola; Mavra
4	Torek	Florijan (Cvetko), muč.; Cirijak
5	Sreda	Gotard, škof; Angel, muč.; Silvan, muč.
6	Četrtek	Dominik Savio, dijak; Evodij, škof
7	Petek	Gizela (Željka), opatinja; Domicijan, škof
8	Sobota	Viktor (Zmago) Milanski, muč.; Dezider (Željko)
9	Nedelja	4. velikonočna (Nedelja za poklice) - Pahomij, opat
10	Ponedeljek	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.
11	Torek	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, škof
12	Sreda	Nerej in Ahilej, muč.; Pankracij, muč.
13	Četrtek	Servacij, škof; Peter Regalati, red.
14	Petek	Matija, apostol; Mihael Garcoits, red; Justina, muč.
15	Sobota	Izidor, kmet; Zofija (Sonja), muč.; Torkvat

2. Kristus je moral trpeti in vstati od mrtvih (Lk 24, 35-48)

9. Dobri pastir da življenje za svoje ovce (Jan 10, 11-18)

16. »Kdor ostane v meni in jaz v njem, ta rodi obilo sadu« (Jan 15, 1-8)

23. Kdor zares ljubi, življenje da za svoje prijatelje (Jan 15, 9-17)

27. Bil je vzet v nebo in sedel na božjo desnico (Mr 16, 15-20)

30. Verniki naj bodo eno, kakor sta Oče in Sin eno (Jan 17, 11b-19)

Maj 30. ob 2,47

Prvi krajec 7. ob 6,17

Sčip 15. ob 21,04

Zadnji krajec 22. ob 22,22

Kar mladci ne vedo, starci povedo.

Kar v mladih letih zamudiš, težko kdaj več popraviš.

Tone Kralj
Sv. Jožef - Standrež
(foto Sergij Pahor)

16	Nedelja	5. velikonočna - Janez Nepomuk, muč.; Ubald, škof
17	Ponedeljek	Paskal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt, opat
18	Torek	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, kralj
19	Sreda	Peter Celestin (Rajko), papež; Ivo, duhovnik
20	Četrtek	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spok.
21	Petek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov.
22	Sobota	Renata, spok.; Julija, dev., muč. €
23	Nedelja	6. velikonočna - Dezider (Željko), škof
24	Ponedeljek	Marija Pomočnica kristjanov; Socerb (Servul), m.
25	Torek	Beda Častitljivi, duhovnik, c. uč.; Gregor VII., p.
26	Sreda	Filip Neri, duhovnik; Lambert, škof; Pavlin, muč.
27	Četrtek	Gospodov vnebohod - Avgustin Canterburyjski, škof
28	Petek	German Pariški, škof; Bernard Menthonski, duhov.
29	Sobota	Maksim Emonski, škof; Teodozija, dev., muč.
30	Nedelja	7. velikon. - Ivana Orleanska, dev.; Ferdinand
31	Ponedeljek	Marijino obiskanje; Petronala, dev.; Kancijan in t.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ako na Medarda (8.) deži, se grozdje do brente drži.

Če je megla na dan Vida (15.), je pšenica malo prida.

Kakor vreme kresnic, takšno tudi do žanjic.

DNEVI

JUNIJI

30
DNI

1	Torek	Justin, muč.; Pamfil, muč.
2	Sreda	Marcelin, muč.; Peter, muč.; Erazem, škof, muč.
3	Četrtek	Karel Lwanga in tov., ugandski mučenci; Klotilda
4	Petek	Francišek Caracciolo, red.; Kvirin, škof, muč.
5	Sobota	Bonifacij, škof, muč.; Dorotej, muč.; Svetko, muč.
6	Nedelja	Binkošti - Norbert, škof; Filip, diakon
7	Ponedeljek	Robert, opat, Vilibald, škof
8	Torek	Medard, škof; Viljem (Vilko), škof; Severin, škof
9	Sreda	Efrem Sirski, diakon, c. uč.; Primož in Felicijan
10	Četrtek	Bogumil, škof; Itamar, škof; Zaharija, muč.
11	Petek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), muč.; Fortunat
12	Sobota	Janez Fakundski, red.; Adelajda, dev.
13	Nedelja	Sveta Trojica - Anton (Zvonko) Padovanski
14	Ponedeljek	Elizej, prerok; Valerij, muč.; Rufin, muč. Ⓢ
15	Torek	Vid (Vitomir), muč.; Benilda, muč.

6. »Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Sv. Duha« (Jan 20, 19-23)

13. Jezus naroči krščevati v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (Mt 28, 16-20)

17. »To je moje telo, to je moja kri« (Mr 14, 12-16. 22-26)

20. Kristus je gospodar narave (Mr 4, 35-41)

27. Jezus pokliče deklico nazaj v življenje (Mr 5, 31-43)

29. Jezus obljubi Petru najvišjo oblast (Mt 16, 13-19)

Mlaj 28. ob 15,50

Prvi krajec 6. ob 13,20

Sčip 14. ob 5,15

Zadnji krajec 21. ob 14,15

Kdor v jedi in pijači mero drži, učaka starih dni.

Kjer je človek, tam je smrt.

Tone Kralj
Sv. Anton - Pevma
(foto Sergij Pahor)

16	Sreda	Gvido Kortonski, red.; Beno, škof
17	Četrtek	Sv. Rešnje telo in kri - Gregor Barbarigo, škof
18	Petek	Marcelijan, muč.; Marko, muč.; Amand (Ljubo), šk.
19	Sobota	Romuald, opat; Gervazij in Protazij, mučenca
20	Nedelja	12. navadna - Mihelina, spok.; Silverij I., papež, muč.
21	Ponedeljek	Alojzij Gonzaga (Vekoslav), red.; Evzebij, škof €
22	Torek	Pavlin iz Nole, škof; Janez Fisher, škof, muč.
23	Sreda	Agripina, dev., muč.; Jožef Cafasso, duhovnik
24	Četrtek	Janez Krstnik (rojstvo); Niketa, škof
25	Petek	Jezusovo srce; Eleonora, kraljica; Viljem; Doroteja
26	Sobota	Brezmadežno Srce Marijino; Stojan, škof; Pelagij
27	Nedelja	13. navadna - Hema Krška, kneginja; Ladislav (Lado)
28	Ponedeljek	Irenej (Hotimir), škof, muč.; Marcela, muč. ●
29	Torek	Peter in Pavel, apostola
30	Sreda	Prvi rimski mučenci; Adolf, škof; Emilijana, muč.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

VREMENSKI PREGOVORI

Če je Jakob (25.) lep, bo božič mrzel, a obilna jesen - to je znano ljudem.

Ako Magladena (22.) deži, se dež rad obdrži.

Ako je dež na Cirila in Metoda (5., 7.), oreh in kostanj domala ogloda.

DNEVI

JULIJ

31
DNI

1	Četrtek	Estera; Teobald, puščavnik
2	Petek	Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), muč.
3	Sobota	Tomaž (Tomislav), apostol; Bernardin Realino, red.
4	Nedelja	14. navadna - Urh (Ulrich), škof; Elizabeta Portug.
5	Ponedeljek	V slov. župnijah: Ciril in Metod, slov. apostola
6	Torek	Marija Goretti, dev., muč.; Bogomila
7	Sreda	Izaija, prerok; Vilibald, škof
8	Četrtek	Kilijan, muč.; Hadrijan III. (Jadran), papež
9	Petek	Veronika Giuliani, opatinja; Brikcij, škof
10	Sobota	Amalija (Ljuba), red.; Rufina in Sekunda, muč.
11	Nedelja	15. navadna - Olga Kijevska, kneg.; Benedikt, opat
12	Ponedeljek	Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert, red.
13	Torek	Henrik I., kralj; Evgen, škof
14	Sreda	Kamil de Lellis, red.; Bogdan, škof
15	Četrtek	Bonaventura, škof, c. uč.; Vladimir Kijeviski, knez

---

4. Kristusa rojaki niso sprejeli (Mr 6, 1-6)

11. Jezus pošilja apostole (Mr 6, 7-13)

18. Jezus skrbi za svoje ovce (Mr 6, 30-34)

25. Kristus daje za vse kruha v obilju (Jan 6, 1-15)

Mlaj 28. ob 2,39

Prvi krajec 5. ob 18,28

Ščip 13. ob 14,09

Zadnji krajec 20. ob 7,29

VREMENSKI PREGOVORI

Ce je ie Lovrenca (10.) lepo, tudi jeseni ne bo grdo.
Ce srpana veter zvedri, vreme še dolgo trpi.
Po vremenu Jerneja se vsa jesen nareja.

DNEVI

AVGUST

31
DNI

1	Nedelja	18. navadna - Alfonz de Liguori, škof; Nada, muč.
2	Ponedeljek	Porciunkula; Evzebij iz Vercellija, škof; Štefan, p.
3	Torek	Lidija; Peter Julijan Eymard, duhovnik
4	Sreda	Janez Vianney, arški župnik; Tertulin, muč. ☞
5	Četrtek	Posvetitev bazilike Marije Snežne; Osvald, kralj
6	Petek	Jesusova spremenitev na gori; Pastor, muč.; Just
7	Sobota	Kajetan, red., Donat, škof, muč.; Klavdija
8	Nedelja	19. navadna - Dominik, red.;
9	Ponedeljek	Jaroslav (Verijan), muč.; Peter Faber, red.; Roman
10	Torek	Lovrenc, diakon, muč.; Pavla, muč.
11	Sreda	Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč.
12	Četrtek	Hilarija, muč.; Herkulan, škof ☺
13	Petek	Poncijan, papež; Hipolit, duhovnik; Janez Berhmans
14	Sobota	Maksimilijan Kolbe, duhovnik, muč.; Mitja, muč.
15	Nedelja	20. navadna - Marijino vnebovzetje; Tarcizij, muč.

1. Jezus hrani našo vero (Jan 6, 24-35)

8. Ziveti moremo le v moči Jezusovega kruha (Jan 6, 41-51)

15. Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)

22. Jezus ima besede večnega življenja (Jan 6, 60-69)

29. Ne nadomeščajmo božjih zapovedi s človeškimi izročili! (Mr 7, 1-8. 14-15. 21-23)

Mlaj 28. ob 12,01

Prvi krajec 4. ob 23,07

Sčip 12. ob 0,44

Zadnji krajec 19. ob 1,13

VREMENSKI PREGOVORI

Ako je na malo mašo (8.) lepó, bo potem dva meseca suhó.

Če Mihael (29.) v želodu leži, obilno s snegom božič gnoji.

Zerjavi ko lete na tuje, brž se zima približuje.

DNEVI

SEPTEMBER

30
DNI

1	Sreda	Egidij (Tilen), opat; Verena, dev.	
2	Četrtek	Maksima, muč.; Antonin, muč.	9
3	Petek	Gregor Véliki, papež; Evfemija, Tekla, Doroteja	
4	Sobota	Rozalija (Zalka), dev.; Ida, spok.; Mojzes, prerok	
5	Nedelja	23. navadna - Lovrenci Giustiniani, škof	
6	Ponedeljek	Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci	
7	Torek	Regina, dev.; Bronislava, red.; Marko Križevčan	
8	Sreda	Marijino rojstvo; Hadrijan, muč.; Natalija (Božena)	
9	Četrtek	Gorgonij, muč.; Peter Klaver, red.	
10	Petek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Luka, muč.	35
11	Sobota	Emilijan (Milko, Milan), škof; Prot in Hijacint	
12	Nedelja	24. navadna - Gvido, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.	
13	Ponedeljek	Janez Krizostom, škof, c. uč.; Amat (Ljubo), opat	
14	Torek	Povišanje sv. križa; Notburga, dev.	
15	Sreda	Žalostna Mati božja (Dolores); Melita, muč.	

5. Jezus pomaga bolnikom (Mr 7, 31-37)

12. Verujemo v Kristusovo božanstvo, čeprav mora trpeti (Mr 8, 27-35)

19. Jezusov učenec je drugim služabnik (Mr 9, 30-37)

26. Sprejemamo vse, ki niso proti nam (Mr 9, 38-43. 45. 47-48)

Mlaj 25. ob 20,55

Prvi krajec 2. ob 4,35

Ščip 10. ob 13,52

Zadnji krajec 17. ob 18,20

Starega drevesa ni mogoče presaditi.
 Starega medveda ne naučiš več rajati.
 Strast pijančevanja je rjá, ki zdravje
 razjeda.

Tone Kralj
 Nadangel Rafael - Lokve
 (foto Sergij Pahor)

16	Četrtek	Ljudmila, kneginja; Kornelij, papež; Ciprijan škof
17	Petek	Robert Bellarmino, škof; Rane sv. Frančiška €
18	Sobota	Irena (Mira) in Zofija, muč.; Jožef Kupertinski
19	Nedelja	25. navadna - Januarij, škof; Teodor (Božidar), škof
20	Ponedeljek	Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.; Vincenc
21	Torek	Matej (Matevž), apostol, evang.; Jona, prerok
22	Sreda	Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23	Četrtek	Marta Perzijska, dev., muč.; Paternij, škof
24	Petek	Marija rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25	Sobota	Avrelija (Zlatka, Zora), dev.; Sergij Radoneški ●
26	Nedelja	26. navadna - Kozma in Damijan, muč.
27	Ponedeljek	Vincencij Pavelski, red.; Adolf in Janez, muč.
28	Torek	Venceslav (Vaclav), muč.; Lioba (Ljubica), red.
29	Sreda	Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli
30	Četrtek	Hieronim, duhovnik, c. uč.; Zofija (Sonja), spok.

VREMENSKI PREGOVORI

Ce vinotoka mrz in burja brije, prosinca in svečana sonce sije.

Ce je Gal (16.) suhoten, oznanjuje, da ob letu suša pripotuje.

Simon in Juda (28.) se s snegom prebudita.

DNEVI

OKTOBER

31
DNI

1	Petek	Terezija Deteta Jezusa, dev.; Remigij, škof	☽
2	Sobota	Angeli varuhi; Teofil (Bogomil), spok.	
3	Nedelja	27. navadna - Evald, muč.; Gerard, opat, Kandid	
4	Ponedeljek	Frančišek Asiški, red.; Petronij, škof	
5	Torek	Marcelin, škof; Apolinarij, škof	
6	Sreda	Bruno, red.; Renato, škof; Fides, dev.	
7	Četrtek	Rožnovenska Mati božja; Marko I., papež; Sergij	
8	Petek	Pelagija, spok.; Marcel, muč.; Tajda, spok.	
9	Sobota	Abraham, očak; Dioniz Areopagit, škof; Janez L., r.	
10	Nedelja	28. navadna - Frančišek Borgia, red.; Danijel,	☽
11	Ponedeljek	Emilijan (Milan, Milko), škof; German, škof, muč.	
12	Torek	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj	
13	Sreda	Edvard, kralj; Koloman, muč.	
14	Četrtek	Kalist I., papež, muč.; Gaudencij (Veselko), škof	
15	Petek	Terezija Vélíka Avilska, c. uč.; Avrelíja (Zora), dev.	

3. Kar je Bog združil, naj človek ne loči (Mr 10, 2-16)

10. Če Jezus kliče, se moramo vsemu odreči (Mr 10, 17-30)

17. Božji Sin je postal človek, da bi dal svoje življenje za nas (Mr 35-45)

24. Slepi prosí Jezusa, da bi spregledal (Mr 10, 46-52)

31. Zapoved ljubezni do bližnjega je enaka ljubezni do Boga (Mr 12, 28b-34)

Mlaj 24. ob 6,10

Prvi krajec 2. ob 12,12 in 31. ob 13,59

Sčip 10. ob 5,55

Zadnji krajec 17. ob 9,59

VREMENSKI PREGOVORI

Ako na mrtvih dan dežuje, zamete zima pričakuje.

Ako je na Martinje lepo, bo za tri dni grdo.

Katarina (25.) ali kres, če je mrzlo, neti les!

DNEVI

NOVEMBER

30
DNI

1	Ponedeljek	Vsi sveti - Dacij, muč.
2	Torek	Spomin vseh vernih rajnih; Marcijan, muč.
3	Sreda	Just, tržaški mučenec; Martin Porres, red.; Viktorin
4	Četrtek	Karel (Drago) Boromejski, škof; Vital, muč.
5	Petek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika
6	Sobota	Lenart, opat; Sever, škof; Demetrij (Mitja)
7	Nedelja	32. navadna - Ernest, opat; Engelbert, škof
8	Ponedeljek	Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9	Torek	Teodor (Božidar, Darko), muč. ☺
10	Sreda	Leon I., Veliki, papež, c. uč.; Andrej Av., duhovnik
11	Četrtek	Martin (Davorin) iz Toursa, škof
12	Petek	Jozafat Kunčevič, škof, muč.; Emilijan, opat
13	Sobota	Stanislav Kostka, red.; Didak, red.; Arkadij, škof
14	Nedelja	33. navadna - Lovrenc O'Toole, škof; Dufrij, škof
15	Ponedeljek	Albert Veliki, c. uč.; Leopold, knez €

1. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)

7. Uboga vdova je dala več ko vsi (Mr 12, 38-44)

14. Ob sodbi bo Kristus zbral vse svoje zveste (Mr 13, 24-32)

21. Kristus spričuje, da je res kralj (Jan 18, 33b-37)

28. Naše odrešenje je bližu (Lk 21, 25-28. 34-36)

Milaj 23. ob 16,11

Prvi krajec 30. ob 13,59

Ščip 8. ob 0,15

Zadnji krajec 15. ob 23,39

Tone Kralj
 Kristus sejavec - Lokve
 (foto Sergij Pahor)

16	Torek	Marjeta Škotska, kraljica; Jedrt (Jerica); Otmar
17	Sreda	Evfemija in Tekla, tržaški muč.; Elizabeta Ogrska
18	Četrtek	Roman, diakon; Posv. bazilik sv. Petra in Pavla
19	Petek	Narsej, škof, muč.; Barlam, muč.
20	Sobota	Feliks (Srečko) Valoaški, red.; Edmund, muč.
21	Nedelja	34. navadna - Kristus Kralj; Marijino darovanje
22	Ponedeljek	Cecilija, dev., muč.; Maver, škof, muč.
23	Torek	Klemen (Milko, Milivoj) I., papež; Kolumban ●
24	Sreda	Flora (Cvetka), dev., muč.; Krizogon, muč.
25	Četrtek	Erazem, muč.; Katarina, dev., muč.
26	Petek	Silvester (Silvo), opat; Konrad, škof; Leonard, red.
27	Sobota	Virgil, škof; Valerijan, škof; Fakund, muč.
28	Nedelja	1. adventna - Katarina Labouré, dev.; Gregor III.
29	Ponedeljek	Saturnin, muč.; Radbod (Radogost, Radivoj), škof
30	Torek	Andrej, apostol; Justina, dev., muč. ☾

VREMENSKI PREGOVORI

Ce vidiš Rimsko cesto na sveto noč sijati, dobre letine se je nadejati.

Dež in veter pred božičem, jamo koplje rad mrličem.

Kakršnen adventni most, tak bo post.

DNEVI

DECEMBER

31
DNI

1	Sreda	Eligij, škof; Natalija (Božena), spok.
2	Četrtek	Herta, dev.; Blanka, spok.
3	Petek	Frančišek Ksaver, red.; Kasijan, muč.
4	Sobota	Barbara (Barica), dev., muč.; Janez Damaščan, c. uč.
5	Nedelja	2. adventna - Saba, opat; Nikolaj Tavelič, muč.
6	Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč.
7	Torek	Ambrož, škof, c. uč.; Jožefa Rosello, red.
8	Sreda	Marijino brezmadežno spočetje ☺
9	Četrtek	Valerija, muč.; Peter Fourier, red.
10	Petek	Loretska Mati božja; Melkijad, papež, muč.
11	Sobota	Damaz I., papež; Sabin, škof; Barsaba, muč.
12	Nedelja	3. adventna - Ivana Frančiška Chantal, red. Amalija
13	Ponedeljek	Lucija (Lučka), dev., muč.; Otilija (Tilka), dev.
14	Torek	Janez od Križa, duhovnik; Spiridion (Dušan), škof
15	Sreda	Kristina (Krista), dev.; Marija K. de Rosa €

5. Vsi bodo deležni zveličanja (Lk 3, 1-6)

8. »Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj« (Lk 1, 26-38)

12. Pripravimo se na odrešenje (Lk 3, 10-18)

19. Odrešenik pride k nam (Lk 1, 39-45)

25. Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jan 1, 1-18)

26. Dvanajstletni Jezus med učitelji (Lk 2, 41-52)

Mlaj 22. ob 3,08

Prvi krajec 29. ob 8,48

Sčip 8. ob 19,15

Zadnji krajec 15. ob 11,14

Tone Kralj
Sv. Trije kralji - Pevma
(foto Sergij Pahor)

16	Četrtek	Albina, dev., muč.; Adelajda, cesarica
17	Petek	Lazar, škof; Olimpija, red.; Vivina, dev.
18	Sobota	Teotim, muč.; Bazilijan, muč.; Gracijan, škof
19	Nedelja	4. adventna - Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea
20	Ponedeljek	Evgen, muč.; Makarij, muč.; Dominik Siloški
21	Torek	Peter Kanizij, duhovnik; Severin, škof
22	Sreda	Demetrij (Mitja); Frančiška Cabrini, red.
23	Četrtek	Viktorija, dev., muč.; Janez Kancij, duhovnik
24	Petek	Sveti večer; Adam in Eva, prva starša; Irma
25	Sobota	Božič - Gospodovo rojstvo; Anastazija, muč.
26	Nedelja	Sv. Družina - Sv. Štefan, muč.
27	Ponedeljek	Janez, apostol in evangelist; Fabiola, spok.
28	Torek	Nedolžni otroci, muč.; Anton Lerinski, red.
29	Sreda	Tomaž (Tomislav) Becket, škof; David, kralj
30	Četrtek	Evgen, škof; Liberij, škof
31	Petek	Silvester, papež; Melanija, opatinja; Pavlina in tov.

SLOVENSKA SKUPNOST V GORICI

V življenju slovenske narodne manjšine v Italiji igra organizirano življenje svojo posebno vlogo. Ne moremo si sploh zamisliti našega narodnostnega obstoja brez lastnih organizacij, društev in ustanov. To velja posebej za kulturne in prosvetne organizacije, ki so že v temnih časih našega narodnega križevega pota edine zmogle — poleg Cerkve — obdržati slovensko zavest.

Danes pa si skoraj tudi ne moremo predstavljati življenja narodne manjšine brez prave politične organizacije, ki mora na svojski način delati za ohranitev slovenstva. V tem je pravzaprav še posebna vloga politične organizacije oz. stranke, saj je ves politični ustroj države, v kateri živimo, danes še — hvala Bogu — izraz prave politične demokracije, kot so si jo zamislili že veliki filozofi od Platona in Aristotela preko sv. Tomaža pa Locka in Maritaina. Slednji pravi npr.: »...Oblast, ki prihaja od ljudstva, stopa od temeljev vse do vrhov politične zgradbe. Vlado imajo ljudje, ki v določenih mejah občasno sprejemajo oblast in to po volji ljudstva, in katerih zadržanje je pod nadzorstvom ljudstva.« (J. Maritain, *Mann and the State* - Človek in država.) In prav politične stranke so v tradicionalni demokratični ureditvi

najboljše sredstvo za udeležitev takega procesa od ljudske baze do vrhov oblasti.

V takem okviru lahko gledamo danes tudi našo politično stranko, Slovensko skupnost, ki se je organizirala februarja 1975 v Gorici.

Slovenska skupnost je nastala po razpustu Slovenske demokratske zveze (SDZ), ki je bila prej glasnik demokratičnih Slovencev vse od konca vojne sem. Znano je, da sta Slovensko demokratsko zvezo formalno sestavljali dve skupini, Slovensko ljudsko gibanje (SLG), prej do 4. aprila 1970 Slovenska katoliška skupnost, ter Slovenska demokratska skupnost (SDS). V notranjem ustroju SDZ je veljalo načelo paritete, kar pa ni več odgovarjalo sedanjemu stanju. Zato je en del krovne organizacije, tj. SLG, po dolgotrajnih poskusih za soglasno reorganizacijo sklenilo izstopiti iz SDZ, s čemer je ta politična formacija prenehala obstajati.

Iz povedanega je lahko razumeti, da razpust SDZ ni bil zgolj formalnega značaja. Politični predstavniki, ki so k temu pripomogli, so zavestno hoteli prekiniti z določenim načinom dela in zaorati nove brazde v politični leđini. Šlo je predvsem za pritegnitev k stvarnemu in zavzetemu sodelovanju novih sil, povečini mladih, ki so čutile potrebo po temeljitejši orga-

Vodstvo deželne Slovenske skupnosti, izvoljeno na svojem I. deželnem kongresu v Devinu 24. maja 1975

nizacijski strukturi politične organizacije demokratičnih Slovencev na Goriškem. Šlo je tudi za prepotrebno poenotenje v deželnem merilu. Majski deželni kongres Slovenske skupnosti v Devinu je dokazal, da je tesna povezava vseh demokratičnih sil, zlasti Goriške in Tržaške, nujna in odločilna. Za bližnjo bodočnost pa je upati še na ožjo politično povezavo z beneškimi in kanalskimi Slovenci, saj bo le tako mogoče govoriti o resnični deželni enotnosti v okviru Slovenske skupnosti.

Pri vsem tem ni odgovornih goriških političnih dejavnikov vodila nikaka želja po nadvladi nad drugo skupino, po hegemoniji ali po kakem »golpeju«. Nesramna gonja, ki je nastala potem in so jo več časa — zlasti v volivnem obdobju — vodili pristaši sedaj izolirane skupnice, pa je samo dokazala, da nekaterim politikom pri vsem tem ni šlo za skupne, pač pa za izključno za partikularistične, če ne osebne interese. Zato je zlasti tem bolj obsodbe vredno zlonamerno podtikanje, ki so ga določene osebe

širile tako v italijanskem kot v slovenskem, zlasti emigrantskem tisku. Vsekakor pa so prav rezultati junijskih upravnih volitev dokazali, da je velika večina iskrenih demokratičnih slovenskih volivcev še vedno strnjena okoli tradicionalnega simbola lipove vejice.

Slovenska skupnost v Gorici si je postavila svoje osnove. Stranka temelji na načelih demokracije, političnega pluralizma in socialnega napredka ter odločno nasprotuje vsakemu totalitarizmu. Zagovarja vse pravice in interese slovenskega človeka v zamejstvu in skuša mimo svojih organov in sekcij prodreti v vse plasti našega ljudstva. Zaveda se, da bo morala prehoditi težko in zapleteno pot, če bo hotela doseči svoj cilj — priznanje vseh pravic slovenski manjšini. Zato pa bo v svojih prizadevanjih nujno potrebovala vso oporo slovenskega ljudstva v zamejstvu, ki se zaveda, da lahko samo v samostojnem političnem nastopu ohrani vse vrednote naše narodne samobitnosti.

KAZIMIR HUMAR

Socialistični in krščanski humanizem

Marksizem v raznih inačicah je danes prevladujoč miselni sistem ali filozofija. O sebi trdi, da mu gre v prvi vrsti za človeka. Človeka da želi osvoboditi vseh spon in skrbi ter ga narediti za srečnega gospodarja sveta in sebe samega. Marksisti menijo, da bodo to dosegli z razvojem tehnike, ki bo delavca osvobodila od napore pri delu in mu olepšala zemsko bivanje; s podružabljenjem (socializacijo) proizvodnih sredstev in z odpravo zasebne lastnine bodo vpeljali pravičen socialni red, kjer ne bo izkoriščevalcev in ne izkoriščanih. Izginili bodo družbeni razredi, vsi bodo enaki; družba bo nudila vsakemu, kar potrebuje za srečno življenje.

To skrb za človeka, kot jo izpovedujejo in tudi že uresničujejo marksisti, kjer so na oblasti, imenujemo socialistični humanizem.

Nasproti temu humanizmu stoji krščanski humanizem, to je krščansko gledanje na človeka. To gledanje se ni pojavilo samo od sebe kot sad zgolj človeškega umovanja in iskanja, temveč je bilo dano od zgoraj. Bog sam je človeku povedal, kaj je človek. Božje razodetje namreč ni samo razodetje o Bogu, temveč tudi razodetje o človeku. To sicer večkrat spregledamo in menimo, da je sv. pismo samo knjiga o Bogu, vendar sv. pismo je tudi knjiga o človeku.

Božje razodetje uči, da je bil človek postavljen na zemljo zato, da ji vlada in jo obdeluje, se je veselil in da je srečen. »Bog je blagoslovil Adama in Evo in jima rekel: Podvrzita si zemljo in gospodujta ribam morja in pticam neba in vsem živim bitjem, ki se gibljejo na zemlji« (1 Mojz 1, 28). Ta zaveza o dostojanstvu človekovem in nje-

govem poklicu na zemlji se prepleta nato v celotnem nauku sv. pisma. Kralj David poje o človeku: »Kaj je človek, da se ga spominjaš ali sin človekov, da skrbiš zanj? Naredil si ga le malo nižjega od angelov, s slavo in častjo si ga ovenčal; dal si mu oblast nad deli svojih rok in vse si podvrgel njegovim nogam...« (Ps 8). Avtor pisma Hebrejcem je Davidovo misel o človeku v celoti povzel. Človek je torej središče vsega stvarstva, poklican, da vsemu gospoduje, vsemu vlada, napreduje, se veseli.

Sv. pismo velikokrat govori o izrazito človeškem veselju nad zemskimi dobrinami. Najprej povečuje srečo med možem in ženo. »Ni dobro človeku, da je sam,« je rekel Bog. In ustvaril je Evo ter jo dal Adamu za družico.

Moža in ženo mora družiti ljubezen. V svetovnem slovstvu težko najdemo pesem, ki bi v bolj čudovitem jeziku opevala ljubezen med ženinom in nevesto kot je Visoka pesem v sv. pismu. Tako hvali ženin nevesto:

Glej, lepa si, prijateljica moja, glej lepa!

Tvoje oči za tančico so kakor golobi.

Tvoji lasje so kakor čreda koz, ki prihajajo z galaadske gore.

Tvoji zobje so kakor čreda strižnih ovac, ki stopajo iz kopeli.

Tvoje ustne so kakor škrlaten trak in tvoja usta so ljubka.

Tvoja lica za tvojo tančico so kakor granatna jabolka.

Tvoj vrat je kakor Davidov stolp...

Tvoje prsi so kakor dva mladiča, gazelina dvojčka, ki se paseta med lilijami...

Vsa si lepa, prijateljica moja, in madeža ni na tebi.

Nevesta vrača ženinu z enakim občudovanjem:

Moj ljubi je bel in rdeč, odlikuje se izmed tisočev.

Njegova glava je zlato, najboljše zlato.

Njegovi kodri so palmove veje, črni ko vran.

Kakor golobi ob potoku so njegove oči.

Njegova lica so kakor balzamove gredice, ki v njih klijejo dišavne rastline.

Lilije so njegove ustnice, s katerih kaplja najžlahtnejša mira.

Njegove roke so zlati valji, okrašeni s taržiškimi kamni.

Njegova postava je kakor Libanon, krasna kakor cedre...

Takšen je moj ljubi in takšen je moj prijatelj, hčere jeruzalemske.

Potem pozna sv. pismo družino in veselje v družini: ljubezen med možem in ženo, njuno zvestobo, blagoslov otrok. Tudi bogastvo je lahko znamenje božje naklonjenosti, kot priča zaključek Jobove knjige: »Bog pa je blagoslavljal Joba potlej še bolj kot prej. Imel je 14 tisoč ovc, 6 tisoč kamel, tisoč parov volov in tisoč oslic. Imel je sedem sinov in tri hčere« (Job 42, 12).

Tudi Kristus ni obsodil bogastva kot takega, temveč zato, ker je bogastvo rado združeno s krivico in ker je nevarnost, da se bogatin naveže na sladkosti tega sveta. Sv. Pavel je imel prijatelje tudi med bogatimi ljudmi, pa ni nikogar obsodil zaradi njegovega bogastva, hotel je le, da bi se držali Kristusovega naročila: »Delajte si prijateljev s krivičnim mamonom.«

Cerkvena liturgija, ki spremlja človeka v vsem njegovem življenju in dejanju, ga spremlja tudi pri njegovem prizadevanju za zemске dobrine. Zato najdemo med liturgičnimi molitvami molitve za blagoslov polja in živine, za nove družine in za nove hiše, za nove delavnice in tovarne, za svetišča in za šole. Cerkev se prav zaradi božjega razodetja zaveda, kako je človek poklican, da s svojim umom in rokami oblikuje svet in da ima pravico tudi do zemskih dobrin in njih uživanja. Na zadnjem koncilu je priznala: »Za verujoče je ena stvar gotova: človeška dejavnost posameznikov in v skupnosti, to je tisto orjaško prizadevanje, s katerim ljudje v teku stoletij skušajo

Razmišljanje 1975

*Like slavne kleše zgodovina,
narode za njih dejanja sodi;
vsak, prav vsak svoj križev pot prehodi,
ki prostost mu prva je dobrina.*

*Rod slovenski trlo je trpljenje,
v njem zajemal moč je in zvestobo,
zmagoval z uporom tujca zlobo,
da si rešil čast je in življenje.*

*Zgodovina dalje dnevnik piše,
v njem napake, zmote podčrtava,
pa jih rod za rodom sproti briše.*

*Ko bo svet pregneta misel zdrava
in ljubezen stala bo najvišje,
vzklili bodo mir, svoboda, sprava.*

izboljšati svoje življenjske razmere, se ujema z božjim načrtom... Krščansko oznanilo nikakor ne odvrta ljudi od graditve sveta, nikakor jih ne žene v zanemarjanje blaginje bližnjega, temveč jih k dolžnosti v tej smeri še tejeje priklepa« (GS 34).

Mirno smemo reči, da se socialistični in krščanski humanizem tukaj ujemata, in sicer ujemata zato, ker je marksizem svoje najboljše spoznanje o človeku prevzel pravzaprav od krščanstva, to je iz božjega razodetja.

In vendar vsak pravi marksist in vsak resničen kristjan čutita, da se kristjani in marksisti razhajamo tudi ob gledanju na človeka. Odkod to? Razlog je v tem, da se kristjani ob vrednotenju človeka sklicujemo na celotno božje razodetje o človeku. To razodetje bi mogli strniti v besede apostola Pavla: »Vse je vaše, vi pa ste Kristusovi in Kristus je božji.« Človek namreč ni zgolj v zemsko bivanje vgrajeno bitje, temveč njegovo bivanje sega v onostranstvo. V tem je bistvena razlika med marksisti in kristjani. Ne gre torej za razliko v socioloških, psiho-

loških in sličnih znanstvenih pogledih, temveč v izrazito presežnem in znanstveno nedokazljivem dejstvu, da je človek določen za pozemsko bivanje in onstransko srečo.

To ni nič novega v zgodovini človeštva. Znanstveniki trdijo, da je človek že v prazgodovini veroval v nesmrtnost svojega duha. Zgodovina sama, kolikor sega njeno spoznanje nazaj v tisočletja pred Kristusom, pozna različna verstva, ki vsa brez izjeme verujejo v neumrljivost človeške duše. Božje razodetje je to slutnjo, to nejasno verovanje človekovo samo potrdilo in v Kristusovem razodetju dopolnilo še z naukom o milosti. To se pravi, da Kristus ni samo potrdil, da ima človek dušo in da je ta duša neumrljiva, temveč nam je razodel, da je človek poklican v nesluteno občevanje z Bogom, da je poklican v čast otroka božjega. »Vsem, kateri so ga sprejeli, je dal pravico, da postanejo božji otroci; njim, ki vanj verujejo...« To so besede, ki jih je evangelist Janez postavil v uvod svojega evangelija o Kristusu. Apostolom se je ta »vesela novica« o človeku tako vtisnila v srce, da so jo povsod oznanjali obenem s Kristusovim vstajenjem.

Ob tem »veselem« oznanilu Kristusovem o človeku se samo od sebe vri-va vprašanje: Kakšen smisel ima človekovo tuzemsko bivanje in tvarne dobrine, ki so mu dane na razpolago? V odgovoru si stojita v nespravljenem nasprotju socialistični in krščanski humanizem. Socialistični humanizem namreč daje odgovor na podlagi materialističnega mnenja, da človek nima duše in da je le najbolj razvita žival. Zaradi tega je smisel človekovega življenja ta, da skuša biti čim bolj srečen tukaj, saj po smrti nič ni. In ker marksist ne priznava nikakršnega Boga, je človek po njegovem mnenju v iskanju sreče avtonomen, neodvisen od kogar koli in od katere koli moralne postave, ki si je sam ni dal.

Nasproti takemu gledanju in vrednotenju človeka stoji naš krščanski humanizem. Izhaja iz razodete resnice, da

edino absolutno in avtonomno bitje je Bog, kot je to izpovedal že pri Mojze-su: »Jaz sem Gospod, tvoj Bog, ne imej drugih bogov poleg mene.« Človek je le božja stvar. Kot tak ni absoluten gospodar samega sebe, temveč je skupaj z drugimi ustvarjenimi bitji podrejen božjim postavam ne samo v fizičnem in biološkem redu, temveč tudi v moralnem redu. To se pravi, da ni dobro tisto, kar se človeku zdi, temveč tisto, kar je po božji volji. Ta volja se pa človeku javlja v njegovi vesti. Človek je zaradi tega dolžan, da se v presojanju moralnosti svojih dejanj drži svoje vesti. »Na dnu vesti odkriva človek postavo, ki si je ne daje sam, temveč se ji mora pokoravati« (GS 16).

Človeška vest pa večkrat ne more jasno odgovoriti na konkretna vprašanja življenja. Človek ostane v dvomu, kaj je prav in kaj ni prav. V dvomu se človek obrne na koga, ki zna več kot on. Za nas kristjane je tista, ki ve več kot mi, Cerkev, to se pravi cerkveno učiteljstvo. Vendar ne zato, da bi škofje in papež bili bolj učeni kot drugi ali bolj modri kot kaki filozofi, ampak zato, ker je Kristus obljubil Cerkvi svojo pomoč. »Jaz sem z vami vse dni do konca sveta,« je Kristus obljubil apostolom. V moči te in drugih obljub Kristusovih, danih apostolom in Petru, kristjani verujemo, da božji Duh vodi Cerkev pri avtentični razlagi verskih resnic in moralnih zapovedi.

Krščanski humanizem se torej pri vrednotenju človeške dejavnosti opira na človekovo vest in na Kristusov nauk, kakor živi v katoliški Cerkvi.

Ob takem stanju stvari je nujno, da pride do nasprotnega gledanja in vrednotenja raznih človeških problemov med socialističnim in krščanskim humanizmom, kakor je nujno, da pride do nasprotja med zgolj človeškim in božjim gledanjem na nekatera dejanja.

V sedanjih časih prihaja do takega konflikta zlasti pri gledanju na zakon in zakonsko življenje. Je zakonska vez razvezljiva ali ni razvezljiva? Če vpra-

šamo ljudi, to se pravi razne filozofe in tudi razna verstva, bodo skoro vsi odgovorili, da je zakon razvezljiv in da je razporoka dopustna. Krščansko razodetje, kot se je ohranilo v katoliški Cerkvi, pa enodušno uči, da je zakon nerazvezljiv. Komu bo sledil tisti, ki mu gre za krščanski humanizem? Ljudem ali Kristusu? Odgovor je na dlan. In vendar smo videli v Italiji, kako so številni kristjani odstopili od razodete Kristusove volje in se oprijeli človeške razlage ter glasovali za razporoko.

Isto bi lahko ponovili glede splava (abortusa). Kristjan bi se moral zavedati, da se tudi tukaj ne sme in ne more zanesti samo na človeško vest in razlago, ki jo dajejo ljudje. Na pomoč mora priti krščansko razodetje ob stalnem nauku Cerkve.

Razpor med socialističnim in krščanskim humanizmom torej ne nastaja ob znanstvenih izsledkih o človeku. Ti so dan na dan številnejši na vseh področjih znanosti zlasti še v eksperimentalni psihologiji, sociologiji, antropologiji in pedagogiki. Te in slične vede so veliko novega odkrile o človeku, kar kristjan lahko mirno sprejme, če se mu zdijo izsledki znanstveno utemeljeni. Dokaz za to je pri nas Slovencih duhovnik dr. Anton Trstenjak, ki je naš najbolje podkovan psiholog. Kot znanstvenik upošteva vse izsledke znanosti o človeku in tudi sam pomaga pri odkrivanju človeka s svojimi številnimi spisi in razpravami.

Toda eno je znanost o človeku, drugo je filozofsko umovanje in sklepanje o človeku in njegovi končni poklicanosti. Tega slednjega pri socialističnem humanizmu ne moremo sprejeti, ker izhaja iz trditve, da je človek le misleča žival; za nas kristjane pa človek ni le misleča žival in svobodno bitje, temveč je poklican v čast otroka božjega in v posest nebeškega kraljestva. Človek je poklican, da hodi za Kristusom in ne za človeškimi modrijani. V tem se naš krščanski humanizem bistveno loči od socialističnega humanizma.

Sv. oče Pavel VI. Je po nekaj letih sprejel odstop tržaškega škofa msgr. Santina

Sprememba na tržaškem škofijskemem sedežu

Goriški nadškof msgr. P. Cocolin je po odstopu msgr. A. Santina prevzel upravo tržaške škofije

V soboto 28. junija 1975 opoldne je g. nadškof msgr. Anton Santin sporočil duhovnikom, ki so v službi pri škofijski kuriji, da ni več tržaško-koprski škof in da je sv. oče na njegovo mesto imenoval za apostolskega administratorja goriškega nadškofa msgr. Petra Cocolina.

Na praznik sv. Petra in Pavla je g. nadškof imel v stolnici sv. Justa slovesno mašo in se je poslovil od italijanskih vernikov.

V torek 1. julija je g. nadškof Peter Cocolin formalno prevzel novo službo v Trstu. Ob 9. uri je stolnemu kapitulju predložil listino z imenovanjem. Ob 10. uri se je pa srečal z duhovniki, ki so v službi pri škofijski kuriji. Obkrat je prebral naslednjo izjavo:

Ko sem opravil svojo dolžnost in prevz. msgr. Antonu Santinu ter častitemu stolnemu kapitulju predložil dekret, s katerim me je sv. oče Pavel VI. imenoval za apostolskega administratorja tržaške škofije ter župnij Milje in Mačkolje, gre moja prva misel pastirju, ki je skoraj štirideset let v dramatičnih, kdaj tudi tragičnih časih stal na prvem mestu pri reševanju vprašanj, ki so zadevala tržaško skupnost na raznih področjih njenega življenja. Z brezprimerno gorečnostjo, z velikim pogumom in s srčno zavzetostjo, z vso brezpogojno predanostjo, s stanovitim prevzemanjem svojih

pastirskih odgovornosti vpricho kogar koli je vladal tržaško-koprsko škofijo. Njemu želim z bratsko ljubeznijo izraziti svojo živo hvaležnost za čustva in voščila, ki jih je izrekel, ko je vernikom sporočil moje imenovanje.

Moj bratski pozdrav velja nadalje vsem duhovnikom, nepogrešljivim sodelavcem v moji novi pastirski službi, v službah, ki so jim bile zaupane in v katerih jih vse potrjujem. Enako potrjujem do morebitnih novih določb duhovniški svet in škofijski dušnopastirski svet.

Prizadeval si bom, da se prej ko mogoče srečam z vso duhovščino ter z duhovniškim in dušnopastirskim svetom.

Vsemu ljudstvu, ki mi je bilo zaupano, izrekam prisrčen pozdrav. S svojimi močmi se hočem truditi, da bi tržaška Cerkev še dalje živel in vršila svoje poslanstvo: da bi bila v svetu evangeljsko navzoča in da bi pomagala reševati vprašanja, ki zadevajo vse družbene sloje, predvsem tiste, ki trpijo in katerim je Kristus še zlasti namenil veselo oznanilo.

Nazadnje pozdravljam vse tiste, ki so kot oblastniki odgovorni za vodstvo in razvoj tržaškega ljudstva ter za tolmačenje njegovih najbolj živih potreb.

Naj Gospod blagoslovi to naše prvo srečanje, ki nas hoče združiti z brati vseh veroizpovedi.

Naj milost božja — tudi po priprošnji sv. Justa — podpira naše odnose, jih poživlja in krepi s pomočjo potrpežljivega dialoga, dobro hotnega poslušanja in soodgovornosti vseh.

V imenu Kristusovem, ki je naše veselje, kličem na vse mir in tolažbo in vas vse vabim, da z vedno novo vnemo nadaljujete pot naše drage Cerkve.

V nedeljo 20. julija pa se je nadškof msgr. Santin poslovil od slovenskih vernikov s sv. mašo v Rojanu.

Pred mašo je g. nadškofa pozdravil škofov vikar dr. Lojze Škerl:

Danes je med nami g. nadškof Anton Santin. Z daritvijo svete maše in z nagovorom se bo poslovil od slovenskih vernikov. G. nadškof me je prosil, naj povem, da smo zbrali rojansko župno cerkev za to slovesnost, ker po radijskem prenosu lahko doseže večje število naših ljudi, kakor bi bilo to mogoče doseči v kaki drugi cerkvi.

Pridružimo se daritvi g. nadškofa in položimo na daritveni oltar svojo zahvalo za vse dobro, ki ga je storil g. nadškof tudi po naši trdni veri in goreči ljubezni ter po naši prizadevnosti za čast Bogu in Cerkvi. Položimo na daritveni oltar tudi iskreno zahvalo za vse dobro, ki smo ga mi storili po prizadevnosti g. nadškofa, po njegovem nauku in pod njegovim vodstvom. Skupna pot ni bila vedno lahka, a za vse dobro, ki smo ga skupaj dosegli, naj bo Bogu izrečena iskrena zahvala.

Nebeški Oče naj dobrotno sprejme nadškofovo daritev in našo zahvalo ter naj nakloni vsem še obilo svojega blagoslova za napredek v dobrem, za trdnost v veri in za pošteno in pravično krščansko življenje.

Poslovilni govor je nadškof začel:

Tu sem, da se poslovim od vas. To je zame boleč trenutek. Ob tej priložnosti se mi vrača v spomin vsa preteklost. Po pravilu, ki ga je določila Cerkev, je sveti oče odredil, da neham vršiti službo pastirja in duhovnega voditelja med vami. Ta ukrep je v korist škofije.

Po kratkem opisu svojega življenja je nadaljeval:

Nato sem prišel v Trst. Minilo je že sedemintrideset let. To je že sodobna zgodovina, ki je prinesla vojno — in še kakšno vojno! Skupaj smo jo preživljali dan za dnem. Delali smo vsak na svojem mestu; trpeli smo, zelo smo trpeli, toda ostali smo zvesti Bogu. Vsa tista leta nosim sedaj v srcu. Leta, ki so globoko in tesno povezala vse, ki so jih skupaj sodoživljali, naj

so hodili po kakršni koli poti. Včasih je bilo res nevzdržno. Nevarnost je prežala povsod. Toda prav v tistih dneh smo čutili večjo potrebo, da smo si podajali roko. Tisti časi so mi dali možnost, da sem srečal mnoge, ki bi jih sicer nikoli ne spoznal. Bili so različni po jeziku, po veroizpovedi, po sloju, a vsi združeni pred nevarnostjo.

Naša pot je peljala v negotovost, a v sebi smo čutili Boga, ki je naša moč, in zato se nismo bali. Včasih sem imel občutek, da vidim, da otipljivo spoznavam, kako nas Bog varuje, medtem ko sem ganjen občudoval njegovo sveto voljo.

Tisti časi so pustili grozne sledove; prav je, da se jih spominjamo.

Tako smo nadaljevali svojo pot. Vsako pot začrta Bog. Škofu pa jo začrta tudi njegovo srce, njegova zvestoba in Cerkev.

Tako smo prišli do današnjega dne.

V tem trenutku vabim v skupen objem vse vernike škofije brez razlike, kjerkoli so, blizu in daleč, da se za trenutek zbere vse ljudstvo škofije.

Vsem, ki ste prisotni, in vsem, ki jih z vami duhovno združujem, povem sledeče:

Globoko sem ljubil celo škofijo in vse, ki ji pripadajo. To je izpoved. Vodila me je ljubezen, tudi tedaj, ko je bil videz drugačen. Skušal sem vas pripeljati k Bogu. To je bila moja stiska, moja muka, moje vsakdanje trdno hrepenenje.

Branil sem resnico. Skušal sem biti pravičen. Zavedam se svoje slabosti in vem, kolikokrat je bila moja pot posejana z napakami.

Z vso ponižnostjo upam, da napake niso bile hote storjene. Zelel sem biti dobri pastir, ki o njem govori evangelij. Človeška slabost je včasih zameglila ta lik. Za vse hudo, ki sem ga morda storil, za slab zgled Boga in vas ponižno prosim odpuščanja. Rekel sem, da je to spoved. Bistvo spovedi je kesanje. Srčno mi je žal vsega slabega, ki sem ga storil, in vsega dobrega, ki sem ga opustil.

Pomislite včasih na moje govore, ki sem jih imel ob raznih priložnostih v vaših cerkvah. Nisem vas izdal, oznanjeval sem vam resnico; ta se bo kasneje izkazala, ko boste stopili pred Boga, v čigar slavi se bomo nekoč vsi srečali.

V Trst je prišel nov pastir, ki bo angel škofije. Po Jezusovi volji mora krajevna Cerkev živeti ob njem in rasti v moči evharistije in božje besede. Pošilja ga Sveti Duh, da vodi božjo Cerkev.

Nadškof msgr. Santin pri slovesu v rojanski župni cerkvi 20. julija 1975

Strnite se okrog njega in ga v nadnaravnem duhu sprejmite kot svojega pastirja. Velikodušno mu nudite sodelovanje. Potreboval ga bo pri upravljanju škofije. Taka je zgodovina Cerkve: od apostolov, ki jih je poslal Kristus, pa do zadnjega škofa, ki prihaja danes kot naslednik apostolov; tudi njemu Jezus naroča: Pojdi in učil!

Ohranite in čuvajte zvesto, kar vam sedaj priporočam.

Vztrajajte v molitvi, pravi molitvi, ki izhaja iz ljubezni, iz trdnega zaupanja in vdane požrtovalnosti. Jezus nas je odrešil s svojim križem; ni pravega krščanskega življenja, če od Boga ne sprejmeš in mu ne daruješ svojega križa. Kjer ni molitve, je življenje temina brez vsake svetlobe.

Zvesti bodite Cerkvi. Cerkev smo mi, zmotljivi ljudje. Cerkev ima pa tudi božje reči, vero in zakramente, sveto učenštvo, ki ga je ustanovil Kristus v luč in vodstvo narodov; Cerkev ima Svetega Duha, ki jo vodi, ima Kristusa, ki je glava skrivnostnega telesa in ki je obljubil, da bo ostal z njo vse dni do konca sveta.

Ljubite Cerkev. V njej boste spoznavali Kri-

stusa: njegovo dragoceno telo in kri v evharistiji, njegovo besedo v večnem oznanjevanju.

Ljubite svoje družine. Ni družine brez težav in brez bolečin. Družino sestavljajo ljudje z vsemi svojimi pomanjkljivostmi. Vzajemno se prenašajmo. Ljubezen je v iskanju drugega in ne samega sebe. Taka ljubezen premaga težke trenutke in sredi neviht obvaruje družino, to čudovito in neobhodno potrebno celico.

Mladina naj gradi z Bogom svoje življenje. Naj ohranja enotnost v družini: ki ni nadoblast staršev, ampak blago sožitje; za njeno vedrost je potrebno, da se vsi člani družine žrtvujejo. Medsebojno zaupanje bodi kot zrak, ki ga vsi dihamo. Na tem naj temeljijo odnosi staršev do otrok, v tem duhu naj jih vzgajajo od najmlajših let; naj se mladina odpira zaupanju in mi ji izkazuju razumevanje in ljubezen.

Mladi vedo, da so sodobne arhitektonske linije drugačne kot nekoč; nihče ne more zahtevati, da bi mladi ljudje oblikovali svoje življenje po starih vzorih. Ostajajo pa trajne, neminljive vrednote, ki jih ni mogoče tajiti ali zemarjati. Ponižno bomo priznali, da brez trdnih temeljev ni mogoče graditi trajne zgradbe.

Ljubite svoje mesto. Upravitelji naj iščejo njegov blagor, pravi blagor. Priznavam samostojnost časnega in zemeljskega. Toda ta samostojnost ni neodvisna od božjih zakonov.

Državljeni imajo gospadarska, politična, kulturna in družbena vprašanja, pa tudi moralna, duhovna in verska vprašanja. Tudi za reševanje teh mora skrbeti dobra in modra uprava.

Prava korist je korist vseh. Očitno je, da je treba posvečevati največjo pozornost najpotrebnejšim: šibkim in ubogim. Za vsemi pastirji in problemi stoji človek; v njegovo dobro naj bo vse usmerjeno.

Izročam vas varstvu matere Marije. Trst je

vedno z zaupanjem gledal na Marijo, božjo in našo mater. Ne ločimo njenega češčenja od Jezusovega češčenja. Ljubimo njo, ker ljubimo njenega Sina. Naše ljudstvo se je dolga stoletja njej izročalo.

V znamenje hvaležnosti in upanja, vdane ljubezni in zvestobe smo ji zgradili svetišče na Vejni. Tja pogosto romajte, v hišo matere Marije, kakor se otroci radi vračajo domov, kjer jih mati pričakuje z ljubečim nasmehom. Tam bomo poživili svojo vero, plemenitili svoje krščansko življenje; vračali se bomo v svoj vsakdan prenovljeni in utrjeni.

Bog naj bo z vami. Jaz vas ne bom pozabil ne tukaj ne v večnosti.

ALFONZ ČUK

Bog

Sredi noči sem se nenadoma vzdramil, kot bi me bil kdo poklical. Soparno mi je bilo in stopil sem k oknu, da bi se nasrkal svežega zraku. Bila je krasna poletna noč, polna tistega skrivnostnega šepetanja, da se človeku zdi, kot bi se nevidni duhovi zbirali po gajih in gozdih in se tajinstveno pogovarjali.

Zazrl sem se v to čudovito lepoto in tedaj, o Bog, sem videl Tvoje veličastvo in Tvojo modrost in ostrmel sem začuden nad tem velikim čudežem. In pred menoj se je dvignila Tvoja podoba. Videl sem Te velikega, neskončnega, ko si vstajal pred mojo dušo; segal si do neba in še čez, da Ti ni bilo konca in objemal si ves svet od vzhoda do zahoda in od severa do juga kot mogočen oblak.

In vztrepetala je moja duša kot plaha golobica pred mogočnim orlom in prešinil me je velik strah pred Teboj. Tako neizmeren si se mi zdel in nedosegljiv, jaz pa sem majhen in neznaten — črv, ki se valja v prahu.

Stisnil sem se in se nisem upal zreti v Tebe, Najsvetejšega, ker iz Tvojega obličja je sijala taka milina, da se mi je zdelo, da bi Te oskrunil s svojim pogledom.

Tedaj pa se je zgodilo čudo. Sklonil si se k meni in me prijel za roko,

jaz pa sem obrnil svoj pogled v Tebe, toda ostrmel sem.

Stal si pri meni, nič več tako mogočen in veličasten, ampak bil si čisto podoben meni, reven si bil in ubog kot jaz. Moja duša je zopet vztrepetala, ampak vztrepetala je od veselja. Tedaj mi je bilo vse jasno: spoznal sem v Tebi svojega velikega Brata.

Dr. Alfonz Čuk je napisal pričujočo črtico, ko je bil še šestšolec (1928/29). Slovstveni kritik jo bo mogoče ocenil predvsem kot literarni poskus, ne nazadnje zaradi sloga, ki še posebno v drugem in tretjem odstavku spominja na svetopisemski, ne bo pa se najbrž zaustavil pri razglabljanju, ali je doživetje, ki ga spis podaja, resnično ali ne.

Toda nekdo, ki izhaja iz primorskih krajev, doživetij in občutja, bo v tem spisu takoj razpoznal doživljanje našega mladega človeka pred dvajsetim letom in se ne bo pomujal pri slovstvenih presojah.

Podobno doživljanje do same ganjenosti in prevzemnosti se nam odkriva v stvaritvah številnih primorskih piscev in glasbenikov, od Gregorčiča do Preglja, do Ljubke Šorli, do Vinka Vodopivca in še mnogo drugih, še najbolj pa v srcih primorskih ljudi, iz tistih, iz katerih omenjeni tudi izhajajo, toda vsakemu ni dano svojega občutja umetniško izraziti in poustvariti.

Vsled tega je tukaj podano doživetje takrat še šestšolca Alfonza Čuka dragoceno pričevanje, dokument duhovnosti iz naših krajev, življenja, ki tli danes le še pri nekaterih ognjiščih. Vendar nam prav ta ognjišča mogoče že danes sijajo v čas, ko nam bodo takšna doživetja znova zasvetila.

DR. I. S.

Evropa trideset let po osvoboditvi

Maja 1975 je poteklo trideset let od konca druge svetovne vojne, ki je pomenil za Evropo osvoboditev izpod nacifašizma, za zahodno Evropo pa tudi osvoboditev izpod totalitarizma. Evropski vzhodni in zahodni narodi so se za ceno velikanskih krvavih in tvarnih žrtev otresli nacifašistične zveri, ki je v imenu »novega reda« obsodila na smrt cele narode in morila povsod, kamor je stopil nacistični škorenj.

Z osvoboditvijo se je začel nemirni in napeti povojni čas, nastopila je nova doba, ki naj bi prinesla vsemu svetu mir, blaginjo, napredek, demokracijo, svobodo. Kolo zgodovine pa se je zavrtele vse drugače. V zahodnoevropskih državah se je začela gospodarska obnova z utrjevanjem demokratičnih svoboščin, vzhodnoevropskim državam pa je bil vsiljen komunistični režim pod sovjetsko nadoblastjo. Med Vzhodom in Zahodom se je razbesnela hladna vojna, ki se še danes po dvajsetletni koeksistenčni in pomirjevalni politiki, kateri je botroval atomski strah, ni povsem poglela. Hladna vojna je potegnila črto ločnico prav po sredi Evrope in jo tako razmesarila, da je naša stara celina izgubila svojo nekdanjo vodilno vlogo v svetu. Središče svetovnega političnega odločanja se je premaknilo iz zahodne Evrope v Washington, Moskvo in nato še v Peking. Preostala zahodna Evropa je sicer spoznala pravo pot za rešitev. Združila se je v Evropsko gospodarsko skupnost, ki pa je vsaj do zdaj preveč anemična, da bi si pridobila nekdanjo politično in gospodarsko težo. Ni se ji še posrečilo, da bi v mednarodni politiki slekla anahronistične nacionalizme in tako lažje nastopala in govorila z enim samim skupnim jezikom.

Spričo vsega tega — če pustimo ob strani iskreno doživete proslave tridesete obletnice osvoboditve malih naro-

dov, katere je nacifašizem obsodil na smrt — je tridesetletnica tega dogodka, ki je bil vendar važen zgodovinski mejnik, v širšem zahodnoevropskem merilu zbudila v javnosti le medle spomine, ki so v kričečem nesorazmerju z neizmernim trpljenjem in žrtvami druge svetovne vojne. To je lahko opazil vsakdo, kdor je bral vodilne zahodnoevropske liste. V ospredju so bile tožbe nad »mirom brez miru«, ki se ves čas po končani veliki vojni vleče kot dolga kača v ozračju zdaj večje, zdaj manjše napetosti med Vzhodom in Zahodom, v ozračju nezmanjšane svetovne oborožitvene tekme in še v ozračju nekaterih stalnih vojnih žarišč v raznih delih sveta, pa tudi neurejenega položaja večjega števila evropskih narodnih manjšin, da ne govorimo o ideoloških, političnih in vojaških konfliktih v izvenevropskem svetu.

Človek bi vendarle pričakoval, da bi evropski vodilni državniki in politiki ob tej obletnici povedali kaj več od običajnih spominskih fraz. Pričakoval bi, da bi povedali, kaj nas je naučila preteklost, kaj sodijo o sedanjosti in kako kanejo zaorati v bodočnost. Ali je morda boj proti recesiji in gospodarski krizi izčrpal vse njihove intelektualne energije? Ali morda kot brezmočni fatalisti nimajo več nobene izvirne politične domiselnosti? So mar zajahali konjička provincialne samozadostnosti svojih držav in narodov ter jih dogajanje pri sosedih in v ostalem svetu prav malo briga? Njihovemu molku so se značilno pridružili tudi razumniki in celo razni sicer sodobno angažirani pisatelji ter moralisti.

Zaradi tega pa vendar ni zbrisano z dnevnega reda vprašanje, kakšno časovno, moralno in zgodovinsko gradivo je evropski človek trideset let po koncu druge svetovne vojne, h kakšni družbeno-politični ureditvi teži in ka-

Predsednik ZSKP dr. Kazimir Humar govori na proslavi 30-letnice osvoboditve. V ozadju zbor »L. Bratuž«, ki ga vodi prof. Stanko Jeričijo

ko reagira na potrošništvo, morda edino otipljivo »pridobitev« po splošnem razdejanju, ki ga je povzročila vojna.

ZAHODNOEVROPSKA DRUŽBA

Današnja zahodnoevropska družba vsaj teoretično sloni na ustavno-pravni državi, ki se naslanja na osebne svoboščine, pluralistično demokracijo in medsebojno spoštovanje ter strpnost. Ali je to zagotovljeno tudi za bodočnost? Zahodnoevropske države v glavnem še imajo demokratične ustave, katerim v državnopravni praksi na splošno odgovarja demokratična stvarnost. Toda že primer Portugalske nam kaže, kako težko je za oblastnike ter še bolj za politično in demokratično premalo zrelo ljudstvo izvesti preskok iz avtoritarnega, nedemokratičnega režima v pristno demokratično vladavino. Takšen prehod je za dogledni čas skoro brezupen, če se vojaška oblast poveže z vnaprej sprejetimi ideološkimi odločitvami totalitarnih »revolucionarjev«. Krize, ki kar naprej pretresajo Italijo, jasno kažejo, kako politično inteligentno in sposobno ljudstvo sicer precej časa lahko životari na robu kaosa, kažejo pa tudi, kako se v takšnih okoliščinah življenjska sposobnost demokratičnega ustroja neizbežno bliža svo-

ji skrajni meji. V Franciji bi bila demokracija šla po zlu že leta 1968, če bi ne bil De Gaulle s svojo demokracijo od zgoraj postavil temeljev za predsedniško peto republiko. Anglija, mati evropskega parlamentarizma, že več let kaže vse slabosti parlamentarnega sistema, ki ga izpodjedajo izvenparlamentarne, zlasti sindikalne sile. Z najbolj ustaljenimi razmerami v Evropi — če izvezemo skandinavske dežele — se lahko ponaša Zahodna Nemčija. Dala si je dobro moderno ustavo, brez pretresov je izpeljala demokratično prenovitev ter povojno gospodarsko obnovo in vsaj doslej nima nepremostljivih socialnih konfliktov. To notranje ravnotežje pa sloni predvsem na gospodarski trdnosti. Če ima res tudi globoke idejne in politične korenine, bi se verjetno pokazalo v primeru večje gospodarske krize in brezposelnosti, ko gi se gospodarsko ravnotežje porušilo. Vsak narod izpriča svojo politično zrelost ne toliko v času tvarnega udobja, kakor v trenutkih notranjih prelomov, kriz ali zunanjih groženj.

Pravijo, da ima najslabša demokracija še vedno veliko prednosti pred najboljšim totalitarizmom. In kakšno je v tem pogledu stanje v Evropi trideset let po uničenju nacifašističnega totalitarizma? Na prvi pogled že lahko vi-

Proslava 30-letnice osvoboditve v Katol. domu. Člani (od leve na desno) amaterske dramske skupine »M. Filej« iz Gorice V. Prašnik, M. Brajnik, M. Blažič-Sorč in Metka Klanjšček med podajanjem recitala

dimo, da v nekaterih sredozemskih latinskih državah demokracija peša in pridobiva tla ne več toliko nacifašistični, pač pa komunistični totalitarizem, ki se sicer javnosti prikazuje v meščanski, skoro konservativni demokratični obleki, a je — kakor pravijo strokovnjaki — že po svojem bistvu in osnovnih politično-družbenih ciljih nujno totalitaren, če seveda sploh še hoče biti komunizem. Angleški dnevnik »Times«, ki vedno pogleda resnici v obraz in jo pove, naj bo komu vseč ali ni, je konec julija 1975 opisal položaj približno takole:

Zaskrbljenost za Portugalsko je le ena velikih bojazni, ki jih imamo za bodočnost parlamentarne demokracije v Evropi, zlasti v njenem sredozemskem pasu. Še pred leti smo mislili, da bo komunizem igral v zahodni Evropi le nepomembno vlogo. Potem ko ga je Stalin izvajal skrajno nečloveško in surovo, ko je v gospodarstvu doživljal neuspeh za neuspehom, ko je s topovsko in tankovsko roko prisilil k pokorščini po svobodi hrepeneče vzhodnoevropske, nekdanje demokratične narode, pošiljal v norišnice in koncentracijska taborišča celo vrsto živahnih ruskih kulturnikov, ki so zahtevali več idejne in kulturne svobode, se je zde-

lo, da je v zahodni Evropi nujno prisiljen v obrambo.

List nato nadaljuje, da so komunisti pri volitvah šele zadnje čase občutno napredovali v Italiji in le nekoliko v Franciji. V neposredni nevarnosti sta po njegovem mnenju Portugalska, kjer so komunisti vseh smeri dobili borih 17 % glasov, in pa Italija.

Kljub podpisu pogodbe o evropski varnosti, ki naj bi potrdila dosedanje meje in vplivna področja v Evropi, se komunistični voditelji v nekaterih zahodnoevropskih državah zelo trudijo, da bi prišli na oblast v sodelovanju in zavezništvu z demokratičnimi strankami. Moskva te partije zelo vzpodbuja, naj nastopajo kot odgovorna in pluralistična demokratična politična sila v koaliciji z nekomunističnimi levičarskimi strankami ter za nekaj časa postavijo v naftalin svoje osnovne revolucionarne cilje. Kjer imajo le malo pristavev, na primer v Angliji, v skandinavskih deželah ali v Zahodni Nemčiji, pa morajo na željo Kremlja mirovati, da lahko Moskva vsaj na nekaterih zahodnoevropskih področjih dokaže, kako je za politično stabilnost in nevmešavanje v notranje zadeve držav z drugačno družbeno-politično ureditvijo.

Vsekakor drži, da pomanjkanje svo-

bode in blaginje v komunističnih državah ni imuniziralo pred komunizmom prebivalcev nekaterih zahodnoevropskih držav, kjer število partijskih simpatizerjev narašča.

Ali je to nevarno za svobodo in demokracijo v Evropi? »Times« meni, da je možen odgovor le za vsako posamično državo, splošen pa ne. Na splošno bi se dalo reči le to, da komunisti ne morejo v nobeni zahodnoevropski državi z lastnimi silami doseči večine na volitvah ali prevzeti oblast. Zato iščejo za doseg tega cilja drugačna pota, recimo «ljudske fronte», «zgodovinske kompromise» itd. Na koncu dodaja še tole opozorilo:

»Zahodni politiki nikakor ne smejo pozabiti, da so zavezništva s komunisti nevarna, zakaj zanje je v smislu njihovega nauka važna dosega končnega cilja. Njihove obljube o demokraciji, pluralizmu ter svobodi so le taktične poteze, obljube, za katere vnaprej vedo, da jih ne bodo nikdar izpolnili.«

Iz nekaterih obrisov smo lahko videli, kam se trideset let po osvoboditvi usmerja zahodna Evropa. Pokazalo se je tudi, da neke splošne, enotne usmeritve ni. So države, kot na primer Italija, kjer živi močno hotenje po spremembah, po nečem novem, pravičnejšem. Drugi primer je Zahodna Nemčija, kjer je težnja po globokih spremembah prejšnjih let zamrla in prihaja na površje ne zatohel, ampak novi konservativizem. Z izjemo Portugalske so druge države nekje vmes, vsekakor pa so bližje Nemčiji kakor Italiji.

Oglejmo si torej ta dva tipična primera. Ustavimo se najprej v Zahodni Nemčiji, kjer je položaj manj zapleten.

POLOŽAJ V ZAHODNI NEMČIJI

V Zahodni Nemčiji se že nekaj časa precej spreminja politična, ideološka in kulturna tendenca v prid politične ustaljenosti, urejenega civilnega sožitja, ohranitve pridobljenih demo-

kratičnih in socialnih vrednot ter demokracije zavesti. Ljudje so se naveličali levičarskih gesel, ki so imela veliko uspeha predvsem med mladino okrog leta 1968. Politiki, kulturniki, ideologi danes odkrito govorijo in pišejo o »novem konservativizmu«. Levičarski radikalizem je zašel v krizo. Spreminja se politično ozračje ne samo med razumniki, visokošolci in srednješolci, ampak tudi med malomeščanstvom in specializiranim delavstvom, ki je bilo še pred leti najbolj plodna njiva za politično, socialno in sindikalno propagando radikalne socialistične leve. V časopisju in revijah lahko najdemo članke o vračanju »izgubljenih sinov«, to je vseučiliške in srednješolske mladine, ki se začenja zbirati okrog zmernih naprednih bolj ali manj krščansko usmerjenih organizacij. Kajpak ostane odprto vprašanje, ali je to zgolj trenutna modna muha ali globlja sprememba.

Dejstvo je, da je javnost sita političnih gesel prejšnjih let, kot »demokracija na vseh stopnjah«, »emancipacija žensk in mladine«, »soudružba ljudstva« in podobno. Resnici na ljubo je treba povedati, da je bilo precej zahtev iz leta 1968 uresničenih in da torej v tem pogledu oporečništvo ni več potrebno.

Morda bi kdo rekel, da bi se Nemčija utegnila vrniti v nacizem. Te nevarnosti ni. Zdi se, da so Zahodni Nemci še vedno dovolj imuni tako proti nacističnemu, kakor skrajno levičarskemu totalitarizmu. Prav tako ne gre za podobno protidemokracijsko reakcijo, kot je po prvi svetovni vojni pokopala weimarsko republiko in pripravila pot nacizmu. Nova usmeritev izhaja — tako pravijo — iz globokega demokratičnega prepričanja. Kakor človeški organizem sam ustvarja obrambo pred bolezenskimi klicami, tako začenja zahodnonemška politična zavest pripravljati protitelesca, zaščitni oklep za svoje socialne interese. To pa po domače pomeni narediti konec nenehnim razpravam o sistemu, izvenparlamentar-

nemu oporečništvu, političnemu terorizmu, občutku negotove sedanosti, ki se poraja iz groženj o drugačni, nasilno spremenjeni podobi bodočnosti.

Da ne bomo krivični, moramo glede novega »konservativizma«, ki postaja v Zahodni Nemčiji moderen, poudariti, da je v tej težnji dovolj ustvarjalne svežine brez ideološke zatohlosti. Zdravo, močno in za delo pripravljeno telo nemške družbe noče, da bi ga položili na operacijsko mizo in podvrgli poskusom politične kirurgije. Celo socialistični kancler Helmut Schmidt je v Hamburgu izjavil, da s ponosom pristaja na takšno miselnost, ki ne pomeni stagnacije v socialnem, gospodarskem in omikanem napredku, ampak hoče postati vzgled socialnega napredka, demokratične ustaljenosti in družbene vzajemnosti.

POLOŽAJ V ITALIJI

Pa preidimo na Italijo, ki nima tako zdravega telesa in dovolj moči, da bi se za vsako ceno uprla poskusom politične kirurgije s skrajno negotovim in tveganim izidom. Italija predstavlja obratni, nemirni, iskajoči, zaskrbljujoči pol današnje zahodnoevropske stvarnosti, ki je dobil izraz v krepkem političnem premiku na levo.

Pred tridesetimi leti se je Italija z vojaško in tvarno pomočjo zaveznikov in z lastnim odporniškim gibanjem otresla fašizma in nacistične zasedbe. Protifašistično gibanje, pri katerem so sodelovale vse protifašistične sile, si je za svoj boj postavilo dva poglobljena cilja: svoboda in pravičnost. Na novo pridobljena svoboda in demokratična republikanska ustava sta omogočila italijansko gospodarsko in kulturno rast v zadnjih tridesetih letih. Ne bi bili pravični, če bi zamolčali nesebično ameriško pomoč za to obnovo. V tej pomoči, ki ji niso bile postavljene nikakšne omejitve in v domiselnosti ter delovni vnemi javnih in zasebnih podjetnikov, predvsem pa delavcev, in v modri politiki takratnih demokratičnih vlad je skrivnost velikega industrijskega vzpona nove demokratične Italije.

Sedanje težave ne smejo zakriti te stvarnosti. Naglica, s katero je bila zamašena velika inflacija v letih 1973 in 1974, je dokaz za življenjsko silo in sposobnost svobodnega gospodarstva. Z dobro voljo, resnim hotenjem, bolj urejenimi razmerami v političnem, gospodarskem in sindikalnem svetu bi bilo mogoče premagati tudi sedanjo nevarno recesijo.

V razkorak z napredkom svobode pa je šel napredek pravičnosti. Krivična bi bila trditev, da socialna pravičnost v tem času ni napredovala, potrebni pa so večji, daljši in smejli koraki na tem področju. Napredek industrializacije pa urbanizacije nujno terja vrsto obljubljenih, a neizpoljenih socialnih reform. Isto velja za upravo, civilno in kazensko sodstvo, kjer poleg drugega strašijo še stari fašistični zakoni.

V sedanjem svetu lahko traja svoboda le, če temelji na pravičnosti. Pomankanje pravičnosti svobodo ubija. Če bi bilo več pravičnosti, več reda in poštenosti, bi ne bili možni tolikšni neofašistični in navadni zločini.

Kot smo videli, si želi nemška javnost politično, gospodarsko in socialno ustaljenost. Italijanska javnost pa je nemirna, neustaljena, teži k spremembam, novi politiki. Upa, da bo to dosegla levica. In ker ima danes levico v zakupu komunistična partija, naj ona

---

LJUBKA SORLI

Tolminski motiv

*Jesenski travnik — pisana preproga:
tu korčki so dišeči, tam podlesek;
med živo mejo šipek dogoreva —
na veji vsaki droben rdeč obesek.*

*Na Rodnah se robidovje razpređa.
Za mladež sladki sadeži so mana,
ki prek osata brat jo gre v grmovje.
Opraskanih je rok, a nasmejana.*

*Pod bregom doli sonči se Tolminka,
ki vsa ledena iz Korit priteče.
Ob njej o mladi sreči tiho sanjam —
Tolminka zanjo ve, a nič ne reče.*

---

poskusi opraviti to nalogo. Zdi se, da je med nekomunističnimi zagovorniki te usmeritve malo takšnih, ki bi se vprašali, ali bi bili italijanski komunisti voljni dati iz roke oblast, ako bi pri volitvah izgubili večino, če bi seveda do svobodnih volitev sploh prišlo.

Kako je prišlo do tega, da Italija trideset let po osvoboditvi, ko se je otrsela nacifašističnega totalitarizma, tvega nevarnost nasprotne skrajnosti?

Po osvoboditvi so se v Italiji svobodno organizirale politične stranke. Vsaka je imela svoj ideološko utemeljen program za novo ureditev italijanske družbe. Te idejne osnove so bile klasični liberalizem, socialno katolištvo, reformistični socializem, revolucionarni komunizem. Trdna oslomba strank na svoje idejne temelje je bil zadosten vir za sprejem demokratične ustave, zavrnitev komunizma v letu 1948, za dobre in poštene vlade, ki so ob sodelovanju vseh slojev ljudstva postavile na noge industrijo na tolikšno višino, da se je Italija z njo uvrstila na zavirljivo osmo mesto med najrazvitejšimi industrijskimi državami na svetu.

V položaju, ki je nastal z naglim gospodarsko-industrijskim vzponom v državi, je začela najmočnejša vladna stranka polagoma izgubljati svoj prvotni idejni zalet in je ob bolj ali manj podrejenem zavezništvu koalicijskih strank počasi drsela k monopolizaciji oblasti. Demokratične vladne stranke — nekatere bolj, druge manj — zdaj niso bile več navdušene nosilke ter izvrševalke svojih izvirnih idealov, nosilke interesov socialnih skupin, ki so jih predstavljale, ampak zaprt krog vodilne plasti z lastnimi interesi. Te stranke s KD na čelu tudi niso imele strahu pred kakšno drugačno demokratično alternativo. Bile so tako rekoč »obsojene« na oblast.

Letos 15. junija se je položaj temeljito in dramatično spremenil. Volitve so pokazale, da monopol demokratičnih strank ni več trden, da so ljudje iz nezadovoljstva in protesta pripravljene tvegati tudi komunistično

alternativo. Demokratične stranke — zlasti KD — se bodo morale temeljito prenoviti in si krepko zavihati rokave, če bodo hotele sebe in Italijo rešiti za demokracijo.

Komunistična partija je bila ves čas po vojni v opoziciji in ni imela niti priložnosti, da bi si »umazala roke«. Pred javnostjo je ostala čista. Pa tudi ona ni več takšna, kot je bila po vojni. Svojo taktiko je tako spremenila, da je skoro ni več spoznati. Svoje revolucionarno obeležje je postavila v zaboj in ga skrbno spravila na podstrešje. Njen tajnik se je oblekel v brezhibno salonsko meščansko obleko in predstavil volivcem tako konservativen program, da bi ga lahko podpisala vsaka še tako konservativna stranka (in tisti, ki so volili PCI, so torej dejansko volili konservativno, ne levo). Italijanom je obljubil: zakonitost in red, ohranitev sedanjega demokratičnega sistema z vsemi svoboščinami in političnim pluralizmom. Vse te obljube pa so vendarle zavite v precejšnjo negotovost! Berlinguer ni pošiljal ostrih strelav na nobeno stran: ne za Cunhala ne proti njemu, ne za komunizem po ruskem vzorcu, ne proti njemu, ne za samoupravljanje po jugoslovanskem vzorcu ne proti, ne za tržno gospodarstvo ne proti, ne za Atlantsko zvezo ne proti. Tako prepričljiv je bil, da je pridobil mnoge nekomuniste. Pa tudi italijanski socialisti so se približali komunistom vsaj na pol poti, tako da jih je celo tvorec nemške Ost-Politik Willy Brandt kot glas vpijočega v puščavi posvaril:

»Opozarjamo naše evropske prijatelje socialiste, da so komunistične partije ostale totalitarne in da utegne imeti vsako sodelovanje ali kompromis z njimi usodne posledice.«

Kaj pa novi fašizem? Budnost proti obnovi fašizma je v vseh demokratičnih strankah in med prebivalstvom zlasti po nedavnem premiku na levo tako učinkovita, da fašizem v Italiji nima nobene možnosti. Izraz te nemoči so besni neofašistični teroristični atentati osamljenih obupanih fanatikov, ki so

Ob proslavi tridesetletnice osvoboditve je bil v atriju Katol. doma v Gorici odkrit kip L. Bratuža, delo akad. kiparja Boža Pengova. Na desni žena pok. Bratuža ga. Ljubka Sorli Bratuževa

spoznali, da so v Italiji fašizmu kot političnemu gibanju vrata za vedno zaprta.

Trideset let po osvoboditvi se je torej Italija še bolj premaknila na levo. Notranjepolitično ravnotežje se je spremenilo in nad bodočo demokracijo visi velik vprašaj. Vsekakor so demokratične in socialne strukture v državi dovolj močne, da Italija, če hoče, še lahko vzdrži naval, ki spravlja v nevarnost njeno demokracijo in svobodo.

In Evropa? Evropa je prav trideset let po vojni dobila v Helsinkih pogodbo o evropski varnosti in sodelovanju. Podpisale so jo tudi Združene države. Nekateri kritiki politike ameriškega predsednika Forda so prepričani, da bo ta pogodba za vedno pokopala težnje vzhodnoevropskih narodov po svobodi, ker je priznala stalnost obstoječih meja, dalje da bo ustvarila napačen občutek varnosti v Evropi ter še bolj izpodjedla psihološko obrambo zahodnih držav pred sovjetskim ekspanzionizmom. Kritiki se sklicujejo na ruskega Nobelovega nagrajenca Solženicina, ki pravi, da Zahod Sovjetom ne sme verjeti. Po njegovem je sovjetski režim perverzen, ker je institucioniziral laž: sovjetski despotizem imenuje svobodo, diktaturo demokracijo, partiji zaslužjen tisk svoboden. Toda mi

hočemo verjeti, da so načela, slovesno podpisana v Helsinkih, iskrena. Svet mora iskati mir, Evropa mora iti naprej po poti miru. Za mir je do neke mere kompromis pač potreben. Važno je, da ostane Evropa budna tudi pri delu za mir in da v kompromisu ne vidi in ne prizna nikakšne moralne kapitulacije.

LJUBKA SORLI

Kje so dragi

*Sladko, skrito hrepenenje
sili v rodni me Tolmin.
V Klanec, srečni kraj otroštva,
seže prvi mi spomin.*

*Hiša še stoji, kot nekdanj,
v Rodne gleda spodnja stran;
nizko v strugi ji Tolminka
milo poje noč in dan.*

*Ali kje so moji dragi,
ki bili so ves moj svet?
Saj nikogar več ne najdem...
Kam za njimi vodi sled?*

*Oh, zakaj, zakaj sprašujem?
Saj predobro sama vem:
med grobovi, tam jih najdem.
Tja, med križe, romat grem.*

Iz kulturne zakladnice

ALASIA DA SOMMARIPA (350-letnica smrti)

Drugo slovensko katoliško knjigo (prva je Pacherneckerjev katekizem, ki je izšel v Gradcu 1574) je oskrbel italijanski jezikoslovec in zgodovinar fra Gregorio Alasia da Sommaripa. Rodil se je okr. 1578 v Sommaripi del Bosco v Piemontu v ugledni družini. L. 1596 je stopil v domačem kraju v servitski red, študiral v Rimu, prišel leta 1601 z grofom Raimondom della Torre Valsassina v Devin pri Trstu, pel naslednje leto novo mašo in do leta 1612 opravljal dušno pastirstvo ter vodil novo naselbino v Devinu, predvsem grajenje samostana. Iz Devina je odšel najbrž v Rim, kjer je umrl l. 1626.

Alasia je pisal že v mladosti italijanske in latinske nabožne in zgodovinske knjige, za Slovence pa je važen njegov *Vocabolario Italiano e Schiavo*, ki je izšel v Vidmu 1607 na 111 listih. Z njim je hotel pomagati svojim redovnim sobratom in tujim duhovnikom, ki so delovali med Slovenci, koristiti pa tudi slovenskemu narodu »v stvari, ki se njega tiče«. To ni samo slovar, ampak tudi slovnica, ki obsega v italijanščini razpravo o slovenski sklanjatvi, primere za spregatev vzporedno z latinskimi zgledi, svojilne pridevnike in glavne števnike. Sledi italijansko-slovenski slovar z 2.633 besedami, na koncu pa uvod v branje nedeljškega evangelija, vzorec za začetek in zaključek slovenske pridige, Očenaš, Zdrava Marija, Vera, deset božjih in pet cerkvenih zapovedi, spovedni obrazec in pet ljudskih nabožnih pesmi. Ta pesmarica je najstarejši tiskani dokument slovenskih katoliških cerkvenih pesmi, vendar pa so tri pesmi objavili že protestantje v svojih pesmaricah. Jezik je devinsko narečje, črkopis italijanski. Alasijev *Vocabolario* je prvi

odprl Italijanom vrata v slovenski jezik in duhovni svet.

o. ROMUALD (300-letnica rojstva)

O. Romuald, ali s prejšnjim imenom Lovrenc Marušič, je bil prvi slovenski dramatik. Rodil se je pred tristo leti (1676) v Standrežu pri Gorici, stopil v kapucinski red, opravil noviciat v Celju (1700) in postal pridigar štajerske kapucinske province. Vsaj 1721 je bil v Škofji Loki, umrl pa je v Gorici 22. aprila 1748.

O. Romuald je 1721 napisal ali priredil znamenito *Škofjeloško pasijonsko procesijo*, ki so jo tega leta prvič uprizorili. Take procesije so gojili kapucini v Ljubljani (od 1617), v Novem mestu in Kranju, vendar v nemškem jeziku, Romualdova pa je bila slovenska. Ne da se določiti, ali je delo izvirno ali le prireditev po kakem nemškem vzorcu, vendar pa je vsa slovenska podoba Romualdova. Ohranjena je v rokopisu v škofjeloškem kapucinskem samostanu in obsega nad tisoč verzov, vsebina pa je razdeljena na 13 podob, ki segajo od greha prvih staršev do Kristusovega groba. Smisel vse igre je naslednji: zaradi padca prvih staršev v raj je človeštvo zapisano smrti in celo peklju, toda Kristus je s svojo muko in smrtjo rešil ljudi pogube; zato točite solze, ker boste samo s solzami pokore premagali trpljenje na zemlji.

Zive podobe na odrih in vozovih so predstavljali Ločani in prebivalci okoliških vasi. V sprevedu so šli tudi tedanji cehi in spreved je moral biti velikanski, saj so imeli samo za igralce pripravljenih 278 kostumov. V temnih večernih urah ob svitu plamenic in sveč je moral napraviti spreved nepozaben vtis. Posebno strahoten je bil drugi prizor: Spredaj jaha zmagoslav-

na smrt na belem konju z lovrovim vencem in dolgo puščico; za njo gresta dve krdelci na konjih. V prvem, ki ga vodi Smrt s peščeno uro, so duhovniki od papeža do kaplana, drugemu pove-ljuje Smrt z zastavo, za njo so kralj in cesar in drugi mogočniki do meščana, kmeta in berača. Za smrtno konjenico pa stopa Smrt s koso na rami in za njo množica tlačanov. Glavna Smrt hvali svojo moč in ponavlja:

»Ah, vi grešniki, skuste vaše oči odpreti ter premislite: kar živi, more enkrat umreti!«

Romuald je na prvih straneh roko-pisa v latinščini povedal, da se je pro-cesija začela leta 1721 na prošnjo na-mestnika brižinskega škofa, ki je bil lastnik Škofje Loke, barona Eckerja, predstojnika bratovščine sv. Rešnjega Telesa. Ta bratovščina prireja in pla-čuje procesijo, kapucini pa dajejo režiserja in jo prirejajo. Režiserske opombe so dodane v nemščini, latin-ščini in slovenščini.

Verzi so tako imenovani »knitelver-zi«, ki imajo po štiri poudarjene zloge in zaporedno rimo. O celotnem delu pravi Mirko Rupel: »Slovenska škofje-loška procesija je svojevrstno baročno dramatično delo, spretno zgrajeno za učinkovito izvedbo ob množičnem so-delovanju preprostega ljudstva. Odliku-je se z obsegom, uspelo verzifikacijo in na živo recitiranje preračunano dik-cijo ter se tako ugodno razločuje od večine slovenskih slovstvenih izdelkov tistega časa. Važna je tudi kot prva pisana priča o razvoju slovenske gle-dališke umetnosti.«

Procesijo so najbrž nehali predstavl-jati leta 1782, ko je cesar Jožef II. odpravil skoraj vse cerkvene sprevide.

AHACIJ STRŽINAR (300-letnica rojstva)

Zanimiv pisatelj in pesnik je bil Ahacij Stržinar, ki se je rodil pred 300 leti (11. maja 1676) na Suhi pri Škofji Loki kot šesti izmed osmerih otrok. Najbrž je študiral pri jezuitih v Ljub-ljani, na Dunaju je poslušal svobodne

umetnosti in filozofijo, postal magi-ster, dovršil bogoslovje in bil 1702 v Vidmu posvečen v duhovnika. Službo-val je na Brezovici in v Ljubljani, 1713 je postal župnik in dekan v Gornjem gradu. Tukaj je dve leti pozneje v po-družnici v Radmirju ustanovil božjo pot sv. Frančiška Ksaverija. Leta 1728 je sezidal novo romarsko cerkev, pet let pozneje pa se je odpovedal župniji in se ves posvetil božji poti, ki je po-stala tako slavna, da je dobivala dra-gocena darila: cesarica Marija Terezi-ja ji je podarila mašni plašč in kelih z zlato kupo, hči poljskega kralja Av-gusta III. zlat kelih in mašni ornat. Umrl je v frančiškanskem samostanu v Nazarjah 17. maja 1741.

Stržinar je opisal božjo pot v Rad-mirju v dveh latinskih spisih, ki sta ostala v rokopisu, in v knjigi, ki je iz-šla šestkrat v nemščini, po enkrat v latinščini in italijanščini. Za slovensko literarno in versko življenje pa je va-žen, ker je izdal *Katoliš kršanskiga vuka pejsme*, katere se per kršanskimo vuko, božih potih, per svétimu misiónu inu zlasti per svétimo Francisco Xave-rio na Straže Gorniga gradu fare nucnu pojo (V Nemškim Gradcu 1729).

Knjiga je torej pesmarica, in sicer prva slovenska katoliška pesmarica, v katero ni bila sprejeta nobena stara pe-sem. V uvodu je Stržinar prvi v slo-venščini teoretično spregovoril o vlogi nabožne pesmi. Tudi je bil med red-kimi, ki se je spomnil, da bi bilo do-bro, ko bi mladina znala brati: »K zadnimo tedej vas opominam, de se bel slovenskiga druka vučite.«

V pesmarici je prva slovenska peta maša, za njo pa je 32 Stržinarjevih iz-virnih pesmi, ki so katehitične vsebi-ne. Prvi je zložil pesmi v čast angelom varuhom in nekaterim svetnikom (Fran-čišek Ksaverij, sv. Neža, Marjeta Kor-tonska). S temi pesmimi je hotel po-globiti versko življenje, poučiti mlade ljudi v krščanskem nauku, istočasno pa je želel, »de bi te druge prazne, na-nucne, folš pejsme opustili«. Ne more-mo reči, da je bil velik pesnik, mnoge pesmi so preveč razvlečene in brez pe-

sniškega poleta, napevi pa so »zelo skromni« (dr. Cvetko). Njegove pesmi so Slovenci takole sprejeli: 3 so postale uradne in so splošno znane (*Častimo te, Pridi sveti Duh* in *Tebe Boga mi hvalimo*), 8 so ponatiskovali do razsvetljenstva, nekaj jih je v poznejših pesmaricah, 12 jih ni nihče več ponatisnil.

Leta 1730 je izdal v Ljubljani še drobno knjižico *Pejsem od teh velikih odpustikov*, ki se prav tako nanaša na pobožnosti v Radmirju.

Za zgled Stržinarjevega pesništva naj služi naslednja kitica:

Toku bodi človek moder,
dokler se na svetu živ,
da na prideš v pekov noter,
na bodi ničesar kriv;
če se kriv, delej pokuro,
dokler imaš čas nu uro
božjo milost zadobit.

MATEVŽ GRADIŠEK (200-letnica rojstva)

Med Prešernovimi znanci je zavzel posebno mesto Matevž Gradišek, usmiljeni brat o. Faus. Rodil se je 1. septembra 1776 v Zg. Gameljnih pod Šmarno goro in preživel težko in bolešno mladost. L. 1797 je stopil v red usmiljenih bratov in tu je počasi študiral medicino, najprej v Ljubljani, potem v Feldspergu na Niž. Avstrijskem in na univerzi v Pragi, kjer je napravil 1806 rigorozo. Medtem je postal subdiakon, se vrnil v Ljubljano, bil vikar konventa in ranocelni nadzdravnik. Leto pozneje je bil že načelnik bolnišnice. Ko so Francozi razpustili red in izročili bolnišnico občini, se je Gradišek zatekel v hišo veletrgovca Castagne in zasebno zdravil vse, ki so prišli k njemu. V času vojne epidemije 1814 je improviziral v hišah na Žabjeku epidemijsko bolnišnico ter jo napolnil z najrazličnejšimi bolniki. Zaradi tega so nastopili proti njemu nekateri ljubljanski zdravniki, zato je zapustil mesto in živel v Škednju pri Trstu, deloma je spremljal bogatine na potovanjih, včasih v toplice, nekaj časa

pa je živel v samostanu v Gorici (1822), kjer pa se ni dobro počutil.

Medtem je postal Gradišek zagrižen homeopat in je propagiral ta način zdravljenja povsod, zlasti je pridobil zanj veliko duhovnikov. Ko mu je 1825 priznala avstrijska vlada pokojnino, si je kupil v Tacnu pod Šmarno goro svet, si postavil hišico in se v njej naselil z bratom Amosom. Tu je na široko zdravil ljudi in pravijo, da z velikim uspehom. Izmed 220 bolnikov, ki jih je 1835 napadla kolera in jih je zdravil Gradišek, jih je bajè umrlo samo 5.

Za slovenski literarni prerod se ni menil, čeprav je poznal vse tedanje kulturne delavce, predvsem pa Prešerna. Z njim sta se srečavala pri pesnikovem stricu Jakobu, ki je bil kurat na Šmarni gori. Gradišek je hodil sem pridigovat in na slavnostne pogostitve, pesnik pa ga je dražil s »puščavnikom« in »Faustom«. Morda ga je pesnik podražil z vlogo »puščavnika« v romanci *Od zidanja cerkve na Šmarni gori*. Tudi pesnikova sestra Lenka, ki je bila med 1829 in 1833 zaradi bolehnosti 4 tedne pri stricu na Šmarni gori, se je zdravila pri Gradišku. Znan je samo

ALBERT MIKLAVEC

Kraške skale

*Kraške skale,
kateri umetnik
vas kleše in kleše
v skrivnostne kipe,
negibno stoječe,
in v neme obraze,
strmeče
po kraški gmajni?*

*Upodablja nas čas
z dletom dežja,
ki z burjo divja
in nas bije in bije
prav do srca:
zato so po Krasu
razstavljeni
kipi trpljenja!*

en njegov nemški članek, ohranjen pa je njegov slovenski dnevnik, ki sega od 5. januarja 1817, ko je »začel pergodiša moiga žiuleina za mesce napisvati«.

Gradišek je bil velik čudak, in čeprav je bil pravi zdravnik, se je v poznejših letih bolj zanašal na homeopatijo in sugestijo kakor na uradno zdravniško vedo. Po značaju je bil veseljak in je rad pil žganje, ki se mu je privadil že v mladih letih, ko je bil bohlen (božjast) in siromak. Umrl je 11. novembra 1837 v lastni hišici.

MATEVŽ RAVNIKAR (200-letnica rojstva)

Matevž Ravnikar je bil eden najpomembnejših tržaško-koprskih škofov v prejšnjem stoletju. Rodil se je pred dvesto leti (20. septembra 1776) na Vačah v revni kmečki hiši. Že kot dijak ljubljanske gimnazije se je tako izkazal, da je poučeval kot domači učitelj pri grofu Juriju Jakobu Hohenwartu. Bogoslovje je dovršil v treh letih in takoj postal profesor dogmatike na ljubljanskem bogoslovju (1802-27), vodja semenišča (1802-23), kancler centralnih šol v Ljubljani (1810-13), kjer je predaval filozofijo in svetopisemske vede, profesor in nedeljski pridigar na liceju (1805-17), kanonik (od 1817). L. 1827 je odklonil ponujeno mu škofijo v Tarnovu (Galicija), sprejel pa je mesto gubernijskega svetnika pri primorskem deželnem poglavarstvu v Trstu (1827-30). Dne 18. septembra 1830 je bil imenovan za tržaško-koprškega škofa in na tem mestu je ostal do smrti 20. novembra 1845.

Ravnikar je bil »ponosen in mogočen gospod«, učen in pošten, silno delaven in zaveden Slovenec. V Ljubljani si je zelo prizadeval, da bi vpeljali v osnovne šole slovenščino, in je zato prevajal šolske knjige. Zaslužen je tudi za ustanovitev slovenske stolice na ljubljanskem liceju, za katero je poslal 1815 dobro podprt predlog na Dunaj. V njem pravi, da bi taka stolica skrbelo za jezik in narodno prosveto, ker bi

likala okus prihodnjih duhovnikov in uradnikov. Slovenci radi berejo, vendar ni knjig in jih ne bo, dokler ne bo spodbude za likanje okusa dala javna stolica. Celó ozir na ohranitev narodnega značaja podpira ustanovitev take stolice: »Ni brez osnove opomba, da so narodi z originalnimi jeziki najbolj značajni... Sploh je pripoznana resnica, da je kultura kakega naroda v najbolj natanki zvezi s kulturo njegovega deželnega jezika in da se pri vsakem narodu začenja višja kultura s spopolnjenim jezikom, zakaj bolj ko pravilno govori in misli narod v svojem deželnem jeziku, bolj razločni in jasni so pojmi, s katerimi se izraža prava razsvetljenost.« Stolico je dobil v začetku 1817 Franc Metelko.

Da bi izboljšal jezik v cerkvenih knjigah, je izdal nekaj zelo dobrih molitvenikov in prevedel vseh pet Mojzsovih knjig, ki pa so ostale v rokopisu, ker so čakali novih črk. Dejansko pa je usmeril razvoj knjižne slovenščine s prevodom Krištofa Schmida *Zgodbe svetega pisma za mlade ljudi*, ki so izšle v štirih knjigah 1815-17. V uvodu je poudaril, da je treba slovensko besedo olikati, zato je ne smeš brodit s tujo šaro, ne je staviti po tuje, ampak jo po domače povedati. Čiste besede da je zajel iz različnih naših krajev, največ se je pa držal jezika, ki se ga je naučil doma kot pastir. Ni pa se oziral samo na jezik preprostega ljudstva, ampak tudi na druge Slovane in staro cerkveno slovanščino, od koder je vzel deležnik na -ši, -vši. Niegovo krepko in čisto pisanje se je tako ločilo od dotedanjega, da je za več kot desetletje prekašal najboljše sodobnike. Vse to mu je prineslo pridevek »reformator in oče slovenske proze«, iz njegovih deležnikov se je ponorčeval Prešeren v epigramu: »Gorjancov naših iezik potuičvavši / si kriv, de kolne kmet molitve bravši.« Prav tako se je pošalil v Novi pisarii iz njegove skrbi za čistost in kmečkost jezika.

Kot škof se je trudil za mladino in duhovščino in na splošno škofijo dvig-

nil iz zaostalosti. Poskrbel je, da je do-
bila slovenščina v tržaških cerkvah pra-
vice, ki so ji pritikale po številu ver-
nikov. Skratka, bil je delaven in ugle-
den mož, da »perklanja se mu vse po
celim Kranju« (Čop). V oporoki je za-
pustil šest dijaških ustanov (dve za
kranjsko, štiri za tržaško-koprsko ško-
fijo) ter sklad za potrebne bogoslovne
in dobre ljudske knjige.

ANDREJ KAVČIČ (150-letnica smrti)

Za štajerske Slovence je bil pomem-
ben mož Andrej Kavčič, ki se je rodil
25. novembra 1752 v Rihtarovcih pri
Radgoni, dovršil gimnazijo v Mariboru,
bogoslovje v Gradcu, pravo na Du-
naju. Že leta 1784 je postal mestni vi-
kar v Mariboru, leto pozneje mestni
župnik in dekan, od 1786-94 je bil obe-
nem ravnatelj mariborske gimnazije.
Oktobra 1807 so ga imenovali za kano-
nika v Gradcu, kjer je bil od 1808 do
1810 začasni ravnatelj bogoslovja, od
1823 do smrti 30. junija 1826 pa stolni
kustos in višji šolski nadzornik.

Kavčič je bil učen mož, doktor fi-
lozofije in teologije, razsvetljenec in
vnet rodoljub. Za njegovega ravnate-
ljevanja se prvič omenja na maribor-
ski gimnaziji slovenščina: ob koncu
šolskega leta 1790-91 je Josip Emenz,
učenc gramatike, govoril o koristi slo-
venskega jezika, 1794 pa so določili 20
štipendij po 15 gld. iz verskega zaklada
za tiste učence, ki bi se zasebno mar-
ljiveje učili slovenščine. Ustrezne pi-
smene izpite so opravljali pod Kavči-
čevim vodstvom. Tudi v Gradcu se je
pri vsaki priliki neustrašeno potegoval
za svoje rojake in veljal za »slovenske-
ga škofa« (od 1812-24 graška škofijska
stolica ni bila zasedena). Okrog njega
so se zbirali slovenski dijaki in ga ce-
nili kot svojega očeta. Na dijake je mi-
slil tudi v oporoki: svoja posestva v
Krčevini je zapustil mariborski mestni
župniji pod pogojem, da oskrbi župnik
vsako leto dvema nadarjenima dijako-
ma s Spodnjega štajerskega hrano,
stanovanje in obleko.

FRANC CEGNAR (150-letnica rojstva)

Pesnik in prevajalec Franc Cegnar
se je rodil pri Sv. Duhu nad Škofjo
Loko 8. decembra 1826, umrl pa je v
Trstu 14. februarja 1892. Gimnazijo je
dovršil v Ljubljani, a ni imel sredstev,
da bi odšel na Dunaj. Postal je časni-
kar, najprej je bil sourednik, nato
urednik *Slovenije* (1849-50) in urednik
književnega dela *Ljubljanskega časnika*
(1850-51). Ko je prenehal tudi ta list,
je dobil 1851 službo na pošti v Ljub-
ljani, dve leti pozneje v Trstu, nekaj
časa v Pazinu, od 1859 do smrti pa
spet v Trstu, kjer je napredoval do
višjega kontrolorja. Bil je soustanovi-
telj tržaške Čitalnice (1861) in tržaški
mestni svetnik.

Leposlovju se je posvetil že v viš-
ji gimnaziji, kjer je urejal rokopisni
dijaški list. Pozneje je pisal v skoraj
vse časopise. Pesništva se je učil pri
Prešernu in Koseskem, mnogo pa je
prevajal iz nemščine in srbohrvaščine
in se tudi s tem izpopolnjeval. Njega-
va motivika ni obširna, največ poje o
delu za narod, o naravi in družini. Za-
nimivo, da je kot Jenko pokazal, kako
se narava ne meni za človekovo žalost
(npr. *Livada in deklica* ter *Veselje in
žalost*). L. 1860 je zbral svoje pesmi, ki
jih je opilil Levstik, in jih izdal v
zbirki *Pesmi*.

Pravi Cegnarjev poklic pa je bilo
prevajanje klasičnih del iz tujih slov-
stev. Najprej je prevedel Schillerjevo
tragedijo *Marija Stuart*, nato *Viljema
Tella* in *Wallensteina*, Božene Nemco-
ve *Babica* in Grabowskega *Koliščina
in stepa*.

KAREL LAVRIČ (100-letnica smrti)

Med goriškimi politiki prejšnjega
stoletja je zavzemal važno mesto Karel
Lavrič. Rodil se je 1. novembra 1818
na gradu Premu na Notranjskem, kjer
je bil oče komisar in okrožni sodnik,
umrl pa je v Gorici 3. marca 1876. Štu-
diral je v Ljubljani in Gradcu, vendar

ni znano, kje je dovršil pravo in kje je deloval od 1848, ko je bil že v Trstu. Zaradi znanja slovenščine so ga 1848 namestili pri kolegialnem sodišču v Sežani, 1850 je prišel kot odvetnik v Tolmin, odšel 1863 v Ajdovščino, 1869 v Gorico in se 1873 vrnil v Tolmin.

Kdaj je postal Lavrič zaveden Slovenec, ni znano, na vsak način je še leta 1860 uradoval v nemščini in dal postaviti materi spomenik z nemškim nagrobnim napisom. Tudi ni dognano, če je Lavrič ustanovil tolminsko čitalnico, ki je začela delovati 1862. Ustanovil pa je čitalnico v Ajdovščini (februarja 1864) in vodil prireditve v Tolminu in Ajdovščini, kjer je sam predaval, a tudi pozneje je skrbel v goriški okolici v prvi vrsti za deklamacije. Čitalničarje in mladino je učil deklamirati in tudi na srednjih šolah v Gorici je poučeval deklamatoriko (1869-71).

Udeležil se je taborskega gibanja in bil z Ernestom Klavžarjem glavni organizator in govornik: 18. oktobra 1868 v Šempasu je predsedoval in govoril za vpeljavo slovenščine v šole in urade; 25. aprila 1869 se je zavzemal v Brdih pod Drnovkom za dobre šole v Brdih; 9. maja 1869 je na Kalcu blizu Zagorja poudarjal isto kot v Šempasu; predsedoval je še na taborih Na logu pri tolminskem mostu, v Sežani in v Kubedu v Istri. Udeležil se je tudi jugoslovanskega shoda decembra 1870 v Ljubljani.

Še živahnejše je postalo Lavričevo delo v Gorici, kjer so septembra 1869 ustanovili liberalno politično društvo

»Soča«, dve leti pozneje pa začeli izdajati istoimensko glasilo. Lavrič je bil v društvu predsednik, v list pa je veliko pisal, največ brez podpisa. Leta 1870 je bil izvoljen kot zastopnik kmečkih občin Gorica-Ajdovščina-Kanal v deželni zbor in ta mandat je obdržal do smrti. Bil je član več odsekov, toda iz deželnega odbora je izstopil že jeseni 1870 iz protesta proti sklepu, da dopisuje deželni odbor z državnimi uradi samo v italijanščini. V zbornici je govoril samo slovensko in se potegoval za slovensko uradovanje, za uvedbo slovenskega učnega jezika v goriške srednje šole, za ustanovitev univerze v Ljubljani, za ustanovitev slovenske realne gimnazije, za slovenske napise v Gorici in na Goriškem in še za vrsto drugih krajevnih in splošnih potreb.

Politično društvo Soča je 1873 predlagalo Lavriča za državnozborskega kandidata, Novice pa so priporočile Tonklija, ki je bil predsednik političnega društva »Gorica«. Že prejšnje leto so se nekateri duhovniki ločili od Lavriča in ustanovili list *Glas*, do sprave pa je prišlo spet 1875, ko so ustanovili novo društvo »Sloga«, *Glas* je prenehal, Soča pa ni smela obravnavati verskih in cerkvenih zadev.

Sodobniki pričajo o Lavriču, da je bil nesebičen in delaven. Podpiral je dijake, kupoval za čitalnice knjige, se boril na taborih in v deželni zbornici za pravice svojih rojakov in dosledno uradoval samo v slovenščini, celo cesariu je pošiljal le slovenske vloge. Dohodkov je imel malo, zato je večkrat menjal mesto. Zaradi neke protestantke je prestopil v protestantizem, na splošno pa se za verska vprašanja ni zanimal. Njegov samomor je brez dvoma povzročila duševna depresija, ki ji je zapadel že leta 1871, ko se je zdravil v Trstu.

LETO 1876

Leta 1876 je Slovence zanimala bosansko-hercegovska vstaja, zaradi nje sta Srbija in Črna gora napovedali Turčiji vojno, leto pozneje se jima je

---

LJUBKA ŠORLI

Žalost

Gledam s ceste v mlad nasad.
Hruške... Kdaj so zacvetele?
Mar je res že tu pomlad?
Kje pa misli so vesele?

Ni jih. Sonce v cvetni kras
pozabilo je sijati.
Zunaj mraz in v srcu mraz...
Da mi žalost je prespati!

---

pridružila še Rusija. Slovenski časopisi so veliko pisali o bojih, katerih se je udeležilo tudi nekaj slovenskih prostovoljcev. Stritar je posvetil ubogim Bosancem venec desetih pesmi pod naslovom *Raja*.

Na literarnem področju je spet začel izhajati Stritarjev dunajski *Zvon*. Stritar je v njem priobčil roman *Gospod Mirodolski* in *Dunajske elegije*. Jurčič je tega leta izdal prvo slovensko tragedijo *Tugomer*, ki mu jo je v verze pretil Fran Levstik. Dalje je izdal romana *Doktor Zober* in *Med dvema stoloma* ter povest *Bojim se te*. Simon Gregorčič je izdal pesmi: *Na bregu*, *Zaostali ptič* idr. Janko Kersnik je prišel do prvega romana *Na Žerinjah*, prav tako Ivan Tavčar z *Ivanom Slavljem*.

Mohorjeva družba v Celovcu je izdala Koledar in pet knjig v 29.000 izvodih kot prejšnje leto, narasla pa je za 479 udov. Slovenska Matica je izdala samo dve knjigi v 2.500 izvodih.

Tega leta so se rodili znani slovenski ustvarjalci: Ivan Cankar, naš največji pisatelj, na Vrhniki, pesnik Dragotin Kette na Premu, politik in publicist Anton Dermota v Železnikih, bibliograf in literarni zgodovinar Janko Šlebinger na Ledeniku pri Zg. Ščavnici, slikarka in grafičarka Avgusta Šantel ml. v Gorici, pisateljica Marica Gregorič Stepančič v Šklednju pri Trstu.

UMRLI LETA 1974-75

Msgr. dr. Jože Jagodic

Dne 16. septembra 1974 je umrl v Laisachu pri Lienzu, kjer je bil za župnika, msgr. dr. Jože Jagodic, nekdanji kancler ljubljanske škofije. Bil je »gospod« v pravem pomenu besede, mogočne postave, uglašenega vedenja, resen in dober, a tudi vesel, če je bila primerna družba. Ljudje v Laisachu so ga spoštovali in cenili, imeli so ga za svojega, ker se je znal tako živeti v njihove navade, da je bil res njihov.

Jagodic se je rodil 13. decembra 1899 v Šenčurju pri Kranju, postal 1922 duhovnik in naglo napredoval. Že

1930 je postal urednik Ljubljanskega škofijskega lista in vršilec dolžnosti škofijskega kanclerja (1938 je postal dokončni). L. 1938 je dosegel čast konzistorialnega svetnika, 1940 predsednik Cecilijanskega društva za ljubljansko škofijo, 1941 papežev tajni komornik in 1944 je postal doktor bogoslovnih ved. Leta 1945 je odšel s svojim škofom na Koroško, nato se je preselil na Tirolsko in postal župnik. In na tem mestu ga je našla smrt.

Pokojni je precej pisal, na tem mestu moramo omeniti dve njegovi večji deli: *Nadškof Jeglič*, majhen oris velikega življenja. Knjiga je izšla pri Mohorjevi družbi v Celovcu 1952 na 483 straneh velike oblike in izčrpno prikazuje tega velikega slovenskega škofa in kulturnega delavca. Druga njegova knjiga je *Mojega življenja tek*, ki jo je izročil isti založbi, a ni dočakal izida.

Marija Kmetova

V prvih novembrskih dneh 1974 je umrla pisateljica Marija Kmetova, ki se je rodila 31. januarja 1891 učitelju v Št. Lovrencu ob Temenici na Dolenjskem. Meščansko šolo je dovršila pri uršulinkah v Ljubljani, 1910 je napravila maturo na ženskem učiteljišču in šest let pozneje izpit za meščanske šole iz jezikovno-zgodovinske skupine. Od 1910 do 1919 je bila učiteljica na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu v Trstu, nato je odšla v Ljubljano, kjer pa je že naslednje leto stopila zaradi bolehnosti v pokoj. Dolga leta je sodelovala v uredništvu Mladike Celjske Mohorjeve družbe.

Pisati je začela že v dijaških letih ter je urejala rokopisni dijaški list Liliija. V tretjem letniku učiteljišča so ji objavili prvo pesem - *Dobri otroci* (Zvonček 1909), pozneje je sodelovala v različnih revijah in časopisih. Izdala je naslednje samostojne knjige: črtice *Bilke* (1920), novelo *Helena* (1921), roman *V metežu* (1925), *Večerna pisma* (1926), *Sv. Frančišek Asiški* (1926), kjer je Slovencem prvič predstavila tega

PADLIM ZA SVOBODO

Mučeniki,
borci,
junaki,
ovenčani s častjo,
slavite zmago.

Nič več
samote, strahu
in bolečin —
nič več
obupa, žalosti,
trpljenja —
nič več
tesnobe, krvi
in smrti.

Poveličani
v nesmrtnost,
med nami ste,
ognjeni stebri
med zemljo in nebom,
klicarji
miru,
svobode
in ljubezni.

Zmagoslavno
kot Kristusove rane,
svétijo se
vaša obličja
v borbi
za novo veselje,
brez temnih zmot,
v novi perspektivi
človeka.

Mučeniki,
borci,
junaki,
ovenčani s častjo,
slavite zmago.

svetnika, igri *Mati* in *Notturmo*, spomine *Moja pota*, roman iz prve svetovne vojne *Golobovi* in mladinsko knjigo *Bureži-brbrači* (1972). Veliko je tudi prevajala iz ruščine in nemščine.

Kmetova je bila najboljša pisateljica novejših dobe in je s psihološko realistikto odkrivala sodobno žensko življenje ter mu iskala izhoda v idealistični smeri, v veri in žrtvovanju. Svoje osebe je rada postavljala v Trst.

France Kosmač

Dne 7. oktobra 1974 je umrl v Ljubljani pesnik in režiser France Kosmač. Rodil se je v Ljubljani 3. oktobra 1922, dovršil tu klasično gimnazijo (1941) in se vpisal na pravo, toda v letih 1942-43 je bil interniran, nato v partizanih. Po vojni je nekaj časa študiral primerjalno književnost, potem se je posvetil filmu. Bil je režiser pri Triglav filmu in zatem pri Viba filmu v Ljubljani.

Kosmač je izdal že pri partizanih dve pesniški zbirki na ciklostil, po vojni pa je zbral najboljše v knjigi *Podoba našega pohoda* (1946), sledili pa sta še dve pesniški zbirki: *Kurent in smrt* (1950) in *Dom v vesolju* (1963). V prozi je izdal *Partizanske zgodbe* (1948), igro *Gospodar* (1947) in knjigo mladinskih pesmi *Dve ribici* (1974). Ni bil sicer velik umetnik, vendar je ustvaril nekaj prepričljivih pesmi, posebno pa se je izkazal v mladinski literaturi.

Karel Pahor

Med tržaškimi glasbeniki in skladatelji je zavzemal vidno mesto Karel Pahor, ki se je rodil 6. julija 1896 v Trstu, umrl pa 28. novembra 1974 v Ljubljani. Dva razreda realke je dovršil v rodnem mestu, v Gorici je maturiral na učiteljski, odšel za štiri leta na bojišče, po vojni pa nadaljeval glasbene študije v Trstu, na Dunaju in v Bologni. Ustavil se je v Idriji in ustanovil glasbeno šolo, toda od tu so ga pregnale italijanske oblasti, zato je odšel v Ljubljano in bil član opernega

orkestra. Nato je bil dve leti učitelj glasbe na gimnaziji in učiteljišču v Banjaluki, štiri leta ravnatelj Glasbene matice v Ptuju, nazadnje pa profesor glasbe na učiteljski šoli in učitelj na šoli Glasbene matice v Mariboru.

Pahor je ustvaril vrsto glasbenih del, ki so bila objavljena v Zborih, Novi Muziki in drugod.

Ivo Anžlovar

Na zadnji dan leta 1974 je umrl v Ljubljani operni pevec Ivo Anžlovar, ki se je rodil 4. avgusta 1915 v Trstu. Solopetja se je učil v Zagrebu pri prof. Kostrenčičevi in prof. Vrbaniću, ko je študiral na Visoki komercialni šoli. Prvič je pel v zboru mariborske opere v sezoni 1936/37. Pel je vrsto pomembnih baritonskih vlog, precej pa je nastopal tudi v operetah. V Ljubljano je prišel v sezoni 1939/40 in tu ostal do smrti. Ustvaril je vrsto velikih in majhnih vlog, ker je imel dramatsko obarvan glas in ker je bil zelo dober igralec.

France Koblar

11. januarja 1975 je odšel v večnost eden najodličnejših slovenskih literarnih zgodovinarjev in kulturnih delavcev dr. France Koblar, član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, profesor in rektor Akademije za igralsko umetnost, predsednik Slovenske Maticе in član različnih znanstvenih ustanov in organizacij. Bil je tudi največji strokovnjak za zgodovino slovenskega gledališča, tako na literarnem kot tudi igralskem področju.

Luč sveta je zagledal 29. novembra 1889 v fužinarskih in industrijskih Železnikih nad Škofjo Loko kot delavski sin in zato je ostal vse življenje vztrajen in vesten delavec. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, nato je moral na bojišče, slavistiko pa je doštudiral na ljubljanski univerzi. Postal je profesor slovenščine v Ljubljani na II. realni gimnaziji in na tem mestu je ostal do konca zadnje vojne, ko je odšel na višja mesta.

Akademik prof. dr. France Koblar

Koblar je začel kot dijak zlagati pesmi in jih priobčevati v Domu in svetu. Zanimivo pa je, da je postal leta 1923 s Francetom Steletom urednik tega Doma in sveta in ga vodil do krize 1938. Kot urednik je zbiral in vzgajal najizrazitejše pesnike in pisatelje slovenskega ekspresionizma, med katerimi sta se najvišje povzpela Ivan Pregelj in Anton Vodnik. Koblar sam je opustil pesništvo in se posvetil literarni zgodovini. Imel je izbrušen literarni okus in trdno znanstveno podlago, zato je podal nekaj literarnih portretov, ki imajo trajno vrednost: Finžgarja, Bevka, Preglja in drugih. Že pred vojno je izdal *Kettejevo Zbrano delo* in ga opremil z odličnim uvodom, po vojni pa je uredil *Zbrano delo Ketteja*, *Stritarja* in *Gregorčiča* in v vsak zvezek napisal temeljite opombe. Za Mohorjevo družbo je uredil *Finžgarjeve Izbrane spise* - 7 knjig, in *Pregljevo Izbrano delo* - tudi 7 knjig. Nekaj posebnega je bilo njegovo sodelovanje z Bevkom, ko je urejal 12 knjig nje-

govih *Izbranih spisov*. Bevk je pod njegovim tenkočutnim vodstvom svoje povesti in romane izboljšal in jim dal dokončno obliko. Višek te vrste Koblarjeve dejavnosti predstavlja debela knjiga (436 str. velikega formata) *Simon Gregorčič*, v kateri je prikazal pesnikovo življenje in delo.

Enako ali še važnejše je Koblarjevo delo o dramatik in gledališču. Najprej je izdal *Starejšo slovensko dramo* in *Novejšo slovensko dramo*, malo pred smrtjo pa dve obširni knjigi *Slovenska dramatika*, v katerih je obdelal vsa slovenska dramska dela od začetka do sodobnosti. To je prva celotna slovenska dramatika, prikazani so vsi ustvarjalci, večji in tudi manjši, vsi ocenjeni po zasluženju.

Koblar je bil prvi sistematični gledališki poročevalec in je dvajset let nepretrgoma spremljal delo slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. V tem času je ocenil na stotine izvirnih in tujih gledaliških del, pri vsaki igri pa je podal tudi podobe naših igralcev. Te kritike so bile ponatisnjene v knjigah *Dvajset let slovenske Drame*. Pisal je o slovenskih in tujih dramatikih in njihovih delih in število njegovih esejev, razprav in poročil je danes še nepregledno.

Kot človek je bil mož na mestu, dober, veren in širokogruden.

Janko Glazer

Februarja 1975 je umrl v Rušah pri Mariboru, kjer je živel v pokoju, pesnik Janko Glazer. Rodil se je v Rušah 21. marca 1893, dovršil gimnazijo v Mariboru, slavistiko in germanistiko pa je študiral na Dunaju, v Gradcu, Zagrebu in Ljubljani, vmes se je vojskoval v prvi svetovni vojni. Od 1920 do 1926 je bil profesor v Mariboru, nato do upokojitve bibliotekar in ravnatelj Študijske knjižnice v Mariboru, le med drugo vojno je moral v pregnanstvo v Srbijo.

Glazer je izdal pet pesniških zbirk: *Pohorske poti* (1919), *Čas - kovač*, *Ob jezenskem ekvinociju*, *Pesmi in napisi*,

Pohorje (1968). Izdal je *Slovensko narodno liriko*, *Prešeren-Župančič: Nemške pesnitve*, *Župančičeve pesmi*, *Pesmi za otroke*, *Sto pesmi za otroke* idr. Objavljal je tudi literarno zgodovinske članke, kritike, eseje in prevajal.

Glazer je pevec Pohorja, njegove pokrajinske lepote, življenjske uravnovešenosti in ekspresivne meditacije. Njegovo najvišje življenjsko in pesniško načelo je harmonija.

France Veber

Dne 6. maja 1975 so pokopali v Ljubljani največjega slovenskega filozofa dr. Franceta Vebera. Rodil se je 20. septembra 1890 v Gornji Radgoni, dovršil gimnazijo v Mariboru, obiskoval tri semestre bogoslovje, nato se vpisal na filozofsko fakulteto v Gradcu. Dopršil jo je 1917 pri prof. Meinongu, ki je bil tedaj že evropsko znan filozof. Za doktorsko delo je dobil posebno nagrado »Wartinger preis«

Slovenski filozof dr. France Veber

in na profesorjevo željo je ostal pri njem, da bi se pripravil za njegovega naslednika. Konec prve svetovne vojne pa je spremenil vse te načrte, Veber je odšel v Ljubljano in prof. Meinong mu je poklonil svojo dragoceno knjižnico, a jo je Veber prepustil filozofskemu seminarju v Ljubljani.

Ker v Ljubljani še ni bilo mesta za Vebera, je odšel v Zagreb in na takojšnji univerzi štiri leta predaval filozofijo. Nastopno predavanje je imelo naslov *Dobro in zlo*. Od tedaj je Veber neprestano ustvarjalno rasel in se povsem svojsko razvijal. L. 1921 je izšla njegova prva knjiga *O bistvu predmeta*. L. 1923 je postal izredni, pet let pozneje pa redni profesor ljubljanske univerze in na tem mestu je ostal do 1945, ko so ga upokojili in pozabili, ker se njegovi nazori niso skladali z miselnostjo nove oblasti. Ker ni mogel javno delovati, je nad dvajset let korigiral verski tednik Družina in pastoralno revijo Cerkev v sodobnem svetu.

Kot človek je bil skromen, nezahteven in dober, pravi filozof, ki ni gledal na zunanost, ampak je bil ves zamaknjen v duhovne probleme. V družinskem življenju ni bil srečen: skoraj istočasno sta mu umrla žena in hčerka in skrbeti je moral za sina in drugo hčerko. Srečen pa je bil z drugo ženo, ki je v starosti lepo skrbela zanj, mu stregla in ga vodila na sprehode.

Veber je neprenehoma delal in ustvarjal. Bil je predstavnik idealistične in metafizične filozofije in je obravnaval probleme o resničnosti in veljavnosti, o bistvu in substancialnosti, o vzročnosti in svobodi, o vrednostni in prednostni lestvici vrednot, o resnici in zmoti, o zaznavnosti stvarnosti, o Bogu itd. Vsa ta vprašanja so zahtevala ustrezen filozofski jezik in Veber ga je ustvaril. Napisal je 17 filozofskih knjig ter 73 razprav in člankov. Najvažnejše knjige so: *Uvod v filozofijo*, *Sistem filozofije*, *Znanost in vera*, *Problemi sodobne filozofije*, *Etika*, *Analična psihologija*, *Estetika*, *Idejni temelji slovanskega agrarizma*, *Sv. Avgu-*

štin, *Knjiga o Bogu ter Nacionalizem in krščanstvo*.

Čeprav ga je domovina pozabila, je njegov ugled v svetu ostal. Za njegovo 80-letnico je izšel v Münchnu zbornik *Od predmeta do bivanja*, ki ga je uredil dr. Anton Trstenjak, ob petdesetletnici doktorata pa mu je graška univerza podelila »zlati doktorat«.

France Tomšič

Tomšič je bil doma v Trebnjem na Dolenjskem, kjer se je rodil 1905. Gimnazijo je dovršil v Novem mestu, slavistiko v Ljubljani. Nato se je šel izpopolnjevati v Krakov na Poljsko. Poučeval je v Kranju in Ljubljani, leta 1953 pa je postal izredni profesor stare cerkvene slovanščine in slov. filologije na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Še istega leta so ga imenovali za znanstvenega svetnika Slovenske akademije znanosti in umetnosti in je deset let delal pri sestavljanju *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, poleg tega pa še honorarno predaval na univerzi. Leta 1971 je začel bolehati, napadla ga je močna arterioskleroza in tiho, skromno, kakor je živel, se je maja 1975 preselil v večnost.

Prvič se je predstavil znanstvenemu svetu z doktorsko razpravo *Jezik v Janeza Svetokriškega Sacrum promtuarium* (1931), kjer je že nakazal svojo prihodnjo usmerjenost in metodo: skrbna priprava, izčrpno zbran material, kritična analiza, z dokazi podprta sodba. Njegovo delo lahko razdelimo na tri področja: zanimal se je za slovenski jezik, posebno za zgodovino; strokovnjak je bil za staro cerkveno slovanščino, tretje področje so bili slovarji.

Zgodovini slovenskega jezika je posvetil več razprav. Prvi je obdelal slovenske povratne glagole, v drugi razpravi je obdelal *Nomina agentis*, to so samostalniki, ki zaznamujejo delujoče osebe. O starejšem obdobju slovenskega jezika je pisal v prvi knjigi *Zgodovine slovenskega slovstva* (1956), veliko je razpravljal o Brižinskih spomenikih

itd. S Pregljem je izdal *Slovstveno zgodovino Slovencev, Hrvatov in Srbov*.

Stari cerkveni slovanščini je posvetil več pomembnih del. L. 1943 je izdal *Starocerkvenoslovansko slovnico in čitanko*, ki je tako praktična in zgoščena, da so jo uporabljali na gimnazijah in univerzi. L. 1955 je v *Poglavju iz slovenske historične sintakse* izvajal rabo deležnikov iz stare cerkvene slovanščine v posameznih slovanskih jezikih. Iste leta je začel objavljati tekstno kritične pripombe k Žitju Metodija, sodeloval pa je s prof. Grivcem pri latinski izdaji življenja sv. bratov Cirila in Metoda (1960).

Sestavil je *Nemško-slovenski in Slovensko-nemški slovar*, ki sta doživela več ponatisov. Sodeloval je pri *Slovenskem pravopisu* in *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, I. knjiga, bil je sourednik Slovenskega jezika, Slavistične revije in Jezika in slovstva. Skratka, bil je mož, dober, pošten, značajan in delaven.

Boris Kalin

Kdor se ustavi pri Sv. Ivanu v Trstu pred slovenskim trgovskim zavodom, občuduje na dvorišču pred vhomom v šolo doprsni kip Žige Zoisa (odkrit 23. novembra 1968). V bronu ga je izdelal akademski kipar Boris Kalin, ki je umrl 22. maja 1975 v Ljubljani. Toda Kalin je še tesneje kot s tem kipom povezan z našo deželo. Rodil se je namreč v Solkanu 24. junija 1905 v družini računskega nadsvetnika Tomaža, ki je služboval v Gorici, mati Hedvika pa je bila poštarica v Solkanu.

Kalin se je že mlad odločil za umetniški poklic, zato je odšel v Ljubljano na Tehnično srednjo šolo, ki je dajala prve nauke bodočim kiparjem. Poučeval ga je rojak Alojz Repič (1866-1941) iz Vrhpolja pri Vipavi. Iz Ljubljane je odšel v Zagreb na Akademijo za likovno umetnost in jo dovršil 1929. Ker se tedaj kiparji niso mogli preživljati z umetniškim ustvarjanjem, se je zaposlil pri kamnoseškem podjetju Kunovar v Ljubljani in se ukvarjal predvsem

z izdelovanjem nagrobne plastike. Ob tem delu je dozorel in 1938 priredil samostojno razstavo v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani, odprl samostojno delavnico in dosegel višek s kipom *Splavar*, ki stoji ob Blejskem jezeru.

Po zadnji vojni se je Kalinu odprlo široko področje delovanja. L. 1945 so ga izvolili za prvega rednega profesorja kiparstva na novo ustanovljeni Akademiji za upodabljačo umetnost v Ljubljani in tu je ostal do upokojitve 1970. Tedaj je tudi dokončal svoja tri temeljna dela: *Petnajstletna* (bron), *Jutro* (marmor) in *Talec* (bron). Ti uspehi so mu prinesli 1947 naslov »mojster likovne umetnosti«, naslednji dve leti Prešernovo nagrado, l. 1950 pa redno članstvo v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Slogovno je Kalin ostal v mejah realizma, le pri ženskih likih je nekoliko omiljen in idealiziran, da spominja na klasično umirjenost antičnih kipov. Nekoliko spremembe vidimo pri vojnih spomenikih, ki so navadno iz bronu, bolj razgibani in slikoviti, da je prišla bolj do izraza krutost vojne in nasilnih smrti. Njegovi kipi stojijo po vsej Sloveniji, nekaj jih je tudi na Primorskem.

Rudolf Kolarič

Rudolf Kolarič je bil doma na Štajerskem in se je rodil 14. aprila 1898 v Ilovcih pri Ormožu. Gimnazijo je obiskoval v Mariboru in Ljubljani in tukaj je dovršil tudi slavistiko, germanistiko in primerjalno jezikoslovje. Za eno leto je odšel na izpopolnjevanje v Prago, nato je bil asistent v slovenskem seminarju ljubljanske univerze ter 20 let srednješolski profesor. Od 1947 do 1958 je delal na Akademiji znanosti in umetnosti, kjer je bil več let upravnik Inštituta za slovenski jezik. Istočasno je honorarno poučeval zgodovino slovenskega jezika na Filozofski fakulteti. Ko ga ta ni sprejela zaradi političnega prepričanja za rednega profesorja, za kar je bilo razpisano mesto, je odšel v Novi Sad v Vojvo-

dino in tam postal redni profesor, vzporedno pa je predaval slovenski jezik na beograjski univerzi.

Kolarič je bil zelo delaven človek in njegov seznam objavljenih del obsega okrog 160 enot. Pisal je razprave, poljudno znanstvene sestavke, kritike, poročila, jubilejne in leksikonske sestavke o znanih slavistih in jezikoslovcih, zgodovinske spise o slavistiki, učbenike, slovnice, slovarje idr. Razprav je kakih 15 in najvažnejše so: *Nosni vokali v prvotni slovenščini*, *Stopnjevanje pridevnikov in prislovov*, *Ali so Brižinski spomeniki res starocerkveno-slovenski?*

Brižinskim spomenikom je posvetil veliko let življenja. Višek predstavlja v nemščini napisana jezikovna analiza, ki je izšla 1968 v Münchnu v zborniku *Freisinger Denkmäler - Brižinski spomeniki*. Tu je postavil teorijo, da so prišli vplivi za nastanek Brižinskih spomenikov iz Ogleja, ker je imel oglejski patriarh od leta 811 v dušnopastirski upravi vse Slovence do reke Drave. Dovolj trdnih dokazov za to trditev ni podal, toda do konca življenja je iskal po italijanskih arhivih in knjižnicah stare vzorce.

L. 1931 je izdal *Jezikovno rešeto*, knjigo, v kateri je zbral veliko jezikovnih posebnosti. Bil je med tako imenovanimi »čitankarji«, med petorico, ki je pred zadnjo vojno sestavila zelo dobre čitanke in slovnico za nižjo gimnazijo. Po vojni je bil soavtor *Slovenske slovnice*, ki je izšla 1947, doživela več ponatisov in je še danes v rabi. Sodeloval je tudi pri zadnjih treh *Slovenskih pravopisih*.

Dušan Kermauner

Med slovenskimi politično-socialnimi zgodovinarji marksistične smeri je dosegel največji uspeh dr. Dušan Kermauner. Rodil se je 7. decembra 1903 v Ljubljani in tu je dovršil klasično gimnazijo in pravo. Urejal je *Delavsko-kmečki list* (1924-26), *Enotnost* (1926-29), *Zapiske delavsko-kmečke matice* (1925) in sodeloval v uredništvu *Nove*

knjige. Zaradi marksistične vsebine člankov so ga preganjali in štirikrat zaprli, med okupacijo je bil interniran v Italiji in v nemških taboriščih. Po vojni je bil član komisije za pripravo osnutka ustave nove Jugoslavije, nato pa zaposlen pri ministrstvu za zunanje zadeve kot zgodovinar-strokovnjak. Od 1949 je bil znanstveni sodelavec Narodne in univ. knjižnice. Umrl je 11. junija 1975 v Ljubljani.

Kermauner je izdal 1938 dve pomembni knjigi. Najprej je uredil knjigo Tumovih spominov *Iz mojega življenja* in ji napisal oris Tumovega življenja in dela. Druga knjiga so *Albina Prepeluha Pripombe k prevratni dobi*. Kermauner je prispeval v knjigo obširno monografijo o Prepeluhovem idejnem razvoju in delu.

Pravo področje Kermaunerjevega raziskovanja pa je delavsko strokovno in politično gibanje. Prvi sad tega napore je knjiga *Začetki slovenske socialne demokracije od srede osemdesetih do začetka devetdesetih let* (1963). Sledila je 810 strani debela knjiga *Slovenska politika v letih 1879 do 1895*, dalje *Ivan Cankar in slovenska politika 1918*, zadnje delo pa so *Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od začetkov do leta 1918* (1974, tri knjige, skupaj 1106 strani).

Kermauner je v svojih delih temeljit in vesten zgodovinar ter skuša biti pravičen do vseh.

Stanko Škerlj

Julija 1975 je umrl v Ljubljani ugledni romanist in zgodovinar gledališča dr. Stanko Škerlj. Doma je bil iz Novega mesta, kjer se je rodil 7. februarja 1893 in dovršil gimnazijo. Na Dunaju je doštudiral romanistiko in germanistiko 1916, vmes je bil eno leto v Florenci, pozneje pa še eno leto na Sorbonni v Parizu. V letih 1917-30 je bil profesor na Mestni ženski realni gimnaziji v Ljubljani, 1930-34 je bil na univerzi v Beogradu docent, nato do upokojitve na ljubljanski univerzi pro-

fesor za italijanski jezik in književnost ter za romansko jezikoslovje. L. 1960 je bil upokojen, 1969 je postal član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1970 pa je dobil red zasluge za Italijo »Grand'Ufficiale«.

Škerlj je veliko pisal o sintaksi romanskih jezikov, predvsem italijanščine, njegove razprave o tem pa so izhajale v francoskih, italijanskih, slovenskih in srbohrvaških zbornikih in revijah. Pomemben je njegov prispevek v Atlas Linguistique Méditerranéen, za katerega je prispeval ribiško in pomorsko terminologijo slovenskih ribičev iz Sv. Križa pri Trstu in jo je sam nabral v letih 1966/67 v Sv. Križu.

Nekako življenjsko delo pa je bilo raziskovanje književnih in splošno kulturnih odnosov med Slovenci in Italijani v preteklosti. Sad tega dela je razprava *Italijanske predstave v Ljubljani v 17. do 18. stoletja*, ki je izhajala najprej v Kroniki od 1934 do 1936, v knjigi 1936, predelana in izpopolnjena pa je izšla leta 1973 pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti pod naslovom *Italijansko gledališče v Ljubljani v preteklih stoletjih* (504 strani). Knjiga spada med temeljne postavke za zgodovino slovenskega gledališča, namenjena pa je tudi tujcem, saj ima na koncu izčrpen povzetek v italijanščini.

Škerlj je predstavil Slovencem več italijanskih avtorjev, med drugim je napisal uvod v Petrarcove Sonete in kancone, ki jih je prevedel Alojz Gradnik (Koper 1954). Pisal je tudi kritike in načelne članke.

* * *

Poleg teh mož so umrli v letu 1974/75 še naslednji znameniti Slovenci, ki jih zaradi prostora ne morem daljše predstaviti: slikar Izidor Debenjak, frančiškanski glasbenik p. dr. France Ačko, arhitekt Soša Sedlar, profesorica in prevajalka Dora Pegan Vodnik, potopisec in planinski pisatelj dr. Jakob Prešeren, bivši tržaški konzul Boris Trampuž, literarni zgodovinar Ivan Kolar in lastnik tiskarne »Vilko« v Buenos Airesu Vilko Čeč.

ALBERT MIKLAVEC

Rižarna

*Rižarna,
kraj trpljenja
in smrti!*

*Vsi strti
ste čakali na odrešenje,
vsi potrti
strmeli ste v življenje...*

*Dan za dnem
predani zarji upanja
in soncu hrepenenja;
dan za dnem
strmeči v jutro nove dobe
in v dan svobode...*

*In za vse to,
dan za dnem
s silo odpeljani;
dan za dnem
strahotno pretepeni;
dan za dnem
telesno in duševno
poteptani;
dan za dnem
množično umorjeni;
dan za dnem
v pečeh sežgani,
da bi z vami upepelili
vse, prav vse,
kar ste želeli;
vse, prav vse,
kar ste hoteli;
vse, prav vse,
kar ste živeli
z mladostno silo
in z modrostjo zrelih let.*

*Rižarna,
kraj trpljenja
in smrti,
upali smo vsi,
da si bila poslednja
mučilnica ljudi...*

*Če vsi bi le hoteli,
ostala bi za vselej
le grozljiv spomin
in trajen opomin!*

Spomnili smo se vojnih žrtev

Proslava trpinov in žrtev brez vsake retorike — tako bi označil spominke svečanosti tržaških slovenskih katoličanov v počastitev žrtev zadnje svetovne vojne na kraju mučenja in smrti.

Bila bi velika zgodovinska pomanjkljivost, če bi tega ne storili; obenem tudi neopravičljiva pretrganost z našo preteklostjo.

Fašizmu in nacizmu so se uprle vse struje in vsi sloji našega naroda, med temi tudi verni človek. Znana pa je vsem vloga primorskega duhovnika v tem času. Zato se je spodobilo, da smo se spomnili ob tridesetletnici odporništva vseh žrtev na tako slovesen način.

Sicer tu moramo nekaj dostaviti. Omeniti le tridesetletnico je velika pomanjkljivost. Naš narod in z njim izobraženci so se uprli fašizmu takoj, že leta 1919. Fašisti so se zavedali tega odporništva, zato so kmalu konfinirali slovenske izobražence, med temi tudi duhovnike. Ob desetletnici fašizma je bilo opaziti še večje nasilje, tedaj je bil na čelu svojega ljudstva le duhovnik v trpljenju in edinstvenem odporištvu. Malokateri duhovnik v svetovnem merilu je zapisal tako pomembno zgodovinsko poglavje o svojem narodu kakor slovenski duhovnik v času fašizma. O tem sicer je premalo zapisanega, čas pa beži in smo v nevarnosti, da bo ostalo premalo zabeleženega za tiste, ki bodo prišli za nami.

Pa vrnimo se k poročilu.

* * *

GONARS - 25. aprila 1975

Zapišimo še to, da je bilo lepo sončno pomladansko vreme. Dvanajst avtobusov in številni zasebni avti s Tržaškega so pripeljali okrog tisoč ljudi pred cenkev v Gonarsu. Goričani so bili prisotni s posebnim avtobusom.

V cerkvi je bila sv. maša za vse žrtve. Napolnili smo prijetno moderno svetišče z našo

prisotnostjo, s petjem in doživeto skupno molitvijo. Po maši se je razvil sprevod do pokopališča, kjer je spomenik-kostnica z žarami zemeljskih ostankov žrtev tega kraja.

Pri spomeniku so zapeli otroci iz Bazovice pod vodstvom Marijana Živica ter združeni pevci in Opčini pod vodstvom Dušana Jakomina. Težkih časov in žrtev se je spomnil Peter Sorli, kaplan pri Sv. Ivanu v Trstu, sam žrtev nasilja, saj je bil zaprt v Dachauu.

Kratek nagovor je imel še deželni poslanec dr. Drago Štoka. Ob koncu je Marij Gerdol, župnik v Boljuncu podal nekaj sklepnih besed ter povabil vse pričujoče, naj zaključijo spominsko proslavo s skupno pesmijo.

* * *

RIŽARNA - 8. junija 1975

Veliki lepaki po mestnih zidovih so vabili tržaške rojake, naj se udeležijo skupne proslave v Rižarni. Vabili so tržaške župnijske skupnosti.

V tistem popoldnevu nas je bilo v Rižarni nad 2.000. Nekoliko je sicer motilo deževno vreme, toda posrečilo se je izvesti pripravljeni program.

Celoten spored je napovedoval in povezoval Jožko Gerdol, znani radijski napovedovalec. Združeni zbori, skupno okrog 120 pevcev, so zapeli pod vodstvom Dušana Jakomina tri pesmi in sicer Gallusovo »Glejte, kako umira pravični«, Grilančevo »Jaz sem vstajenje« ter rusko narodno »Žrtvam«. Združeni otroški zbor, tudi okrog 120 grl, je pod vodstvom učiteljice Ljube Smotlak zapel tri pesmi: »Novembrsko« Zorka Hareja, rusko narodno »Mir vam dajem« ter narodno »Mojo srčno kri škropite«.

Za recitacije sta poskrbela Aleksij Pregarc ter Marija Mislejeva. Govoril je dr. Aldo Stefančič, ravnatelj dolinske srednje šole, ki je takole spregovoril:

Dragi rojaki! Vsakokrat, ko stopam skozi ta mrki vhod, se mi zdi, da stopam na strelišče ali na pokopališče. To je namreč sveti kraj, mračne celice, groza mučilnic, napis, orodja smrti predstavljajo res trajno pričevanje o grozotah, ki so se tu vršile, zato ko stopamo v ta kraj nas vedno prevzame občutek groze.

Tržaški Slovenci so se letos v zelo velikem številu poklonili spomenu naših rojakov, ki so umrli med zadnjo vojno v koncentracijskem taborišču v Gonarsu in so tam pokopani

To je kraj žalosti in trpljenja, a je tudi simbol zmage sil razuma in civilizacije nad mračnimi silami. Visoki steber, ki stoji tam, kjer je takrat stal dimnik, skozi katerega se je valil gost dušljiv dim človeških trupel, se strmo dviga v nebo in opozarja na minule čase grozodejstev, ki se ne smejo več povrniti.

Prišli smo na ta sveti kraj, da počastimo spomin onih, ki so tu v velikih mukah umrli zato, da bi mi danes boljše živeli, zato smo jim lahko hvaležni za vse to, kar mi danes uživamo. Rižarna je bila proglašena za državni spomenik in je bila uradno odprta 24. aprila letos, toda čeprav so tu trpeli in umrli večinoma Slovenci, je bilo treba veliko truda in prizadevanja, da je na tej otvoritvi lahko spregovoril tudi Slovenec. Tudi pri verskem obredu za umrle v Rižarni ni bilo slišati tistega dne slovenske besede, čeprav je večina umrlih bila slovenske narodnosti. Zato je prav, da se mi danes poklonimo in molimo za te žrtve prav v slovenščini, da povemo vsemu svetu, da so tu umirali v glavnem Slovenci samo zato, ker so

hoteli ostati Slovenci in so se borili, da bi se ustvaril lepši, svobodnejši in demokratičnejši družbeni ustroj, v katerem bo lahko vsak govoril svobodno svoj jezik, iz katerega bo izginila najmanjša sled preganjanja ljudi, ker je njih materina govornica drugačna. Zato so naši ljudje trpeli in žrtvovali svoja življenja in ne ker bi pripadali tej ali oni ideologiji. Umirali so za slovenstvo.

Skoro vsako mesto v Italiji, ki so ga zasedle nacistične sile je imelo, od jeseni 1944 do spomladi 1945 svoje »žalostne vile«. Pravo taborišče smrti pa je imel le Trst v Rižarni. To prav zaradi večjega odpora, ki so ga nudili v teh krajih Slovenci in Hrvati, ker so branili svoj obstoj, svoj jezik in svoje pravice. Seveda ne moremo tega taborišča primerjati, ne po obsegu ne po organizaciji s taborišči v Auschwitzu, v Dachauu in drugod. V primerjavi s temi je bila tržaška Rižarna le skromen drobec. Nečloveškost sistema in metod pa ni bila prav nič drugačna.

Ze samo ime Rižarna nam pove, da je bil

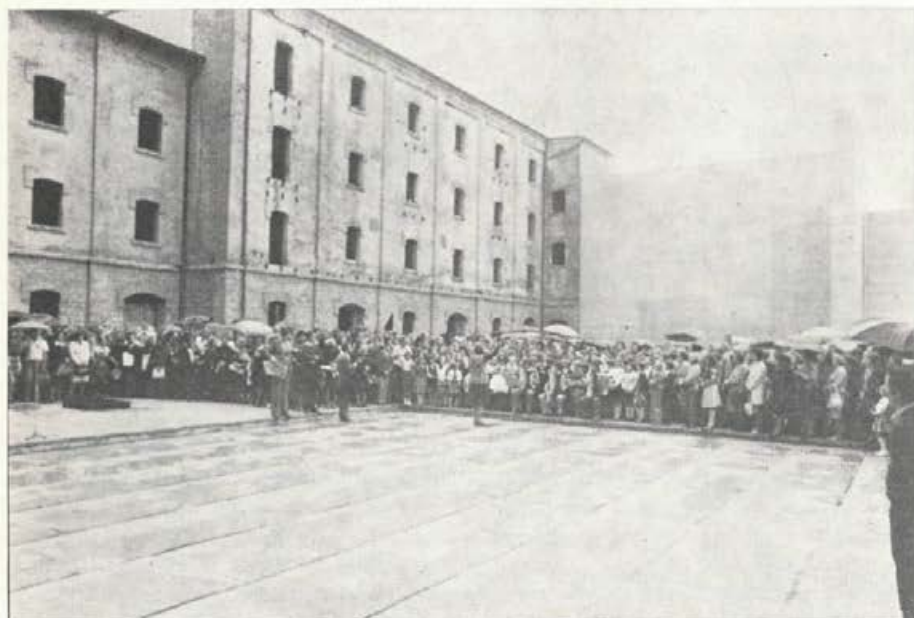
to kompleks industrijskih zgradb, dograjenih leta 1913, kjer so čistili in luščili riž. Ta tovarna je bila nato vrsto let opuščena. Ob koncu oktobra 1943 so Nemci spremenili to opuščeno tovarno v zapor, v zbirališče za transporte v nemška koncentracijska taborišča in v skladišče naropanega blaga, vzetega Judom ali pridobljenega med represalijami in požigi po naših kraških in istrskih vaseh. Čez nekaj mesecev so zgradili celice, bivšo sušilnico riža pa, pod vodstvom strokovnjaka Ervina Lamberta, ki je zgradil še druge krematorijske peči v Nemčiji, so preuredili v krematorijsko peč. Ni jim bilo treba skrbeti za dimnik, saj se je tam že dvigal 40 metrov visok tovarniški dimnik. To krematorijsko peč pa so preizkusili 4. aprila 1944 z 71 trupli talcev, ki so jih prejšnji dan ustrelili na Opčinah.

Rižarna je tako postala vojašnica, zapor, zbirno središče za tiste, ki so bili določeni za deportacijo, skladišče za vsa naropana bogastva, sedež tajnega sodišča in morišče. Ko so nacisti videli, da jim slaba prede, so v noči med 28. in 29. aprilom 1945 porušili krematorij, kajti Rižarna stoji tu v dokaz prav teh zločinov. Iz skopih podatkov, ki so jih mogli zbrati na račun Rižarne je dognano, da so tu nacifašisti uničili od 4 do 5 tisoč oseb. Morda pa jih je bilo še več, saj je poslednja dva meseca peč

delovala neprekinjeno. Njena zmogljivost pa je bila od 50 do 70 trupel na dan. Koliko je bilo jetnikov, ki so iz Rižarne odšli v druga taborišča smrti ali na prisilno delo, je težko dognati. Vsekakor se govori, da se število teh vrtili okrog 20 tisoč.

Tako so na tem tragičnem kraju tisoči ljudi žrtvovali najdražje — življenje — za rešitev splošnih vrednot človeštva. Umrli so ljudje vseh vrst, vseh socialnih slojev in političnih prepričanj. Bili so delavci, kmetje, uradniki, študentje, ženske, mladi in celo otroci. Tu ni bilo razlik, vsi so se enako soočili z najvišjim žrtvovanjem. Bili so krivi le tega, da so bili Slovenci ali Italijani, ki se niso hoteli podrediti krvnikom.

Tako smo Slovenci v hudem boju proti fašizmu in nato proti nacizmu dali svoj velik krvni davek in smo prispevali k skupni zmagi. Naš odpor se je začel pravzaprav že pred 55 leti s prvimi preganjanji in internacijami slovenskih in hrvaških intelektualcev, med katerimi so bili tudi številni duhovniki. O tem pričajo tudi obsodbe posebnega sodišča, strelišča pri Bazovici in na Opčinah, vsaka ped naše zemlje, požgane vasi, dolgi sezname padlih in žrtev krutega terorja ter mučeniki te Rižarne. S ponosom lahko trdimo, da smo Slovenci prispevali svoj delež v boju za svobodo, za narodnostno

Slovenci s Tržaškega proslavljajo žrtve nacifašizma na dvorišču nekdanje Rižarne

enakopravnost, za socialno pravičnost, da se iz skupnega trpljenja in prelite krvi porodi nova Evropa. Vendar ne taka Evropa, kjer bi narodne manjšine in manj številni narodi kar izginjali v morju velikih. Fašisti so hoteli nas Slovence izbrisati iz teh dežel, kljubovalnost in odpor našega naroda pa jim nista dovolila. Z osvoboditvijo smo Slovenci dosegli vsaj nekaj enakopravnosti, vendar boriti se moramo zanjo še naprej. Se danes, 30 let po zmagi nad krvniki Rižarne se moramo boriti, če hočemo doseči to, kar nam kot narodni manjšini pripada. Ta svoboda ni torej nekaj, kar samo od sebe rodi sadove, ampak jo moramo stalno gojiti in konkretno razvijati in jo nenehno zahtevati od države, v kateri živimo. In to še zlasti zadnje čase, ko ponovno dvigajo glave tisti, ki bi nas najraje iztrebili iz teh krajev. Tudi mi sami se moramo vedno in povsod zavedati, da pripadamo slovenskemu narodu in kot taki moramo čuvati in ohranjevati vse, kar nam je svetega, zlasti še svoj jezik.

Slovenska narodna skupnost pa bo ocenjevala demokracijo države, v katero je vključena predvsem po tem, koliko ji bo dano živeti v listi odrasli polnovrednosti, ki si jo je s čezmernim deležem prelite krvi in prestanih krivic pridobila.

* * *

To poročilo bi rad zaključil s temi besedami. Ti dve proslavi in ostale, ki so jih pripravili razni Domovi so le bežen trenutek sedanjosti. Imajo seveda svoj pomen. Toda napraviti moramo nekaj več. Lotiti se moramo zbiranja zgodovinskih podatkov, zapiskov in dejavnosti sploh, predvsem vloge slovenskega duhovnika v tem času, saj je to poglavje včasih namenoma zanemarjeno. Lotiti se moramo resnega dela, predvsem dokler so še žive priče tedanjega časa.

Te proslave in še bolj zgodovina kot taka nam kličejo, da ne smemo dalje zanemarjati tudi te svoje dolžnosti.

TEOFIL SIMCIC

Moji spomini na dr. Kralja

Decembra leta 1928 je pristojna prefekturna komisija v Gorici konfinirala dr. Janka Kralja na otok Lipari. Obtožen je bil, da je imel prevratniški govor na pogrebu kojščanskega župnika Alberta Lebana ter da je izdal knjižico *Boji malega naroda*, ki opisuje borbe Ircev proti Angležem. V Ircih so oblasti videle našo manjšino, v Angležih pa sami sebe, Italijane. Ko se je naslednje leto na posredovanje Vatikana dr. Kralj vrnil domov, ni imel nobene prave zaposlitve ter je zaradi tega imel večne sitnosti s policijo. Stalno ga je nadlegovala z vprašanjem, od česa živi ter namigavala, da je plačan od Jugoslavije. Da bi se odkrižal policijskih poizvedovanj, me je Kralj naganjal, naj čimprej položim odvetniški izpit ter odprem lastno advokatsko pisarno v Gorici, da najde v njej zaposlitev. Končno sem se odločil: predložil sem zadevno prošnjo ter v dneh 26. in 27. maja 1930 položil pred prizivnim sodiščem v Trstu pismeni izpit iz civilnega in proceduralnega prava. Iz-

Voditelj primorskih Slovencev dr. Janko Kralj

piti so bili tista leta zelo strogi in mnogi, tudi izvrstni juristi, so jih morali ponavljati. Zato sem bil zelo prijetno presenečen, ko sem nekaj tednov pozneje prejel sporočilo, da sem pripuščen k ustnim izpitom. V najhujši vročini 21. julija sem tako šel v Trst ter se predstavil komisiji. Izpit mi je uspel in sem bil celo vključen med prvih 11, kateri edini so imeli pravico odpreti lastne pisarne. Prav tiste čase je namreč začel veljati zakon, po katerem je lahko le omejeno število — numerus clausus — prokuratorjev (odvetnikov) smelo odpreti v vsakem okrožju prizivnega sodišča svoje pisarne.

Na podlagi tega izpita sem napravil prošnjo za vpis v goriško odvetniško zbornico, a čakalo me je bridko razočaranje. Zbornica je proti meni uvedla preiskavo, češ da moje politično obnašanje ni »specchiatissimo ed ilibato« (zrcalno čisto in neoporečno) kot to zahteva člen 27 kr. odloka z dne 26. 8. 1926, števil. 1683. Ob zaključku preiskave je zbornica sklenila — domnevam, da na zahtevo kvesture in fašistične stranke —, da uvede proti meni disciplinarni postopek.

Po številnih razpravah, na katerih so mi očitali protiitalijansko in protifašistično zadržanje, ne da bi navedli kakršen koli točen dokaz, so mi z razsodbo z dne 23. 7. 1931 dokončno zavrnilo prošnjo za vpis. Kolikor se spominjam, sem bil jaz edini slovenski odvetnik na Goriškem in Tržaškem, kateremu so iz političnih razlogov oporekali pravico do izvrševanja svojega poklica. Deležen te izredne pozornosti pa sem bil prav gotovo samo zaradi tega, ker sem bil svak dr. Kralja, katerega so oblasti smatrale za voditelja katoliškega dela goriških Slovencev ter za skrajno škodljiv in nevaren element.

Proti razsodbi goriške odvetniške zbornice sem vložil priziv na Višji sodni svet v Rimu (Consiglio Superiore Forense). Konec januarja leta 1932 je bila v Rimu razprava, katere sem se osebno udeležil. Ko je prišel na vrsto moj priziv, mi je sluga vrgel na ramena togo in dobil sem besedo. Po-

vedal sem v kratkem, kar sem navedel v prizivu, da ni namreč nobenega dokaza proti meni ter da je vsa obtožba zgrajena zgolj na sumničenjih. »Ne gre pa meni — sem rekel —, da dokazem svojo nedolžnost, temveč tožitelju, da dokaže mojo krivdo.« Zastopnik fašističnega odvetniškega sindikata odv. Valeri Valerio je zahteval zavrnitev priziva, državni pravdnik Michele delle Donne od Kasacijskega dvora se je pa izrekel meni v prid, češ da v resnici manjkajo kakršni koli dokazi. V tem smislu je 13-članski Višji sodni svet tudi odločil. In tako me je goriška odvetniška zbornica morala vpisati, a to se je zgodilo šele 4. aprila 1933. Izgubil sem malomanj kot tri leta svojega poklicnega dela.

V družbi z dr. Kraljem sem tako odprl svojo pisarno v Morpurgovih hiši na Travniku, a že nekaj mesecev pozneje sem se preselil na Korzo, v hišo, ki je bila last Centralne posojilnice, in tam prevzel stanovanje in pisarno dr. Frana Gaberščka, brata znanega časnikarja in narodnega delavca Andreja. Dr. Gaberšček se je leto prej poročil in ko se mu je rodil prvi sin, ga je prijavil na županstvu na ime Aleksander. Pristojni uradnik (goriško županstvo je bilo pravo gnezdo odurnih šovinistov) se je razburil, češ da je izbral to ime, ker se tako imenuje jugoslovanski kralj. »Toda jaz — je dodal fašistični možak — ga uradno imenujem Vittorio Emmanuele.« Tako vsaj se je tiste čase govorilo v mestu, a dogodka nisem imel priložnosti preveriti. Dejstvo je, da se je Gaberšček zvezil, zaprl svojo pisarno ter se z družino vred preselil v Jugoslavijo.

Na Korzu števil. 32 je od tedaj poslovala, poleg moje odvetniške pisarne, politična pisarna mojega svaka. In medtem ko nisem bil jaz nikoli preobložen z delom, je bil Kralj oblegan od ljudi od ranega jutra do poznega večera. Nanj se je obračalo nešteto ljudi iz vse dežele z najrazličnejšimi prošnjami. Treba je le pomisliti, da je prav tista leta dosegel fašistični teror svoj višek. Bilo je treba neprestano inter-

venirati bodisi pri oblasteh v Gorici bodisi na raznih ministrstvih in drugih uradih v Rimu. V prestolnici smo tedaj imeli svojega tajnika Uga Ubaldija, katerega sta vpregla v naš voz že poslanca Šček in Besednjak. In reči moram, da nas ni Ubaldi nikdar razočaral. Na ministrstvih je bil kot doma, saj je bil nekoč eden izmed tajnikov ministrskega predsednika Giolittija in je od takrat užival pri ministrskih funkcionarjih velik ugled. Bil je tudi kar se da točen. Za vsako zadevo smo v najkrajšem času prejeli od njega izčrpen odgovor. V Gorici sami pa so bila posredovanja težja, zlasti za časa kvestorja Modestija, ki je bil prava zverina in je Slovence sovražil in zaničeval. Bolje se je dalo shajati na prefekturi, kjer se je vedno našla kaka uvidevnejša oseba. Naj v zvezi s tem omenim dogodek, ki se je meni pripetil.

Nekega večera sedim v kinu Vittoria na Travniku sam v celi vrsti praznih stolov. Ko je prenehal dokumentarni film, ki je prikazoval aktualnosti, med drugim Mussolinijev govor v nekem mestu na Siciliji, in se je pričel pravi film, stopi do mene kinematografski uslužbenec, češ da želi nekdo z menoj govoriti. V predsobi me čaka policijski agent z nekim gospodom. »Ta gospod — pravi agent — vas obtožuje, da ste kazali Mussoliniju med govorom rogove.« Ostrmel sem. Obtožba je bila absurdna ne samo, ker sem bil v kinu sam, temveč ker pri nas ni navade, da bi kazali komur koli rogove. To je značilno za južnjake. Na mojo zahtevo je agent zaslišal ljudi, ki so v kinu sedeli za menoj. Seveda ni nihče ničesar opazil. Kljub temu sem moral na kvesturo, kjer me je dolgo zasliševal dežurni komisar. Vendar se je tudi njemu zdela obtožba preneumna. »Jaz bi vas moral dati zapreti — je dejal —, toda na mojo odgovornost lahko greste spat domov, a jutri ob 9. uri se morate zglasiti pri meni.« Seveda nisem vso noč nič spal, saj sem dobro vedel, da se žalitev vladnega načelnika kaznuje z zaporom do 5 let.

Naslednje jutro me je sprejel kvestor sam ter mi začel groziti, da mene kakor tudi dr. Kralja dobro pozna, da sva nepopustljiva (irriducibili) sovražnika režima, da me bo izročil sodišču itd. Naj se vrnem popoldne. Ko sem pod težo teh groženj zapuščal kvesturo, sem se spomnil, da je podprefekt (Rosato, če me spomin ne vara) zmerna in uvidevna oseba, ki je že marsikomu pomagal. Mahnil sem jo naravnost k njemu. Takoj je razumel, za kaj gre. Prijel je za telefon ter telefoniral kvestorju. Po kratkem razgovoru me je potolažil, da je zadeva urejena in da se nimam ničesar bati. Ko sem se popoldne zglašil pri kvestorju, se je ta skoroda opravičeval, češ da je ugotovil, da je ovadbo dvignil proti meni neki histerični Istran. Jaz sem še danes prepričan, da bi se zadeva brez podprefektove intervencije zame drugače končala.

Največ dela je dr. Kralj imel ob četrtkih. Na ta dan so duhovniki že od nekdanj najraje prihajali v mesto po opravkih. Za časa apostolskega administratorja Sirottija — ki je bil po svoji mentaliteti in delovanju izrazit fašist — je v Kraljevo pisarno prihajalo ob četrtkih prav gotovo več duhovnikov kot na škofijo. Kakšenkrat jih je bila tudi moja soba polna. Kralj je užival polno zaupanje nadškofa Sedeja in tržaškega škofa Fogarja ter je imel za seboj vse slovenske kanonike in dekane ter ogromno večino drugih duhovnikov. Vsi so se s polnim zaupanjem obračali nanj v vseh mogočih zadevah in Kralj je dajal nasvete, pisal vsakovrstne prošnje ter sestavljal spomenice, ki so jih običajno podpisovali slovenski člani stolnega kapitlja ter dekani, in jih nato pošiljal v Rim, na vlado ali Vatikan. Če je bila spomenica ali pritožba važna in je ni kazalo poslati po pošti, je po navadi mene naprosil, da jo nesem v Rim ter izročim s primernimi dodatki in pripombami na državnem tainištvu ali kakim drugim osebi. Bivši poslanec pokojni Virgilij Šček je tiste čase obtožil Kralja, da se preveč obrača na Vatikan, da »va-

tikanizira«, kakor se je izrazil. Toda to je vendar bila edina pot, ki nam je ostala. Potem ko je Mussolinijev režim ukinil naše šole, razpustil društva, zasegel ali likvidiral naše denarne zavode in zadruge, premestil naše profesorje in učitelje in vse druge naše državne uradnike v notranje pokrajine ter izrinil slovenski jezik od vsepovsod, je naši manjšini ostala le še cerkev, v kateri so naši duhovniki še lahko govorili slovensko in učili verouk v domačem jeziku ter so se naši cerkveni zbori še lahko udeleževali. Iz tega je razvidno, kakšnega ogromnega pomena je bila takrat za naš narod Cerkev. In glede na sovražno zadržanje raznih Sirottijev, Nogarov itd. do naše manjšine je bilo življenjske važnosti prav v Vatikanu stalno braniti naše interese ter tako prepričati, da bi se najvišja cerkvena oblast ne izrekla v istem smislu kot marsikateri takratni škof.

Ambient pa nam ni bil bogve kako naklonjen. V Vatikanu je bila takrat poleg papeža Pija XI., ki se je stalno bal priti v spor z Mussolinijem, cela vrsta prelatov, ki so bili, če že ne v večji ali manjši meri naklonjeni fašizmu, vsaj oprezni in polni bojazni, da bi ne prišli v konflikt z njim. Navažam kot primer kardinala Rossija, ki me je naravnost grobo zavrnil, ko sem mu sporočil, kako je nadškof Sedej sprejel imenovanje Sirottija za apostolskega administratorja goriške nadškofije. Nadškof Sedej me je preko dr. Kralja izrecno pooblastil, da povem kardinalu Rossiju, v dopolnilo protestne spomenice, ki sem mu jo izročil, da bi Vatikan ne mogel imenovati manj primerne osebe za apostolskega administratorja ter da je to imenovanje v popolnem nasprotju z dano mu obljubo, da bo Sv. sedež imenovel moža, ki bo znal braniti pravice slovenske manjšine v cerkvi. Tudi v državnem tajništvu je bilo mnogo prelatov, ki nam niso bili naklonjeni, tako na primer msgr. Pizzardo, Tardini, Testa itd.

Za svoje intervencije v Vatikanu se je dr. Kralj naslanjal predvsem na biv-

šega tržaškega škofa Alojzija Fogarja, na patra Antona Prešerna ter na msgr. Moscatellija, ki je bil tista leta odpravnik poslov jugoslovanskega poslanštva pri Sv. sedežu.

Škof Fogar si je po prihodu iz Trsta v Rim najel stanovanje v neki palači na trgu Risorgimento v bližini Vatikana. Pri njem je dr. Kralj našel vedno največjo oporo. Fogar ga je imel neznansko rad ter ga je neštetokrat pridržal pri sebi ne samo na kosilu in večerji, temveč mu je nudil tudi prenočišče. Če je le mogel, mu je šel na roko, a žal ni bil vsemogočen. Vatikan je bil takrat v fašističnih kleščah in Fogar, kot edini italijanski škof, ki je postal žrtev fašizma, je imel v njem le malo besede. Ohranil je vendar stike ne samo z mnogimi cerkvenimi dostojanstveniki, temveč tudi z mnogimi funkcionarji italijanske vlade. Tudi med visokimi funkcionarji je bilo precej takih, ki niso gojili do fašizma simpatij. Teh se je Fogar posluževal za svoja posredovanja. Bivši tržaški škof pa je že tudi bil taka oseba, ki si je znala pridobiti simpatije in naklonjenost vseh, ki so prišli z njim v stik.

Druga osebnost, ki se je vedno zavzemala za naše zadeve, je bil pater Anton Prešeren, katerega je vrhovni predstojnik Družbe Jezusove p. Vladimir Ledochowsky (tako imenovani črni papež) imenoval leta 1931 za svojega asistenta v vodstvu slovanskih provinc. V tej visoki službi je Prešeren ostal do smrti leta 1965. V vsej zgodovini jezuitskega reda je tako bil edini asistent, ki je to službo opravljal kar 34 let. Pater Prešeren je dr. Kralja zelo čislal, kar je pokazal tudi med boleznijo, kateri je Kralj podlegel decembra 1944 v Rimu.

Prešeren je imel svoj urad v jezuitskem zavodu v bližini sv. Petra ter je bil kljub temu, da je bil preobložen z lastnim delom, vedno pripravljen posvetiti nekaj časa našim zadevam ter preko svojih visokih znanj v Vatikanu in zunaj Vatikana podpreti kako našo prošnjo ali prepričati kak škodljiv

ukrep. Bil sem tudi sam večkrat pri njem in sem imel priložnost videti, kakšno neomejeno zaupanje je gojil v zmoglosti in stremljenja dr. Kralja.

Večkrat se je dr. Kralj poslužil tudi jugoslovanskega zastopnika v Vatikanu, msgr. Moscatellija, Dalmatinca po rodu. K njemu se je zatekel zlasti, če je bilo treba nastopiti v državnem tajništvu proti kaki odredbi italijanskih škofov na Primorskem, ki je bila krivična do naše manjšine.

Tudi v ministrstvih samih si je dr. Kralj pridobil tekem let mnoga znanja, ki so mu bila ob raznih priložnostih v veliko korist. Pokojni g. Jug, ki je bil dolgo vrsto let kaplan pri Usmljenih bratih v Gorici, ga je spravil v zvezo z nekim funkcionarjem notranjega ministrstva, ki se je pozneje izkazal kot dragocena pridobitev. Ko je šlo za kake važnejše zadeve, predvsem za reševanje ogroženih ljudi, se je dr. Kralj redno zatekal do njega in največkrat s polnim ali vsaj delnim uspehom. Posebno leta 1941 med procesom pred posebnim sodiščem v Trstu nam je storil marsikatero uslugo. Med drugim nam je priskrbel takratnega najboljšega italijanskega penalista odvetnika Bruna Cassinellija. Pa tudi pozneje, ko je šlo za dosego pomilostitve na smrt obsojenih, je igral važno vlogo. Dr. Kralj se je preko njega ter preko vseh drugih svojih zvez, laičnih in cerkvenih, na vso moč trudil, da bi rešil tudi ostale, a vsi njegovi naporji so bili zaman. Režim je hotel z izvedbo smrtnih obsodb terorizirati našo manjšino in je tako neusmiljeno poslal na morišče Simona Kosa in njegove tovariše. Kralja je ta neuspeh silno potrl.

Režim je pomilostil le razumnike, ki so tako za las ušli smrti in to največ po Kraljevih prizadevanjih. Mislim, da je Kralj napravil pred pričetkom procesa ter med njegovim potekom prav vse, kar je bilo v človeških močeh, da bi čimveč ljudi rešil smrti, saj smo takrat že itak vedeli, da pomiloščeni ne bodo dolgo v zaporu.

Za zaključek lahko zatrdim tudi to, da je dr. Kralj rešil konfinacije ali

kakega drugega policijskega ukrepa tudi marsikaterega svojega političnega nasprotnika. Nikdar ni gledal, če gre za prijatelja ali sovražnika. Če je le mogel, je rad pomagal vsem.

Naša pisarna v Gorici je bila stalno zastražena. Od jutra do večera so postajali pred poslopjem policijski agenti ter opazovali, kdo prihaja k nam. A to ni nikogar oplašilo, niti naju dveh, niti duhovnikov in laikov, ki so se zatekali po pomoč v Kraljevo pisarno. Skoro ni bilo dneva, da bi se eden ali drugi ne obrnil na Kralja ali za nasvet ali s kako prošnjo ali za kako intervencijo pri oblasteh. Istočasno je Kralj skrbel preko svojih zaupnikov, ki jih je imel povsod po deželi, za pasivni ali aktivni odpor proti fašistični zatiralni politiki. To je seveda drugo polje, ki ne spada v to kratko razpravo. V njegovi aktovki so zelo pogosto bile listine, ki bi ga hudo kompromitirale in spravile pred posebno sodišče ali vsaj pred komisijo za konfinacijo. Prepričan sem, da ga je sam Bog varoval, da ga niso nikdar prijeli, ko je imel pri sebi kake nevarne dokumente.

Kljub stalni nevarnosti, v kateri smo živeli, smo bili vedno optimisti, tako dr. Kralj kot njegovi najožji sodelavci Ivan Rejec, Anton Kacin, Stan-ko Stanič, Polde Kemperle itd. Bili smo prepričani, da bo prišlo do vojne, v kateri bo fašizem propadel. Naše zaupanje v zahodne velesile, zlasti Francijo (a pozneje se je prav Francija izkazala kot najšibkejša točka) je bilo neomejeno. Posebno ko je Hitler začel z napadi na Avstrijo, Češkoslovaško in Poljsko, smo živeli v gotovosti, da je osvoboditev blizu.

Ko je Italija napadla Jugoslavijo, je dr. Kralj rekel: »Moja naloga v Gorici je končana. Zdaj bo odločevalo orožje.« Leta 1943 je odšel v Rim, da bi tam pričakal zaveznike ter jih informiral o naših potrebah in našem položaju. Tam pa ga je na žalost doletela smrt in to prav tedaj, ko se je bližal čas, ko bi naša manjšina imela od njega največjo korist.

Prevodi nekaterih spisov Goriške Mohorjeve družbe v tuje jezike

19. septembra 1914 sem kot sedemletni fantiček prišel na Rakovnik v Ljubljano v zasebno ljudsko šolo salezijancev. Prav takrat smo bili v začetku prve svetovne vojne. In 23. maja 1915 smo morali vsi kar na hitro zapustiti zavod in oditi vsak na svojo stran domov. Italija je tedaj stopila v vojno. Vrnil sem se v zavod šele za šolsko leto 1916/17. Tedaj sem imel med sošolci tudi nekaj primorskih rojakov: med njimi so bili Kenda Ferdo, Špehar Mario, Kosmina Mirko, Štefan Okroglič in Hinko Humar. Le kje so zdaj ti moji primorski sošolci? Pomanjkanje hrane in medsebojna pomoč, če je kdo kaj dobil od doma, sta nas vezala v prijateljstvo, pozneje smo se pa porazgubili.

Na binkoštni ponedeljek 28. maja 1917 sem bil na Rakovniku birman od goriškega nadškofa dr. Frančiška B. Sedeja, ki je prišel iz Stične kot goriški begunec. V tistih počitnicah 1917 sem nadškofa srečal, ko se je v kočiji peljal po Dravskem polju na obisk k primorskim beguncem v Strnišču pri Ptujju. Bil je sam v kočiji, brez vsakega spremstva, razen kočijaža, seveda. Takrat še nismo videli kaj več avtov na slovenskih cestah.

Skupno trpljenje nas je še bolj povežalo in vse bolj so mi bili dragi primorski rojaki. Ti so mi bili vedno zgled zvestobe do slovenske domovine, po-

Dr. Ferdinand Kolednik pri papežu Pavlu VI.

seбно ko sem 1. decembra 1918 gledal sprevod po ljubljanskih ulicah in opazoval črno oblečene slovenske rojake iz Primorske, ki so nosili črne ali slovenske zastave, ovite s črnimi trakovi.

Že takrat so se mi vsi Primorci zelo zasmilili in vedno, kjer je le bila priložnost, sem se rad družil z njimi. Tako sta mi bila med salezijanci zelo blizu primorska sobrata Alojzij Kovačič in Jože Malič.

V jeseni 1919 sem prišel v Verzej. Tudi tedanjih sošolcev s Primorskega se živo spominjam. Med njimi je več duhovnikov: Delpin Janez, brata duhovnika Mihelič Silvin in že rajni mlajši Jože, oba odlična muzika. Bercè Viktor, danes dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici, prav tako odličen glasbenik. Že rajni Franc Podgornik, misijonar Karel Mlekuš, tedanji klerik in danes dr. Serafin Pelicon, salezijanski klerik Vendramin Hilarij, mladi pesnik Ocvirk Zdravko, Medvešček Stanko in drugi.

PRI CISTERCIJANIH V RAJHENBURGU

Kot največjo srečo svojega dijaškega življenja štejem sedem let pri dobrih cistercijanih — po starem nazivu trapistih — v Rajhenburgu, danes Brestanici ob Savi, med Zidanim mostom in Krškim.

Bilo nas je osem dijakov skozi 4 leta, od 1922 do 1926, v zasebni gimnaziji. Od vseh osmih samo eden ni vztrajal; eden je umrl kot redovnik ne-duhovnik, Bernard Planinšek, vedno bolehav in pohabljen že z mladih let. Ostalih šest nas je duhovnikov, trije trapisti (danes je živ samo še p. Gabrijel Zemljak; p. Bonaventura Jože Toplišek je umrl prvi, brž po razpustu samostana; drugi pa moj mlajši brat p. Janez Krstnik Alojzij Kolednik) in trije svetni duhovniki: Tone Zidar, zdaj v Argentini, in Hribernik Dominik, zdaj upokojeni župnik, stanujoč v rojstnem kraju, v Slovenskih Konjicah, ter jaz tu v Podgorjah na Koroskem.

Do smrti ostanem hvaležen dobrim redovnikom, ki so se za vsakega od nas posebej zavzemali, da smo lepo napredovali v učenosti in pobožnosti.

Za učenje raznih jezikov smo imeli tri zelo sposobne učitelje: p. Konrad Albin Jankovič iz Pazina doma, za latinščino in grščino; za nemščino in slovenščino pozneje še p. Herman Janez Nepomuk Vodenik, znani nabožni pisatelj in izvrsten zdravnik, bolj samouk; glavna moja dobrota pa je bil Francoz p. Berchmans Pierre Baillet, rojen v St. Remy pri Dijonu, naš prvi magister med študijem, od maja 1922 do decembra 1925; nato pa vse tja do konca leta 1929 p. Herman Vodenik. Mimogrede omenim, da sta bila specialisti za klasične jezike: latinščino, grščino, hebrejščino, arabščino in sirokaldejščino patra Konrad in Kamil Štefan Pernat, oba zdaj že pokojna, ki sta celo zagrebškega univ. profesorja Antuna Soviča spravila v zadrego, ko si je prvič in zadnjič ogledal Rajhenburg.

P. Konrad je priporočal prav kot p. Berchmans, naj beremo francoske knjige za naše vsakdanje jutranje premišljevanje redno vsak dan dobre pol ure. Vedno naj imamo svinčnik v rokah, da si izpišemo v poseben zvezek vse, kar nas najbolj zanima pri branju in potem pri premišljevanju. Mene osebno je že takrat prijela žilica, da prevajam iz enega jezika v drugega. Ker ima vsak človek svoje posebne darove ali talente od Boga, je treba pač z njimi zvesto sodelovati. Nisem pa imel posebnega veselja do matematike, fizike in kemije. Pač pa za igranje na harmonij in orgle, kar mi je vsekakor ostalo še od salezijancev, pri katerih sem bil gojenec od 1914 do aprila 1922, ko sem presedlal k cistercijanom, ker so me imeli salezijanci že od februarja 1922, torej samo dva meseca, kot aspiranta za salezijanskega sobrata-laika, kar pa nisem hotel biti.

PREVODI GORIŠKIH MOHORJEVK

Prevzela me je že v Rajhenburgu vnema za prevajanje slovenskih leposlovnih del v tuje jezike, da bi širokemu svetu odkril duhovno bogastvo, zgodovino in trpljenje slovenskega ljudstva. Začel sem seveda s slovenskimi spisi. Tako mi je leta 1931 izdala pisarna Marijinih družb v Ljubljani *Zgodbe malega Gvidona*, tj. življenjepis francoskega svetniškega dečka Gvidona de Fontgallanda, ter Vigred, leto kasneje, črtico *Kakor v evangeliju*.

Pozornost nas mladih je bila v onih letih obrnjena na nepopisno zatiranje slovenske manjšine v Italiji. Zagrebški nadškof dr. Ante Bauer je v imenu jugoslovanskega episkopata izdal znamenito pastirsko pismo, v katerem je ukazal naj se po vseh cerkvah opravijo zapraznik sv. Jožefa 1931 javne molitve za versko svobodo rojakov v Italiji. Smrt nadškofa Sedeja in vesti o preganjanju duhovnikov pod ap. administratorjem Sirottijem so nas žalostile in togotile. Ko smo tako doživljali ono narodno nesrečo, mi je prišla v roke

drobna knjižica, ki jo je decembra 1932 izdala Goriška Mohorjeva družba. Pod naslovom *Strici* je vključevala Finžgarjevo kmečko zgodbo »Strici« ter črtici »Murčki« in »Nevesta«.

V samostanu nismo imeli mnogo slovenskih knjig. Mohorjevke so prišle le redkoma v naše roke, razen če je p. Berchmans včasih za par ur prinesel eno ali drugo. Povesti so bile bolj za stare brate laike, s katerimi dijaki nismo imeli nobene zveze, čeprav smo bili v istem samostanu. Zdaj pa mi je bila dana knjižica »Strici«, ki je izšla v Gorici pri tako preganjani Goriški Mohorjevi družbi. Brž sem jo prevedel v francoščino, pa čeprav takrat nisem niti sanjal, da bom kdaj uspel spraviti v tisk svoje francoske, nemške, italijanske, španske, grške, latinske, hrvaške ter srbske prevode.

V tisku je delo izšlo kasneje in sicer: *Les oncles* (Strici) so izhajali v tedniku »La Croix du Dimanche« v Parizu (od 12. 2. do 16. 7. 1950). Ponačistnila ga je tudi revija »Le Bulletin des agriculteurs« v Montrealu (maj-junij 1950).

Strici so izšli tudi v nemškem in hrvaškem prevodu; v rokopisu pa še vedno leži španski prevod.

Drugo delo GMD, ki sem ga prevedel v francoščino so bili Lipeta Terčelja-Grivškega *Vozniki*. Izšli so leta 1940. V francoskem prevodu nosijo naslov *Les Charretiers*. V prvo jih je objavil tednik »La Croix du Dimanche« v Parizu (28. 10. 1951 - 27. 7. 1952). Ponačistis v samostojni knjigi pa je izšel pri »Dobrem tisku« (Bonne Presse) v Parizu junija 1953. Naj bo to delo v francoščini, ki je meni priborilo nagrado Francoske akademije: prix Langlois, prijatelju Terčelju priznanje in nagrobni spomenik za ves njegov idealizem in za vsestransko, tudi pisateljsko delovanje na Primorskem.

Drugo knjižno izdajo *Voznikov* v francoščini je oskrbela založba »L'Ecole« v Parizu. Hrvaški prevod *Kirijaši* je izhajal v kanadskem tedniku »Hrvatski glas« v Winnipegu (1967). Isti *Kirijaši* v Eisenstadtu-Železnem v Av-

striji (1959). Nemški prevod *Die Fuhrleute* je izšel v Münchnu leta 1971.

Najlepši uspeh sem doživel s Terčeljevimi *Vozniki*. Bila sva prijatelja: prvič sva se srečala pri Tomšičevih v Ljubljani, kjer sem se pogosto pogovarjal tudi s Tonetom Tomšičem. Dobra, odlična katoliška družina, pa četudi je imel Tone včasih posebne ideje, a vedno pravične, nikdar brezbožne. Prijatelj Lipe Terčelj mi je dal dovoljenje, da naj kar prevajam v tuje jezike in najbolj v francoščino katere koli njegove spise. *Voznike* sem prevedel v Marseju, takoj ko je leta 1940 knjižica izšla v Trstu. Izšli so kajpak pozneje v Franciji. Dne 21. junija 1955 sem dobil od francoske Akademije prav za *Voznike* že drugo nagrado »Prix Langlois«. Prvo nagrado sem prejel 2. decembra 1938 za prevod Jurčičevega »Jurija Kozjaka«. Sodim, da francoska Akademija ne nagraja brez posebnih vzrokov tuje knjige...

Potem so prišli na vrsto lepi spisi Zore Piščančeve, požrtvovalne upravnice pri Katoliškem glasu v Gorici. Ima res lepo slovenščino brez tujk, ki jih danes kar mrgoli in še najbolj v beli Ljubljani, ter prijeten preprost slog, tako da človek z užitkom prebira njene spise.

Črtica *Njegov zadnji cvet* Zore Piščančeve, ki je izšla leta 1956 v kolektarju GMD, je izšla v francoščini pod naslovom *La dernière fleur du petit colporteur* v tedniku »L'Echo illustré« (Genève, 1959). Ponačistis v reviji »Le Royaume« (Pariz, 1961).

Tonček iz Potoka p. Bazilija Valentina je izšel v francoščini, nemščini in gradiščanščini: francoski prevod *Le petit Tonček du Potok* je izšel v Kanadi (Sherbrooke, 1961); nemški prevod *Der Toni aus Potok* v Regensburgu (1963) in gradiščanski *Tončić iz Potoka* v Eisenstadtu (1963).

Finžgarjeva črtica *Murčki* (Strici, str. 76) je izšla v Montrealu z naslovom *Les boucles d'oreilles* (1966).

Finžgarjeva črtica *Nevesta*, ki je prav tako izšla pri GMD v knjižici *Strici* (str. 86), je izšla v latinskem pre-

vodu v Saragozi (Španija) z naslovom *Desponsata*.

V rokopisu čaka na tisk francoski prevod Zore Piščančeve *Dom v tujini*, ki je izšel pri GMD leta 1958.

ČEMU PREVODI V TUJE JEZIKE?

Človek zna ceniti domovino, materini jezik in narodno kulturo, ko ga življenjske neprilike poženejo v tujino. Zgodi se nekaj podobnega kot z bolnikom, ki začne močno ceniti zdravje, ko ga izgubi. Pri ohranjanju zvestobe lastnemu narodu igra pri izseljencih prvenstveno vlogo knjiga. Večkratno sem v tujini ugotovil, kako velik vpliv imajo domače knjige, pa četudi v prevodu, na drugi, tretji in celo četrti rod izseljencev. Mladi ljudje, ki so nekaj slišali o »stari domovini«, jemljejo s posebnim zanimanjem in svetim spoštovanjem v roke knjige, ki so jih napisali sorojaki v domovini. Kot po nekem skrivnostnem podzavestnem ukažu često krepko vzljubijo rodni kraj svojih prednikov, slovenski svet in v njih zraste ponos na svoj rod. Iz lastne izkušnje lahko trdim, da so številni potomci iz tretjega in četrtega rodu prav po mojih prevodih v angleščini, francoščini, španščini in nemščini spoznali lepoto slovenske zemlje in dobrot slovenskih ljudi ter občutili ponos, da še sami pripadajo slovenskemu ljudstvu. Med turisti, ki vsako leto obiskujejo Slovenijo in zamejstvo, je mnogo takih, ki želijo od blizu spoznati kraje, o katerih so brali v prevodih, ako ne obvladajo več slovenščine, o Juriju Kozjaku ali tudi v prevodih del, ki jih je izdala GMD, kakor npr. v Terčeljevih Voznikih, v Tončku iz Potoka.

Literarni kritiki včasih prihajajo do čudnih zaključkov, češ, kako je mogoče, da človek, ki obvlada celo vrsto svetovnih jezikov, trati čas s tem, da prevaja tujcem povest izpred dobrega stoletja, ki jo je napisal 19-letni študent Josip Jurčič. Meni pa se zdi, da je malokateri pisatelj znal kakor Jurčič prikazati in posebiti vsakovrstne nasil-

nike in zatiravce slovenskega naroda v Turkih, ki so divjali, morili in rušili.

Kar me pri Goriški Mohorjevi posebno veseli, je to, da uporablja v svojih knjižnih izdajah tako lepo in čisto slovenščino, česar, žal, ne najdemo več v tisku, ki izhaja v Sloveniji.

Kar nadalje občudujem pri Goriški Mohorjevi, je nepopisno velika ljubezen do slovenske zemlje in slovenskega ljudstva, ki veje iz vseh člankov in knjig. Kaj takega so zmožni le zares plemeniti in velikodušni ljudje, ki se žrtvujejo za obstoj in svobodo svojega ljudstva.

Goriška Mohorjeva družba, sodim, je še vedno nujno potrebna, da vrši svoje izvirno poslanstvo v zamejstvu, to je da čuva in ohranja slovenski manjšini lepoto in čistoto slovenske besede, pristnost in plemenitost slovenskega duha, svežino in bogastvo slovenske kulture.

In še ena misel: po 40-letnem prevajanju slovenskih del v tuje jezike bi si želel, da bi vstali številni zavzeti prevajalci slovenskih del v tuje jezike, ki bi to vršili iz čiste ljubezni, da bi svoj rod približali svetu in velikim narodom, ne glede če se to delo gmotno izplača, kajti največje plačilo je zavest, da smo tako prispevali k medsebojnemu spoznanju, vzajemnosti in bratstvu med narodi.

ALBERT MIKLAVEC

Kraški večer

*Na Krasu je večer
ves drugačen
ko drugje
in kraški ljudje
so zaznamovani
z neizbrisnim znamenjem
nedopovedljive sle
po tihoti in miru...*

*Zato je tako tiho
in spokojno
na Krasu
zvečer!*

Simon Gregorčič

ob 70-letnici njegove smrti

70-letnica njegove smrti! Vedno bolj se odmikamo od tistega trenutka, ko je njegovo trudno srce utripnilo poslednjikrat, od tistega časa, ko so Slovenci zaihteli na Katarinijevem trgu v Gorici ob poslušanju akordov: Nazaj v planinski raj! Vedno redkejši so tisti, ki so ga včasih srečali na drevoredu proti pevmskemu mostu, kjer se je za hip ustavil ter se zamislil v soške valove. Samo še deset ali petnajst let — in nihče več se ne bo mogel ponašati: jaz sem ga poznal!

In vendar je njegov spomin tako živ. Nič ga ne more zasenčiti, niti najbolj poveličevana zagonetna moderna pesem. Zlato je pač zlato — ima trajno veljavo skozi vsa stoletja. Tako globoko je zakoreninjena njegova pesem v narodu, da bo v njem živela do sodnega dne. Nobena sila mu je ne bo iztrgala iz duše. Narod pač čuti, kaj je lepo in vzvišeno, kaj dosega tiste višočine, ki se tikajo neba.

Meseca avgusta 1933 sem se peljal z vlakom v Rim. Bilo je sveto leto. Pozna noč. Čutil sem domotožje: daleč je domovina, daleč so moji domači kraji in moji ljudje! Nenadoma mi priplava od nekod pesem: Sinoči je pela kot slavček ljubo... Kar neslo me je v tisti kupe, odkoder je pesem prihajala. Tam sem se srečal s slovenskimi romarji iz Ljubljane.

Bog ve, kolikokrat je že zaorila Gregorčičeva pesem ne samo po Sloveniji, ampak tudi na tujih tleh, kjer ima za slovenskega popotnika še posebno privlačnost, poseben prizvok.

Leta 1945 sem bil v vasi Montefiore blizu Rimini. Romantične noči so vplivale name, da sem deklamiral nočni samoti in daljnim zvezdam njegove pesmi. Italijanski župnik se je kar čudil skrivnostni govorici, ki je kar ni ho-

telo biti konca in mu ni pustila spat.

Pa to ni osamljen primer. Po vseh kontinentih sveta je že marsikateri Slovenec dal duška svojim čustvom, ki mu jih je vžigal spomin na dom, in je recitiral njegove pesmi. Nekdo mi je pripovedoval, da je zelo pogosto deklamiral pri vojakih:

Bratje, ah nikar kopati
med tujinci groba mi,
tam ne morem mirovati,
tam pokoja zame ni.

Zemlji, ki me je rodila,
dajte moj umrli prah,
ona bodi mi gomila,
njen odeva naj me mah.

Lani je prišla iz Argentine na obisk v Slovenijo Marjetica. Želela je videti rojstni svet svojih staršev. Gnalo jo je tudi k Svetemu Lovrencu ob Soči. Tam se je zamislila in utešila hrepenenje svojega srca. Pokleknila je na grob največjega sinu naših gor, ki je pel tako toplo in iskreno, iz duše v dušo. Sedaj pripoveduje svojim učencem pri Buenos Airesu o Gregorčiču in njegovi pesmi.

A ne samo ona. Ko se vrnejo naši ljudje iz tujine domov, v deželico ob Soči, obiščejo tudi njegov poslednji dom. Tam poživijo svojo ljubezen do domovine. Ob brodarju, ki se bori z valovi, se nasrkajo novih moči za nadaljnje borbe in zmage ter sklenejo, da se nekoč za večno vrnejo v naročje te zemlje.

Dne 22. junija lani se je zbralo okrog 2.000 Slovencev na Primorski farmi blizu Toronta v Kanadi, da so tam prisostvovali odkritju spomenika Simona Gregorčiča ter se udeležili proslave v počastitev njegovega spomina.

Njegova pesem je vklesana v pod-

nožju spomenika, še globlje je vklešana v naših prsih in našla v naših dušah tak odmev:

Oj z Bogom, domovinski svet,
oj z Bogom, ti planinski cvet,
nebeški čuvaj te vladar,
ne zabim te nikdar, nikdar!

Nikoli prej ni bilo in verjetno nikoli potem ne bo na tistem mestu toliko ljudi kot takrat. Gregorčič! Njegova pesem je magnetni pol pristnega slovenskega človeka ter ga vleče k sebi z nevzdržno silo, zlasti tam nekje daleč od domovine.

Prizor na Primorski farmi pri Torontu se je že večkrat ponovil v raznih krajih po severni in južni Ameriki. Povsod, kjer se oglasi Gregorčič, kjer zabrni njegova čarobna struna, tja sili naš človek kakor od žeje izžgane ustnice k čistemu žuborečemu studencu.

* * *

*»Tam je košček sveta, tako svoj,
da mu ne vem imena. Čudovit svet,
poln sonca, rož, vonjev in pesmi. Ni-
kjer ni za me lepše zemlje kakor tam,*

*Nikjer ni duši pokoja tako sladkega
kakor tam.»* (I. Pregelj)

V tem svetu se je rodil Gregorčič. Iz tega sveta je rasel, njemu je ostal zvest vse življenje, po njem je hrepenel do konca ter sklenil, da bo nekoč ve-komaj v njem počival.

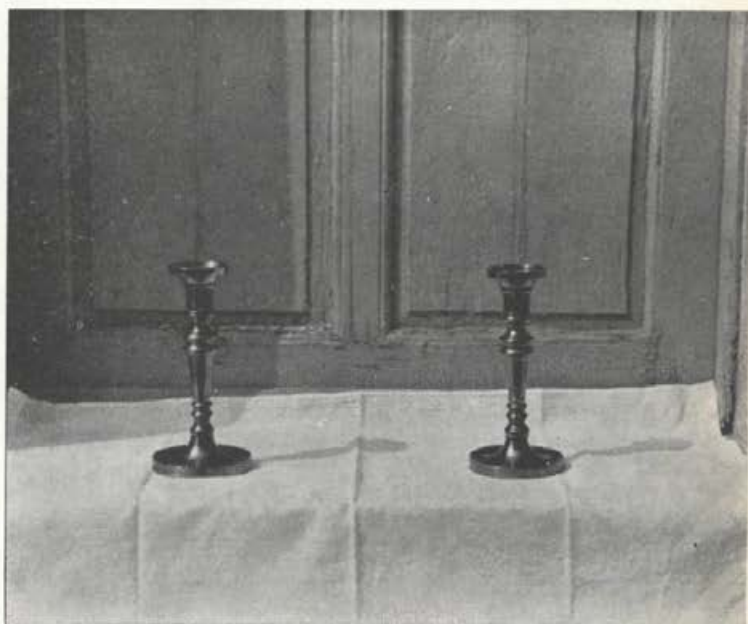
Imel je komaj deset let, ko se je ločil od svojih pašnikov. Tisto jutro, ko se je poslavljajal od doma, ko se je tam na bregu še enkrat ozrl nazaj k svoji rojstni vasi, preden se je spustil v dolino, takrat je bila že spočeta v njegovi občutljivi duši pesem, ki je pozneje privrela na dan:

Planine sončne, ve moj raj,
jaz tudi ločim se sedaj;
a Bog le ve, kaj tu pustim,
in Bog le ve, kaj zdaj trpim.

Gorica ni daleč od planinskega raja. Vsak trenutek je Gregorčič lahko gledal svoj Krn. A to mu je bilo premalo. Odrgran od svojih planin je čutil po njih neutešljivo domotožje:

Razmakni predgorja se temnega zid,
zavesa meglena izgini,
naj svobodno zopet se pase mi vid
po moji, po moji planini.

Ob teh svečnikih je pesnik S. Gregorčič maševal na svojem stanovanju v Gorici na Kornu. Ob njih ga je med mašo 16. novembra 1906 zadela kap. Svečnike hrani podgorski župnik g. Mirko Mazora

V zlatem okviru ljubezni mu blestijo spomini nekdanjih dni v planinskem svetu, ki ga ne more in ne more pozabiti:

A zabil pastirček sred daljne ravnine —
nikoli ni zabil domače planine.
Tja k reki tekoči s predragih planin
zahajal pogosto planinski je sin...

Edina živa priča v njegovi neposredni bližini, ki mu je govorila o planinskem rajju in o njegovi nekdanji sreči v njem, je bila Soča. V nji so vode potokov in studencev, nalivov in dežja, ki so božale in hladile deželo njegovih sanj, ter izlile v njeno strugo utrip te zemlje. Zato se je rad podajal k Soči — predragi znanki. Podgorski in pevmski študentje so ga večkrat srečali zamišljenega in resnobnega v drevoredu, ko se je vračal s soškega brega, kjer je prisluhnil šepetanju zelenomodrih valov ter umel njih povest:

Ti meni si predraga znanka!
Ko z gorskih prišumiš dobnav,
od doma se mi zdiš poslanka,
nesoča mnog mi ljub pozdrav, —
Bog sprimi te tu sred planjav!...

Posebnost nas gorjanov je ta, da nas spremlja prečudno domotožje, koder koli hodimo po svetu, — domotožje po rodni grudi. Tako globoko so v njo pognale naše korenine, da so se te trgale, ko nas je usoda izrula od tam in nas vrgla v svet. Zato nam je vse tako pri srcu, kar nas spominja na dom, posebno pa njegova pesem. V njej najdemo sami sebe, odmev naših najbobljih utripov, naše ljubezni do deželice, kjer smo zagledali luč sveta, kjer nam je tekla zibelka.

* * *

Ko je Gregorčič v Gorici iskal učenosti, je ob njegovi ljubezni do planinskega raja vzrasla še druga ljubezen, ki se je dotlej še ni zavedal — ljubezen do slovenstva in slovenske zemlje.

Na gimnaziji je poslušal profesorja Šolarja, ki ga je učil slovenščine in ga navduševal za slovensko stvar; poznal je dr. Lavriča, ki je imel na gimnaziji govorne vaje za dijake ter jih z ognje-

vito besedo vnel za domovino; slišal je o dijaških večerih, na katerih so slavili mladi domorodci slovenske pesnike; slišal je o neustrašenem nastopu Jakoba Filipa Kofola v deželnem zboru, ko je branil in zahteval enakopravnost slovenščine; slišal je o novih društvih - čitalnicah, v katerih so se zbirali najboljši možje, ki so dramili v ljudstvu narodno zavest ter ga seznanjali s pravicami, ki bi jih morali imeti tudi Slovenci; on sam, Gregorčič, je doživljal veličast narodnega prebujenja na taborih in njegova planinska ljubezen je prešla v domovinsko ter se razvnela v mogočen plamen, ob katerem so se pozneje ogrevala srca ne samo ob Soči, ampak tudi ob Savi, Dravi in Muri.

Ob koncu šolskega leta 1863 so se slovenski dijaki zbrali v Tolminu in tam priredili besedo z lepim sporedom. Tolminci so jih sprejeli že pri mostu čez Sočo s slovensko zastavo ter jih spremljali v čitalnico, kjer jih je dr. Lavrič ves navdušen pozdravil ter bodril k narodnemu delu. Med tistimi dijaki je bil tudi sedmošolec Simon Gregorčič, ki je takrat prvič javno nastopil s pesmijo prigodnico.

Po tej prireditvi se je Gregorčič vrnil domov ves prežet od domovinske ljubezni, povzpel se je na Krn in tam dal izraza svojemu narodnemu čustvu:

Ni še vstala rujna zarja,
jaz pa že na goro spem,
polno nad srce mi vdarja,
po domovju se ozrem...

V tistem času in obeležju je klical mladi Gregorčič:

Pridi, zvezda naša, pridi,
jasne v nas upri oči,
naj moj dom te zopet vidi,
zlata zvezda srečnih dni.

Pozival je vse brate Slovence k slogi, edinosti:

Bratje, v kolo se vstopimo,
roke, srca k zvezi zdaj!
In pri Slavi prisrezimo
ljubav bratsko vekomaj!

V tistem času je želel, da bi njegovo srčno kri škropili povsod po slovenski zemlji, da bi iz nje pognalo cvetje domovinske ljubezni, da bi vsa slovenska srca bila za narod do konca dni.

Takrat je prosil najlepše zvezde na nebu, naj stopijo na zemljo, naj se dajo poviti v čudovit venec, da z njim ovenča Slovenijo.

Sredi nočne tišine vrh griča, ob šumljanju lipe, je dvigal svoje roke kvišku ter prosil Boga, ne za svojo srečo, ampak za srečo svojega naroda:

To prošnjo le usliši, Večni,
ah ne molim je za se,
molim jo za dom nesrečni,
zjasni zvezde mu temne.

Velika kakor življenje in močna kakor smrt je njegova ljubezen do domovine. Prisegel ji je večno zvestobo:

Njo le bom ves čas življenja
ljubil iz srca globin,
ljuba moja je — Slovenija,
jaz pa slave zvest sem sin.

Pesnik opeva narodnostno idejo v vseh variantah, povsod najde motiv, da zabrne njegova duša v domovinski ljubezni do zadnje gube ter izlije svoja čustva v bisere, ki se blestijo od vseh strani.

Nalašč sem tu citiral le nekaj njegovih domoljubnih pesmi, ki bolj prekvasijo slovenskega človeka z narodnim duhom kakor vse naše pisanje in pridiganje. Zato pojdi, dragi prijatelj, in pogostokrat vzemi v roke njegove poezije, razmišljaj in prebiraj »Na sveti večer«, »V gaji«, »Dneva nam pripelji žar«, »Prstan«, »Na potujčeni zemlji«, »Znamenje«, »Moje gosli«, »Velikonočna«, »Naš čolnič pogube otmimo« in druge. Potem pa skleni, da bo tudi tvoje srce kot njegovo bilo za našo sveto stvar, da bo tvoja stranka le domovina, sicer bodo še v grobu drhtele v svetem srdu njegove kosti.

* * *

»V sanjah svojih in v bednosti tež-

kih ur poslušam šumenje daljnih voda, gledam v dolino napete lazove, prislušujem pojoči govorici ljudi, ki so tam, poslušam pesem njihovih src. Ta srca! Nikoli se ne starajo. Se v grob legajo s pesmijo in sanjo v očeh.» (I. Pregelj)

In s pesmijo odrešenja je legel v grob tudi on, pristni otrok svoje zemlje, verni sin svojega naroda. Njegov duh se ni mogel izpeti, da ne bi pred svojim koncem še enkrat dahnil vsemu narodu od gora do morja svojega vznesenega idealizma. Gregorčič je z zadnjimi utripi utrujenega srca povzdignil svoje ljudstvo v oni svet, kjer je skrivnost človeških bolečin razrešena in zmaga ljubezni nad zlom dovršena. In ker so za to zveličavno delo njegove moči v boju opešale, je ugloobil svojega duha v najveličastnejši dokument hebrejske misli ter razkril v dovršenem prevodu svojemu narodu *oba*. Podal mu je v prevodu molitev, podal mu je najlepšo judovsko molitev. V njej razvozla in razreši bolečino božja dobrota. Z Jobom se je umirilo in vnovič oživelo zamrlo pesnikovo srce.

Gregorčič-Job se je uklonil Praumu, ki greh in trpljenje uporabi v nedoumne namene svoje vsemodrosti. Drama človeškega življenja in gorje stvarstva se konča s triumfom dobrote, ki bo tem večji in slavnejši, čimbolj je bilo trpljenje globoko.

In tako je naš pesnik, preden je izkravelo srce, strl zadnje okove oklepajočih ga bolečin in z Jobom zapel himno labodnico:

Jaz vem, da moj Rešnik živi,
da spet me iz prahu zbudi.

In tako je izdihnil s pesmijo največjega zmagoslavja na ustnih.

Po svobodi je hrepenelo,
po luči sreči ti srce,
k resnici priti je želelo, —
izpolnil Bog ti je želje.

Beseda o škofijskem konviktu v Trstu

Življenje gre nezadržno svojo pot naprej — v večnost. V tem dinamičnem ritmu, ki ga ljudje komaj dohitevamo, gre marsikaj dobrega iz preteklosti nepopravljivo v pozabo, če ni pravočasno zapisano. Med take dragocene ustanove naše preteklosti, o kateri komaj še kaj slišimo, spada tudi škofijski dijaški dom v Trstu ali — kakor se je takrat imenoval — tržaški konvikt, kateremu tudi Slovenci marsikaj dolgujemo.

SKRB CERKVE NA PRIMORSKEM ZA SVOJ DUHOVNIŠKI NARAŠČAJ

Cerkev je tudi pri nas na Primorskem, zlasti od Tridentinskega koncila dalje, neutrudno skrbela za svoje duhovniške kandidate. Priprava mladih kandidatov za duhovniški stan se je vršila, kot drugod po krščanskih deželah, najprej v župniščih ali večjih cerkvah v mestu. Ko se je zdelo, da so fantje dovolj pripravljeni, so jih predstavili domačemu škofu, da jih je primerno izprašal ter se prepričal o njih teološkem znanju in pastoralnih lastnostih. Končno je prišlo do mašniškega posvečenja in nastavitve v duhovniški službi.

Vsekakor smemo misliti, da v času, ko še ni bilo pravih semenišč ali so bila bolj redka in oddaljena, tudi priprava na duhovniški stan ni bila vedno na dostojni višini. Nič čudnega torej, če so stopali k oltarju tudi manj vredni ljudje, ki jih je morla bolj mikala pomembna služba in višji socialni položaj kot prava zavzetost za temeljito vzgojo krščanskega ljudstva. Brez dvoma so imeli pogostoma besedo tudi sami fevdalni gospodje, ki so škofom priporočali svoje kandidate in tudi sami skrbeli za njih preživljanje. V takem položaju so bolj preprosti ljudje z dežele težko prišli do potrebne izobrazbe. Nekoliko boljše je bilo, ko so

se ustanovljale župnijske šole okrog večjih cerkva ali ob stolnicah po mestih. Reš je, da je dolga stoletja veljalo pravilo tudi po naših krajih, da so bili ravno duhovniki edini izobraženi ljudje v deželi, in so zato ustanovljali tudi prve ljudske šole po naših vaseh.

Nedvomno je bila za vso našo deželo velika pridobitev, ko je bilo leta 1818 ustanovljeno v Gorici centralno bogoslovno semenišče za slovenske, hrvaške in italijanske bogoslovce, ki so prihajali tudi iz treh primorskih škofij: tržaško-koprske, poreško-puljske in krške škofije (otoka Krk) in se tako pridružili goriškim bogoslovcem. Za vodstvo zavoda in profesorje je bil odgovoren goriški nadškof. Učni jezik pa je bil seveda latinski.

Verjetno se taka rešitev ni zdela vsem škofom najbolj primerna, če je v Trstu škof Bartolomej Legat že 1849 (15. novembra) odprl novo bogoslovno semenišče, čeprav zaenkrat le za 4. letnik bogoslovja, ki se je ohranilo vsaj do 1875. Prav gotovo si je želel škof spoznati od blizu svoje bogoslovce vsaj pred mašniškim posvečenjem ter jih imeti na razpolago pri bogoslužnih slovesnostih v stolnici. Vendar se ta poskus najbrž ni obnesel, ker je bilo takih bogoslovcev včasih prav malo (tudi dva ali trije) in stroški za njih vzdrževanje previsoki.

ŠKOFIJSKI KONVIKT V KOPRU

Ko je bilo tako rešeno vprašanje bogoslovnega semenišča v Gorici in Trstu, se je kmalu pokazala potreba po tako imenovanem malem semenišču ali dijaškem zavodu, kjer naj bi se duhovniški kandidati pripravljali na bogoslovne študije. Zlasti je to prišlo v poštev v mestih, kjer so se začele ustanovljati državne srednje šole in zlasti klasične gimnazije. Da bi škofija zmo-

gla kje svojo notranjo gimnazijo, ni bilo še govora.

Táko malo semenišče ali konvikt je najprej dozorel v Kopru in to po zaslugi tedanjega poreškega škofa dr. Ivana Glavine (1875-1882), ki je mislil predvsem na potrebe svoje škofije. V ta namen mu je deželna vlada v Poreču obljubila letni prispevek 1.000 florintov. Zavod je začel delovati leta 1881 z zelo skromnim številom dijakov (11), a se je to število povzpelo pozneje celo do 60. Poznejši poreški škof Ivan Flapp (1884-1912) je 1886 kupil v Kopru večjo stavbo, palačo grofov Grisoni, in jo preuredil v konvikt. Zdi se, da mu je tudi v ta namen prišla v pomoč deželna vlada v Poreču, ki je prispevala ali preskrbela posojilo 10.000 florintov.

Vendar se že sami začetki te sicer hvalevredne ustanove niso pokazali najbolj vzpodbudni. Kmalu je postalo jasno, da je konvikt namenjen le italijanskim dijakom, ki so tako lahko obiskovali italijansko gimnazijo v Kopru. Hrvaški jezik se je poučeval neobvezno in so bili le redki dijaki, ki so se poslužili te možnosti. Hrvaški viri poročajo, da so bili hrvaški dijaki v zavodu celo zapostavljeni in so morali marsikaj pretrpeti. Vzgoja naj bi bila zelo površna in enostranska, morda celo nacionalistično navdahnjena. Nekateri dijaki so tudi sami plačevali vse stroške za svojo vzdrževalnino v zavodu in se zato niso smatrali za semeniščnike. Morda so tudi zato določeni krogi iz mesta in dežele, med drugimi tudi Lega Nazionale, imeli vedno večji vpliv na življenje in vzgojo v konviktu, ki je bolj služil za to, da si je italijanska gimnazija v Kopru zagotovila nemoten priliv študentov in tako tudi svoj obstoj in državni prispevek. Zanimivo, da je vprašanje škofijskega konvikta v Kopru prišlo celo na dnevni red dunajskega parlamenta, ko se je hrvaški poslanec Spinčić javno pritožil nad razmerami, ki vladajo v zavodu, za katerega morajo zbirati sredstva in prispevke hrvaški župniki poreško-puljske škofije, čeprav v njem ni mesta za hrvaške semeniščnike. Nemalo je zaradi

takih razmer trpel tudi sam ustanovitelj zavoda škof Ivan Glavina, ki si je v dobri meri zapravlil zaupanje hrvaškega ljudstva v Istri.

ŠKOFIJSKI KONVIKT V TRSTU

Že škof Jurij Dobrila (1812-1882) je gojil željo ustanoviti v Pazinu in pozneje v Trstu škofijsko malo semenišče in je v ta namen začel zbirati sredstva. Najbrž bi se mu to tudi posrečilo, da ga ni smrt prej pobrala. Njegovo pobudo je sprejel naslednik na škofijskem sedežu v Trstu že omenjeni dr. Ivan Glavina, ki se je 1882 iz Poreča preselil v Trst. Takoj se je spravil na delo in je novi zavod že v septembru 1883 sprejel prve gojence tržaškoprške škofije. Ni šlo za kako novo zgradbo, ampak je škofija kupila dvonadstropno hišo v ulici Cattedrale, torej v neposredni bližini stolnice svete

Bivši škofijski konvikt v Trstu. V tej stavbi je danes muzej. Poslopje stoji v neposredni bližini stolnice sv. Justa

ga Justa, dovolj odmaknjena od mestnega ropota in s prekrasnim pogledom na morje. Teško bi si mogli zamisliti bolj posrečeno lego za škofijski konvikt ali tržaško malo semenišče. Prejšnja stavba je ostala na zunaj nedotaknjena, le v pritličju je bila dozidana kapela.

Za prve stroške je prišla na pomoč zapuščina škofa Dobrile v znesku 140 tisoč kron, ki je bila prvotno zamišljena za štipendije v korist dijakom, vendar je bilo v oporoki določeno, da se vsota lahko uporabi za novi konvikt. Seveda, stroški so iz leta v leto rasli in jih je škofija le težko zmagovala. Zato so se začele po župnijah nabirke, ki so se nadaljevale ves čas obstoja tega zavoda v Trstu.

ŽIVLJENJE V ZAVODU

Glavni namen škofijskega konvikta je bil, kot je naravno, vzgoja duhovniškega naraščaja. Vendar to ni bilo tako močno poudarjeno, da ne bi mogli vztrajati v njem tudi fantje, ki so potem izstopili in si izbrali druge poklice. Vsi zavodarji so obiskovali državno gimnazijo z nemškim učnim jezikom v ulici Lipsia (pri Starem sv. Antonu) v Trstu. Večina se je po maturi odločila za goriško bogoslovje. Skupna molitev je bila latinska. Ob nedeljah so se mnogi dijaki udeleževali slovenske službe božje v stolnici sv. Justa, dokler ta ni bila skoraj nasilno ukinjena, in ministrirali pri maši.

Povečini so bili zavodarji Slovenci, mnogo pa je bilo tudi istrskih Hrvatov, bolj redki so bili italijanski dijaki, ki so rajši zahajali v koprsko malo semenišče, čeprav je to bilo last poreško-puljske škofije. Zato se je v konviktu govorilo skoraj izključno slovenski in hrvaški. Ravnatelj pa je družino navadno nagovoril v nemškem jeziku, le izjemoma tudi slovenski in hrvaški.

Poleg rednega pouka na gimnaziji so dijaki lahko obiskovali tečaje za hrvaški in italijanski jezik. Poučevalo se je tudi petje. Posebno narodna pesem, hrvaška in slovenska, je pogosto-

ma odmevala iz dijaškega doma, da so italijanski meščani postali kmalu nanjo pozorni. Nekaj let je v zavodu deloval odličen tamburaški zbor pod vodstvom dijaka Franca Malalana z Opčin. Vsaj za kratko dobo (1897-1900) so slovenski dijaki višjih razredov gimnazije izdajali svoje literarne vaje pod naslovom »Cvetje«. Morda je bil prav ta skromni listič prvi literarni dijaški list v Trstu in je res škoda, da je tako kmalu obmolnil.

Razen ravnatelja ni bilo v konviktu drugih duhovnikov. Ravnatelj pa je pri vzgoji pomagal prefekt, ki je bil navadno bogoslovec iz goriškega semenišča. Za gospodinjstvo so skrbele nemške sestre sv. Križa iz graške province. Med poletnimi počitnicami so bili dijaki na svojih domovih.

PRVE TEŽAVE IN NASPROTOVANJA

Že kmalu po ustanovitvi so se pojavile prve večje težave in nasprotovanja škofijskemu dijaškemu domu. Nekateri italijanski prenapeteži so pač težko prenašali v samem središču mesta obstoj dijaškega zavoda s pretežno večino slovanskih dijakov. Bilo je v času procesa in usmrtitve Guglielma Oberdanka, ko se je v Trstu razvijalo močno iredentistično gibanje in je na tržaškem magistratu imela besedo italijanska nacionalna liberalna stranka.

Prva javna pritožba je prišla ravno od strani tržaškega magistrata, ki je zahteval že 1887 od škofije, naj zavod zapre, češ da se v njem goji slovanstvo. Tem protestom so se pridružile še občinske uprave v Kopru, Piranu in Opertlju. Italijansko glasilo v Poreču »L'Istria« je ta organiziran protest imenovalo — zlata vreden (protesta d'oro). Tarča najhujših napadov je postal sam škof Glavina. Saj so mu 1891 na dvorišču škofije podtaknili bombo (petardo), ki k sreči ni eksplodirala. V Trstu samem so bile proti njemu prave demonstracije. Celo kamenje so mu metali, ko je šel maševat v stolnico sv. Justa. Zlasti so ga sovražno napadali italijanski časopisi. Pa tudi Slovenci in

Hrvatje niso bili z njim zadovoljni, ker so smatrali, da preveč popušča italijanskim skrajnejšem. Močno so mu zamerali zlasti ukinitve slovenske službe božje v stolnici. Vse to je škofu tako zrahljalo že itak slabo zdravje, da se je 1896 odpovedal škofiji ter se umaknil v pokoj. Leon XIII. je odstop sprejel in mu je podelil naslov titularnega nadškofa. Umril je že 1899 v škofijski vili v Škednju, kjer je preživel svoj pokoj, potem ko je velikodušno odpustil vsem svojim preganjalcem. Pokopan je v kapucinski cerkvi na Montuzzi skupaj s svojim prednikom Bartolomejem Legatom.

UKINITEV ŠKOFIJSKEGA ZAVODA V TRSTU

Temne sile, ki so napadale mlado semenišče v Trstu, mu vendar niso mogle zadati smrtnega udarca. Preveč je bil konvikt dragocen in potreben tržaški Cerkvi, da bi ga razpustili pod grožnjo nekaterih fanatičnih politikov. Vendar so mu bili dnevi vseeno šteti, ko se je začelo zidati v Gorici Malo semenišče, ki je bilo po dogovoru določeno tudi za dijake iz tržaško-koprške škofije. Prav zaradi tega je morala škofija v Trstu pripraviti svoj večji prispevek h gradnji skupnega semenišča v Gorici.

Najbrž se škof Andrej Karlin, poznejši škof v Mariboru, ni dovolj zavedal velike važnosti tega dijaškega doma v Trstu, ko je 1913 prodal konvikt s hišo in vrtom vred tržaški občini, ki je na tem prostoru takoj uredila svoj arheološki muzej (lapidarium), ki še danes obstaja. Brez dvoma je bila ta prodaja velika napaka in nepopravljiva izguba za tržaško škofijo, ki je tako bila ob svoje malo semenišče, slovenski in hrvaški dijaki pa ob streho. Le malo tržaških dijakov se je namreč vpisalo v goriško novo semenišče. Saj je že naslednje leto izbruhnila prva svetovna vojna in so bili mnogi fantje poklicani pod orožje. Vojna vihra ni prizanesla niti novi semeniški zgradbi v Gorici, ki je ostala

delno poškodovana in so jo oblasti uporabljale za vojaško bolnišnico. V Gorici so sicer po končani prvi svetovni vojni malo semenišče obnovili, Trst pa je še dolga desetletja ostal brez svojega dijaškega doma in semenišča. Škofijskemu konviktu v Trstu, čeprav je deloval komaj 30 let, gre vseeno naše priznanje in hvaležnost, da nam je vzgojil lepo vrsto odličnih in dobrih duhovnikov, ki so zlasti v prvi polovici tekočega stoletja dali svoj odločilni prispevek pri krščanski vzgoji našega življa na Tržaškem in v Istri.

KRIŽEV POT PRIMORSKIH SEMENIŠČNIKOV

Naš zapis o škofijskem konviktu v Trstu bi se lahko tukaj zaključil. Vendar bo morda naše bralce zanimalo, kaj je bilo z našimi semeniščniki po ukinitvi malega semenišča v Trstu in v času med obema vojnama. To obdobje bo moral zgodovinar bolj natančno obdelati. Nam zadostuje nekaj skromnih podatkov.

Za goriške duhovniške kandidate je bilo dovolj dobro poskrbljeno v Malem semenišču. V Gorico so se zatekli tudi slovenski tržaški fantje, ki so po zrelostnem izpitu v semeniški gimnaziji vstopali v centralno goriško bogoslovje. Večkrat so se našim fantom v Gorici pridružili tudi hrvaški semeniščniki iz Istre. Mnogi od teh pa so še naprej prihajali v Koper, kjer so se že učili italijanski semeniščniki iz tržaško-koprške in poreško-puljske škofije. Navadno niso tam našli svojega naravnega okolja, niti jim ni bilo vedno dano, da bi se vsaj za silo poučili v domačem jeziku. Še na slabšem so bili v novem malem semenišču na Reki. Da bi se še bolj odtujili svojemu slovanskemu okolju, so morali po 5. razredu gimnazije v Benetke, kjer so tudi obiskovali bogoslovne študije. Še najboljše se je torej godilo našim semeniščnikom v Gorici, vsaj dokler niso fašistične raznarodovalne težnje segle tudi v to cerkveno ustanovo. Do tega je prišlo zlasti po smrti semeniškega spirituala msgr. Leopolda Cigoja.

Novi oblaki so zagrnili naše obzore, ko so morali slovenski tržaški semenišniki zapustiti Gorico in se priključiti italijanskim in hrvaškim kolegom v Kopru. Bilo je to v oktobru 1938, torej tik pred drugo svetovno vojno, ko je 36 slovenskih fantov iz Trsta, Krasa in Pivke prijadralo v Koper. Tu smo dobili kakih 60 hrvaških in 70 italijanskih sošolcev. Vendar smo morali kmalu ugotoviti, da nas tukaj čakajo vse drugačne prilike kot v Gorici. Lahko zapišemo, da se je tukaj začelo naše največje gorje, ki je večini fantov odločno zagrenilo bivanje v semenišču ter jim kmalu izpodkopalo tudi duhovniški poklic. Le redki so prišli »živi in zdravi« iz te nove težke preizkušnje, ko je bil naš jezik in naš človek strahotno ponižan. In to prav v času, ko so se bližali Evropi odločilni trenutki, ki so za dolga desetletja zasukali smernico zgodovine in Cerkve na Primorskem. Prav gotovo je tudi v tem anahronističnem poskusu prevzgoje naše najboljše mladine eden od glavnih vzrokov, da na Tržaškem še danes lahko na kroničnem pomanjkanju duhovniškega naraščaja. Saj je bila kakor čez noč prepovedana ne le slovenska beseda in pesem, ampak celo molitev in nabožna pesem v domačem jeziku. Godilo se je celo to, da so nas koprski nacionalisti na ulici ali na sprehodu nagradili s klofutami za vsako slovensko besedo, ki so jo slišali. V samem zavodu pa nam je bila domača beseda prepovedana »pod smrtnim grehom«, čeprav se danes to težko sliši in razume.

Odveč je pripomniti, da so ostale brez učinka vse pritožbe dijakov, njihovih staršev in duhovnikov. Le konec druge svetovne vojne je pomenil tudi konec tega čudnega in nevzdržnega položaja, kmalu pa tudi konec malega semenišča v Kopru. Kot v ironičen posmeh vsemu temu nekrščanskemu početju pa domuje danes v istih stavbah nova generacija docela drugačnega svetovnega nazora.

Da bomo imeli bolj jasen pregled čez nekdanje prebivalce škofijskega

konvikta v Trstu, naj služi tudi sledeči seznam ravnateljev in nekaterih gojencev:

RAVNATELJI

1. Ivan Legat, tržaški kanonik (umrl 1892)
2. Peter Flego, kanonik v Trstu (umrl 1910)
3. Dr. Josip Ivanič, umrl 1916 na Dunaju kot državni arhivar
4. Hugo Masten (le za kratko dobo), umrl 1916 kot župnik v cerkvi sv. Marije Velike v Trstu
5. Jurij Warto (le za kratko dobo), umrl 1908 kot župnik v Bazovici
6. Henrik Sonc, katehet v Trstu, umrl v Tomaju 1964
7. Dr. Jakob Ukmar, od septembra 1910 do septembra 1913, umrl v Skednju 1972.

SEZNAM GOJENCEV

V SOLSKEM LETU 1890/1891

Iz VIII. razreda gimnazije:

1. Arich Diego, doma iz Pazina
2. Čiković Ludvik, iz Jurdanov pri Reki
3. Valentin Ivan, iz Trsta

Iz VII. razreda gimnazije:

4. Colja Jožef, iz Sv. Križa pri Trstu
5. Danev Andrej, iz Proseka
6. Luk Ivan, iz Kringe v Istri
7. Matejčić Alojzij, iz Pazina
8. Velan Francišek, iz Pazina

Iz VI. razreda gimnazije:

9. Antonaz Angel, iz Oprtlja
10. Frankola Francišek, iz Kršana v Istri
11. Gržinič Nikolaj, iz Huma v Istri
12. Kovačič Alojzij, iz Trsta
13. Vidak Anton, iz Kršana v Istri

Iz V. razreda gimnazije:

14. Brnčić Franjo, iz Brega
15. Červar Juri, iz Poreča
16. Defar Sime, iz Tinjana v Istri
17. Kisić Matej, iz Kersikle v Istri
18. Jedrejčić Francišek, iz Lindara pri Pazinu
19. Miličić Josip, iz Lindara
20. Prunk Jožef, iz Trsta
21. Slamič Anton, iz Katinare pri Trstu
22. Stanger Ernest, iz Pulja
23. Vicenzi Ugo, iz Trsta

Iz IV. razreda gimnazije:

24. Čuk Karel, iz Trsta
25. Mrak Josip, iz Pazina
26. Nežić Ivan, iz Pićona v Istri
27. Skvarč Francišek, iz Polja

28. Sonc Ludvik, iz Tomaja
29. Stihović Josip, iz Lindara
30. Tomc Frančišek, iz Grljana

Iz III. razreda gimnazije:

31. Krulčić Anton, iz Ciriteža pri Roču
32. Škabar Matija, iz Barkovelj
33. Tisin David, iz Trsta
34. Vidav Anton, z Opčin
35. Gortan Josip, iz Lindara

Temu seznamu, ki nam pokaže bolj jasno narodnostni sestav gojencev, naj sledi še kratek seznam nekaterih bolj vidnih duhovniških osebnosti, ki so izšle iz škofijskega konvikta v Trstu:

1. Krašovec Alojzij, umrl 1944 kot kanonik na Reki
2. Červar Simon, umrl kot župnik v pokoju 1931
3. Čok Anton, kaplan v Trstu, umrl 1927
4. Vranjac Franjo, umrl 1946 kot župnik v Ricemanjih
5. Dr. Ivan Tul, doma iz Mačkovelj, profesor bogoslovja, umrl 1959
6. Dr. Josip Ujčić, nadškof v Beogradu, umrl 1964
7. Glažar Jožef, župnik v Sežani, umrl 1961
8. Dr. Guido Galvani, kanonik v Trstu, umrl 1948
9. Križman Anton, kaplan v Boljuncu, umrl 1916
10. Dr. Ludvik Ciković, katehet in profesor v Gorici, umrl 1936
11. Hreščak Anton, župnik v Slivjem, umrl 1935
12. Sajovic Karel, katehet in profesor v Trstu, umrl 1952
13. Fabris Jožef, vojni kurat, umrl 1918
14. Malalan Franc, župnik v Borštu, umrl 1960
15. Hušo Mihael, kanonik na Reki, umrl 1941
16. Piščanc Gabrijel, dekan in župnik v Dolini, umrl v Avberju na Krasu 1963
17. Martelanc Aleksander, župnik na Proseku, umrl 1941
18. Dr. Slamič Anton, kanonik v Zagrebu, umrl 1946
19. Križman Jožef, župnik na Proseku, umrl 1966
20. Dr. Škrinjar Albin, profesor bogoslovja v Zagrebu, morda še edini živeči gojenec škofijskega konvikta v Trstu.

Med zavodarji, ki so si izbrali svetni poklic, naj bodo omenjeni sledeči:

1. Dr. Brnčić, advokat v Zagrebu
2. Dr. Karel Škrinjar, pravnik v Ljubljani

3. Vasilij Mirk, znani slovenski skladatelj.

* * *

Zgoraj omenjene podatke sem deloma povzel po spominih pok. prelata dr. Ukmarja, ki je na mojo prošnjo kratko opisal življenje v škofijskem konviktu v Trstu, kateremu je tudi bil zadnji ravnatelj.

Naj bodo tudi njemu v spomin in vsem pokojnim zavodarjem posvečene te skromne vrstice, s tiho željo in prošnjo k Bogu, da bi vsaj bodoči rodovi zmogli obnoviti dijaški zavod v Trstu in tako zagotoviti duhovniški naraščaj med našim ljudstvom.

ALEKSIJ JOZE MARKUZA

*Božič
na kraškem bregu*

*Na bregu
z valovi
se luna igra.
Med bori
burja hiti.*

*Skrivnostna,
čudežna,
tiha božična noč.*

*Meni se zdi,
da krilatci veseli,
kot v lepih sanjah,
angeli beli
pesem pojo.*

*Pesem
o miru in sreči,
o Božiču.*

»Kar sem videl z očmi, s srcem in z razumom, nisem zatajil«

OB CANKARJEVI STOLETNICI

Leto 1976, ko 10. maja poteče sto let, odkar se je na Vrhniki rodil Ivan Cankar, bo videlo dolgo vrsto proslav tega jubileja. Znanstvene, umetnostne in vzgojne ustanove kakor tudi razna kulturna izobraževalna društva, klubi in krožki v Sloveniji, zamejstvu in zdomstvu se bodo na različne načine, v različnih oblikah in z različnim pristopom spomnili Cankarjeve stoletnice.

Taki vsenarodni prazniki bi morali vsakega Slovence postaviti pred vprašanje: Kaj mi pomeni slavljencev duhovni lik in kaj mi naroča delati v mojem času?

Ne bomo naštevali del, ki jih je napisal Cankar v svojem z današnje pojme kratkem življenju: do 11. decembra 1918, ko je v Ljubljani zgaran in izčrpan umrl v 43. letu in je bil njegov pogreb največje zmagoslavje — izraz spontane hvaležnosti Slovencev svojemu velikemu rojaku. Knjige pesmi, črtic, novel, povesti, dram in tiste, ki so v njih natisnjena njegova predavanja, kritike in polemike — vse to imamo danes pred seboj: samo odpreti je treba in brati.

Prišel je iz zelo revnih razmer, bil je pravi proletarski otrok, toda obdarjen z veliko bistrostjo. Šola, doraščanje, opazovanje ljudi in razmer so mu določili pogled na svet. Začutil je moč in lepoto zapisane besede — in nji je posvetil vse svoje življenje. Toda ni stal »v areni literature«. Ni bajal pravljic, ni ga fantazija vlekla v romantiko minulih časov. Bil je vsekozi zdaj in tukaj, v stvarnosti svojega časa, »v areni življenja«. Iz lastne skušnje je vedel, kaj je revščina in trpljenje, kaj so družbene krivice, kaj je človeško ponižanje. Zato je z vsem srcem stal na strani razžaljenih, odrinjenih in pozabljenih. Njim je želel pomagati na sonce, po katerem je tudi sam hrepenel. Ideal pravične družbe, v kateri bi vsi ljudje živeli kot svobodni bratje in sestre, je Cankarja pripeljal med socialiste.

Toda njegov socializem je bil bliže Kristusovemu nauku nego Marxovemu. Cankar je v

svojih spisih učil, kako naj človek ravna, da bodo njegova dejanja poštena. Vsakdo mora najprej napraviti red v sebi, se izčistiti, se popboljšati, dozoreti v plemenitega človeka. Ta pot navzgor pa ni mogoča, ako ni močne volje in pripravljenosti na odpoved.

Ne brez velike Cankarjeve zavzetosti je v njegovem času dosegla med Slovenci viden vzpon in ugled umetnost, posebno literarna in likovna. Politični razvoj je privedel v naravni pluralizem treh strank, in to je pomenilo tudi ideološki pluralizem: svobodno izražanje in širjenje misli. Cankar je imel veliko srečo, da je lahko pisal tako, kot mu je narekovala vest.

Ni se mu bilo treba bati, da bi imel sitnosti z oblastmi in da bi njegove knjige kdo prepovedoval, plenił ali — kar je včasih še hujše — ignoriral. Kupovalo jih je slovensko meščanstvo, torej tisti sloj, katerega napake je pisatelj najbolj bičal, grajal in smešil, in mu s tem posredno dajalo kruh. Res je bil ta kruh skromen, a Cankar ni bil razvajen. Kot prvi Slovenec, ki je živel samo od peresa, boljšega v tedanjih razmerah ni mogel pričakovati.

Ugodno je bilo tudi to, da je tisti čas zelo cenil in upošteval literaturo. Šport, film, radio, televizija, goščava listov, avto pred vsakimi vrati še niso trgali človeka. Leposlovna knjiga je bila v velikih časteh, brale so — z nemajhnim pridom za svojo kulturo — cele množice. Med pisateljem in bralci je bil intimen dialog.

Ko je imel štiriintriidesetletni Cankar za sabo dvajset knjig, je spomladi 1910 spregovoril o svojem pisanju v belo vezani knjigi žepnega formata na 84 straneh. Dal ji je naslov BELA KRIZANTEMA in podnaslov Mojim recenzentom. Povod zanjo je bila sicer nejevolja na površne, nevedne in krivične ocenjevalce, toda ob vsej polemiki z njimi se je v tem spisu Cankar izpovedal kot neomajen glasnik poštenja in doslednosti.

»Vsaka umetnost je kritika dobe in rodu: le kratkovidneži jo razglašajo za sovražnico naroda. Močnejša je bila božja resnica v mojem srcu nego posvetni razum v moji glavi. —

Ponos je v mojem srcu: kljub vsem naukom, opominom, očitkom, kljub zasmehu, zmerjanju in natolcevanju je vse moje življenje in nehanje služilo najvišji ideji: resnici! — (nje) bi ne bil zatajil za same zlate nebeške zvezde. — Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovitno, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni...» Kako je ob teh enkratnih besedah pri srcu današnjim oportunistom in previdnežem, ki živijo v pluralistični družbi in sicer tako radi govorijo o kulturi, če že kar ne živijo od nje?

Očitali so mu, da preveč piše. Toda svojih trideset in več knjig Cankar ni stresel iz rokava, iztisnil jih je iz srca ko kaplje krvi. »Ni ga človeka, ki bi tako počasi in trudoma delal... besedo za besedo, stavek za stavkom, kakor jagode na rožni venec. — Siromak dela noč in dan, v svoji izbi, na cesti, v kavarni, v krčmi, v družbi, celó v spanju.«

Najbolj pa ga je — živečega na Dunaju — zbolel očitek: »Ne ljubiš domovine, tujec si, brezdomovinec!« Ne odgovora ne zagovora mu ni vedel, prevzela sta ga molk in sram, ker je začutil pljunek na svoji najgloblji ljubezni. Sinovsko se je odprl domovini: »Dal sem ti svoje srce in svoj razum, svojo fantazijo in svojo

besedo, dal sem ti svoje življenje — kaj bi ti še dal?«

V sto letih od Cankarjevega rojstva je šel naš narod skozi usodne in krvave zgodovinske pretrese. Prestal je vrtnec dveh svetovnih vojn in zatohli mir med njima, prestal je vihar socialne revolucije. Slovenski zemlji se je lice močno spremenilo. Drugačen je tudi slovenski človek: v gmotnem pogledu je naredil velik korak naprej, zrasla sta mu narodni ponos in pogum. Cankar bi bil danes tega vesel.

A kdo si upa trditi, da se mu ob sedanji stvarnosti v Sloveniji ne bi pomračilo čelo? Kako bi Cankar presojal nepremično oblast ene same stranke, ki veže, onemogoča in plaši vsako drugačno misel o družbenem redu ter je njen sad dolgočasje v kulturi, monotonost in sivina. Vsem, ki čutimo kakor on, da človek lahko sproščeno živi le v pravični in svobodni družbi, preostaja še dalje njegova vera in upanje, da bo tak svet nekoč dosežen — tudi z našo pomočjo.

Stoletnico Ivana Cankarja bomo najlepše proslavili z obnovitvijo zvestobe njegovemu duhu in slovenski besedi, ki »je beseda praznika, petja in vriskanja« in katere največji svečenik je bil on.

JOŽKO MARKUŽA

Usoda protestantske tiskarne v Urachu

UVOD

Na letošnjem ekumenskem potovanju, ki ga je pripravilo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda iz Trsta in Gorice, smo se srečali z nemškimi protestantskimi pastorji in obiskali kraje, kjer je živel, deloval in umrl oče slovenske tiskane knjige Primož Trubar. Prepričali smo se, kako velik ugled in spoštovanje uživa še danes pri nemških evangeličanih »slovenski Luter« kot stoji vklesano na kamniti plošči v Kemptenu, kjer je bila vzdana na župnišče že pred petdesetimi leti.

Pastor v Urachu nam je najprej z velikim veseljem in ponosom pokazal »Dom Primoža Trubarja«, ki je namenjen otroškemu vrtcu in mladini ter nato nekdanjo Ungnadovo tiskarno, kjer sta sedaj gimnazija in bogoslovje. Usoda tiskarne je bila tesno povezana s Primožem Trubarjem.

I. DEL

Ko se je Trubar zatekel na Nemško, je kmalu začel misliti na tiskanje in izdajanje slovenskih protestantskih knjig. Najprej je priokrožil gotico slovenskim jezikovnim potrebam in nato našel tiskarja Morharta v Tübingenu, ki je bil pripravljen tiskati slovenske knjige. Leta 1551 je izšla prva slovenska knjiga »Catechismus«. Srečanje z nekdanjim koprskim škofom Vergerijem, ki se je kot protestant preselil na Nemško, ni bilo brez koristi. Vergerij je Trubarja prepričal, naj sprejme latinico namesto nemških črk pri tiskanju slovenskih knjig in mu obljubil vsa sredstva, da bi v Tübingenu odprl glagolsko tiskarno. Trubar je pregovoril istrskega begunca glagoljaša Stefana Konzula, da se je preselil v Regensburg in se tu lotil prevajanja hrvatskih knjig. Obenem pa je imel nalogo, da poskrbi za izdelavo glagolskih črk.

Sedež nekdanje Trubarjeve tiskarne v Urachu

Trubarjevo literarno delo je napredovalo in pred tiskom je bil »Ta drugi dejl tiga noviga testamenta«, ko se je vse delo ustavilo zaradi ovadbe pri vojvodi Krištofu Württemberškem, da je v slovenskih knjigah mnogo zmot. Vojvoda je ustavil tisk, Trubar pa se je zatekel k baronu Ivanu Ungnadu, bivšemu štajerskemu glavarju in prostovoljnemu verskemu beguncu, ki je prebival v Urachu. Ungnad je Trubarju obljubil pomoč že leta 1555; tudi sedaj se je zavzel za Trubarja in ovadbo ovrigel. Leta 1560 je Trubar izdal »Ta drugi dejl tiga noviga testamenta«, Konzul pa je že naročil glagolske črke v Nürnbergu.

Ko je bil Trubar sredi največjega dela je nepričakovano prišel poziv iz domovine, naj se vrne za superintendenta v Ljubljano. Januarja 1561 se je Trubar sestal z Ungnadom, ki se je odločil, da prevzame Trubarjevo slovensko-hrvaško tiskarno in da ustanovi v Urachu »slovensko, hrvaško in cirilsko tiskarno«. Ungnad je Trubarju preskrbel župnijo v Urachu, ki jo je tudi sprejel in ga imenoval za prvega ravnatelja biblijskega zavoda. Tako je namreč imenoval novo ustanovo z namenom, da bo izdajala sveto pismo in druge protestantske knjige v latinici za Slovence, v glagolici za Hrvate in

v cirilici za Srbe in druge slovanske narode. Ko so končno dospеле glagolske črke v Tübingen, kjer so sklenili tiskati prve hrvaške knjige, dokler se ne uredi biblijski zavod v Urachu, se je Trubar po izidu prve glagolske knjige vrnil po trinajstih letih v domovino. Toda tu je ostal le deset tednov in si je izprosil dopust ter se vrnil v Urach, ker ga je skrbelo, kako napreduje delo v biblijskem zavodu.

Trubar je nameraval ostati v Urachu le za nekaj časa, da uredi, kar je bilo potrebno za glagolski in cirilski tisk, ker so ravno takrat tj. do jeseni 1561 izdelali v Urachu cirilske črke. Pripraviti je želel tudi nekaj za »kranjsko cerkev« in sicer »Artikuli«, v katerih je združil augsburško, württemberško in saško veroizpoved. S tem pa se je zameril pravovernemu Ungnadu in nemškemu teologom, kar je bilo pozneje zanj usodno. Trubar je prišel v spor tudi s Konzulom, ker ni prenesel tega, da je Trubar pripeljal s seboj na Nemško dva uskoška duhovnika, ki naj bi pomagala v tiskarni. Leta 1562 so v Urachu izdali eno najpomembnejših tiskanih knjig v glagolici »Prvi del novoga testamenta« v nakladi 2.000 izvodov.

Trubar se je na stalno prigovarjanje kranjskih deželnih stanov odpovedal župniji v Urachu

in se kot superintendent sredi junija 1562 vrnil v Ljubljano. V Urachu pa je Konzul spletkaril proti Trubarju, ker je sam računal prevzeti vse vodstvo biblijskega zavoda. Pri tem ga je podpiral tudi Ungnad, ki je medtem prišel v spor s Trubarjem.

Najprej je Ungnad po odhodu Trubarja iz Uracha poslal za njim svojega posebnega poslanca Guggerja, da bi mu dobil po posredovanju kranjskih deželnih stanov nekaj hrvaških pomočnikov. Odločili so, da pošljejo Cvečiča, Juričiča in mladega Istrana Pomazaniča. V Ljubljani so sklenili tudi pisati Ungnadu, naj bi prevode knjig in popravke opravili v Ljubljani pod nadzorstvom Trubarja in jih nato tiskali v Urachu. Trubar pa je v pismu Ungnadu preostro zapisal, da hrvaški duhovniki nič ne dajo na prevode Štefana Konzula in Jurija Cvečiča in da je v njihovih knjigah veliko napačno prevedeno in natisnjeno.

Zaradi teh obtožb se je spor z Ungnadom še zaostрил in končalo se je vsako sodelovanje s Trubarjem, ki so ga dolžili, da namerava v Ljubljani odpreti novo tiskarno. Poleg drugih obtožb glede pravovernosti in zaradi izdaje »Slovenske cerkvene ordninge« se je Trubar zameril Ungnadu, ki mu je pisal 20. septembra 1564, da ne bo več tiskal nobene njegove knjige. S Trubarjem se nista več srečala, ker je Ungnad decembra istega leta umrl na Češkem.

Trubar je kmalu moral za vedno zapustiti domovino in iti v pregnanstvo, najprej zaradi novih političnih razmer in nato zaradi tiskanja in izdanja »cerkvene ordninge«. Proti koncu 1564 je odšel v pregnanstvo. Ko se je vrnil na Württembergsko, se Trubar ni nameraval ustaviti v Urachu, temveč v Tübingenu. V Urachu sta bila še hrvaška protestanta Štefan Konzul in Anton Dalmata, biblijski zavod pa je po Ungnadovi smrti propadel. Leta 1566 sta se oba preselila v Regensburg.

Biblijski zavod v Urachu je opravil veliko literarno delo. V štirih letih delovanja je izdal 25 publikacij v skupni nakladi 25.000 izvodov. Dela so izšla v glagolici, cirilici in latinici ter so bila namenjena Hrvatom, Srbom in drugim južnoslovanskim narodom. Glavna prevajalca in avtorja sta bila Konzul in Dalmata. Izmed Trubarjevih knjig so v Urachu izšle štiri knjige v slovenščini. Nadalje Klombner-Juričičeva pesmarica v slovenščini in pet knjig v italijanščini.

Biblijski zavod v Urachu je začel propadati, ko sta Ungnad in Konzul izrinila iz njega Tru-

barja, ki je bil povezan z deželnimi stanovi. Ti pa so jim bili velika opora, ne samo materialna, temveč tudi moralna. Ungnadova smrt pa mu je zadala še zadnji milostni udarec. S propadom uraškega zavoda je konec tudi hrvaške protestantske književnosti. Konzul in Dalmata sta v Regensburgu izdala samo še eno knjigo, hrvaško Postilo, tiskano v latinici 1568.

II. DEL

Po Ungnadovi smrti so njegovi sinovi prenesli uraško tiskarno na očetovo posestvo v grad Waldstein na Koroško, kjer so nameravali nadaljevati z izdajanjem knjig. Kranjski deželni stanovi so pa 10. aprila 1579 prosili Ungnadovega sina Ljudevita, ki je bil vojaški načelnik v Celju, naj odstopi vse črke in klišeje, da bi mogli v Ljubljani tiskati slovensko protestantsko biblijo v Mandelcevi tiskarni.

Ivan Mandelc je namreč leta 1575 po posredovanju Jurija Dalmatina in gospodarstvenika Janža Khisla odprl v Ljubljani prvo slovensko tiskarno. Njegova prva slovenska tiskana knjiga je bil Dalmatinov prevod svetopisemske knjige Jezus Sirah, ki je izšel 1575. Nameraval je izdati celotno Dalmatinovo biblijo, zato je potreboval klišeje, ki jih je bil Ungnad naročil v Frankfurtu za svojo tiskarno. Verjetno leta 1580 so bile vse črke in klišeje, razen nekaterih, ki sta jih že prej vzela s seboj Konzul in Dalmata, na ponovno prošnjo kranjskih deželnih stanov in Mandelca prepeljani v Ljubljano. Ko se je Mandelc pripravljal na tisk Dalmatinove biblije in je že natisnil poskusni list, je moral za vedno zapustiti Ljubljano zaradi izgonskega ukaza nadvojvode Karla.

Mandelcova tiskarna je delovala šest let. V tem času je natisnila 26 knjig, od teh 9 slovenskih. O delovanju tiskarne in o nameravani izdaji celotne biblije je nadvojvodo Karla, ki je živel v Gradcu, obvestil ljubljanski dvorni zaupnik dr. Schranzen. Nadvojvoda je bil velik in goreč branitelj katoliške vere ter hud nasprotnik protestantov, zato je leta 1582 izgnal iz svojih dežel Mandelca in ukazal prepeljati glagolske in cirilske črke najprej v Gradec, kjer je nameraval izdajati katoliške knjige, nato pa v svoj grad Schlossberg. S to zaplembo je bil nadvojvoda Karel prepričan, da v njegovih deželah ne bodo mogli več protestantje s tiskom škoditi katoličanom.

Ko se je pozneje okrog leta 1620 mudil v

Gradcu hrvaški frančiškanski provincial Franjo Glavanić, ki je obiskal svoje samostane na Koškem in Štajerskem, je zvedel za zaplenjene glagolske in cirilske črke na gradu Schlossberg. Učeni Glavanić je nameraval že prej ustanoviti svojo tiskarno na Trsatu pri Rijeki, toda ni imel niti potrebnih sredstev niti črk. Zato se je s prošnjo obrnil na tedanjega graškega nuncija Erazma Paravicinija, naj posreduje na Dunaju pri tedanjem cesarju Ferdinandu II., da omogoči ustanovitev tiskarne na Trsatu.

Graški nuncij je v pismu 20. junija 1621 sporočil Glavaniću, da mu je cesar Ferdinand II. pripravljen podariti glagolske in cirilske črke ter gmotno podpreti njegovo delo pri izdajanju liturgičnih knjig. Toda ko so bile vse črke že v Ljubljani na poti na Trsat, je prišlo do usodnih zapletljajev za novo tiskarno. Z Dunaja je prišel ukaz, da se morajo vse črke izročiti kapucinskemu gvardijanu na Rijeki in ne več Glavaniću, dokler ne pride nov ukaz iz Rima.

V začetku leta 1622 je namreč apostolski sedež ukinil nunciature v Gradcu in odpoklical dotedanjega nuncija Paravicinija v Rim; na Dunaju pa je odprl novo nunciature in za nuncija je bil imenovan Karlo Caraffa.

V Rimu sta takrat živela dva Hrvata, kanonik Tomko Marnavić in frančiškan Rafael Levakovič, ki sta prišla v Rim na zahtevo Kongregacije za širjenje vere, da bi pomagala pri izdajanju v glagolici in cirilici tiskanih liturgičnih knjig. Ko sta zvedela za Glavanićevo odkritje glagolskih in cirilskih črk, sta takoj o tem obvestila Kongregacijo za širjenje vere in jo spodbudila, naj opravi vse potrebno, da se omenjene črke prenesejo v Rim. Kongregacija za širjenje vere je namreč tedaj dopolnjevala po ukazu papeža Urbana VIII. svojo tiskarno, ki bi morala postati svetovna, da bi se v njej lahko tiskale liturgične knjige v raznih jezikih za vse katoličane. Kongregaciji se je ugodna priložnost ponudila, ko je bil imenovan novi nuncij Karlo Caraffa, ki je dobro poznal razmere in želje v Rimu ter dosegel, da je cesar Ferdinand II. preklical prejšnjo obljubo dano Glavaniću in daroval vse glagolske in cirilske črke Kongregaciji za širjenje vere. Zato je prišel tudi ukaz z Dunaja, naj se omenjene črke izročijo v varstvo kapucinskemu gvardijanu na Rijeki.

Kongregacija je frančiškane Rafaelu Levakoviču (poznejšemu naslovnemu škofu ohridske-

mu) poverila nalogo, naj poskrbi za prevoz glagolskih in cirilskih črk z Rijeke v Rim.

Kardinal Giovanni Bandini je 30. junija 1626 poročal na plenarni seji Kongregacije za širjenje vere navzočemu papežu Urbanu VIII. in kardinalom, da so omenjene črke že prispele v Rim. Na Rijeki so jih natovorili na ladjo, ki jih je odpeljala v Ancono. Tu so 24 zabojev (12 zabojev glagolskih in 12 zabojev cirilskih črk), naložili na mule, ki so jih potem prenesle v Rim.

Usoda črk nekdanje Ungnad-Trubarjeve tiskarne še ni bila zaključena. Kongregacija za širjenje vere je izdala veliko liturgičnih knjig v glagolici, cirilici in latinici za južne Slovane, zlasti za Hrvate, Srbe in Bolgare z namenom, da bi jih ohranila ali pridobila za katoliško Cerkev. Menila je, da si bo pridobila tudi naklonjenost pravoslavnih slovanskih narodov. Toda ni uspela v tem svojem epohalnem načrtu, ker ji je primanjkovalo primernih sodelavcev, ki bi morali biti bolj ekumensko odprti in manj nacionalni.

Februarja 1798 je Napoleon I. zasedel Rim, iz katerega je odpeljal mnogo kulturnih dragocenosti, ki jih ni nikdar več vrnil. Med to zasedbo je ukazal prenesti vse glagolske črke iz Rima v Narodno tiskarno v Pariz. Po mnenju nekaterih slavistov in znanstvenikov bi morale biti še danes v zgodovinskem oddelku Narodne tiskarne.

SKLEP

Zgodovina Ungnadove in Trubarjeve tiskarne oz. glagolskih in cirilskih črk je bila zelo razgibana. Najprej so služile protestantskim knjigam, nato pa katoliškim, vedno pa osveščanju in izobraževanju človeka. Začetnika tiskarne nista mogla vedeti, kako dolgo pot bodo v zgodovini prehodile njune črke in kako pomembno vlogo bodo opravile v zgodovini slovanskih narodov.

Te svoje zapiske sem že pred leti *zbral na podlagi izvirnih dokumentov*, ki so v arhivu Kongregacije za širjenje vere v Rimu. *Dopolnil sem jih z literaturo*, ki jo tudi nekaj navajam. Letošnje ekumensko potovanje pa me je spodbudilo, da sem vse skupaj sestavil in objavil kot prispevek k osvetlitvi Trubarjeve dejavnosti oz. njegovega načrta pri ustanovitvi slovanske tiskarne, kar presega meje ožje domovine in sega že v evropsko kulturno dejavnost.

- Bučar F., Povijest hrvatske protestantske književnosti, Zagreb 1910.
 Dobrovsky J., Glagolitica: »Slavine«, Praga 1807.
 Henkel W., The Polyglot Printing-office of the Congregation: Sacrae Congregationis De Propaganda fide memoria rerum (1622-1672), vol. I/1, Roma 1971, str. 335-350.
 Markuža J., Rafael Levaković, Ohridski nad-

škof, Rim 1973 (Doktorska razprava, fotokopija).

Radonić J., Stamparije i škole rimske kurije u Italiji i južnoslovenskim zemljama u XVII veku, SAN knjiga 58, Beograd 1949 (v cirilici).

Rupel M., Primož Trubar, življenje in delo, Ljubljana 1962.

Safarik P.J., Geschichte der südslawischen Literatur, II, Praga 1864.

IVAN TAVČAR

Msgr. Albin Kjuder

Msgr. Albin Kjuder se je rodil v Dutovljah na Krasu 25. 2. 1893 kot tretji otrok in prvi deček Mihaela Kjudra in Frančiške roj. Furlan. Vseh otrok v družini je bilo enajst. Njegov oče Mihael pa je bil že prej poročen z Ivano Tavčar, ki pa je leta 1888 umrla, ko mu je bila povila že tri otroke. Celotna Kjudrova družina je tako štela 14 otrok (8 deklet in 6 fantov).

Ker je kazal mali Albin veliko nardarjenost in tudi veliko veselje do študija, je postala nanj pozorna učiteljica v Dutovljah, Cilka Katnik, in šla prosit na svojo roko strica po očetu msgr. Antona Kjudra, župnika v Barkovljah, naj vzame fanta k sebi in mu tako nudi priložnost za študij.

Revščina je bila doma velika, zato niso starši sprožili nobenega ugovora. Albin se je tako, kot 10-leten fantič preselil k stricu v Barkovlje. Teklo je leto 1903. Stopil je v tržaško pripravnico in leta 1905 v nemško državno gimnazijo, ki jo je leta 1913 zaključil z maturo. Vsa ta šolska leta je fant že nosil v sebi jasno začrtan cilj svoje bodočnosti: želel je postati božji služabnik.

Tako se je po maturi brez najmanjšega oklevanja in ne da bi koga kaj vprašal, obrnil do škofa Karlina za sprejem v bogoslovje. Prvo leto bogoslovja je opravil v goriškem centralnem semenišču. Drugo še v Gorici, a ker je bilo zaradi izbruha prve svetovne vojne semenišče oddano Rdečemu križu, so se bogoslovci preselili v »Villa Boeckman« ob malem semenišču.

Tretje leto je zaradi vpada Italije študiral v Ljubljani. Bival je s tržaškimi bogoslovci pri lazaristih. Konec tretjega leta (24. 6. 1916) ga je škof Karlin posvetil v mašnika v cerkvi Srca Jezusovega v Ljubljani. Ko je bogoslovje dokončal, je nastopil svojo prvo službo kot kaplan pri stricu v Barkovljah. Od 1. 9. 1918 do 10. 1. 1924 je bil kaplan pri Starem sv. Antonu, kjer je imel slovenske pridige, vodil slovenski cerkveni zbor in obenem učil na nemški navtiki; štiri leta je učil tudi na italijanski osnovni šoli Edmondo de Amicis. Bil je tudi notar pri škofijskem ordinariatu. Od 10. 1. 1924 do 24. 6. 1924 je bil kaplan v glavni tržaški bolnišnici.

ŽUPNIK V TOMAJU

Leta 1923 so Kjudra poslali v Tomaj, akoravno si tja ni preveč želel, ker je bil preveč blizu rojstne vasi. Tudi premladega in neizkušenega se je čutil za prevzem tako odgovornega mesta. Dne 18. 6. 1924 je prevzel dušno pastirstvo. Začelo se je tako njegovo župnikovanje na Krasu: dolga in plodovita življenjska doba, o kateri mladi duhovnik sploh sanjal ni.

Pastirovanja se je lotil z vnemo in svežino, lastno njegovemu vedremu in pogumnemu značaju, tako da se je brž vsem priljubil. Tomajska župnija je bila kaj zahtevna (leta 1864 je štela kar 22 podružnic!) in Kjuder se ni bal ne truda ne naporov, ki jih je vlagal v vsakovrstne dejavnosti, tako da se je govorilo o tomajski fari in njenem

župniku kot o »kraškem Vatikanu«. In kot resnični »mali Vatikan« se je Tomaj prikazal tistemu, ki se mu je približal: z visokim zvonikom te največje cerkve na Krasu in monumentalnim trinadstropnim samostanskim poslopjem šolskih sester, ki se je dvigalo ob njej.

V Tomaju je župnik Kjuder razvil zelo pestro in bogato versko ter kulturno življenje. Poklical je v Tomaj slikarja Toneta Kralja in dal na novo poslikati farno cerkev. Veliko truda je posvečal cerkvenemu zboru in izšolanju dobrih organistov. Že od prvega začetka je goreče širil češčenje Najsvetejšega Zakramenta in sam dajal spodbuden zgled: nešteto ur je preklečal pred Jezusom v tabernaklju v tihi in ponižni adoraciji. Bil je tudi velik ljubitelj knjig in pisane besede sploh. Začel je z načrtnim zbiranjem knjig, ki so počasi zrastle v znano »tomajsko knjižnico«, ki je ena največjih in najbogatejših privatnih knjižnic v Sloveniji. Ta knjižnica ima izreden pomen za slovensko Primorsko, ker se je tu v času fašizma zbiral ves tisk, ki je javno ali tajno izhajal na Primorskem. Kjuder je bil poleg tega še rojen zgodovinar in je veliko časa porabil v zbiranju in zapisovanju podrobne zgodovine tega dela Krasa. Imel je obenem pristno in tekočo ljudsko pesniško žilico, ki je rodila veliko priložnostnih pesmi, ki so pa žal v veliki meri izgubljene ali razpršene. Rekli bi, da skoro ni bilo umetniškega polja, za katerega bi se tomajski gospod ne zanimal in se v njem ne bi kakorkoli udejstvoval.

Kljub vsestranskemu udejstvovanju pa je g. Kjuder vedno ostal neprekosljiv zgled gorečega in pristnega duhovnika. Kako visoko je cenil duhovniški stan, ve povedati, kdor ga je nekoliko globlje poznal. Bil je pravi duhovni oče celi fari in vsem ljudem, ki so prišli z njim v stik. Petim mladim fantom je pomagal do oltarja; številnim drugim pa je pokazal pot do pravilno pojmovanega krščanstva in vzbudil v

njih resnično in globoko ljubezen do Boga.

Tudi nečakinja Angelika Tavčar je oblekla prav v Tomaju redovniško obleko in sedaj deluje že več kot 40 let kot misijonarka v Uruguayu.

Imel je velik dar podajanja besede, zato je bil vedno zelo iskan pridigar. V pridige je učinkovito in mojstrsko vpletal cvetke kraškega humorja, tako da ni bilo človeka, ki bi se ne nasmejalo do solz, ko ga je poslušal.

Njegova iznajdljivost, mogočni nastop, krepka beseda in vesela narava so mu pomagali, da se je znašel v vsaki težavi in da je tako premostil vsako, še tako težko in zamotano oviro. Veseli značaj je bila zmagovita poteza njegovega življenja. Nobeno razočaranje, nobena žalost, nobena skrb ga niso mogle spraviti dalj časa ob dobro voljo in mu spodnesti njegov življenjski optimizem.

Okusil je vse trpkosti fašizma in nacizma, bil večkrat v smrtni nevarnosti, a kljub temu je neomajno vztrajal na svojem mestu, zares svetla točka v tistem razburkanem in razdivjanem morju. Več sobratov je izgubilo službo, nekateri so bili deportirani, drugi zaprti in mučeni, spet drugi ubiti; njemu niso prišli do živnega. Ves čas je zvesto stal ob strani svojih faranov kot »Peter skala«.

Tudi nova jugoslovanska oblast ni mogla tajiti ali zanikati temu duhovnemu velikanu, da se ni nenehno in neustrašeno boril za človečanske in narodne pravice svojega ljudstva. Bil je duhovnik in narodnjak, ki je cenil slehernega človeka ne glede na njegovo družbeno, politično ali versko pripadnost. Ljudi je cenil po osebnih poštenosti in pripravljanosti pomagati drugim. Do malodušnega, povprečnega in nestalnega kristjana je bil često oster, skorajda preoster. Sovražil je namreč ozkosrčnost in nezvestobo, izgubljanje časa, obrekljivost in versko polovičarstvo. Njegova velika ljubezen in iskreno spoštovanje do duhovniškega poklica sta ga večkrat silila k neizprososti tudi do »premalo gorečih« sobratov.

Kremenitost značaja in zvestoba duhovniškemu poslanstvu sta mu pridobili splošno spoštovanje. Pridevek »Tomajski«, s katerim so sobratje označevali župnika Albina Kjudra, je izražal ugled in veljavo, ki jo je široko naokoli užival ta vzgledni duhovnik.

APOSTOLSKI ADMINISTRATOR

Cerkvene razmere v Slovenskem Primorju so po drugi svetovni vojni ostale neurejene. Jugoslovanski del tržaško-koprske škofije je bil pod upravo ljubljanskega škofa Antona Vouka, ki pa je bil bolan. Zato je Sv. stolica poverila novogoriškemu ap. administratorju msgr. Mihaelu Torošu tudi tržaško-koprsko področje. Na predlog ap. admin. Toroša je Sv. stolica imenovala jeseni 1955 tomajskega župnika Albina Kjudra za ap. delegata msgr. Toroša in mu poverila neposredno vodstvo tega področja. Kot delegat je župnik Kjuder, ki je bil istočasno imenovan za prelata, prejel tudi vse pravice rednega ordinarija, vključno birmovanje, z izjemo opravil, za katere je potrebno škofovsko posvečenje, ter premeščanje duhovnikov, ki si ga je pridržal msgr. Toroš. Dne 13. novembra 1955 je bil msg. Kjuder slovesno ustoličen v koprski stolnici in tako javno prevzel skrb, poleg tomajske dekanije, nad 46 župnjami tržaško-koprske škofije.

Dotedanjemu težkemu delu je zdaj sledilo drugo še težje in odgovornejše. Msgr. Kjuder je prevzel nove naloge z veseljem. Tomajci so ga debelo in začudeno gledali, ko se je prikazal ob prvi birmi z mitro na glavi. Poznali so ga in ga cenili, niso se pa mogli hitro privaditi visokemu priznanju. Msgr. Kjuder se je lotil novega dela zelo premišljeno. Dobro je vedel, da lahko vodi, ukazuje, svetuje, upravlja, samó če temeljito pozna razmere, kraje, probleme, ljudi, navade. Zato pa je hotel biti povsod osebno zraven, o vsem natančno poučen, vsakemu problemu je hotel priti do dna. Največ pozornosti in žrtev pa je posvečal Koprščini, prav zato, ker je ta del administrature manj po-

znal in ker se je tu znašel zakopan v problemih, ki so bili čisto drugačni kot na Krasu. Zaoral je globoko in pustil v tem delu večji del svojih svežih in kipečih moči.

Sest let je hodil po župnijah, vizitiral, birmoval, svetoval, dajal poguma in pobude. Leta 1959 je postal predsednik cerkvenega zakonskega sodišča za tržaško ap. administraturo.

Dne 22. julija 1961 pa je znova završalo po Tomaju. Pri nedeljski pridiigi je msgr. Kjuder oznanil vernikom, da je prejel od Sv. stolice pismo, ki ga je osupnilo. Sv. oče Janez XXIII. ga je 12. julija 1961 imenoval za ap. administratorja slovenskega dela tržaško-koprske škofije in mu izročil v skrb še slovenski del reške škofije. Izražena je bila tudi želja, naj se novi administrator preseli v Koper in ustanovi redni škofijski ordinariat.

V vsej svoji zgodovini ni Tomaj doživel kaj podobnega: bil je sedež kar dveh ap. administratur. V Tomaju je slično kot v Ljubljani, Mariboru in Novi Gorici bival mož s škofovskimi oblastmi nad obširnimi predeli Slovenskega Primorja!

Ob novem bremenu, ki ga je msgr. Kjuder sprejel prav rad, mu je zaradi prevelikih naporov, skrbi in neprestanega dela srce začelo pešati. Železna volja ni klonila. Čutil se je osebno odgovornega za usodo Cerkve v Slovenskem Primorju in za njeno dokončno pravno ureditev.

PРАВNA UREDITEV CERKVE NA SLOVENSKEM

Cerkvene razmere po drugi svetovni vojni so bile tudi s strogo pravnega vidika neurejene. Vse je bilo nekam razkosano, brez vsake pravne poveza ve in hierarhično urejenega vodstva. Duhovni blagor slovenskih vernikov je zahteval, da se nujno reši zadeva slovenske metropolije s sedežem v Ljubljani ter da pride do dokončne ustanovitve dveh škofij ali vsaj dveh ap. administratur v Slovenskem Primorju.

Bil je prav msgr. Kjuder, ki je na

Msgr. Albin Kjuder in papež Janez XXIII.

uraden način sprožil zamisel, naj se ljubljanska škofija poviša v nadškofijo, sedež slovenske cerkvene pokrajine. Slovenska metropolija naj šteje štiri ločene škofije: Ljubljana, Maribor, Nova Gorica in Koper. Osnuje naj se slovenska škofovska konferenca, ki naj jo sestavljajo poleg štirih ordinarijev še pomožni škofje. V tem smislu se je že več časa govorilo tudi v zamejstvu. Problem ljubljanske nadškofije je bil res kmalu rešen. Papež Janez XXIII. je dne 22. decembra 1961 povzdignil ljubljansko škofijo v nadškofijo brez sufraganov. Prvi nadškof Vovk je bil slovesno umeščen 4. marca 1962. Ustanovitev slovenske cerkvene pokrajine s sedežem v Ljubljani se je zavlekla v leto 1968.

Ostalo je odprto drugo vprašanje neizmerne važnosti za versko bodočnost Slovenskega Primorja: ustanovitev dveh škofij s sedežem v Novi Gorici in Kopru. Msgr. Kjuder se kar ni

mogel odločiti, da bi se preselil v Koper. Zavedal se je, da bi bil v tem primeru imenovan za škofa. Dolgo vrsto ur je nepremično stal na tomajskem dvorišču, obrnjen proti Repentabru (kar gotovo ni bilo v njegovem značaju) in ves zaskrbljen premišljeval in iskal odločitve. Od Tomaja se ni in ni mogel ločiti: prirastel mu je k srcu v taki meri, da mu je že postal del samega sebe. In knjige? Naj bi jih sedaj prenašal v Koper ali pa jih pustil v roke kakemu drugemu duhovniku? Ne! Preveč truda in ljubezni je vložil v teku 40 let v to knjižnico in njeno rast, da bi se sedaj lahko mirno ločil od nje. Župnija kot taka mu ni dajala več nobenega veselja. *»Veliko trpljenja, opuščanje sv. maše, premajhna skrb za krščansko vzgojo otrok, vaša mrzlota v prejemanju sv. zakramentov, vaše nezanimanje glede otrok, če živijo prav ali ne, če obiskujejo krščanski nauk ali ne, če je v cerkvi vse prav ali pa ne, vse to mi jemlje veselje, da bi še dalje tu ostal!«* Tako se je izrazil msgr. Kjuder v cerkvi javno v neki pridigi. In je nadaljeval: *»Ko bi imel tu malo bolj vnet pevski zbor, ko bi imel vnete in navdušene organiste, ko bi se vsi malo bolj potrudili, da mi pomagata pri bogoslužju in za lepoto cerkve, bi na odhod še mislil ne. Tako pa se bo kmalu zgodilo, da se umaknem!«*

Bile so to samo besede razočaranja. Na dnu srca je že jasno videl, da se od Tomaja ne bo mogel ločiti. Skrbelo ga je, da ga bodo morda imenovali za škofa. Kako se bo potem še izgovarjal in okleval?

Dne 7. decembra 1963 je bil msgr. Kjuder v Rimu v zadevi ustanovitve dveh ločenih škofij v Slovenskem Primorju in je o tem govoril s slovenskima škofoma in z nadškofom Šeperjem. Tudi novogoriški gen. vikar Andrej Simčič se je podal v Rim in se zglasil tudi na tajništvu. Zdelo se je, da se bo stvar vendarle premaknila.

Zadnje dni decembra 1963 je goriški ap. administrator msgr. Toroš umrl. Kapitularni vikar je postal msgr. Simčič. Zadeva dveh ločenih administratur

ali škofij je postala pereča. Msgr. Simčič in msgr. Kjuder sta sestavila skupno vlogo, jo dala slovenskima škofoma v odobrenje in nadškof Seper jo je odnesel v Rim, ko je odhajal na zasedanje komisije.

Februarja 1964 sta se Simčič in Kjuder spet sestala in domenila, da spišeta za vsako administraturo ločeno vlogo: goriški problem naj se reši ločeno od koprškega; ordinarija naj se posvetita v škofa.

Med tem časom je Sv. sedež imenoval msgr. Janeza Jenka (20. 4. 1964) — dotedanjega beograjskega generalnega vikarja — za ap. administratorja jugoslovanskega dela goriške nadškofije. Stvar se je res premikala, a ne v zaželenem smislu.

Mesec dni potem je msgr. Jenko bil imenovan za škofa celotnega Slovenskega Primorja. Veliko razočaranje! Žrtvi tega imenovanja sta bila prav prejšnja ordinarija: Simčič in Kjuder ter zadeva dveh ločenih škofij! Ali je bila združitev do tedaj ločenih ap. administratur zares modra in koristna? Ali ni Sv. sedež zagrešil napako, ker ni z jasno potezo odločil o samostojni poti slovenske Cerkve na Primorskem? Vprašanje je odprto in kriči po rešitvi.

Msgr. Kjudra je novica hudo zabolela in prizadela. Ni res, da bi bil Kjuder sam prosil Sv. sedež, naj ga razreši težkega bremena zaradi zdravja, ki mu je že močno pešalo in mu nagajalo.

Točno je vedel, kako je z njegovim zdravjem, ni pa bilo v njegovem značaju, da bi vrgel puško v koruzo. Kot smo že videli, je bil vojak, ki vztraja na svoji postojanki do zadnjega.

Dne 6. septembra 1964 je bila Marijina cerkev v Logu pri Vipavi pozorišče veličastne svečanosti: beograjski nadškof Bukatko je slovesno posvetil novega škofa dr. Janeza Jenka, ap. administratorja za vse Slovensko Primorje. Msgr. Kjuder, ki je bil v zahvalo za opravljeno delo imenovan za ap. protonotarja, je stal novemu škofu ob strani. Bil je to gotovo najbridkejši dan njegovega življenja. Kljub nasmešku

na ustih ni mogel zatajiti grenkih potez na obrazu. Poznalo se mu je, da veliko, čeprav vdano, trpi.

Ni mu bilo toliko za čast, ki se mu je bila izmaknila, temveč za zadeve, ki bi jih s svojim globokim poznanjem oseb in krajev kot polnomočni škof obvladal in rešil.

SPET SAMO TOMAJSKI ŽUPNIK

Slovesnost v Logu se je končala in z njo skrb za ap. administraturo ter zunanji sijaj. Msgr. Kjuder se je spet posvetil svoji župniji ter delu pri Apostolski zvezi, ker je bil medtem imenovan za njenega voditelja za vso Jugoslavijo. Papeško bulo z imenovanjem za ap. protonotarja je spravil med dokumente, se počasi umiril in spet začel z delom, ki mu je bilo najbolj pri srcu: s pisanjem. Začarani svet glasbe (zlasti njegov ljubljani Wagner) mu je skoro popolnoma zacelil rane, ki so se mu še tu in tam odpirale in krvavele.

Zdravje se je poslabšalo, v roki se mu je pojavila palica, na katero se je opiral, dasi ni njegovo orjaško telo najmanj razodevalo notranje bolečine. Zatekel se je znova h Kneippovemu zdravljenju z vodo, ki mu je že v mladosti rešilo življenje, odšel iskat zdravja v Nemčijo in bil tam skoro dva meseca. Ko se je vrnil, je izgledal pomlajen, poln novih moči. Novi načrti so se mu začeli porajati v duhu. Kako dograditi zvonik, preurediti župnišče, izpopolniti »Mozaik kraške dežele« itd. Adoracija pred Najsvetejšim ga je vedno bolj prevzemala in ga vedno bolj poduhovljala. Zdravstveno izboljšanje je trajalo le par mesecev. Kar naenkrat ga je na novo zgrabilo in srce je začelo popuščati. Prepeljali so ga v bolnišnico v Sežano, kjer so ga zdravili skoraj tri tedne. Ves čas je preležal kot pogreznjen vase. Nič več ni bilo videti na obrazu tistega osvežujočega nasmeška, tiste vedrine, ki sta ga stalno spremljali. Topo je zrl predse in na vprašanja je samó še prikimal z glavo. Tudi ožjim sorodnikom ni uspelo več, da bi ga privedli do razgovora. Nje-

govo telo se je podiralo, njegova duša pa je že zrla v jasnejša obzorja.

Tri tedne je usihal. Na večer pred smrtjo, ko je skopnel zanj up, so ga prepeljali nazaj v tomajsko župnišče. Predno je napačil dan, na tiho nedeljo, 12. marca 1967, je izdihnil in tako končal svojo trdo, a obenem bogato življenjsko pot.

Veličastni pogreb je pokazal, kako je bil pok. msgr. Kjuder priljubljen in spoštovan. Cerkev je bila med pogrebniimi svečanostmi nabito polna in še večja množica se je trla pred cerkvijo. Prisotni so bili vsi trije slovenski škofje. Msgr. Jenko je opravil mašo zadušnico in se od pokojnika poslovil s toplilo in hvaležno besedo.

V sprevedu, ki se je razvrstil od cerkve do pokopališča, je mežikal škrlat prelatov in višjih dostojanstveni-

kov, se prelivala belina srajc več kot stotero duhovnikov, zadaj pa se je stapljala s kraško pokrajino sivina množice, ki se je jokajoča poslavljala od dragega prijatelja in učitelja.

Na pokopališču so se oglasili pozdravni nagovori, med njimi poslovilni pozdrav g. Rada Šonca, ki se je v imenu Tomajcev in petih sobratov, katerim je pokojnik pomagal do oltarja, poslovil od nepozabnega dobrotnika msgr. Albina Kjudra.

Zadnje molitve so izzvenele in množica se je začela razhajati. Sveža gomila je ostala sama na tomajskem pokopališču, neznatno znamenje telesnih ostankov velikega rojaka, katerega duša je že živela v Bogu, od katerega je bila ustvarjena in h kateremu je vedno hrepnela.

VINKO BELIČIČ

Pri-di sem!

Na kamniti borjač med latniki, orehom in slepo steno opuščenega hleva so se natekali temno oblečeni ljudje — polglasni, resni, s spoštljivo žalostjo v očeh. Kakšen je na svetlem predihu pred borjačem obstal in se preko trt zagledal v morje globoko doli pri Miramaru. Znanci, ki se že dolgo niso videli, so si podajali roke. Na prizidanih stopnicah se je gnetla neprekinjena dvojna vrsta: ena gor, druga dol.

Bortolo, ki se upadel, trpeč in ves ubog ni želel pokazati prijatelju iz davnih let, zdaj v sosedni deželi (»Ne maram, da bi me gospod Stanko videl takega. Bom počakal, da se prej malo popravim, potem šele mu pošljite glas...«) — belolasi vdovec Bortolo je zdaj spokojno ležal med svečami, in okoli njega so stali dva sina in tri hčere, dve snahi in trije zeti. Pet družin je čutilo, da so po materini smrti pred

Vinko Beličič, avtor knjige »Nekje je luč« — izšla je pri založbi Tabor lani spomladi v Trstu — podpisuje svojo knjigo v Društvu slovenskih izobražencev 10. marca 1975

šestimi leti zgubile še drugo vidno medsebojno vez, da so ob zadnji osrečujoči skupni imenovalec. Zdaj jih je družil molk velike črnine, kak šepet, kak vzdih.

Bolj kot mrtvi obraz, ki se je za vselej umiril po zadnjih upih in bolečinah, so mnogim kropilcem pritezale pogled sklenjene roke, kot bi iz njih nevidno sijal osemdeset let dolg delavnik. Javna skladišča v mestu, s trto zasajeni in večno pomlajevani paštni nad Miramarom — prvo za kruh, drugo za srce in dušo.

Borjač je bil že poln, ko se je onkraj rahlo vzpetega griča oglasil zvon... znamenje, da je gospod Stanko v koretlju in črni štoli z ministrantom, ne-sočim preprost smrekov križ, ki bo zasajen v gomilo, krenil iz vaške cerkve.

Pod sivim oblačnim nebom prvega junijskega dneva je skozi brezvetrje prihajal vedno isti trozložni klic v padajočih tonih: Pri-di sem! — Pri-di sem! — Pri-di sem! In ker Bortolo sam ni mogel več nikamor, je prihajal ponj gospod Stanko. Ko je belina njegovega koretlja in črnina štole obstala sredi pogrebcev in je bil ministrant s križem malce zbezan, je množica utihnila. Tu je bila ura pokojnikovega odhoda, in pevci so potihem zbirali glasove za žalostinko. Ko je donela pesem Človek, glej življenje svoje, je v zbrani tišini samo neviden petelin zvočno kikirikal na sosednjem borjaču. Ženskam je šel srh po životu od stare vere, da petelin v takem hipu kliče novega človeka...

Jok nekje zgoraj ob zadnjem pogledu na ljubi obraz je obmolknil; Bortola ne bo videl nihče več.

Na borjaču trije pari moških ko šest črnih sveč, na njih ramah nosila s krsto.

Pri-di sem! — Pri-di sem! — Pri-di sem!

Čisto rahlo so se pozibavala nosila takoj za gospodom Stankom... in potem vedno daljši sprevod znancev in prijateljev od blizu in daleč.

»Takega človeka, kot je bil Bortolo,

ne bo več. Kako skromen dom, a kako gostoljubna hiša!«

»Najlepše so bile trgatve. Tisto sonce v bregu nad morjem... po sladkem moštu dišeči paštni... brenčanje čebel in os... pa brente, ki na čvrstih plečih zginjajo v strmino.«

»Trgatve, da! In vsi naši otroci povabljeni, presrečni v tistih malih nebesih. O, kje je že to!«

»In potem večerja, ki jo je pripravila Luceta — za vso žlahto, za prijatelje. Nikdar ni zmanjkalo, vsi smo se čudili, kje jemlje. In Bortolova sreča, ko je bilo vse grozdje pod streho v kadeh — belo in črtno.«

»Vsi smo bili srečni, Luceta mogoče še najbolj. Čudovita ženska: ljubezniva, odprtega srca, potrpežljiva. Ni poznala jeze, vse je sprejemala z dobro voljo. Dobesedno gorela je in dogorela za svoje.«

»Spominjam se, da tudi ob njenem pogrebu ni sijalo sonce. Bil je konec avgusta, pihala je močna burja in iz debelih oblakov postrani zanašala hladen dež, gore tam zad so kazale nov sneg.«

Zmerom bliže je donel klic: Pri-di sem! — Pri-di sem! — Pri-di sem!

»Pa petje v tisti kuhinji... ko nihče ne gleda na uro, marveč v najlepše spomine, "Gospod Stanko, začnite vi!" pozove Bortolo. In gospod Stanko poje — kar verjeti ne moreš, da iz tako ozkih prsi prihaja takšen glas.«

»Bil ti je Stanko osrednji zubelj zbora, zanesljiv, neomahljiv. Ni čudno, da je ob koncu vsake pesmi Bortolo navdušeno zaklical: "Živio Slovenci!"«

»In potem je bilo treba zapeti njegovo: "Ko so fantje proti vasi šli".«

»Najbolj pa ga je vselej prevzela "Polje, kdo bo tebe ljubil". Do joka. Silno rad je imel življenje.«

Pri-di sem! — Pri-di sem! — Pri-di sem!

»A eden — največji med vsemi — je čakal in se varčeval za svojo točko: baritonist Marijan Kos.«

»Marijan Kos, da! O Bog — koliko let je že, kar je šel pa on? Dve? Tri? Več?«

»Se spominjaš, kaka tišina je sprejemala njegov mogočni solo iz Travia-te? "Kaj pozabil si na nas..."«

Sprevod je prišel na ravnico vrh griča, zdaj gre mimo pokopališča, kamor se bo vrnil, križ v ministrantovih rokah se že spušča med hiše, proti cerkvi. Vse kaže, da so nekateri zaman vzeli dežnik, nizko sivo nebo bo potrpelo. Ljudje od drugod se čudijo razgledu s tistega hrbta med dvema vasesema. Na desni globoko doli je morje, Trst na polotoku za valobrani, istrska obala, brezbrežje. Na levi se svet spušča v skrbno obdelane zelenjavne in cvetlične vrtove, kjer se ob mlaki bohotijo mogočni jagnedi, in raste v braj-de ob hišah sosednega brega — in da-leč na obzorju črni gozdnati hribi, ki jih presega samo križ na zvoniku pro-seške cerkve... kamnita repentabsrka cerkev ko na pobočju Nanosa.

»Kadar sem čez burja divja, pa ne bi bil rad tukaj.«

»A ob soncu se jaz ne bi naveličal gledati, kako pisan je svet. Tu gori mora biti dan zelo dolg.«

Niso mogli vsi v cerkev. Gospod Stanko je spred oltarja poveličeval in za zgled dajal pokojnikovo zvestobo Bogu in svojemu narodu, zlato srce, delavnost in moštost. Ustavil se je ob njegovih štirih velikih doživetjih. Najprej je bila to prva vojna in ujetništvo mladega fanta v "matjuški Rusiji"; potem dolga desetletja hoja nizdol v Javna skladišča, a v prostem času delo med ljubimi trtami v paštnih. In tukaj je gospod Stanko poudaril posebno pokojnikovo vrlino, katere blagodejnosti je bil nekoč tudi sam deležen: trezno glavo, ki se še tako velikim skušnjavam časa ni dala zмести in zbegati in zapeljati — gotovo tudi zato ne, ker je imel v življenju toliko opraviti z zemljo, ki je zahtevna, hvaležna in zvesta. Zadnje pokojnikovo doživetje so bila romanja: na Barbano, na Sveto goro, na Staro goro, na Višarje, na Brezje, na Trsat, h Gospe Sveti in še k daljnim tujim svetiščem. »Vse Bortolove poti so se končale, in zdaj bo-

mo iz te njegove cerkve v procesiji z njim poslednjič romali — tja na božjo njivo, kjer bo ob svoji ženi Luceti čakal dan vstajenja.«

Ko se je množica razšla in je pokopališče ostalo samo, se je za venci na gomili komaj videl svetli smrekov križ in bel napis na črni tablici:

JERNEJ ŠTOKA

* 11. 2. 1892 † 30. 5. 1975

Mnogi bližnji znanci in prijatelji so se odzvali srčnemu vabilu svojcev in se vrnilo na borjač. Pokojnikova sina in hčere so šli od pogrebca do pogrebca in vsakemu prijazno natočili kupico rumenkastega vina.

»Hvala vam, da ste se spomnili našega tata!«

Pogrebci so se spogledovali, se smehljali in skoraj pobožno pili. Odstavljali so prazne kozarce od ust in niso mogli verjeti.

»Kak duh! Kak okus! To pa jè vino! Iz samega čistega grozdja — za vsako mašo! Takega vina še nisem pil, vsaj spominjam se ne.«

Pokojnikovi najbližji so se ustavljali pred vsakomer, nalivali in pravili: »Tata je lani najboljšega odtočil v poseben sod za svoje prijatelje, ki bodo vprašali po njem. Kakor da bi bil slutil... In vendar je še letos nasadil dva paštna v Mokolanu z novimi trtami. Pijte v njegov spomin!«

Sonce je pokukalo šele tik pred zatonom: obsijalo je Barbano in lagune okoli nje, potem potem pa se je nebo tudi tam zaprlo. Spustil se je mrak in iz nizkega neba je začelo v brezvetrju tiho in gosto deževati.

Brž ko bo zemlja vnovič napojena, se bodo po sončnem pobočju strmo nad Miramarom in morjem razcvele trte in sladko zadišale. Ali nekoga ne bo več med obetajoče grozdke... bil je poklican drugam.

Msgr. Leopold Cigoj

Niso še zamrli zadnji akordi žalostinke »Jaz sem vstajenje in življenje«, ki so jo odpeli združeni pevski zbori, ko se je med plakajočo množico preril k pevovodji laški brigadir, ki je do tedaj petje pisano poslušal, in zaklical: »Slovensko petje je v javnosti prepovedano! Izročite mi partiture, zaplenjene so, in se razidite!« Množica je okamenela, mrmranje se je prelilo v zgražanje in vzklike obsodbe, pevcem so se pesti stisnile...

Tako so se pred 40 leti, dne 9. avgusta, zaključil pogrebne svečanosti po pok. Leopoldu Cigoju na pokopališču v Malovšah na Vipavskem. (1)

Smrt »gospoda Cigoja« — pod tem nazivom ga je poznala vsa Primorska — je globoko pretresla vso deželo. V grob je legel komaj 49 let star malosemeniški spiritual, vzgojitelj, spovednik in duhovni voditelj številnih duš, škofijski voditelj Marijinih družb. Za slovensko manjšino v Italiji je bila ta smrt nadvse bridka izguba.

MLADOSTNA LETA

Črniška župnija je bila dolga stoletja vodilno versko in narodno središče Spodnje Vipavske. Duhovnija, ustanovljena okoli leta 1510, je bila sedež obširne dekanije, ki se je raztezala od Trnovega do Otlice na Angelski gori, od Ozeljana do Ajdovščine in Velikih Zabelj. Pod črniški župnijski zvon pa so spadale podružne cerkve sv. Kozma in Damijana v Malovšah, sv. Janeza in Pavla na Ravnah in sv. Justa v Gojačah. Cerkevna oblast je pošiljala v Črniče za župnike in dekane sposobne in goreče duhovnike. Med njimi so se odlikovali: Anton Sandulino (1592), Tomaž Pesler (1643), Marko Mislej, Matija Godina, Anton Cibič, Janez Murovec, Lojze Novak.

V vznožju Kuclja stoji zaselek Malovše, vasica, posejana s sadovnjaki, kamnitimi pašniki, njivami sredi skalovja. Prebivalstvo je bilo delavno, pošteno, verno; življenje trdo, skromno, a kljub vsemu srečno. V vasi je uživala poseben ugled družina Simona Cigoja. Z ženo Julijano, rojakinjo iz Črnič, sta imela pet otrok: Antona, Jožeta, Francko, Ivana in Leopolda. Najmlajši, Leopold, se je rodil 21. marca 1886. Teden pozneje, 28. marca, je bil krščen v Črničah; botra

Msgr. Leopold Cigoj v svojih zrelih letih

sta bila Avgust Nussbaum, obrtnik, in Zofija Makovic, trgovka, krstitelj pa dekan Anton Cibič.

V šolo v Črničah, edino v kaj obsežni duhovniji, so zahajali otroci iz vseh zaselkov. Pot iz Malovš v Črniče, zlasti v zimskem času, ni bila za otroke lahka. Župnik Cibič je brž opazil, kako se sredi tovarišev odlikuje Poldek Cigoj po nadarjenosti, marljivosti in ljubkem značaju. Sve-toval je očetu Simonu, naj ga pošlje v Gorico: stanoval bo v Alojzijevišču, obiskoval pa bo vadnico, da se tako pripravi na sprejem v gimnazijo. Simon, ki si je iskreno želel izšolati vsaj enega izmed otrok, je 27. avgusta 1894 poslal na vodstvo Alojzijevišča prošnjo za sprejem. Tako je Poldek po končanem drugem razredu osnovne šole v Črničah prišel v Gorico. Obiskoval je sprva vadnico in zatem (1897-1905) gimnazijo. Iz Slovenskega Alojzijevišča je prestopil v malo semenišče Andreanum (Andrejevišče). Brž se je uveljavil v šoli in še posebej po vzornem vedenju. Vsa leta je imel za sošolca nadarjenega furlanskega dijaka Higinia Valdemarina iz Romansa, s katerim sta pozneje vodila Malo semenišče v Gorici, Valdemarin kot ravnatelj in Cigoj kot spiritual.

POD MARIJINIM VARSTVOM

Vsak čas ima svoje značilnosti, vsaka doba svoje ideale. Ob koncu prejšnjega stoletja se je

na Primorskem bila ostra borba za uveljavitev slovenskih narodnih pravic in za poglobitev versko-nravnega življenja. Delo za duhovno prenovitev se je močno opiralo na Marijino češčenje, to pa si je iskalo korenin in utrditve v Marijinih kongregacijah. Te naj bi zajele in v marijanskem duhu vzgojile vse naravne stanovce, fante in dekleta, može in žene ter po Marijinih vrtcih tudi otroke.

Prvi, ki je v slovenskem delu goriške nadškofije ustanovil Marijino kongregacijo, je bil črniški dekan Anton Cibič. Skupno s kaplanom Leopoldom Štubeljcem sta naprosila nadškofa Alojzija Zorna, naj kanonično ustanovi »Črniško Marijino družbo za mladeniče« in naj potrdi priložena in v slovenščino prevedena družbena pravila. Nadškof je 25. maja 1895 izdal ustanovni odlok. Mladeniška kongregacija je sprva tako uspevala, da je sosednji kamenjski župnik Jožef Kosec tudi sam ustanovil podobno fantovsko Marijino družbo. Značilno je, da so bile na Goriškem ustanovljene prej fantovske kot dekliške Marijine družbe. Prve štiri dekliške kongregacije so bile ustanovljene leta 1899 in sicer v Kamnjah, v Ročinju, na Libušnjah in v Pevmi. (2)

Prva Marijina družba na Goriškem, črniška, je prejela poseben Marijin blagoslov: iz nje je izšel Leopold Cigoj, izreden Marijin apostol in kasnejši škofijski voditelj Marijinih družb, ki so bile celih 50 let najbolj številna in pod fašizmom najbolj odporna organizacija primorskih Slovencev.

Cigoj je bil kot dijak duša črniške kongregacije. Ljubezen do Marije, ki se je je bil navzel doma, je širil med sošolci v Gorici. Navdušil jih je za dijaško kongregacijo. Dne 22. maja 1905 je kot osmošolec naslovil na škofa Andreja Jordana prošnjo, naj ustanovi v Deškem semenišču dijaško Marijino družbo. Iz nje naj bi izšli goveči Marijini častilci in pobudniki kongregacij po vsej deželi. Prošnja je tako ganila nadškofa, da je 5. junija 1905 izdal ustanovni dekret dijaške kongregacije, listine pa ni poslal ravnatelju dr. Francu Castellizu, temveč prosilcu: »Preljubemu v Kristusu Leopoldu Cigoju, gojencu nadškofijskega deškega semenišča v Gorici.« Dijaška kongregacija je bila posvečena Brezmadežni in sv. Andreju apostolu. Vodil jo je Ivan Rejec, semeniški prefekt in katehet na državni gimnaziji (1905-1911).

PRVA DUHOVNIŠKA LETA

Po končani maturi je Cigoj oktobra 1905

vstopil v goriško bogoslovno semenišče. Ravnatelj je bil msgr. Jožef Gabrijevčič, v profesorskem zboru pa so sloveli: politik dr. Anton Gregorčič, teolog Franc Žigon, podjetni dr. Andrej Pavlica in mladi dr. Josip Ličan. Skupaj s Cigojem sta vstopila v semenišče tudi prijatelja Higin Valdemarin in Anton Spitteri.

Tudi v bogoslovju se je Cigoj močno prizadeval za duhovno rast in je jemal šolo zelo resno. Dasi je bil lepe, visoke postave, s stalnim prisrčnim nasmehom na obrazu, je bil šibkega zdravja. Neprestano učenje, šibka hrana in še zlasti smrt dobrega očeta — oče Simon je umrl 22. junija 1908 — so mu izpodkopali zdravje in ni bila več nikaka skrivnost, da ga razjeda zahrbtna bolezen jetika. Na predlog župnika Cibiča in na priporočilo semeniških predstojnikov je nadškof Franc B. Sedej dosegel od Sv. sedeža izredne spreglede in pooblastila, tako da je v enem samem tednu podelil 23-letnemu Leopoldu vse tri višje redove: v ponedeljek 12. aprila 1909 subdiakoniat, v torek 13. aprila diakonat in na nedeljo 18. aprila, v stolnici, še mašniško posvečenje. Naslednjo nedeljo 25. aprila je bilo v župnijski cerkvi sv. Vida v Črničah novomašniško slavlje. Marsikdo, ko se je zazrl v njegov blede obraz in slišal slabotni glas, si je šepetal: »Dolgo ne bo, ko bo moral pod zemljo!« (3)

Nadškof je junija 1909 dodelil bolehnemu novomašniku eno najlažjih kaplanskih mest v škofiji, v Dornberku. Pred tem je stalo hvaležno polje, mladina se ga je oklepala, vsi so mu bili zelo naklonjeni. Kaplan, v kolikor so mu moči dopuščale, se je razdajal, a pri tem je izgoreval kakor sveča.

Dne 1. septembra 1910 je nadškof Sedej birmoval na Lokvah. Prelepi letoviščni kraj, bela cerkvice sv. Antona na gričku, ki jo je bil nekaj let poprej tako okusno preslikal Tomaž Seljak iz Podmelca, pozdravne besede Viktorije Kolenčeve, prednice Marijine družbe, blagoglasno petje dekliškega zbora, čisti zrak in nepregledni smrekovi gozdovi so nadškofa navdušili. Ob tej krasoti se je spomnil usihajočega dornberškega kaplana. »Tu sem spravim Cigoja!« si je rekel. Dne 19. septembra 1910 je izšel odlok, ki je premestil Cigoja za župnega upravitelja na Lokve. (4)

Na Lokvah se je mladi duhovnik razživel in se brž telesno okrepil. Ljudstvo ga je vzljubilo. Dekliška Marijina družba, ustanovljena leta 1908, se je razovetela, vasica se je versko prenovila.

Pa tudi Cigoj sam se je docela pozdravil: skrbna nega dobre mamice, ki se je preselila k sinu na Lokve; dober zrak in sprehodi po smrekovih gozdovih, mirno življenje med vernim ljudstvom so ga telesno in duhovno okrepili. Cigoj sam pa je ozdravljenje pripisoval Mariji svetogorski. Pozneje je večkrat pravil: »Marija mi je vrnila zdravje, jaz pa sem ji v zameno posvetil vse svoje življenje. Vedno in vsem bom proglašal njeno slavo. O Mariji — tako je klical s sv. Bernardom — ni nikoli dovolj!«

V ŠTOMAŽU POD ČAVNOM

Dne 1. avgusta 1916 je nadškof premedil Cigoja za vikarja v Štomaž na Vipavskem, ker se je dotedanji vikar Alfonz Polščak umaknil v pokoj. Bilo je to le nekaj dni pred ogorčeno bitko za Gorico, ko so italijanske granate rušile in trosile smrt ne samo v Gorici in okolici, temveč tudi po Banjški planoti in Trnovskem gozdu prav do Lokev. V Štomažu je ostal devet let. Vojne in povojne razmere so bile tudi na Vipavskem skrajno težke, a Cigoju je uspelo dvigniti štomaško župnijo duhovno in нравno, prosvetno in gospodarsko. Ustanovil je dekleško Marijino družbo (1917) in katoliško prosvetno društvo; bil je tajnik in blagajnik domače hranilnice. Štomaška cerkev se je stalno blestela od čistoče; cerkvene slovesnosti in pobožnosti so bile vabljive in doživete, krščansko življenje je cvetelo, vse to pa, ker je dušni pastir veliko molil in dvigal s svojim vzornim življenjem.

Štomaški vikar pa ni omejeval svoje dušnopastirske skrbi samo na Štomaž. Obljuba, da bo širil Marijino kraljestvo med ljudstvo, ga je vezala k spodbujanju sobratov, naj širijo Marijine pobožnosti in ustanovljajo Marijine vrtce za dečke in deklice ter kongregacije za razne stanove. Sosednji župniki so ga zato začeli vabiti, naj pridiguje na cerkvenih slovesnostih in sodeluje na sprejemih v Marijine družbe. Cigoj je tedaj sprožil zasnovano, naj se Marijine družbe povežejo na ravni raznih dekanij, področij in tudi škofije. Črniški dekan Lojze Novak je zamisel podprl. Dne 12. septembra 1918 je bil v Sv. Križu skupni shod vseh Marijinih družb črniške dekanije in naslednje leto, 14. septembra 1919, pa v Štomažu. O tem shodu je zapisal črniški kaplan Alojzij Pavlin:

»Včeraj smo imeli v Štomažu shod dekanjskih Marijinih družb. Program slovesnosti je bil zelo zanimiv. Najprvo procesija s kipom Brezmadežne, v cerkvi govor g. kamenjskega (Fran-

ton Črničar), nato pete litanije z odpevi in blagoslov. Nato kratka veselica s petjem, govori in igrami. Peli so dve Vodopivčevi »Dobrodošle« in »Jaz sem jo videla«, zadnjo na besede M. Elizabete. Petje je bilo čedno. Govorile so družbenice same: ena iz Štomaža, ena iz Kamenj in ena iz Batuj. Shod se je končal s pesmijo »Ti o Marija«. Gospod Polde nas je dobro postregel, nato smo se razšli.«⁽⁵⁾

V OBRAMBO SLOVENSKEGA VEROUKA V LJUDSKIH ŠOLAH

Po priključitvi Primorske Italiji so nove oblasti polagoma uvajale italijansko zakonodajo. Padale so stare navade in stoletne tradicije, novi predpisi in nov duh so vedno vidneje preusmerjali javno življenje. Po dotedanji avstrijski šolski zakonodaji je bil verouk obvezen šolski predmet; poučevali so ga od škofov imenovani katehetje po dve uri na teden. Tržaški guverner pa je na začetku šolskega leta 1919/20, v smislu italijanskega šolskega zakona, črtal verouk iz obveznih šolskih predmetov in ga potisnil med tolerirane, tj. pripuščene volji staršev; odpravljene so bile proste ure za prejem zakramentov; iz spričeval je izpadel verouk in duhovniki niso imeli več zastopnikov v šolskih svetih. Krajevna duhovščina vseh k Italiji priključenih pokrajin je krepko nastopila z zahtevo, naj se ohrani dotedanji pravni položaj verouka v šolah. Na vseh dekanjskih konferencah širom po Primorski so duhovniki podpisovali posebne spomenice na tržaškega guvernerja. Slovenski in hrvaški duhovniki so poživali stanovsko društvo »Zbor svečenikov sv. Pavla« in ustanovili glasilo »Zbornik svečenikov sv. Pavla« (ZbsvP), da bi tako mogli učinkovito ščititi verske in narodne vrednote slovenske in hrvaške manjšine v Italiji. Da bi bila ta zaščita vsestranska, so v Zboru osnovali razne »odseke«, med njimi tudi »šolski odsek«, pristojen za vzgojo otrok in verouk v šolah. Vodstvo šolskega odseka je prevzel Leopold Cigoj.⁽⁶⁾

Štomaški vikar Cigoj se je kot poročevalec za šolstvo vestno zavzemal za ohranitev obveznega verouka v šoli. Ob njem je zvesto stala vrsta slovenskih duhovnikov (Virgil Šček, Srečko Gregorec, Ignacij Valentinčič, Stanko Stanič), ki je zbirala gradivo, sestavljala vloge in nudila nadškofu Sedeju gradivo, da je lahko nastopal pri pristojnih oblasteh v zaščito krščanskega nauka. V Zborniku je izšla celo vrsta Cigojevih člankov o krščanski šoli in o svobodnem šol-

skem pouku. V posebni rubriki »Katehetski vestnik«, ki je izhajala v Zborniku, je dajal nasvete in napotke katehetom, obveščal o nastopih in posredovanjih, da bi slovenski in hrvaški manjšini ohranili verski pouk v ljudskih šolah v materinem jeziku. V avgustu 1921 je bil v Gorici katehetski sestanek z nalogo, da določi stališče, ki naj ga duhovščina zavzema glede verskega pouka v šoli. Zbor svečnikov sv. Pavla je poslal samemu Mussoliniju posebno spomenico, v kateri se je na prvem mestu potegoval za krščanski nauk v šolah.⁽⁷⁾

Casten je delež, ki ga je imel Leopold Cigoj pri težki borbi za ohranitev obveznega verouka v slovenščini v vseh razredih ljudskih šol, tudi v tistih, v katerih so se vsi ostali predmeti že poučevali samo v italijanščini, tja do šolskega leta 1928/29, ko so bili slovenski in hrvaški katehetje izgnani iz šol. Bila je ta borba, ki je strnila vse slovenske in hrvaške duhovnike v enem samem hotenju in volji, ohraniti krščansko vzgojo in narodno zavest slovenske mladine, pa čeprav v zasebnih Sedejevih »farnih šolah«.

ŠKOFIJSKI VODITELJ MARIJINIH DRUŽB

Poslanstvo, kateremu je Cigoj posvetil vse svoje sile, je bila utrditev Marijinega kraljestva med ljudstvom po Marijinih družbah. Bil je sijajen govornik, ki je z žarom svoje gorečnosti razvnel srca. Bil je mojster besede, ki je poslušalcem znal pričarati lepoto in dobroto nebeske Kraljice, da so se smatrali nadvse srečne, biti njeni otroci. Njegovemu vabilu: »Obnovimo v vojni zamrle Marijine družbe! V vsaku župnijo Marijino kongregacijo!« so prislunili duhovniki in nešteti verniki. V Zboru svečnikov sv. Pavla je začel objavljati niz člankov o pomenu kongregacij pri versko-nravni prenovi.

V članku »Beseda o Marijinih družbah« je klical sobratom: Gradimo sredi ruševin: predvsem si zgradimo Marijine družbe, ki naj bodo temelj celotne duhovne preobrazbe. Organizirajmo skupno delo za poživitev kongregacij, začnimo z veseljami in prireditvami, nadaljujmo z notranjim poglobljanjem! V članku »Več zanimanja za Marijine družbe« opozarja, da je človeška družba po svoji verski mlačnosti velik bolnik, duhovniki so zdravniki, zdravilo pa Marijine družbe.⁽⁸⁾

Svoje načrte je predložil nadškofu Sedeju, ki ga je docela podprl. Dne 13. oktobra 1921 so se zbrali v nadškofijskem dvorcu v Gorici vsi dekanjski voditelji Marijinih družb. Po nadško-

fovem pozdravu, je spregovoril Cigoj: Pred vojno so prav Marijine kongregacije napravile še največ za nravno zdravje mladih ter vodile odločen boj zoper ples. Po vseh dekanijah naj se zato vodijo »marijanske konference«, da se poživijo Marijin duh predvsem med samimi duhovniki. Sirite Bogoljub, kajti v hišo, v katero stopi Bogoljub, stopi najboljši agitator za verske vrednote. Često govorimo vernikom o pomenu in namenih Marijinih kongregacij.⁽⁹⁾

Delu za utrditev Marijinega češčenja po kongregacijah so se pridružili številni duhovniki: Andrej Pavlica in Mirko Brumat v Gorici, France Svava v Vrtojbi in Josip Godnič v Dornberku, Lojze Filipič v Grgarju in Ignacij Leban v Batajah, dekana Lojze Novak v Črnicah in Andrej Lavrič v Vipavi, Jakob Ukmar in Franc Guštin v Trstu... Ti in drugi duhovniki so začeli z razgibano propagando za pristop v Marijine kongregacije in naročitve Bogoljuba; v Zbornikovi rubriki »Marijine družbe« so prispevali številne članke in novice; organizirali so »meddekanjske duhovniške marijanske konference«, sestavljali statistike, vsako leto je bilo v nadškofijski palači v Gorici srečanje voditeljev Marijinih družb.

Duhovščina črniškega dekanata je 24. novembra 1921 izvolila Cigoja za dekanjskega voditelja Marijinih družb in mu enoglasno poverila nalogo, naj vodi marijansko gibanje v dekaniji. Nadškof Sedej, ki je kot duhovni videc dojel, da je prav Marijinim družbam določena zgodovinska vloga ohranjanja in krepitev verskih, nravnih in narodnih vrednot slovenske manjšine v Italiji, je Cigoju čestital. Izrekel mu je svoje upoštevanje in ga celo prosil, kaj meni o imenovanju škofijskega voditelja Marijinih družb. Cigoj mu je v pismu 22. januarja odgovoril, da je nujno potrebno osrednje vodstvo in da bi bil najbolj primeren za škofijskega voditelja dr. Andrej Pavlica, ker je »energičen in vztrajen«. Nadškof je nasvet sprejel v celoti: 24. januarja 1922 je imenoval dr. Pavlico za škofijskega voditelja in osnoval osrednji svet Marijinih družb, ki so ga sestavljali poleg voditelja še dr. Mirko Brumat, Ivan Reščič, p. Oto Kocjan ter Josip Godnič.

Ko je čez leto dni dr. Pavlica zaprosil nadškofa, naj ga razreši, je ta pozval Cigoja, naj sprejme mesto škofijskega voditelja. »Kar bo v mojih skromnih močeh, bom rad in z ljubeznijo storil,« mu je odpisal štomaški vikar. »Skušal bom pritegniti k sodelovanju v osrednji odbor najagilnejše voditelje in po dekanjskih

voditeljih razpusti lepo organizacije po vseh dekanijah.« Dne 19. januarja 1923 mu je nadškof izdal imenovanje.

Novi nadškofijski voditelj je zaoral na globoko. Dosegel je, da je nadškof uvedel poseben »Pravilnik za dekanijske voditelje Marijinih družb« in potrdil pravila za Marijine vrtce. Skladno s škofovim načrtom, da versko razgiblje škofijo s področnimi evharističnimi kongresi, je škofijski voditelj odredil, naj Marijine kongregacije organizirano nastopajo na teh kongresih. Tako so se evharistični kongresi v Komnu, Logu, Slavini, na Vitovljah, na Mirenskem Gradu, na Marijinem Celju in v Cerknem razvili tudi v veličastne manifestacije Marijinih otrok, ki so prinesli še največ sijaja in slave evharističnemu Bogu.

Osrednje vodstvo v Gorici je v želji, da bi se še bolj razmahnilo marijansko gibanje, organiziralo dva uspela škofijska kongresa Marijinih kongregacij: v Logu pri Vipavi od 2. do 3. septembra 1924 in na Sveti gori 1. in 2. septembra 1925. Svetogorskega kongresa se je udeležilo nad 4.000 družbenic. Škofijski voditelj je imel stalne zveze z vodstvom Marijinih družb v Ljubljani, odkoder je čakal pobud. Skupno z dr. Mirkom Brumatom se je udeležil prvega vseslovenskega kongresa Marijinih družb, ki je bil v Ljubljani od 6. do 8. septembra 1924. Na kongresu je poročal o razvoju Marijinih družb na Goriškem in predaval o temi »Marija in karitativno delo v kongregacijah.«⁽¹⁰⁾

ODGOVORNE DEJAVNOSTI V GORICI

V svoji goriški dobi je msgr. Cigoj slovel zlasti kot duhovni voditelj neštetihi duš in svetniški oblikovalec duhovniških kandidatov. Poleg glavne dejavnosti, duhovnega vodstva v Malem semenišču ter duhovne oskrbe slovenskih vernikov pri Sv. Roku in na Placuti, je prevzel še vodstvo goriške dekliške Marijine družbe. Nadaljeval je v dolžnostih škofijskega voditelja Marijinih kongregacij.

SPIRITUAL V MALEM SEMENIŠČU

Malo semenišče v Gorici je med prvo svetovno vojno hudo trpelo. Obnova se je zavlekla dobrih pet let. Prvim povojnim gojencem se je odprlo komaj v šolskem letu 1923/24. Zavod sta vodila Jožef Leben, bivši profesor verouka na Idrijski realki ter Roman Romano, katehet na goriški gimnaziji. Leta 1925 sta oba odstopila.

Nadškof Sedej je tedaj (1. septembra 1925) poklical v Gorico Higinia Valdemarina in Leopolda Cigoja: prvega je imenoval za rektorja, drugega pa za prorektorja in prefekta. Tema dvema duhovnikoma se mora goriška nadškofija zahvaliti za dolgo vrsto izvrstnih duhovnikov.

Težko je bilo slovo od Štomaža, kjer je preživel devet let, a nove naloge so ga vsega zajele. Kot prefektu mu je pritikalo vzgojno delo, disciplina med gojenci, pouk krščanskega nauka in dolžnosti slovenskega kaplana pri Sv. Roku. Leta 1927 pa je prejel imenovanje za spirituala v Malem semenišču in za kaplana na Placuti.

Imenovanje za spirituala je bilo zares posrečeno, kajti imel je vse potrebne pogoje: osebno svetost, prikupljivo zunanost in srčno plemenitost, ki sta vzbujali zaupanje in naklonjenost; prodornost pogleda in neposredno branje duše, ki pa je spoštovalo duhovno svobodo in svetišče vesti; resnost in avtoriteto, ki sta dajali zavest varnosti in gotovosti, ne da bi kdarkoli prešli v pritisk ali avtoritarnost. Gojencem je bil vse: oče in mati; vsakdo je podzavestno čutil, da iz njega govorita dobrota in ljubezen, zato mu je brez težave odprl srce in razodel, kar je imel v duši.

Maševal je navsezgodaj, še preden so semeniščniki vstali, da jih je lahko med njihovo mašo spovedoval. Po maši je vodil vsakdanje premišljevanje, na katero se je skrbno pripravil. Dopoldne je v vseh razredih poučeval verouk v slovenščini, popoldne in zvečer pa je v svoji sobi sprejemal gojence. S temi je ostal tudi med počitnicami v stalnem dopisovanju. Večkrat jih je tu pa tam zbral na kratko duhovno obnovo.

Čeprav so bili slovenski semeniščniki številnejši od italijanskih, je bil uradni jezik spričo fašističnega pritiska italijanski. Tudi premišljevanja je moral imeti v italijanščini, dasi mu je srce ob pogledu na slovenske gojence krvavelo. Bil je narodno zelo zaveden. Kjer je le mogel, je poskrbel, da je slovenski jezik prišel do veljave, npr. na slavnostnih akademijah, pri shodih Marijine kongregacije, pri sestankih raznih odsekov, ki so delovali v kongregaciji.

Gojence je navduševal za dva vrhovna življenjska ideala: za Evharistijo in za Marijo.

Bil je namreč velik častilec presv. Rešnjega Telesa in apostol družinske posvetitve presv. Srcu Jezusovemu. V Štomažu so se vse družine posvetile presv. Srcu in ob sklepu je 8. decembra 1921 blagoslovil novo kapelico Srca Jezusove-

Prvi sprejem v zavodsko Marijino družbo v malem semenišču v Gorici, 8. dec. 1929. V prvi vrsti ravnatelj I. Valdemarin in spirital L. Cigoj. V drugi vrsti drugi z desne Mirko Filej, ob njem proti sredi Andrej Simčič, za msgr. Cigojem Lado Piščanc, za msgr. Valdemarinom proti levi Rudolf Klinec

ga.⁽¹¹⁾ Ure in ure je premolil pred Najsvetejšim. Sv. mašo je opravljal zelo zbrano. Stalno je v nagovorih priporočal, naj vsakdo postane »evharistična duša«. Ker je slovel kot odličen spovednik in tolažnik, so ga večkrat naprosili, naj prinese sv. popotnico v mesto.

Kot goreč Marijin častilec je često ponavljal geslo: »Po Mariji k Jezusu!« Da bi bili bodoči duhovniki širitelji Marijine slave in njenih milosti, je marca 1930 ustanovil Marijino kongregacijo za semeniščnike. V lični knjižici je dal natisniti slovensko-italijanska pravila in jih daroval ob sprejemu kandidatom. Družbeniki naj se pripravijo na zahtevnejše življenjske probleme z ustrežno pripravo: člani naj bodo raznih odsekov, ki jih je ustanovil v kongregaciji: misijonskega, vzhodnega, literarnega, Katoliške akcije. Člani so se tedensko zbirali, razpravljali, sestavljali predavanja in snov za družbene akademije. Po Cigojevi smrti je nadškof Margotti razpustil to kongregacijo, češ da ni v slogu semeniške vzgoje, ki ne sme poznati razlik.⁽¹²⁾

VODITELJ GORISKE DEKLISKE MARIJINE DRUŽBE

Nadškof Sedej je leta 1926, ob odstopu msgr. Ignaca Valentinčiča, imenoval Cigoja za voditelja Dekliške Marijine družbe v Gorici. Ta ustanova je ob splošnem razsulu vseh slovenskih gospodarskih in prosvetnih organizacij ne samo kljubovala fašističnemu pritisku, temveč tudi številčno rastle in neodjenljivo vršila svoje versko, vzgojno in narodno poslanstvo.

Ko je msgr. Cigoj prišel v Gorico, je družba

štela 195 članic in 49 hospitantinj. Novi voditelj je osebno sprejel nadaljnjih 72 članic. S svojo iskreno ljubeznijo do Marije in s prebogati izkušnjami s kongregacijami je družbo zлил v eno samo doživeto družinsko skupnost.

Vsakdanja družbena molitev, pogosto prejemanje zakramentov, sestanki in mesečni shodi, pevske vaje in prosvetne prireditve v dvorani, romanja in spodbudni voditeljevi nagovori so krepili v članicah duhovno življenje. Vsako leto so imele vsaj »odprte« duhovne vaje, če se že niso mogle udeležiti zaprtih. Duhovna rast družbe je razvidna po sprejemih: leta 1927 je voditelj sprejel 19 novih družbenic, naslednja leta pa po deset.

Ko so fašistične oblasti tudi Marijini družbi prepovedale javne kulturne prireditve, so se članice umaknile med stene svoje dvoranice pri Sv. Antonu: opustile so dvorano v Malem domu, oder in opremo pa so prenesle v Malo semenišče, kjer pa tudi ni dolgo služil namenu, ker so tudi tam prepovedali nastope v slovenskem jeziku. Morale so prenehati z zbiranjem otrok v Marijinim vrtcu. Nastopila so leta kulturnega molka, zunanjih manifestacij, ne pa mrtvila ali nedelavnosti. V družbi je odlično delovalo več odsekov: misijonski, dobrodelni, pevski in dramski.

Z voditeljem so zavzeto sodelovale požrtvolne sotrudnice: prednica Pavla Makuc, tajnica Angela Cotič, blagajničarka Josipina Žnidarčič. Kako so bile družbenice navezane na svojega voditelja, se je pokazalo ob njegovi boleznii: ves čas so molile k Materi božji za njegovo ozdravljenje; podprle so njegov načrt lurske votline ob

Malem semenišču in zanjo veliko prispevale s tiho prošnjo, naj jim v povračilo Marija vrne voditelja. (13)

* * *

V svoji goriški dobi je msgr. Cigoj ohranil mesto škofijskega voditelja vseh Marijinih družb. Fašistična oblastva so pač prepovedala vsako pomembno javno marijansko proslavo na vseškofijski ravni, niso pa mu mogla preprečiti navedenega dela znotraj svetišča. Zato je sodeloval pri številnih misijonih, cerkvenih praznovanjih in marijanskih proslavah, npr. ob 25-letnici Marijine družbe v Studnem pri Postojni, pri ustanovitvi fantovske kongregacije v Stjaku. V pomoč sobratom na podeželju je leta 1927 izdal »Obrednik Marijinih družb«; na dekanjskih konferencah je poročal o Marijinih družbah in spodbujal, naj se ustanovijo v vseh župnijah; vodil je zadevno statistiko in nudil vsakovrstno pomoč, da bi družbe vredno vršile svoje poslanstvo.

Pod Cigojevim vodstvom se je število kongregacij trajno dvigalo: ko je leta 1923 sprejel osrednje vodstvo, je bilo v nadškofiji, všteti dekaniji Postojna in Trnovo, 78 Marijinih družb in 74 vrtcev; leta 1924 je že bilo 95 družb in 89 vrtcev; leta 1935 (dekaniji Postojna in Trnovo sta medtem prešli pod tržaško škofijo) je v goriški nadškofiji delovalo okoli 105 družb in okoli 90 vrtcev, torej približno 200 organizacij z več kot 10.000 organiziranih članov. In to v dobi, ko je fašizem docela pometel z vsemi drugimi slovenskimi združenji!

SKOZI TRPLJENJE V POVELICANJE

Cigojeva življenjska pot je potekala skozi preizkušnje in trpljenje. Ze kot bogoslovec je bil bolan na smrt. Sledila so vojna leta, ki so za duhovnika sredi ljudstva leta trepetu za usodo svojih vernikov in nepopisnih naporov za obnove tega, kar je vojna zrušila v dušah in v imetju. Komaj je došel v Gorico, mu je umrla mati, očeta pa je izgubil še kot bogoslovec; po materini smrti pa mu je zločinec ubil še brata. Sodoživljal je tragedijo škofa Sedeja, sobratov in slovenskega ljudstva pod fašizmom, ko se je zdelo, da bo docela uničeno vse, kar je bilo drago slovenskemu srcu.

Doživel pa je tudi trenutke sreče in veselja. Bil je poln radosti, ko so po maturi njegovi gojenci začeli vstopati v bogoslovje. Presrečen je maja 1934 obhajal na Barbani srebrno mašo.

Papež Pij XII. mu je podelil čast tajnega komornika z naslovom monsignorja.

Leta 1934 je začel bolehati. Dolgo niso vedeli, kaj mu je. Šel je v bolnišnico zaradi zlatenice, a izkazalo se je, da je bil rak. Prepeljali so ga spet v semenišče. Tudi na bolniški postelji je nadaljeval s svojim poslanstvom. Semeniščniki so zahajali k njemu k spovedi in na duhovne razgovore; poklekali so k njegovi postelji, da jim je delil tolažbe, ko je bil sam najbolj potreben. Trpel je hudo, a ni tožil. Močno je zaupal, da ga bo Marija čudežno ozdravila, kajti kako naj zapusti svoje otroke, ko jim mora še toliko spodbudnega povedati! Ko je bilo zdravstveno stanje obupno, so ga julija 1935 prepeljali domov v Malovše. Stregla mu je sestra Francka, duhovno tolažbo pa mu je prinašal dekan Lojze Novak ter drugi sobratje. Vedno je klical Marijo in prosil njene pomoči. Zadnje besede so bile: »Marija ne čaka več!« Umrl je 7. avgusta 1935 v rodni hiši v Malovšah.

Na njegovem grobu je skromen spomenik, v vrtovih Malega semenišča v Gorici pa je njemu v spomin zrastle »Lurška votlina« s kipom Brezmadežne. Kapelo je zamislil msgr. Cigoj, da bi Brezmadežna blagoslavljala semeniščnike tudi med prostim časom. Sam je zanjo izbral prostor, njegovi prijatelji in častilci pa sredstva. Graditi so jo začeli po njegovi smrti, nadškof Margotti je 15. avgusta 1933 blagoslovil temeljni kamen. Se tisto jesen je bila votlina dokončana in posvečena.

* * *

Bog, ki vodi usodo narodov, si je po Mariji izoblikoval svetniškega in apostolsko zavzetega duhovnika Leopolda Cigoja ter mu poveril dvojno nalogo: vzgojiti vrsto gorečih duhovnikov ter na smrt obsojeni slovenski manjšini v Italiji ohranjevati po Marijinih organizacijah Cerkev in narodu zveste mlade rodove, mladino, matere. In msgr. Cigoj je obe nalogi častno izvršil.

(1) Kjuder, 475; (2) NadškAgor, akti 1121/1895; 986/1899; 1917/1899; 2653/1899; (3) Z. a. Črniče: Knjiga oznanil 1909, 18. in 25. aprila; PrimL 1909, 15. aprila in 22. junija; (4) PrimL 1905, 15. junija; 1910, 7. in 22. septembra; (5) Alojzij Pavlin, Dnevnik, 15. septembra 1919; (6) ZbsvP 1920, 18; (7) ZbsvP 1920, 36, 67, 115; 1921, 37, 70, 144, 165; 1924, 95; (8) ZbsvP 1921, 87, 115; (9) ZbsvP 1921, 115 in 209; (10) Bogoljub 1924, 172, 184, 212, 232; 1925, 42, 07; KolGMD 1925, 127; (11) ZBSVP 1921, 166; (12) Z. a. v Solkanu, zapisnik »Marijina družba v Malem semenišču«; (13) KolGMD 1960, 152.

Biti ženska

Bila sem še zelo majhna, ko sem se ovedela, da sem ženska. Z Albertom sva si bila dvojčka in oče je ob najinem prvem srečanju — bila je navzoča tudi babica — vzkliknil: »Sin! Niti za trenutek nisem podvomil, da bo sin!« Ustnice so mu drhtele, tako je bil pretresen. Umirile so se šele, ko mu je pogled obležal na meni. Uvidevno se mi je nasmehnil: »Revica, manjša je od bratca.« Ne glede na neznatno razliko v teži je bil oče vsekakor prepričan, da me je tudi sicer nekaj manj od brata. To prepričanje je imelo davne korenine, po vsej verjetnosti v času, ko je njegov daljni prednik opustil hojo po štirih in se je v njem zasvetila prva iskrica duha.

V naslednjih dneh se je ob mami ni postelji vila procesija stricev in strin, prijateljic in tet, ki so vzhičeno vzklikale, ljubkemale, ploskale z rokami in ščegetale Alberta po podplatih, kar je bilo meni, hvalabogu, prihranjeno: on je bil namreč čudovit deček jantarskih oči in temnih las in dejstva, da sva si bila do pičice enaka, se menda ni nihče zavedel. Toda najvažnejše je bilo dejstvo, da je bil Albert deček. To sem zvedela od stare mame, katere spomin je zabeležil vse — celo uro, ko sva prvič kihnila in ki se do svojega zadnjega zdihljaja ni mogla potešiti od pohujšanja in jeze, ki jo je užila, ko je teta iz mesta naslikala Alberta kar tako, brez poveljev.

Midva pa sva rasla hitreje kakor trava v maju, po kateri sva se podila in kjer je brat trgal pikapolonicam peruti, kobilicam pa tace in nabadal čričke na zobotrebec. Ob takih prilikah sem ga sovražila in iz dna srca sem si želela potrgati mu ušesa z glave. Toda ob vsakem takem neuspelem poizkusu sta priletela starša, ubogega Bertka pa je oče vzel s seboj na lov, največkrat pa je mali krvoločnež zmagovito odkorakal z mamo v mesto. Medtem se je

stara mama ubadala z menoj, ki sem se morala učiti kvačkanja, ker je prav, da se deklice čimprej oprimejo dela, ki jih čaka. Tiste dni, ko sem s staro mamo sedela pod orehom in so mi prsti z muke polnimi gibi ustvarjali prve skrotovitečene pentlje, je moja prava bit zajemala ob studencih skrivnostne moči, ki je vrela iz neznatne ženice pred menoj in vezala v mogočno celoto našo rodovino. Tudi ona, stara mama je pletla in zares ne vem, ali je kje ženska, ki bi to znala lepše kakor ona. Njeni dolgi prsti so enakomerno sukali volno, medtem ko so oči počivale na meni neznanih tajnah in tisto pomlad, ko mi je bilo natanko šest let, so natkali nežno puhasto obleko: bila je zame. Zakaj od vseh je bila stara mama edina, za katero sva bila Albert in jaz enakopravna.

Ko sem stopila na prste, da bi se bolje videla v ogledalu, se je v meni sprožila do tedaj neznana vzmet: kar vrglo me je preko dvorišča na travnik naproti očetu, ki se je z Albertom in neznanim moškim vračal z lova na ribe. Prvič v življenju sem se zavedela, da sem — lepa. Travnik je bil pravkar nanovo ozelenel, marjetice in maki so mi opletali okrog kolen in roj metuljev me je obletaval in spremljal mehko plavanje mojih rok po zraku. Vse mi je v tistem trenutku blagodarno priskočilo na pomoč, tako da je neznanec vzkliknil: »Kako čudovita deklica! Gotovo je tvoja hči!« Oče je pogledal najprej Alberta, nato še mene in prvič ugotovil: »Podobna sta si, ali ne?« Gospod se je smehljaj in me gledal, izvlekel rdeč svinčnik ter mi ga podaril. »Če boš za to, ji bom pri birmi boter,« je dodal. To je bila moja prva zmaga nad bratom, ki je, če ne popolnoma, pa vsaj deloma v naši hiši nadomeščal Boga.

Od tedaj dalje je moje življenje nihalo med zmagami in porazi: ene sem

spremljala z norim veseljem, druge z ihto in maščevalnimi naklepi.

V desetem letu je mama odločila, da sem že prava pravcata žena, medtem ko je bil Albert še pravi pravcati otrok. To moje napredovanje mi je najprej potisnilo metlo v roke, nato brisačo za brisanje posode: po tej lestvi je šlo naglo navzgor in ko sem se po trgatvi znašla v šolski klopi, je bilo moje prostosti samo še za kapljico; pogosto se je še ta skotalila v Albertovo šolsko torbo v obliki računске naloge. Lutke so mi zvečer mežikale s skrinje, češ: »Jutri pa!« Toda Betka, ki je bila najlepša in najbolj modra, je nekega večera, bila sem že v polsnu, dvignila prstek in šepnila: »Nikoli več, nikoli več, nikoli več...« Zadnji nikoli se je izgubil v naraščajoč madrigale čričkov, ki me je odplaval s seboj na obrežja, kjer so se celice mojega telesa razhajale druga od druge in postajale eno z zemljo, nebesom in morjem. Pogosto sem plavala visoko nad drevesi in sosedovo hišo, čez dimnike, vinograde in ljudje pod menoj so bili kot mravlje. Take sanje so se ponavadi iztekale v domnevni padec z neznanske višine naravnost na posteljo, pred katero je stala mama. Še preden so se mi ljudje mravlje dokončno zabrisali iz oči, mi je nevoščljiva misel obletela Alberta: njemu ni bilo treba, da si spleta kite, meni pa. Eno je pletla mama, drugo jaz in ovijanjanja ni bilo ne konca ne kraja. Stekla v oknih pa so se solzila namesto mene, v velikih in drobnih kapljah, v obupanah in vijugastih curkih, v katerih se je izjokaval oktobrski dež. Jaz pa sem se samo kisala in že to je bilo nadvse nespodobno za žensko dvanajstih let. V tem so si bili doma vsi edini.

Tiste čase, kljub iskrenim naporom, nisem mogla zdržati, da se ne bi zjutraj ustavljala pred ogledalom v veži ter se našobila: bile so moje prve vaje, kakšen naj mi bo obraz, ko me bodo v šoli preplavile zmedene in zaljubljene Petrove oči. S Petrom sva si bila bratranca in zelo sem si želela,

da bi vsaj on ne opazil, kako sem štorasta in neumna. Mama je z grebljico z ognjišča besnela nad menoj: kdo je že neki videl, da bi se otrok vsako jutro šemil pred ogledalom... Nekega jutra je na njegovem mestu visela velika stenska podoba s sveto družino: neznansko sem se je veselila, ker je na hrbtni strani imela carillon in z Albertom sva ga na vso moč navijala. Mama pa je mimogrede povedala, da je pri čiščenju ogledalo razbila. Mojega velikega dvoma pa, ali sem ženska ali otrok, ni razčistila. Dvom je rešil šele listek, ki je prav tiste dni prišel ko cvetni prah po zraku: listek s prebodenim srcem! Podpisal pa se je bil Peter. Name je učinkovalo kakor čudež: namah sem se začutila pametno in bistro, obratno pa je Peter postal na vso moč štorast in neumen in moje zanimanje zanj je čez noč skopnelo.

Tudi sem bila tiste čase bolj in bolj vprežena. Mama je vsako jutro zahajala v mesto in prepuščala meni kuho in lonci so se kopičili v grozečo

---

LJUBKA ŠORLI

Moji sestri Marici

*Odšla si tiho, kakor si živelja,
ko vstajal je nad morjem novi dan.
Kapljal ti smrtni pot je v božjo dlan,
ki v varstvo te za večnost je sprejela.*

*Precenil tvoje žrtve je Gospod,
vsa dela in odpovedi premeril;
o tvoji se dobroti je uveril,
saj si razdajala se vsepovsod.*

*In božja dlan od tolike zlahtnine
je v blesku čudovitem zažarela:
pozlatil Stvarnik sled je solz in ran.*

*Odslej na slavju, ki nikdar ne mine,
s svetniki v zboru glorijo boš pela
pred Kristusom, ki vstal je tretji dan.*

---

goro, ki naj bi me zdaj zdaj pokopala, medtem ko je Albert stikal za gnezdi. Pogosto sem še morala skočiti k očetu v sobo, kjer je ležal zaradi zbadanja v ledvicah. Postajala sem njegova nenadomestljiva Mimica. Zajemala sem iz zakladnice stare mame, ki je počasi odhajala. Ko je odšla tiho in neopazno, je bila skrinja polna. Kaj spretnosti in skrivnostnih receptov od ljubezni pa do kuhanja je položila vanjo! Tako sem stregla očetu s čaji in obkladki, kar ga je tu, prav tu neznansko trgalo in je moral tako ječati, da ga je jel udomačeni škorec oponašati, medtem ko si stara mama v svojih groznih mukah ni privoščila niti vzdih.

Blížala pa se je pomlad, ki ni bila pomlad, temveč sanjskemu rajanju podobno žuborenje skozi cvet, ki mi je bil čisto nov: hodila sem po muhastih oblakih, se zaljubila v ljubezen in lahka kakor seme vetrocvetke pristala v šestnajstem letu. Albert je tedaj postajal že manj zoprni, včasih celo znošen in me večkrat jemal s seboj na morje. Takile izletiči pa so bili bolj redki, ker sem sicer morala z mamó opravljati vsa nemoška dela: v to zvrst pa je spadalo malodane vse.

Še je v meni živa julijska nedelja, ko sem vse do mraka povezovala v šopke majaron, ki naj bi ga mama naslednje jutro nesla na trg. Ko se je nad Gradež usedla večernica in zatrepetala, sem zravnila razboleli hrbet in se zazrla v žehtenje poletnega večera: »Prišla bo tudi tvoja ura,« sem si pribila. Teh besed pa nisem izrekla jaz: skozi moje ustnice je izpregovorila kri prednic iz davnine. »Kot zdajle mama, boš tudi ti, čeprav nevidno in nepriзнano vodila orkester v družini in obem stregla kakor zadnja dekla. Kraljica sužnja ali sužnja kraljica?« sem se izpraševala. Nenadoma pa sem našla novo nesluteno obliko: »Kraljica, samo kraljica!« sem si rekla in se zasmejala in nisem vedela, da bo čas v obilni meri izpolnil v šali izrečeno prerokbo.

V velikem čeburu pod kostanjem pa se je kopala luna: velika, omamna, za-

peljiva. Spustila sem obleko v travo, razpustila lase in se potopila v to svetlobo. Naslonila sem tilnik na rob, sprostrla roke in priprla oči; voda okrog se je umirila. Iz dna čebra pa mi je skozi priprte veke priplaval Petrov obraz, samo droben valček ga je rezal na dvoje: ga daljšal in krajšal, ga širil in ožil. Planila sem iz čebra naravnost v obleko, čez travnik preko dvorišča, kjer mi je mama z iztegnjeno roko zaustavila pot: »Kam pa? Se ja ne bom cvrla tu celo urol!« ter mi potisnila v roke ročaj valjastega pekača, v katerem se je premetavala in cvrčala kava. Plamen je osvetljeval mizo in stole iz kamna, kjer je ždel oče in natakajno čakal večerje: jastoga in morske pajke, ki jih je bila mama pripravila na žerjavici in ki sta jih Albert in Peter skupaj nalovila.

Tako sem obtičala ob ognju in jela vrteti sajasti raženjček. Peter pa je gledal križem še bolj kot sicer in v celem večeru izrekel dva da in tri ne.

Toda v Petra, ne, v Petra se prav zares ni kazalo zaljubiti.

Albert pa je postajal bolj in bolj nenadomestljiv: brez njega bi namreč nikoli ne mogla na ples. Na lesenem odru, kjer je godba veselo napihovala krila in česala lase, sva si postala celo zaveznika: doma nikoli ni zinil o mojem izzivalnem opletanju kite okrog Martina, s katero sem ga vselej ošvrknila, ko je s svojo Rožico priplesal okoli mene. Zašle so poletne nedelje in na zadnjem plesu pred zimo je Martin že plesal z menoj mimo Rožice. Bila pa sva tudi ustvarjena drug za drugega: dva dela iste posode, ki spadata skupaj. O tem so soglašali vsi; le v mami je tičal strah, ker da taki ljubezni ni dano živeti.

Bila sem že zaposlena v mestu in Martin tudi. Ob sobotah zvečer pa je odhajal na morje. Tisto noč, ko mu je neurje prevrnilo in iztrgalo čoln, sem mirno spala. Stala sem v snežno beli obleki na kopastem gričku s šopkom v rokah, Martin pa je stal na nasprotnem in mi mahal z roko; med nama so plavale bele meglice. Popol-

noma so naju zagrnilo. Ko pa se je griček znova prikazal, Martina ni bilo nikjer več. Z neba pa se je utrgal oblak šmarnic: doma smo jim pravili solzice.

Ko se je zdanilo, Martina zares ni bilo nikjer več. To je bilo nekaj, česar moja pamet še leta in leta potem ni mogla doumeti. Martin: zame je bil še ves živ. Še vedno sem ga spremljala s pogledom, ko je odhajal iz portiča, ko so drugi že davno pozabili nanj.

Po enem letu obveznega molka mi je mama začela najprej predočevati, nato dopovedovati in nazadnje groziti, kako bom ostala samska. To je vselej načenjalo s takim glasom, kot bi napovedovala lakoto, vojsko in kugo. Ob tem sem postajala zemška in težka kot z vodo namakano jadro, ki prej ali slej izgine na dno. Nazadnje sem želela samo, da bi živela daleč od nje. Da, morda celo pri Andreju, ki me je plaho obletaval in me nekoč skušal celo objeti. Nekega dne, ko je mama posebno divjala, sem sklenila, da se ne bom branila, če bo še poizkusil. Hujše kot pri njej bi mi ne moglo biti: bil je nežen, nebogljen. Tako sem pustila, da me je Andrej objel in potem me je objemal dolgo dolgo: cela štiri leta. Doma pa mama, mama, mama. To ni bila več mama.

Bil je septembrski dan, ko me je s čolnom popeljal od brega in mi govoril o sončnih žarkih v mojih laseh in o škržatih, ker to je znal. Kako da je lepo, se mu je utrgalo ob vsakem zamahu z vesli. »O, da, lepo,« sem se opogumila. »In kako bo šele, ko bova poročena! Si to predstavljaš?« Izpustil je vesli in zastrigel z ušesi. Videla sem, da si to predstavlja vse boljše od mene. Vse do tedaj ni mislil na poroko. Toda, kako se odločiti, ko pa je bil ob vsaki najmanjši odločitvi bolan. Pomagala mu je moja mati. O božiču ga je Albert povabil k nam. Dan je bil bel, ne od snega, temveč od mraza in scefranih kopren, ki jih je burja dvigala na morju. Andrej pa je prišel proti večeru: nedolžen, lep, nič hude-

Svetokriške sestre iz redovne kongregacije Naše Gospe (Notre Dame) pri odpošiljanju ponošene obleke misijonarju Jožefu Cukaletu v Indiji

ga sluteč. A že takoj v tednih, ki so sledili, se je z mano vred znašel v zapletenem klopčiču, ki ga je z nevidno silo neustavljivo kotalil s seboj. Pristala sva naravnost pred oltarjem, kjer sva izrekla svoj takrat še nepreklicni da.

Andrej je poleti še vedno lovil cvrčanje škržatov in veter ponoči in sanjal, jaz pa sem postajala vse bolj občutljiva na šumenje bankovcev za pultom v najini trgovini, ki je rasla in rasla. Postajala sem tvarna, zemška, težka. Kako sem si nekoč prerokovala? Kraljica, da, samo kraljica.

Čudež se mi je izpolnil, ko je minila vojna. Andrej je delal v trgovini, otroci rasli, doma pa so brneli stroji in delali namesto mene. Česar niso zmogli, je opravljala Netka. O, da nista oče in mati mogla počakati še toliko, da bi me videla! Ob spominu na mamo sem vselej imela občutek, kot da sem preskočila pet rodov. Vendar me je tolažila misel, da je dragima staršema bila prihranjena bridkost, ki

bi jo užila, ko je svakinja Alica odstavila Alberta s prestola in sama sedla nanj. A ni bilo ju več.

Zdaj tudi Andreja že nekaj let ni več. A imam otroke: dve hčeri in sina. Saj imam vse enako rada. A sin, sin, to je nekaj drugega. Srečna sem, da živiva skupaj, ker bi mu žena tako in tako ne znala streči kakor mama. Saj sem mu skušala odpreti oči, ven-

dar zaman: gotovo stojita še vsak na svojem gričku in si mahata v pozdrav. A čas mi bo pomagal, ker je življenje dolgo, neverjetno dolgo.

Samo zaspati moram zdaj, zaspati. Mladi spijo. Tudi o tem vodim podrobno knjigovodstvo. O vsem. O njiju, o hiši in otrokih. Brez mene ne gre. Zato pa tudi lahko rečem: »Moj Bog, lepo in dobro je biti ženska.«

RUDOLF KLINEC

Ob svežem grobu dr. Alfonza Čuka

Goriška Mohorjeva družba se klanja spominu prerano umrlega dr. Alfonza Čuka, svojega odbornika, sodelavca in podpornika. Pripravljaj se je, da se vrne na Goriško in da z bogastvom svojega znanja, življenjske izkušnje in široke razgledanosti podpre tukajšnje verske in kulturne dejavnosti, a kruta bolezen mu je pretrgala nit življenja. Bil je na vrhuncu svoje znanstvene dejavnosti kot vodja psihološkega oddelka na visoki šoli v St. Vincent College v mestu Latrobe, Pennsylvanija, v Združenih državah Sev. Amerike. Dne 30. aprila 1975 je umrl in bil pokopan prav tam. Sirotnejši smo za odlično osebnost, ki se je uveljavila v znanstvenem svetu in ki je bila voljna podpreti javno življenje na Goriškem. Težka izguba je zato za slovensko zamejsko skupnost v Italiji.

IZPOD KMEČKE STREHE NA PAPEŠKO UNIVERZO

Rodil se je v Biljah pri Gorici 6. julija 1912. Oče Ivan je kmetoval, mati Emilija Pegan, skrbna družinska mati, se je po težkem notranjem boju odločila, da kakor številne druge matere in dekleta gre v Aleksandrijo v Egipt služiti, da bi tako pomagala vzdrževati

Pok. dr. Alfonz Čuk

družino in šolati sina Alfonza. Fantek je bil namreč zelo nadarjen. Z odličnim uspehom je obiskoval ljudsko šolo v domači vasi in nato v Gorici pripravnico v Alojzijevišču (1924-25), eno leto na državni gimnaziji (1925-26), nadaljnja gimnazijska leta v malem semenišču (1926-33) in prvi letnik bogoslovja v velikem semenišču (1933-34). Oktobra 1934 ga je nadškof Margotti poslal v Rim, kjer je kot gojenec lombarškega in kasneje francoskega semeniš-

šča obiskoval višje teološke nauke na Gregorijanski univerzi (1934-39). Dne 8. avgusta 1937 je bil v rodnih Biljah posvečen v duhovnika. Doktorat iz teologije pa je dosegel 8. januarja 1940 s tem, da je branil tezo »La Chiesa Russa ed il Culto del S. Cuore«. Doktorska teza je izšla v tisku v Gorici leta 1941.

POSŁANSTVO MALEGA SEMENIŠČA V GORICI

Sedejevo malo semenišče v Gorici je pod fašizmom opravljalo nadvse zaslužno delo. Iz njega je izšlo lepo število slovenskih duhovnikov in svetnih izobražencev. Ravnatelj je bil msgr. Iginio Valdemarin, rojak iz Romansa, spiritual njegov sošolec msgr. Leopold Cigoj, podravnatelj pa mladi dr. Ivo Juvančič, ki je prišel v Gorico iz Innsbrucka, kjer je dosegel doktorat iz teologije. Številčno so bili v pretežni večini slovenski gojenci iz goriške in tržaške škofije. S furlanskimi in italijanskimi tovariši so živeli v pristrčnih odnosih. Med njimi ni bilo narodnih nestrpnežev. Semeniško vodstvo se je resnično trudilo, da bi vladalo med gojenci medsebojno spoštovanje in bratsko sožitje. Semeniška gimnazija in licej sta slovela po dobri vzgoji in resnobi študijev. V vseh razredih se je kot obvezen predmet poučevala tudi slovenščina. Slovenski profesorji: dr. Mirko Brumat, dr. Anton Kacin, dr. Ivo Juvančič, brata Jožko in Lojze Bratuž so uspeli vzbuditi v dijakih pravo navdušenje za lepoto slovenske besede in kulture. Pod njihovim vplivom so se začeli razvijati nadpovprečno obetajoči talenti: pesnika Lado Piščanc in Alojz Kocjančič, skladatelja Mirko Filej in Tone Brcko, dva danes vodilna slovenska primorska pisatelja ter še cela vrsta drugih duhovnih in svetnih javnih delavcev.

Politične oblasti so po smrti nadškofa Sedeja močno pritiskale na ravnatelja Valdemarina, naj dá semenišču docela italijanski obraz. In res, vse, kar je bilo »uradno«, celo skupne mo-

litve in jutranja premišljevanja, se je opravljalo v italijanščini. Vendarle sta spiritual in podravnatelj vsaj »neuradno«, zasebno, vršila svoje poslanstvo tudi v slovenskem jeziku in duhu. In tako je bilo malo semenišče v času, ko je ljudstvo doživljalo pod fašizmom ponižanja in strahote, še nekako zatišje sredi nevihte, oaza v puščavi. Kasneje se je fašistični bes znesel zlasti nad velikim semeniščem in ni bilo prizaneseno ne tržaškemu škofu Fogarju ne vodstvu in profesorskemu zboru in niti ne samim bogoslovcem.

Slovenski semeniščniki so bili narodno zelo zavedni. Zatiranje in trpljenje lastnega naroda je budilo v njih odpor in zlasti željo, da bi se čim boljše pripravili na življenje. Veliko so študirali: za šolo in mimo šole; nekateri so se na poseben način posvečali slovenski zgodovini in slovstvu, drugi pesnikovanju, vzhodnemu vprašanju, misijonstvu. Alfonz se je skupno s sošolcema Bernardom Špacapanom in Štefanom Cekom spoprijemal z ruskimi in drugimi jeziki.

V zavodu se je osnoval prvovrsten pevski zbor, ki so ga zaporedoma vodili Tone Brcko, Mirko Filej in Slavko Podobnik. Peli so v domači cerkvi in nastopili nekajkrat v sami goriški stolnici. Prepevali pa so zlasti slovenske pesmi in to v zavodu, o počitnicah v krogu domačih fantov, na izletih in še posebej na Sv. Višarjah. »Oj fantovska pesem na vasi!« je Alfonz kot osmošolec vzkliknil v črtici *Dva svetova*. »Tam zunaj na vasi se je nenadoma vzbudila iz tišine otožna fantovska pesem, spočetka prav narahlo kot iz daljave, potem vedno glasneje in močnejše, dokler ni vzrasla v en sam krik, ki je napolnil nočno tihoto in segal do neba...« Fantovska pesem na vasi! Nikdar ni Primorska tako odmevala od fantovske pesmi na vasi kot pod fašizmom. Bil je to krik slovenstva, ki se je z nepopisnim zanosom dvigal iz src slovenskih fantov, ko je fašizem rušil njegove poslednje sledove. Pesem slovenskih fantov, ki je zadonela pod oknom umirajočega Lojzeta Bratuža, je

bila vse prej zaobljuba zvestobe in napoved vstajenja kakor pa žalostinka usihajočemu pevovodji in glasbeniku.

Spiritual Cigoj in podravnatelj dr. Juvančič sta se zavzemala ne samo za versko, нравno in umsko vzgojo, ampak tudi za narodno rast svojih gojencev. Msgr. Cigoj je ustvaril cvetočo Marijino kongregacijo, dr. Juvančič je pa hkrati razgibal širok krog z »mladinskim gibanjem« v duhu Romana Guardinija. Iz Innsbrucka se je namreč vrnil prežet z novo, osvežujočo duhovnostjo, ki je močno poudarjala liturgične in biblične vrednote, ter s svežino obnovitvenih idej, ki jih je širil pisatelj Guardini. Ob njem se je brž zbral širok krog gojencev: Alfonz Čuk in Bernard Spacapan, Franc Koritnik in Andrej Simčič, Mirko Filej in Jože Kogej, Lado Piščanc in številni drugi, ki so živahno razpravljali o »mladinskih idejah« na sprehodih in po semeniških igriščih, zvečer »ob oknu« in podnevi ob vsakem srečanju. Mladinsko gibanje je doseglo višek svojega razmaha na vsakoletnih predavanjih na Sv. Višarjah, katerih se je udeleževalo po 15-20 mladincev. Na »Blaževem razgledu« je mladina posedla v krog in dr. Juvančič je v dobro pripravljenih nagovorih razvil tedanjo problematiko mladega rodu. Leta 1929 je predaval o »Narodnosti in krščanstvu«, le-

ta 1930 o liturgičnem gibanju, leta 1931 o »Erotiki, zakonu in devištvu«.

Leta 1932 se je v mladinskem gibanju začela kriza. Bil je najbrž politični pritisk, morda ukaz ap. administratorja Sirottija, ki je prisilil dr. Juvančiča, da se je začel izogibati mladim, jim očital nedoraslost in se jim je zatem docela odmaknil. Istočasno je ravnatelj Valdamarin prepovedal »srečanja mladih« med počitnicami...

OREL S STRTIMI PERUTI

Dr. Čuk je klasičen primer idealnega primorskega fanta pod fašizmom, odločenega, da se v Kristusu ves preda delu med svojim ljudstvom. Ni šlo za kak zanesenjaški idealizem, pač pa za zrelo življenjsko izbiro: postati »vsem vse«! V sestavku »Molitev« je zapisal: »Ena prošnja mi v duši gori: daj mi ljubezni, velike, neizmerne, vse obsegajoče, kot si Ti, Gospod. Vsak dan Te prosim zanjo... Pokaži se mi, odkrij se mi, da Te popolnoma spoznam, potegni me k Sebi na srce, ker sam nimam moči, ker sem preveč oddaljen od Tebe in vzljubil Te bom in Ti daroval svoj najdražji biser — svojo mladost!«

V rimski dobi (28. oktobra 1934-29. 6. 1939) je Alfonz imel pred očmi en sam cilj: čim temeljitejša priprava na življenje. Bogoslovnim naukom na Gre-

V senci Marijacejskega svetišča na Ligu. Z leve proti desni: dr. R. Klinec, Bernard Spacapan, Mirko Filej; na skrajni desni dr. A. Čuk. Slika je od 27. julija 1932

gorijanski univerzi se je predajal z vso zavzetostjo, a hkrati je izkoriščal sleherno priložnost, da bi obogatil svojo izobrazbo: udeležil se je jezikovnih tečajev nemščine, ruščine na Vzhodnem zavodu, v francoščini se je izpopolnil v francoskem semenišču; zahajal je na predavanja slovečih osebnosti, ki so nastopale v rimskih kongresnih dvoranah (Papini, Maritain); obiskoval je rimske zgodovinsko-kulturne spomenike in muzeje; na poučnih izletih je prepotoval vso Italijo od Sicilije do Brennerja. Postal je eden najbolj učenih in razgledanih slovenskih izobražencev.

Ko je bil že na zaključku svojih visokošolskih študijev, se je nanj zrušila neizrazno bridka življenjska preizkušnja, ki je resno grozila, da stre v prah vse, kar je bil s tolikim idealizmom ustvaril. Napadlo ga je težko vnetje glasilk, ki mu je grozilo z onemelostjo. Zdaj, ob koncu študijev, ko bi moral s tolikimi načrti in upi stopiti med svoje zatirane rojake, mu grozi smrt ali vsaj onemelost! Čemu vsi naravni darovi, vsa umska izobrazba, morje žrtev in napa?

»Imam grozne težave z govorenjem, posebno ko pridigujem. Zdi se mi, da sem začel jecljati,« toži v dnevniku 20. februarja 1938. Specialist dr. Scuvi mu v prognozi ni zagotovil ozdravljenja. »Zajela me je zavest,« pravi v dnevniku 20. aprila, »da je z mano konec. Začel se je boj med menoj in med Bogom: moram mu iztrgati to milost. Sicer pa sem pripravljen na vse.«

Groza, da ga popolna onemelost odreže od vsakega živega stika s svojim ljudstvom in da mu onemogoči poslanstvo vzgojitelja in profesorja, spovednika in govornika, ga je z vso tragiko spremljala več mesecev. Nekaj izpisov iz njegovega dnevnika nam nudi dramatični prikaz nepopisnega notranjega trpljenja:

»Živim med strahom in upanjem, zaupanjem in obupom« (6. 5. 1938). - »Ne smem obupati. Trdno voljo imam, prepričan sem, da ozdravim. Vendar, kako je vse to bridko, moj Bog!« (20. maja). - »Dihalni aparat je zdaj urejen.

Treba je urediti še psihični: to je delo volje, pažnje, avtokontrole... Sedaj šele se je začel zame križev pot. Treba je na vsak način in povsod govoriti počasi, počasi, zelo počasi. To je geslo, v katerem je skrit ves in edini moj up« (1. in 3. junija). - Na binkošti toži, da se Gospod bridko šali z njim: nad apostole je poslal ognjene jezike, da bi govorili, njemu odvzema besedo. »Tako nedopovedljivo bridko mi je pri srcu, kar zjokal sem se od onemoglosti, kot se nisem že zdavna!... Kaj bo z mano, moj Bog, kaj bo z mano!« (5. in 12. junija). - Na Sv. R. Telo, 16. junija, je njegova grenkoba dosegla višek: neizmerno je njegovo veselje in nagnjenje, da bi delal med svojimi, in dostavlja: »Kot orel sem, ki hrepeni po višavah in po soncu, a se ne more povzpeti, ker so mu peruti strte! Tudi v meni se je nekaj strlo, morda za vedno!«

Bolezen je popustila, počitnice v milem biljenskem ozračju in nega na rodnem domu so mu z zdravjem vrnile voljo do življenja.

VZGOJITELJ IN DUŠNI PASTIR

Malo poprej ko je končal rimske študije, marca 1939, mu je nadškof Margotti namignil, da ga pošlje v bogoslovje za podravnatelja namesto dr. Juvančiča. Vzradoščen, je zabeležil v dnevnik: »Mi je čisto vseeno, kam pridem; eno samo željo čutim, da bi že mogel priti do dela, do udejstvovanja, do oblikovanja. V meni vse vre in kipi in šumi, komaj čakam, da že končno dam duška vsem tem silam, ki nestrpo čakajo, na katerem polju si bodi, v semenišču kot profesor, kot predstojnik, v dušnem pastirstvu. Samo eno Te prosim, moj Bog, da bi mogel veliko dobrega napraviti, da bi mogel koristiti dušam.«

Dne 30. junija 1939 se je vrnil na Goriško in se umaknil na oddih na Ravne. Samo štiri dni po izbruhu druge svetovne vojne, 5. septembra, je prejel imenovanje za podravnatelja v bogoslovju, ravnatelj pa je bil Giovanni

Buttò. Oktobra je nastopil službo, decembra pa je spet odšel v Rim, da je 8. januarja 1940 branil disertacijo in dosegel doktorat.

Poslanstvo podravnatelja, odgovornega za red in disciplino, ni lahko. Dr. Čuk se je lotil dela z zavestjo težke odgovornosti. Da bi druge oblikoval za Kristusa, je hotel sam biti lik svetostnega duhovnika. Za geslo si je izbral rek: »Izžarevati Kristusa!« Ni mu pa uspelo brž splesti živih stikov z bogoslovci in si pridobiti njihovo zaupanje. Nekam zagrenjen je zapisal v dnevnik: »V bistvu sem nedružaben, moja narava je hladna, mrzla, ne znam najti poti do duše sočloveka. Zato se mu bom približal po ovinkih: v Bogu bom skušal najti sebe in človeka: skozi Boga, skozi božje Srce Jezusovo vodi pot do duš, do sočloveka.«

V rodni Biljah je prišlo do tragedije. Župnik Ciril Zamar je padel s koleca, ko se je vračal s pogreba msgr. Antona Berlota, in se težje poškodoval. Pritisnila je pljučnica in 20. aprila 1940 je umrl. Se istega dne je nadškof poveril dr. Čuku upravo Bilj. In tako je dr. Čuk vsako soboto in nedeljo preživel v rodni vasi. Sovaščani so bili ponosni na tako uglednega rojaka, ki je s tolikim navdušenjem pastiroval med njimi. Otroci, mladina, pevski zbor so ga naravnost oboževali.

Nepričakovano, 1. avgusta 1940, je dr. Čuk prejel nadškofovo imenovanje za substituta v Št. Vidu nad Vipavo (Podnanos). Oblasti so 24. julija konfirirale župnika Ivana Kovača, češ da je v pridigi ožigosal »barbarstvo« nemških zaveznikov. In tako je g. Alfonz dospel med vernike, ki so plakali nad odgnanim dušnim pastirjem. Sprejeli so ga spoštljivo, bili so mu naklonjeni, toda njih srce je bilo pri konfiniranem župniku. Alfonz, ki je moral zapustiti rodno vas, kjer so ga vsi obkrožali z ljubečo pozornostjo, je to hladnost živo občutil. Z ostro samokritiko je obsodil svoj ranjeni ponos: »Reši me, Gospod, pred samim seboj, da bom ves Tvoj. Zahvalim te, da si me pripeljal semkaj, da si me odtrgal od Bilj:

ni bilo dobro zame tamkaj, zdaj čutim: preveč ugodja, uspehov, časti zame. Tukaj mi bo prav, tukaj sem nepoznan, tukaj se moja oseba izgubi ob osebi mojega prednika, ki je vsa idealna in živa v srcih vseh. Daj mi, moj Gospod, da izgine vse, kar je mojega, naj živi v meni samo kar je Tvoje!« (Dnevnik, 12. avgusta 1940).

Dne 11. septembra se je dr. Čuk vrnil v semenišče, upravo šentviške župnije pa je sprejel Lado Piščanc. Dr. Čuk je bil tedaj imenovan za slovenskega kaplana pri Sv. Ignaciju v Gorici.

BOGOSLOVNI PROFESOR IN RAVNATELJ SLOVENSKE GIMNAZIJE

Po vstopu Italije v vojno 10. junija 1940 so se politične razmere na Goriškem zaostrele. Vojaštvo je zasedlo malo semenišče. Nadškof je odpustil predstojnike in profesorje, med njimi tudi Slovenca dr. Antona Kacina in prof. Jožka Bratuža, gimnazijce je poslal v Videm, licejce pa v bogoslovno semenišče v Gorici. Vicerektor dr. Čuk je tedaj prevzel pouk grščine, verouka in slovenščine v liceju.

Razmere v semenišču so bile težke, že zaradi stiske, saj je število bogoslovcev in licejcev naraslo na 145. Vzdrževanje reda med tako številnimi gojenci, in to v vojnem času, ko so v notranjost bogoslovja pljuskali odmevi vojnih dogodkov in ko je različnost presoj in pogledov ločila mladino, pripadajočo različnim narodnostim (Slovenci, Hrvatje, Italijani), ni bilo lahko. Poleg tega je tudi šolski pouk zahteval nemajhnega truda. Dr. Čuk se je krivil pod težo dela in odgovornosti in je krivdo za napetosti in neuspehe pripisoval svoji skromnosti in nedoraslosti: »V jedru so vsa moja žalost, težave in boji v tem, da ne morem, pa ne morem uresničiti ideala svetosti, ne morem v sebi udejestviti Kristusa: Kristus ne odseva, ne izžareva iz mene! Do kdaj še, o Bog, bom nedozorel sad? Do kdaj bom še koprnel po polnosti in svetosti?« (Dnevnik, 2. 10. 1940).

One za slovensko manjšino obupne dni je neka visoka osebnost zahtevala, naj se v semenišču dokončno ukine slovenščina kot občevalni jezik, in to s presenetljivim razlogom, da bi se tako »pospeševala bratska ljubezen« (per promuovere maggiormente la carità fraterna). Nadškof Margotti in ravnatelj Buttò sta se temu uprla; zadeva je šla v Rim pred kongregacijo za semenišča, ki je predlog odklonila.

»Goriški spor« med strujama v katoliških vrstah se je medtem poglobljajal. Med dr. Čukom in dr. Juvančičem so se križala mnenja, ker se je prvi opredelil za skupino dr. Janka Kralja. Iz dnevnika ni mogoče dojeti bistva in obsega teh trenj.

Dne 20. junija 1942 je bila v Trstu škofovska konferenca, pri kateri je tržaški škof Santin zahteval mesto vicerektorja za tržaškega duhovnika. Zato je prve dni avgusta nadškof Margotti namignil dr. Čuku, naj zaprosi za župnijo Šempas ali Štandrež. Oktobra 1942 se je zlatomašnik Jožef Kosovel odpovedal štandreški župniji. Sledil mu je

dr. Čuk. Mesto slovenskega kaplana pri Sv. Ignaciju je tedaj prevzel dr. Jože Žabkar, mesto vicerektorja prof. Giusto Soranzo in službo spirituala dr. France Močnik.

Maja 1943 je nadškof Margotti ponudil dr. Čuku mesto bogoslovnega profesorja: predavati bi moral dogmatično teologijo. Kljub zelo zahtevnemu dušnopastirskemu delu v Štandrežu je sprejel profesuro. Naslednje leto je zapustil Štandrež, kamor je prišel za župnika Artur Zalatel, in se preselil v Gorico. Tu so se medtem odprle slovenske šole. Dr. Čuk je bil imenovan za kateheta na novi slovenski gimnaziji, ki jo je vodil ravnatelj Joža Lavrenčič in hkrati tudi za cerkvenega zastopnika pri Slovenskem deželnem šolskem svetu za Goriško (4. 11. 1944).

Po končani vojni je nadškof Margotti odprl v malem semenišču notranjo slovensko gimnazijo. Dr. Čuk je bil imenovan za ravnatelja z nalogo, da vsestransko organizira novi šolski zavod (1945-47). Imenovan je bil tudi za sinodalnega izpraševalca in za člana

Nova maša Alfonza Čuka 15. avgusta 1937

komisije za cerkveno umetnost. Hkrati je urejeval stanovski list za duhovnije »Duhovni preporod« (1944-46), dopisoval v razne liste, bil odbornik Goriške Mohorjeve družbe, vodil deklški odsek in sodeloval še pri drugih organizacijah.

Po priključitvi 15. septembra 1947 je večina gojencev ostala v Jugoslaviji in semeniška gimnazija je zamrla. Za dr. Čuka je bil to boleč udarec. Pa tudi usoda velikega semenišča se je zaradi maloštevilnih bogoslovcev in odločitve škofa Santina, da si zgradi lastno semenišče v Trstu, zamajala. Dr. Čuk se je tedaj odločil, da se izseli.

PSIHOLOG IN ZNANSTVENIK

Aprila 1948 je »odšel z doma« v Ameriko. V New Yorku je bil kaplan v več župnijah: v Holy Innocents (1948), v St. Anthony (1948-49), Our Lady of Grace (1949) in Christ the King (1949-58). Na Fordham univerzi v New Yorku je študiral psihologijo (1950-57) in dosegel magisterij (1953) ter doktorat (1957). Nato je opravil še training (vežbalni tečaj) iz klinične psihologije na Catholic Charities Guidance Institute (1957-58). Leta 1958 se je preselil v Latrobe, majhno mesto vzhodno od Pittsburga v državi Pennsylvanija, kjer je ena izmed največjih benediktinskih opatij v Ameriki in sedež St. Vincent univerze. Postal je profesor psihologije na univerzi in zatem, leta 1961, vodja psihološkega oddelka. Obenem je sprejel še službo lektorja psihologije na šoli za bolničarke pri Latrobe Area Hospital (1958-68) in mesto kliničnega psihologa na Mental Health Center v Latrobe (1970-75).

Pot znanstvenega dela mu je bila na široko odprta. Pridobil si je sloves globokega misleca, poliglota, znanstvenika; udeležil se je raznih strokovno-znanstvenih simpozijev, npr. mednarodnega posveta psihologov v Moskvi; postal član raznih kulturnih in znanstvenih ustanov.

Veliko je pisal, posebno iz psihologije. Že kot dijak je spisal zbirko ese-

jev, ki so ostali v rokopisu, ter več zvezkov dnevnika. Nekaj njegovih člankov, nepodpisanih, je izšlo v goriškem mesečniku »Družina« (1929-30); sodeloval je pri slovenskih listih med vojno in po vojni ter urejeval list »Duhovni preporod« (1944-46). Znanstvenega pomena je njegova doktorska disertacija o češčanju presv. Srca v ruski Cerkvi. Za koledar Goriške Mohorjeve družbe je prispeval dve razpravi: *Moderna psihologija* in *O hipnozi in hipnotizmu* (KolGMD 1966, 38; 1974, 35).

Objavil je vrsto literarnih ocen in znanstvenih razprav psihološke vsebine. Slovensko pisane ocene in razprave so izšle v Buenos Airesu (v Duhovnem življenju, v Glasu Slovenske kulturne akcije, v Meddobju), angleško pisane pa v Združenih državah, in sicer v znanstvenih enciklopedijah (New Catholic Encyclopedia, Catholic Encyclopedia for Home and School, ACPA Newsletter, PIRI Newsletter).

Razne kulturne in znanstvene ustanove so ga vključile med svoje člane: Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu, American Association for Advancement of Science, American Psychological Association; Psychologists Interested in Religious Issues, Society for Clinical and Experimental Hypnosis, The Society of Sigma XI itd.).

* * *

Decembra 1974 ga je napadla zahrbona bolezen. Vsa zdravniška nega in najbolj moderna zdravila je nista uspela obvladati. Umrl je 30. aprila 1975 v tihi celici benediktinske opatije v Latrobe. Pri pogrebnih svečanostih, katerih sta se udeležila tudi Alfonzova brata Ivan in Emil, slovenska duhovnika dr. Ludvik Čepin in Jože Cvelbar ter ozek krog ameriških slovenskih Primorcev, med njimi gdč. Pavla Rijavčeva, so pokojnika proslavljali rektor univerze in še drugi profesorji.

Tam daleč v tujini, sredi grobov latrobskih benediktinskih duhovnikov, je grob, kjer čakajo vstajenja zemeljski ostanki velikega primorskega sina dr. prof. Alfonza Čuka.

Beležnice skladatelja Vinka Vodopivca

Vedno bolj se bliža 25-letnica smrti in stoletnica rojstva našega goriškega slavčka Vinka Vodopivca, ki nam je skoraj pol stoletja s svojimi melodijami in tudi s pisano besedo bogatil kulturo in tako posameznikom in družbi veliko koristil. Iz svojega skritega kotička v kromberškem župnišču, kjer je bil več mesecev na leto zavrt v svojo pelerino in v oblake dima, ki se je dvigal od »toškanov«, je pošiljal v svet, kar se je iz duše skozi njegove prste pretakalo na klavirske tipke in na papir.

Do zdaj smo videli tri njegove beležnice, letos pogledajmo še četrto iz leta 1940, ko se je zamajal svet in se je Evropa znašla v drugi svetovni vojni. Vodopivec si je pridno zapisoval tudi važne zgodovinske dogodke. Tako zveemo, da je 10. maja Hitler vdrl v Holandijo in Belgijo, da se je 28. maja belgijski kralj podal, da je Mussolini 10. junija ob 6. uri zjutraj napovedal zaveznikom vojno, da je 17. junija Francija kapitulirala, da je 28. oktobra ob 6. uri zjutraj začela vojna z Grčijo itd.

Poleg teh zapiskov, ki vzbujajo strah, pa je nepregledna vrsta drugih, ki kažejo skladateljevo pridnost, pozornost in vso nežnost umetnikove duše. Vodopivec je vedno spremljal dogodke v naravi in je 1. aprila z žalostjo zapisal: »Še nič zelenja. Marelice tu pa tam kak cvet. Samo dren rume-no cvete...« Nato 10. aprila: »Lani je bil gozdič že zelen, letos pa tega niti še ne kaže. Nič cvetja.« Čez devet dni pa vesel vzklikne: »Vse v cvetju in gozdič je že zelen.« In gre na sprehod po Panovcu, kjer si izgrebe nekaj šmarnic s koreninami vred.

Pod fašizmom, ko za Slovence ni bilo ne šol ne predavanj, so bila župnišča tisti »kulturni domovi«, kjer so se skrivaj zbirali izobraženci in dijaki.

Skladatelj Vinko Vodopivec

Tako župnišče je bilo tudi v Kromberku. Vodopivec sam nam pove, da je 27. maja »predaval šestim akademikom o slovenski glasbi«. Z akademiki sta bila inž. Rustja in prof. Bednarik. Vodopivec je namreč prav takrat pisal razne članke za Cerkveni Glasbenik.

Če sledimo tem zapiskom iz dneva v dan, vidimo, kako je skladatelj pridno uporabljal čas. Če ni mogel spati, je ponoči ustvarjal. Prevzame te, ko bereš, kako si je duhovito zamislil suito »Veselica v gozdu«: Skakalne tekme kobilic, Bakladni ples kresničic, Letalske vaje metuljčkov, Rajanje pikapolončic itd. In ko to bereš, se nehote vprašaš: Kaj pa ti narediš — ali ne bi tudi ti nekaj ustvaril za svoj narod?

BELEŽNICA ZA LETO 1940

1. 1. Peli novo pesem o Novem letu, ki je bila predlanskim v Ljubljani tiskana. Zelo lepa! Peli v Lokah, pri Sv. Katarini in v Krombergu po žegnu.
2. 1. Dal solkanskemu organistu mašo B. M. Virginis II. aeditio, Tantum ergo in še mašo v čast sv. Katarine in Srca Jezusovega. - Poštar je šele danes dal naprej, kar sem mu že v soboto izročil - šele v petek bodo imeli v rokah.
8. 1. Sinoči in predsinočnjim zložil ponoči en fajn marš. Danes ga napisal - zelo in gamba. Poslal ga bom Dolinarju... Dobil pismo od Dolinarja (2. I. sem poslal kompozicije in 4. I. mi je že odgovoril) in bodo v februarju priredili Vodopivčevo uro. Dobili so vse kompozicije.
9. 1. Začel pisati 13. koračnico Na planincih luštino je. Pisal dr. Dolinarju, da naj mi pove naslov od A. Karmelja in če imajo tudi oboo.
10. 1. Po froštiku zložil intermezzo za fagot solo in ga takoj tudi škiciral. Silna burjal Končal vso koračnico in začel fagot solo. Nezastlišana burjal
11. 1. Zložil še Codo za fagot. Burja strašna ponoči - podrli latnik in moj kamin ob peči. Škoda na strehah velikanska. Nič radia, nič luči, pisarna v kuhinji.
12. 1. Paketiral Fagot solo. Pisal Dolinarju in poslal fotografijico. Oddal vse na pošto.
13. 1. Sinoči in danes zložil sv. Jurija za Gregorja in poslal. Dolinar mi je odpisal, da je oboja stalen instrument v radio orkestru. Naslov: Alojzij Karmelj, Na Stolbi, 1.
14. 1. Pisal Karmelju in Komelu (oboa). Pisal Carrari, da disiciran na musico orans. Je pa le predrago.
15. 1. Dobil H. T. (Op. Hrvatsko Tamburico). Poslal Karmelju pismo in partiture.
16. 1. Odpisal Mutaku, ker mi je poslal H. T. in ga prosil, naj pošlje večkrat H. T. Danes sem dopolnil 62 let in začel 63. Zato pa kuhano ajdovo polento.
17. 1. Pisal Berlotu za 80-letnico. Dolinarju poslal rokopis o glasbi na Primorskem in mu odgovoril, da bom rad sodeloval pri zgodovini cerkvene glasbe za Glasbenik.
19. 1. Radio Ljubljana - da so prejeli zadnji dve skladbi in bo moj večer 9. II. ob 20^h.
22. 1. Autocurru advenerunt gratulantes: Brumat, Reščič, dr. Juvančič, Novak, Frankè. Vespere Rustija, Vuk in Rado. (Op. voščila za god.)
25. 1. Zložil en fajn marš za orkester - tromba solo in trio od Pomladni cvet.
27. 1. Pišem koračnico Pomladni cvet za Dolinarja.
28. 1. Napisal bom za Dolinarja Jutranjo molitev: Vem za njega.
31. 1. Končal koračnico Pomladni cvet in začel Jutranjo molitev (Vem za njega).
1. 2. Paketiral. Pisal Butkoviču, da bo 9. II. moj koncert. Pisal Dolinarju glede zadnjih 2 skladb, na rokopise naj pošlje potrdilo pošiljke.
2. 2. Oddal vse poštarju, obe skladbi rekomandirani.
3. 2. Mi pisal Knap, da bo moj koncert v Celju dne 9. III. 1940.
5. 2. Pisal Knapi in Podgorniku za moj večer 9. t. m. Radio Ljubljana prinesel spored za petek 9. t. m. - 1/2 starih in 1/2 novih pri koncertu 9. t. m. - 9 novih in 8 starih. Pisal Komelu glede mojega koncerta in »obiska«.
6. 2. Uprava radia je moj koncert preložila na 1. III. t. l.
7. 2. Adaptiral Sacerdos et Pontifex (Beograjski) za moški zbor z orglami za Veliko semenišče.
11. 2. V radiu tamburaški zbor igral Veseli športasi.
12. 2. Pisal dr. Dolinarju glede potrdila za Pomladni cvet. Dobil pismo od Karmelja.
13. 2. Odpisal Karmelju v Ljubljano - mu poslal photo in Moje gosti. Zložil marš za Dolinarja Jutranja zarja.
14. 2. Spisal celo partituro Jutranje zarje.
15. 2. Spisal vse za marš Jutranje zarje in paketiral. Pisal Dolinarju in Cerarju - večeraj so peli v radiu 3 pesmi: Zabe, O večerni uri in Ob poti za vasjo. Optime. Oddal vse gorenje poštarju.
16. 2. Ker sem večeraj premalo frankiral dopisnice za Dolinarja in Cerarja, sem danes napisal dve drugi dopisnici.
19. 2. Zvečer ob 10.15 moja skladateljska ura - se je precej slabo slišalo. Spored je zelo skrajšan. Glej odrezek.
20. 2. Pisal dr. Dolinarju o večerajšnjem koncertu.
21. 2. Uprava Radia je odgovorila, da so dobili vse kompozicije - tudi Jutranjo zarjo. Pismo z dne 19. II. V treh dneh je prišlo.
22. 2. Zložil marš Vesela mladina - škiciral in popoldne začel pisati. I. del končal.
23. 2. Končal vse pisanje za marš Vesela mladina. Paketiral. Zvedel, da so delavci v Hotelu Union igrali Kovačevega študenta s spremljavo tamburic - Alojzij Karmelj! Slavec pel danes v radiu Boter polž - slabo se je slišalo.
24. 2. Zložil sinoči in danes nov marš - Po beli cesti. Oddal poštarju marš Vesela mladina za Dolinarja. Spisal 1/4 partiture Po beli cesti.
25. 2. Zvečer končal II. del marša Po beli cesti in začel Trio.
26. 2. Končal Trio za vse glasove - paketiral marš Po beli cesti. Bral v Slovincu, da

bo Celjski zvon imel 9.III. moj koncert. Oddal poštarju marš rekomand. - Začel 31. X. 1939 in končal danes - v 4 mesecih 19 skladb.

27. 2. Cerar mi pisal, da bodo Žebljarsko vzeli na plošče. Mu bom že odpisal.
28. 2. Marš Po beli cesti je šel predvčeranjem zvečer t.j. 26.II. naprej. Mi prinesel Komel Obisk pri Vodopivcu, prav lepo delo! Poslal bo še glasove za klavir in harmonij.
29. 2. Sestre Stritarjeve pele s klavirjem Starček roma na gorō. Prvo dobro, konec je klavir izenačil. Studiram in popravljam Komelov Obisk. Radio je odgovoril, da je prejel marš Vesela mladina, Po beli cesti pa še ne - saj je komaj včeraj šel naprej.
2. 3. Dobil pismo iz Radia Ljubljana, da so dobili vse skladbe, tudi zadnjo.
3. 3. Pisal Cerarju, naj pogleda pri Lojzetu otroške pesmice. Pisal Dolorosi.
4. 3. Komel prinesel še klavir in harmonij za Obisk. Karmelj mi pisal, da bodo oziroma so včeraj izvajali Kov. študenta s tamburicami v Mokronogu.
5. 3. Paketiral Komelovo skladbo, jo poneseš popoldne v Gorico na pošto. Pozneje pripisano: Konec skladb za radio. Do konca maja 1940 21 skladb - pa bo le še kaj več!
6. 3. Ljub. radio mi pisal, da bo prenos iz Celja mojega koncerta v soboto ob 2 in pol.
7. 3. Knap mi poslal program za moj koncert.
8. 3. Zložil in spisal na čisto dva preludija za Poldeta. Zložil celo Pirhi - v škiči.
9. 3. Spisal na čisto... igro »Pirhi« vse glasbene vložke: 11 strani. Paketiral in oddal poštarju rekom. Zvečer prenos iz Celja - slabo slišalo.
11. 3. V tem tednu bo na radiu 6 mojih skladb. Pisal Knapu.
26. 3. Komponiral 4 Marijine (majniške) pesmi za Pančevo.
27. 3. Spisal na čisto »Marijine pesmi« za Pančevo, dal zraven še lavret. lit. 4+5, 12 Marijinih, 10 Srca Jezusovega, Lit. Srca Jez. in dve velikonočni.
30. 3. Poslal S. C. Bernetič Zgodbice.
31. 3. Brał kritiko Celjskega koncerta v Slov. zelo dobra.
1. 4. Se nič zelenja razen grive. Marelica tu pa tam kak cvet. Samo dren rumeno cvete. Moje pesmi ta teden: v nedeljo (1), v torek (2), v četrtek (1), v petek (1), radio orkester - nič.
5. 4. Nisem slišal po radiu Ob poti, ker ni bilo toka.
7. 4. Polde mi prinesel 40 lir kot honorar od Lipčeta za spevoigro Pirhi.
8. 4. Začel pisati Paganini za Cerkv. Glasbenik.
9. 4. Končal Paganinija 4 strani in oddal po-

štarju. Hitler zasedel Dansko in vkrcal vojsko v Norveško. Dobil pismo iz Pančeva, da so vse dobili. O Paderevskem ne bom pisal... Pa sem le spisal!

10. 4. Lani je bil gojzdič že zelen, letos pa tega niti še ne kaže. Nič cvetja. Začel in končal po (nečitljivo)... od 5-7 Paderevskega in Čajkovskega iz Dizionarja za Cerkv. Glasbenik.
11. 4. Oddal oba spisa poštarju rekomand. NB! Paganini je tiskan v 5-6 šte. Cerkv. Glasbenika in tudi še ena moja kompozicija, pa ne vem katera? - Pridi sv. Duh.
12. 4. Poslal v Dekane »Novi župnik«, - Češnje se počasi odpirajo.
14. 4. Popoldne po žegnu Tergestini z dr. Budalom in V. Svaro mi zapeli Ujetega ptiča tožba in Zabe. Zelo dobro. Kakšnih 40 pevcev od Sv. Jakoba v Trstu. Photos cum illis. Obljubil Svari (dirigentu) Ob poti tam za vasio in pevki iz Katinare eno Marijino pesem. Bom še spisal.
15. 4. Dobil H. Tamb. Dne 9.4. je bila izvajana Suita N. II. Vsaj tako sem razumel poročilo v H.T. Zvedel, da je danes umrl Berlot.
16. 4. Razglednice Mutaku, Knezu in Karmelju. Videl prvo lastavico. Češnje že po malem cvetejo.
18. 4. Mi pisal Premrl, da je prejel vse tri spise. Najprej bo tiskal Paganinija, potem ostala dva. Poslal s. Ceciliji v Pančevo rekom. Kristus Kralj in Blagoslovne.
19. 4. Vse v cvetju in gojzdič je že zelen. Po Panovcu po stari stezi vzhodno od vrat do 1. grabna na sredi. Nekaj šmarnic s koreninami. Pomlad je 10 dni kasneje kot lani.

ALBERT MIKLAVEC

Kraške noči

Kako so lepe kraške noči,
ko nebes upira vate
srebrne in zlate
potisočerjene oči.

Skale so kot vitke vile,
svetle kot dragulji,
brinovo grmovje
kot iz svile.

Vzkliknil bi na glas
tem strmečim očem,
naj povejo vsem ljudem,
kako je lep naš Kras.

---

20. 4. Se preselil v pisarno iz kuhinje. Zvedel, da je umrl Ciril Zamar! Naročil Golobčku jutri za ob 3^a popoldne za pogreb. Ciril je umrl ob 7.30 včeraj za pljučnico - zaradi padca s kolesom.
21. 4. Na Zamarjevem pogrebu.
26. 4. Spisal za Cerkv. Glasb. dopis iz Gorice o ĩ Cirilu Zamarju - 2 strani. Nesel Juvančič zvečer na pošto.
28. 4. Poslal St. Jakob več skladb: Srca Jez., Blagoslovne, O Marija milostljiva. Dobil Tržčanov fotografije.
30. 4. Poslal v Pančevo Nočni obisk rekomand. Zložil novomašniško za Maksu. Popravil Moje gosli v As-duru za Trst.
2. 5. Na radiu Boter čmrlj. Hodie sino ullo hospite. V Novem mestu so peli O večerni uri in Srce in denar (Slov.).
3. 5. Spisal za Trst Ob poti tam za vasjo in Cemu mi gosli v As-duru. Poslal še Ze cvete roža gartroža in za Sv. Jakob Nočni obisk. In tudi seveda »Odpev«. Na radio: Pomladno jutro.
5. 5. Otroci šli z grofico na Sv. goro. Sine hospite. Zvečer slišal na radiu zbor iz Jezice: Sinoči je pela.
6. 5. Dobil Radio Ljubljana. Ta teden ena pesem in dve koračnici za orkester.
7. 5. Iz Pančeva mi pisala s. Cecilija, da je dobila »Nočni obisk«, ki sem ga ji poslal 30. 4. dne 3. 4. 1940 - torej v 4 dneh.
8. 5. Koračnica iz Kovačevega študenta za radio? I. in II. del Spelina pesem, Trio: pismo + Bog živi, Bog živi...
9. 5. Popravil marš iz Kov. št. Namesto Spele - Kovačev očka. Oddal v Trst Ob poti - Moje gosli in Nočni obisk in tudi Ze cvete roža gartroža za mešani zbor. Zložil v 1/4 ure zelo fajn marš nov.
10. 5. Hitler vdrl v Holandijo in Belgijo davi all'alba. Popravil II. del novega marša Kvišku srca. Mi pisal Lojze Karmelj, Opekarska c. 38, Ljubljana.
12. 5. Popravil marš na več mestih.
13. 5. Pepi orglal in pel. V Gorici dijaštvo demonstrira za vojno proti Angležem. - Radio Ljubljana ta teden nič.
14. 5. Dobil od s. Cecilije iz Pančeva 5 pesmi za kompozicijo. Nabaštiral vseh pet. Grmi za vojsko!
15. 5. Izdelal vseh 5 za Pančevo, spisal na čisto in paketiral in oddal poštarju. Brumat in Valentinčič... Zapisal Mirkotu, da je odpovedana pot v Ljubljano. Od 5 pesmi so 3 in gamba! Pa tudi 2 še dobri.
16. 5. Dormivi per totam diem... Zvečer mi je padla misel v glavo, da bi iz marša Sursum corda naredil Intermezzo Nedeljsko jutro. Bene!
17. 5. Dokončno preruminiral Nedeljsko jutro. Sörtal partituro in spisal za klavir oba kosa, marš iz Kov. študenta in Nedeljsko jutro.
18. 5. Spisal harmonij in oboo za oba kosa. Začel partituro Kov. študenta in jo tudi končal od 3.30 do 7.30. Zvečer zložil štiri takte Coda za Nedeljsko jutro.
20. 5. Končal partituro Nedeljsko jutro od 1^a do 3.30. Paketiral in oddal poštarju. Radio Ljubljana - 3 štikelci. V četrtek bo Obisk pri Vodopivcu.
21. 5. Pregledoval stare kompozicije Kov. študenta, Srce in denar in Povodni mož. Je vendar precej dobrega zrnja zraven.
23. 5. Z Golobčkom v Solkan. Orglal na harmoniju Missa Sr. Cordis moja. Bene. Procesijsa po dežju. Pel dva evangelija. Po kosilu... na Sv. goro... Danes je bil na radiu Obisk, pa nisem slišal, ker sem bil v Solkanu.
24. 5. Sinoči v postelji zložil tekst in melodijo za Koršičevo za desetletnico. Zjutraj spisal na čisto.
25. 5. Oddal včerajšnjo skladbo v Solkan.
26. 5. II. Dekliška gimnazija je pela v radiu moj Rožmarin. Popoldne Polde, Caneva, Pepi in Reščič.
27. 5. Dobil Radio Ljubljana. Včeraj tri skladbe: Rožmarin, ženski zbor, O večerni uri in Akademsko koračnica. Cel teden pa nič drugega. Sestim akademikom - Rado et Rustja - predaval o slovenski glasbi - po spisu, ki sem ga spisal lani za Ljubljano.
28. 5. Prvič beremo češnje. - Belgijski kralj se je podal.
31. 5. Dobil od uprave Radia, da so dobili obe skladbi. Poslušal Revizorja iz Bari. Zelo lepo in dobro se je slišalo.
2. 6. Maša ob 5.30 potem v Grgar na birmo. Poldov avto. Pri maši: Božje milostno Srce, Ena hostija je zame, Pepi: Jezus, ves moj blagor ti, ob 10. Missa Sr. Cordis. Potem Pepijev solo (moje)...
3. 6. Radio Ljubljana 2 pesmi in 3 orkestralne.
4. 6. Lojze začel čistiti orgle in sicer bo zelo korenito. Butkovič mi prinesel nemške cajtnge in par poljskih romanov.
5. 6. Bral Butkovičeve revije.
7. 6. Slovenec - Zvonov cerkveni koncert v frančiškanski cerkvi. Jaz sem v 3. skupini s Premrlom in Železnikom.
9. 6. Opoldne prazniški koncert - Gospodov dan. Hospites multi.
10. 6. Ob 6. napoved vojske zaveznikom. Zvečer cerkveni koncert iz frančiškanske cerkve - Ljubljanski zvon. Peli od vsakega po eno pesem. Mojo so peli 2 kitici Immaculata - prav dobro. Poslušal radio do 11.30.
11. 6. Zapisal Intermezzo, ki nima še imena, morda »Nedeljska idila«? ali pa »Danes je nedelja«?

12. 6. Berem Butkovičeve revije.
13. 6. Isto.
14. 6. Isto.
15. 6. Sommerzeit - eno uro naprej. Bral Butkovičeve revije.
17. 6. Že dva dni ni Slovenca. Francija kaptulirala!
18. 6. Dobil Cerkveni glasbenik - zanimiv! Pri naša mojo skladbo Pridi sv. Duh Tolažnik in Paganini. Mentiones multae (9).
19. 6. Končal Butkovičeve knjige - lepe so bile.
21. 6. Definitivno končal Intermezzo: Danes je nedelja. In gamba! Coda in marš za trio.
22. 6. Zvečer na radiu koračnica Vesela mladina, prav fajni in Pavliha - malo manj fajni. Pri igri peli dve pesmi iz Kov. študenta.
23. 6. Radi alarma brez pridige.
24. 6. Radio Ljubljana 4 štikelce za orkester, med temi Komelov Obisk.
27. 6. Radio igral Po beli cesti (Carmen) in gamba!
30. 6. Sinoči nisem mogel hitro zaspati, sem zložil en fajni marš, imena nima še - morda Stadion. Danes napisal škece. Ali Zeganje ali Na planine.
1. 7. Radio Ljubljana 3 koračnice. Sele danes definitivno oblikoval marš Zeganje.
2. 7. Spisal za Cirila Munih 2 prvoobhajilni od Srečkota.
3. 7. Po fruštiku toškan, hodeč zložil en fajni marš - cel in einem Gusse. Takoj škeciral. Morda se bo imenoval »Na planine«.
4. 7. Izdatno popravil oba marša. Ruminiram oba marša.
5. 7. Pisal partituro od Po travnikih.
6. 7. Zjutraj končal partituro.
8. 7. Radio Ljubljana danes ni prišel. Spisal Po travnikih za klavir.
9. 7. Slovenec že dalj časa ne prihaja več. Spisal harmonij in oboe Po travnikih.
11. 7. Paketiral in odposlal rekom. Dolinarju Po travnikih sprehajam se. Zložil eno gavoto iz Valvasorjevih časov.
12. 7. Včeraj sva se z Gigitom Makucem zmečila, da pojdeva v ponedeljek v Abano.
13. 7. Uredil vse spise - potrebne za odhod v Abano. Do poldne je bilo vse končano.
14. 7. Sempas - jaz sem igral. Ob 2^a popoldne doma, nato sem vzel kovček in odšel v Gorico (vse v latinščini).
15. 7. Abano
16. 7. - 27. 7. Abano.
29. 7. Z dr. Mirkotom in njegovim konjem v Črniče k Batičevi 40-letnici. Prav fajni. Radio Ljubljana 2 pesmi in eno koračnico za orkester.
31. 7. Bral Sigrid Undset.
5. 8. Radio Lj. samo en orkester.

ALBERT MIKLAVEC

Jesen

Tudi moj Kras
je že zajel
jesenski čas:

ko pomislim
na pomlad
in poletje,
na cvetje
in sad,
bi bil rad,
kot Kras,
počitka vreden.

6. 8. Slišal na radiu Pomladno jutro. Prav fajni instrumentirano.
10. 8. Dobil H. T. Moja II. Suita je bila izvajana v aprilu lanskega leta. Prvo Suito pa je izvajal Vijenac. V prihodnji številki bo tiskana II. Suita.
12. 8. Se zahvalil za poslano H. T. Mutaku.
13. 8. Srečko mi prinesel 2 pesmi za kompozicijo. Radio Lj. Na poljani in Kovačev študent.
15. 8. Zvečer ob 10.15 Kovačev študent za orkester - pa ga nisem čakal.
16. 8. Zložil obe pesmi za Srečkota. In gamba.
17. 8. Prepisal na čisto in poslal po pošti.
22. 8. Pri siesti (Op. popoldanski počitek) zložil en lep valček, ker nisem spal - radi oblečenega talarja, ker sem bil poten. »Komar je z muho plesal«.
23. 8. Slišal »Obisk«, dali so celega, Pobratimija, O večerni uri, Pod oljkami, Jaz bi rad rudečih rož in Zabe.
24. 8. Pisal Pepitu in Komelu o včerajšnjem »Obisku«.
25. 8. Pevska vaja za shod. Prišli še Podgornikovi in Filipiči s Felčetom. Felčetu dal preludije... Zvečer slišal »Boter čmrlj«.
26. 8. Radio Ljub. 3 orkestralne skladbe. V nedeljo, torek in soboto. Ponoči zložil še nadaljevanje in konec valčka »Komar je z muho plesal«.
27. 8. Danes škeciral gorenji valček. Majolčice niso igrali, ker ni bilo časa.
28. 8. Ponoči zložil I. in II. del marša Čez drn in strn. Danes škeciral, manjka še Trio. Ob 11.30 zložil na klavirju še Trio.
1. 9. Prvikrat bral laški evangelij radi vojakov.

2. 9. Radio Lj. Obhajilna iz trnovske cerkve in v soboto ena koračnica - Vesela mladina.
3. 9. Sinoči deloma pri radiu in deloma v postelji, ko do 2^h nisem zaspal, zložil en fajn marš. Danes škiciral.
4. 9. Zvečer poslušal Hitlerja. Povedal ni nič novega.
7. 9. Iz koračnice »Na delo« naredil idilo Nedelja popoldne. Slišal ob 6^h na radiu koračnico Vesela mladina v d-dur. II. del basi.
9. 9. Radio Lj., nič orkestra in samo 2 skladbi, ena pesem in tamb suita I.
10. 9. Zložil neko pesemco za duet za Skrilje. Dobil Cerkv. Glasb. 5 krat imenovan. NB! V mojem dopisu o Zamarju trikrat. Spisal na čisto pesem sv. Ljudmile za Skrilje.
11. 9. Zložil za Srečkota eno dolgo pesem; mi je dal 30 lir. Jutri jo bom spisal na čisto. Slišal mojo Suito I. za tamb. zbor. Prav dobro se je slišalo. Karmelj je izpustil svojo polko, da je še mogel začeti mojo suito. Trajalo je en četrt ure. Končali so ob 11^h in 8 minut.
12. 9. Sv. Katarino so okradli, dva svečnika in zvonec. Pisal karabinjerjem. Pisal Karmelju lakonično zahvalo. Spisal na čisto Srečkovo pesem in ukuvertiral. Ko bi bil boljši tekst, bi ne bila slaba.
13. 9. Zložil in instrumentiral iz treh starih nov gradual za 8.XII. za Notre Dame. Začel pisati partituro - spisal 3 strani.
16. 9. Londonci pričakujejo Hitlerja danes (?). Radio Lj. ni prišel. Končal in paketiral skladbo za noterdamke.
17. 9. Priredil za Bilje pesem o »Novem župniku«. Na radiu Obisk - cel! Priredil za Bilje še drugo pesem o novem župniku. Pisal Pepiju glede sinode in o Obisku.
18. 9. Izročil učiteljici skladbo za noterdamke. Biljenke tudi prišle po pesmi. Brumat, Valentinčič, Frankè in Jaka prišli povedat, da bo v nedeljo tukaj v cerkvi zlata maša. Kosilo pa pri Jakcu. Radio Lj. dobil danes: 2 orkestra in Obisk.
19. 9. Zložil Graduale in Ofertorij za Missa In medio ecclesiae za Kozano. Sv. Hieronim C. D.
20. 9. Spisal in poslal v Kozano Offert. in Graduale. Zložil pesem sv. Mihaela za Goče-Erzelj.
21. 9. Adaptiral s svinčnikom novi župnik - zlatomašnik, za Jakoba Rejec, ki bo imel tu zlato mašo.
22. 9. Zlata maša - omnia bene et perpulchre - ego špilavi, Pepius dirigebat, cantus valde in gamba. Jakec dedit 100 lir cantoribus. Zvečer dobil Radio Lj. same akademske koračnice v celem tednu. Si prepisal na zadnjo stran sestav A in B salonskih orkestrrov. Zvečer Rustja in Rado.
23. 9. Komel, Gerbec in Polde. Noterdamke so se zahvalile. Za radio bom pa pisal za salonski orkester sestavo A in morda tudi B. Polde si spisal podatke o Jakčevi zlati maši.
24. 9. Ob 3^h slišal Akademsko koračnico, četudi je bila zadnja na programu. Kot solista bom rabil I. Rog pri salonskem orkestru B. Za štrajhkvintet morda »Danes je nedelja«, ali »Nedeljsko razpoloženje« ali »Nedeljski popoldan« ali »V naravi« ali »Po vaškem polju« ali »Na sončni poljani«.
25. 9. »Benedicta es tu Virgo« bom naredil za salonski kvintet brez »Gloriae Israel« in brez Alleluje. Konec podaljšam. Po II. delu (v D) zopet G-dur (ponov. Benedicta) in podaljškan konec.
26. 9. Si škiciral skladbo za salonski kvintet Ave Maria (ex Graduali). Bo! Napravil Coda za Po sončni poljani. Bo!
27. 9. Prebral cel Koledar Moh. dr. iz leta 1926. Takrat je bilo še lepo, vsaj sedaj se mi zdi tako, ko smo slabšega navajeni. Poslušal salon. orkester B. Se prav lepo glasi. Cello se dobro sliši in vijoline visoke. Oboa skoraj nič.
8. 9. Rado mi prinesel opombe k sinodi, precej ostre in pravične, ki sem jih tudi podpisal.
30. 9. Prebiral stare Cerkv. glasbenike.
  - 2, 10. Končal pregledovati stare Glasbenike.
  - 3, 10. Dobil pismo od... in naznanilo, da se je poročil Mutak. Jim bom spisal marš.
4. 10. Spisal za klavir en marš za poklonitev novoporoč. Mutaku. Jutri bom spisal za tamburice. Začel pisati partituro za Mutaka - novoporočenski marš.
5. 10. Ob 11^h dopoldne končal partituro in paketiral in oddal poštarju rekomand. Pisal Radoviču - gratias in še Mutaku dopisnico.
6. 10. Poletna ura spet podaljšana. Zegen kratak potem za Golobčkom v Solkan h kolavdaciji orgel. Igral je Komel et ego paululum špilavi. Peli (sem zamudil), kar sem jaz slišal 2 moji pesmi v zboru, Pepi pa tri solo. Domov per pedes.
7. 10. Popravil zadnje takte »Ave Maria« za kvintet. Zložil en nov marš. Najprej II. del, potem Trio in nazadnje Uvod in I. del. In gamba!
8. 10. Izboljšal trio v maršu. Radio Lj. - samo eno - Gospodov dan v nedeljo ob 10.
11. 10. Šele danes končal popravljati marše za salonski orkester.
12. 10. V valček denem še Otok bleški, da bo lahko naslov: Vožnja po blejskem jezeru.
14. 10. Še nekaj čekal po valcerju Na blejskem jezeru. Nekam zelo dolg se mi zdi.
15. 10. Radio Lj. ni prišel. - Zvečer Boter Čmrlj.

- 17.10. Iz treh maršev bom naredil *suito Veselica* v gozdu: 1) Skakalne tekme kobilic, 2) Bakljadni ples kresnič in 3/4) Letalske vaje metuljčkov, NB! Bakljadni ples iz I. in II. dela Blejskega jezera, 5) Sprehod po gozdu iz Nedeljski sprehodi in 6) Večerna molitev v gozdu iz Ave Maria.
- 18.10. Studiram, kar je včeraj napisanega - bo lepa *suita*.
- 21.10. *Suita* v 5 stavkih. *Suita IV. Veselica* v gozdu. 1) Gozdni prebivalci hitijo na veselico C-dur, 2) Metuljčki izvajajo letalske tekme F-dur, 3) Bakljadni ples kresnič G-dur, 4) Rajanje pikapolončic C-dur in 5) Vesel povratek domov G-dur. NB! Brez repeticiij!
- 22.10. Zvečer slišal Oj majolčica. Trio so ponavljali in tudi D al Fine. Pri koncertu komornega zbora »Pisana majolka«. Slišalo se je zelo dobro.
- 25.10. Pisal Komelu, naj naredi iz svojih preludijev eno *suito*. Naslov *suiti IV Pomladanska veselica* v gozdu ali *Veselje* v gozdu. NB! Vse brez repeticiij.
- 26.10. Ob 6^a R. O. Veseli fantje.
- 28.10. Zjutraj ob 6^a začela vojska z Grčijo.
- 30.10. Dobil včeraj H.T. Na Zagreb radiu 7 krat izvajam. Pisal Mutaku in Gučiju.
- 7.11. Dobil Gučijevo Školo. Studiram in spisal bom en marš v tem sistemu. Boljši je kot Farkušev. Pisal Gučiju, da bom poslal eno partituro...
- 8.11. Zložil neko pesem (svetno) za Kojško. Moral popraviti tekst, ki je bil ritmično zanič. Juvančič, Valentinčič in Reščič. Studiram Gučija. Sem že vse razumel...
- 9.11. Spisal na čisto gornjo pesem.
- 11.11. Nič v Grgar. Doma ajdova polenta. Po polenti slišal na radiu Po beli cesti (Carmen). Zvečer polovico Zebljarske in Ob poti tam za vasjo (plošča + Grafika).
- 13.11. Začel pisati Ave Maria za salonski kvintet.
- 14.11. Končal Ave Maria.
- 15.11. Zabe - plošča. Začel pisati za Gučija en marš.
- 16.11. Malo nadaljeval, a ne dosti.
- 18.11. Dobil pismo od... (?) - da li sem ud ital. avtorske organizacije ter da se številno izvajam v Jugosl. Dobil Radio Lj. 1 ork. in 3 pesnice za ženski zbor.
- 19.11. Slovo niso igrali, ker je primanjkovalo časa.
- 20.11. Pol strani Čez drn in strn.
- 21.11. Zvečer so izpustili na radiu Stari medo radi pomanj. časa.
- 26.11. Eno stran Čez drn in strn.
- 27.11. Dve strani Čez drn in strn.
- 28.11. Končal in paketiral Čez drn in strn. Pisal Gučiju vljučno pismo.
- 29.11. Oddal na pošto marš za Gučija.
- 30.11. Včeraj končal in paketiral marš za Karmelja (isti kakor za Gučija), danes pa ga še korenito popravil. Oddal marš rekom, poštarju.
- 1.12. Poslušal skoraj celo Lucrezia Borgia.
- 2.12. Zložil eno božično za Ozeljan, detto adaptiral Novi župnik.
- 3.12. Odposlal Novi župnik in božično po otrocih Lojzetu Grudnu v Ozeljan.
- 4.12. Začel klavirski del Veselice v gozdu, danes št. 1.
- 5.12. Spisal 2. štev. suite za klavir. Zvečer Stari medo pri Miklavžev. semenj sestre Finkove s klavirjem. Plošče?
- 6.12. Končal *suito* (klavir). Jutri jo ponese Komelu.
- 7.12. Pri Pepiju. Izročil *suito* za Komela.
- 8.12. Zvečer Kovačev študent za orkester. So izpustili nekaj na koncu, ker je bilo že čez 10. uro.
- 14.12. Umrl davi dr. Korošec.
- 17.12. Poslušal Koroščev pogreb od 10.-2.30.
- 25.12. Kvartet klarinetov igral 3 moje božične pesmi iz Božjih spevov.
- 26.12. Na radiu Obisk pri Vodopivcu, pa ga nisem slišal.
- 30.12. Dobil Radio Lj. ta teden 1 pesem (Grafika - plošča) in orkester. Radni dan hrvt. seljaka je tiskan - toda jaz ga še nisem dobil.
- 31.12. Akademsko koračnica na radiu. Hoc anno minus musicae scripsi. Inter arma... Za drugo leto bom še spisal Veselica v gozdu - potem videbimus.

* * *

Čeprav je pridno delal skozi vse leto, se mu zdi, da je premalo napravil. Prejšnje leto je namreč zapisal, da je bilo najbolj bogato v njegovem življenju glede glasbenega ustvarjanja. In kot opravičilo napiše, da med vojno muze utihnejo. V njem pa je bilo kljub 63 letom še veliko ustvarjalne sile. Na koncu beležnice si je zapisal, kako je sestavljen salonski orkester: salonski oktet, salonski ork. v sestavi A in B in celo to, kdo vadi ta dva orkestra. V teh letih je namreč napisal veliko orkestralnih skladb za tamburaše in je želel ustvarjati tudi za druge orkestre. Bil je neutruden in če bi iz beležnic prepisali vse, kar se tiče njegovega duhovniškega dela, bi videli, da je zelo skrbel za župnijo in se veselil vsakega uspeha. Iz tega, da si je vsakokrat zapisal, kdaj je sam opravil spoved, pa razberemo vso njegovo ponižnost.

Usodna zamenjava

Vlak je brzel proti Trstu. Bil je eden tistih sončnih jesenskih popoldnevov, ko ves Kras žari v zrelih barvah roja in so skale tako bele in čiste kot od nevihte izprane. Nebo je doseglo najvišjo stopnjo sinjine in morje bi mu brez dvoma drugovalo, če bi ga ne poživiljali beli grebeni, ki so se podili po njem kot jata razposajenih ptic.

Čudovita je lepota jeseni nad Trstom. Ko vlak pada, zažarijo vinogradi na stopničastih paštnih ob morju, zasveti se beli Miramar, skrivnostni grad ljubezenskih krikov blazne Šarlote. Na »rivieri« se še zadnji kopalci predajajo sončnim žarkom, ki še grejejo, a jih že vedno bolj gospodovalno podi prva burja v svesti si svoje končne zmage.

Slavica ve. Tam na mostu bo za bežen hip spet zagledala svoj beli dom, sedaj v tujih rokah. Samo za hip, a vendar dovolj dolg, da ga bo s seboj nesla v mrzlo Gorico, kjer sedaj živi kot ujeta ptica s strogo odmerjenim prostorom. Tam ni brezmejnih sončnih obzorij, ni svetlih žarometov, ki prepletajo nebo, ni večnega nemira morja, ki je tako blizu njeni bolečini in njenemu hrepenenju.

Tu ob barkovljanski obali sta s sestro Nado preživljali brezskrbno mladost. Bili sta srečni, razposajeni, veseli. A čim je mala Nadica zrastle v nekle, je starejša Slavica stopila v ozadje. Nadica je prerasla starejšo sestro, bila je postavna v drži in hoji, skoro ponosna, v obraz pa kot breskov cvet. Znala se je tako od srca in prikupno smejati, da je na mah vse osvojila. Fantje so se kar podili za njima po obrežju. Slavica je tedaj spoznala, da dvorjenje ne velja njej, temveč sestri. Bolelo jo je, saj je tudi sama hrepenela po ljubezni in hvaležna bi bila vsakomur, ki bi se ji približal in rekel dobro besedo. A besede, njej namenjene, so bile kot preludij pesmi, ki je veljala le Nadici. Na-

dica pa je razposajeno vse zavračala, silno pa ji je prijalo, da se toliko fantov trga zanjo. Slavica je ob njej igrala le vlogo Pepelke.

»Za enega se boš le odločila,« ji je včasih prigovarjala Slavica.

»Beži no, naj le brusijo pete za mano, nočem se še vezati, pa tudi pravi še ni prišel.«

»Potem boš pa najslabšega vzela.«

»Tega kar tebi prepuščam.« In že je šel srebrni smeh po sobi.

Na tak in podoben način se je vedno končal njun prepircček.

Potem se je nenadoma pojavil Rado. Hodil je z njima po obrežju, jima dvoril, da spočetka nista vedeli, kateri velja njegovo dvorjenje. Slavica se ni trudila, da bi ga osvojila, vendar ni mogla nič, če se je počasi v njenem srcu prebujalo čudno tesnobno čustvo, ki je nihalo med ugodjem in trpljenjem, da je postala še bolj resna in redkobesedna. Rado je bil lep mladenič, uglajenega vedenja in ko je že od daleč zagledala njegovo visoko postavo na obrežju, je vedno zardela. To jo je spravljal v še večjo zadrego. Tanka bolečina, podobna že ljubosumnosti, ji je z grenkobo pelina polnila dušo, ko je Rado ljubeznivo nagovoril Nadico, gledal pa le njo. Nadica mu je z neverjetno lahkoto odgovarjala, se smejala, včasih ga še užalila, a prihodnji večer je bil spet za njima na obrežju.

Slavica je trpela, kajti Radova podoba je že prežela vso njeno notranjost, jo omamila, da je povsod videla le njegovo podobo in treznim nasvetom srca ni več utegnila prisluhniti.

Potem je prišlo tisto usodno pismo, naslovljeno na Nadico. Rado ji je v njem razkril svojo ljubezen. Zmagoslavno je pismo pokazala Slavici.

»In kaj mu boš odgovorila?« je z zadnjo iskrico upanja vprašala Slavica.

»Kaj?« se je zvonko nasmejala, »da

se ne mislim še vezati. Pa tudi všeč mi ni. Starejši je od mene najmanj devet let, zate bi bil pravšni, saj je komaj tri leta starejši od tebe.«

»Tebe je izbral, ne mene,« je precej prizadeto odgovorila Slavica. Če bi bila Nadica pozornejša do starejše sestre, bi zaslutila bolelost, ki je zvenela iz teh besed.

Potem sa se vsi trije razšli. Nadica se je poročila in ostala v Trstu. Dobro se ji godi, dobila je moža, ki jo obožuje in ustreže vsaki njeni muhi. Ima krasno stanovanje, dva otroka, lep avto. Lahko je srečna. Rado je odpotoval neznano kam; vedno je bil poln visokopoteznih načrtov, vedno je nemiren kaj snoval. Ona je dobila službo v Gorici. Postala je samostojna in to ji je vrnilo nekoliko samozavesti in ponosa. Žalostni sij pa ni izginil iz njenega pogleda. Ljubkovala je tuje otroke in blagrovala mlade mamice, ki so porivale pred seboj otroške vozičke.

»Gospodična, kam ste se zagledali?« Bila je že na ulici v Trstu in naprej pestovala svoje nekdanje sanje. Zaletela se je v gospo, ki je nosila v rokah velik zavoj.

»Oprostite,« se je opravičila.

Sestra Nadica je je bila vesela. Po svoji navadi jo je premerila od nog do glave in ugotovila, da ni prišla v primernih čevljih.

»Jutri nameravam na krajši izlet v okolico. V teh laže hodim. Kdo bi nosil toliko prtljage za dva dni.«

»Kmečka postajaš!« ji je še očitala. Potem se je Nadica nenadoma spomnila.

»Ugani, koga sem včeraj srečala na ulici?«

»Kako naj vem, saj tvoje družbe ne poznam.«

»O, poznaš ga, pa še kako. Radota sem srečala.«

»Njega, ali res?« Slavici so se zašibila kolena. Ni hotela sestri povedati, kako je mislila nanj vso pot do Trsta. Pa tudi sicer so se njene misli ves ta čas pogostoma mudile pri njem.

»Tu v Trstu je odprl zlatarno,« je žgolela Nadica. »Prihaja iz Firenc. Tam

se je poročil s hčerko zlatarja, pri katerem je delal. Sedaj je samostojen, vendar ni srečen, mi je rekel. Verjetno še vedno misli name,« se je zasmejala kot nekoč.

Tudi on ni srečen, je skoro z olajšanjem pomislila Slavica.

»Ali je po meni kaj vprašal?«

»Vprašal, vprašal, pa še kako. Hotel je vedeti, kje živiš, kaj delaš, če si poročena, če imaš dosti prijateljev in...«

»In kaj si mu odgovorila?«

»Da si se že vdala v usodo stare device.«

»Hvala!« je tiho rekla Slavica. Nadica je šele sedaj zapazila bledico in trpko žalost na sestrinem obrazu in bilo ji je žal nepremišljenih besed.

»Beži no, ne vzemi za zlo mojih besed. Rekla sem kar tako. Navsezadnje bolje živiš od mene, nimaš skrbi ne za otroke ne za moža. Svoj denar lahko uporabiš po mili volji in svobodna si.«

»Nihče ni svoboden. Drug od drugega smo odvisni,« je trdo rekla Slavica. »Jaz bi morala poskusiti tvoje življenje, ti pa moje. Tudi samota ni prijetna.«

»Vedno si bila sentimentalna. V zakonu pa bi te minilo, kar prepričana bodi. Pa nehajva že. Veš, da me tisti zaljubljeni Rado še vedno kliče za Slavico? To je res moral biti zaljubljen, da je še imeni zamenjal.«

Slavica je vprašala po Igorju in Klari.

»Poslala sem ju k tašči. Naj še ona malo poskusi. Taka sta kot njen sin. Zahtevna in zadirčna.«

»Kakor si ju vzgojila,« je pripomnila Slavica.

»Tvoji otroci pa bi bili angelčki, kajne? O, kako bi ti privoščila, da bi jih imela najmanj pet takih, kakršna sta moja dva.«

»Hvala! Morda bi bili boljši, morda slabši od tvojih. Seveda, kdor ima stanovanje tako v redu, da se vse blešči, se ne more posvečati otrokom.«

Nadica se je samo nasmehnila in

ji ni odgovorila. Pohvala stanovanja ji je dobro dela.

Ko se je vrnil svak Ivo, so povečerjali in sedli pred televizor.

»Lahko bi bolj pogosto prihajala k nam,« ji je očital svak. »V Gorici si tako sama.«

»Kaj ti veš, ne manjka ji prijateljev,« je Nadica ugovarjala že iz navade.

»Imam jih veliko in malo, kakor se vzame. Nobenega si ne lastim, nobenemu nič ne pomenim. Vsemu se človek privadi,« je drhtela bolest iz njenega glasu. V srcu pa je vedela, da ni tako. Samoti srca se človek nikdar ne privadi.

»Pa bi se vrnila v Trst. Tudi tu so službe in prijateljev bi imela na pretek. Samo odloči se.«

»Hvala, sem se že odločila. Bolje je za vse, da sem v Gorici.«

»Nehajta že, motita me,« je zagodrnjala Nadica in se udobneje popravila v naslonjaču.

Televizija ji je več kot sestra, je s trpkostjo ugotovila Slavica.

Spala je v otroški sobi. Lični beli sobici s krasnim razgledom na morje. Ko je vstopila, je na stežaj odprla okno. Rezki duh po morju je napolnil sobo in jo razživil. Tako sta sloneli nekoč ob oknu ona in Nadica, zrla na morje in se razgovarjali. O, mladostne sanje, mladostni načrti, kako ste daleč in kako težko uresničljivi! Nadici so se sanje uresničile in vendar se svoje sreče ne zaveda. Rado ni srečen, kljub temu da je veliko dosegel v življenju. In ona? Ko bi srce nehalo upati in ljubiti, ko bi postalo neobčutljivo za vse, nemara bi bilo bolje. Ustrašila se je. Ne, brezčutna bi ne hotela biti. Raje trpljenje kot pa brezbriznost, raje borba kot pa vdana otopelost. Tudi morje nikdar ne miruje.

V večnem nemiru valovi proti obali, sedaj rahlo nakodrano, pa spet hrumeče in preteče. Iz grmečih viharjev vstaja nov dan in nihče ne zna tako ceniti mirne zarje kot tisti, ki je šel skozi viharje. Tudi Slavica bi ne hotela, da bi bilo njeno življenje drugač-

no. Sla je skozi viharje življenja — sama. In tudi sedaj je sama. Kaj bi dala za odkritega, iskrenega prijatelja, za človeka, kateremu bi lahko vse zaupala, v katerem ne bi bilo hinavščine ne laži. Sedaj ve, da je bolj kot ljubezni žejna prijateljstva. A to je težko, to je več kot ljubezen. Ljubezen je sebična, je lahko samo enostranska, prijateljstvo pa je vzajemno, sožitje dveh src, enakost mišljenja in hotenja, čudovita harmonija duš, ki se kot ocean prelivata druga v drugo.

Trudna od razmišljanja je legla k počitku. Dolgo ni mogla zaspati. Misli so ji v nemiru valovile kot morje pod njo. Šumenje valov jo je končno umirilo, da je zaspala. Se zadnja misel je bil Rado. Tudi on ni srečen...

Naslednji dan je bila nedelja in popoldne se je sama napotila proti Barkovljam. Kar prav ji je prišlo, da je sestra in svak nista imela namena spremljati. Čakala sta obiske. Hodila je naglo, kakor da se ji mudi, in vendar ni imela nobenega cilja pred seboj. V tistem hipu bi ji bil vsak cilj odveč. Tako bi hodila dalje in dalje, v neskončnost.

Kraj njenih otroških in dekliških sanj! Mesta, kjer se je kot majhno dekletce v snežnobeli oblecki zakotalila v morje, ni več. Pokril ga je moderen vrt in bori so prerasli nekdanjo pot ob morju. Takrat se je očka pognal za njo in jo rešil iz objema mahastih kamnov in morja. Ni se ranila, le oblekico si je pomazala in zmočila, da so morali takoj domov.

Že se je bližala Čedasu. Za naslednjim ovinkom bo že zagledala Miramarski grad. Rada bi ga spet obiskala kot nešteto krat v otroških letih, poiskala skrite koticke, katere je še pomnila, nazaj pa bi šla z avtobusom prav do mesta.

Tedaj se je tik nje ustavil avto, lep, svetlorjav mercedes.

»Gospodična Nadica, vaša sestra mi je povedala, da ste šli na barkovljansko obalo. Ali vas smem pozdraviti?«

Ustavil je avto in izstopil. Prvi hip ni mogla do besede. Pred njo je stal

Rado, še vedno prikupen, čeprav obilnejši po postavi, z rahlo osivelimi lasmi na sencih. Pogled mu je bil prodirajoč, skoro drzen.

»Po tolikih letih, iznenadili ste me.«

»Prijetno ali neprijetno, povejte, gospodična Nadica!«

Rahlo se je nasmehnila. Še vedno zamenjuje imeni. Ni ga hotela opozoriti na napako, saj ji je bilo sedaj vseeno, kako jo imenuje.

»Bi šla na kavo ali na sladoled? Ne odrecite mi te skromne želje.«

»Če vam je toliko do tega, lahko!«

Sama sebi se je čudila, da je tako mirna. Slutila je nad njim premoč. Zakaj? Sama ni vedela. A nič več ni bila boječa kot nekoč.

Sedla sta kar na vrtu v prijetno zavetje.

»Bi rada kavo, čaj, sladoled?«

Bilo ji je vseeno in skoro ljubše, da jo tika.

»Pa naj bo sladoled!«

On je naročil kavo. Opazila je, da se mu roka rahlo trese, ko je nesel skodelico k ustom.

Ali je od starosti ali od ganotja, je ugibala Slavica in se na mah počutila sproščeno in veselo. Tudi jaz sem že premagala puberteto, se je nasmehnila in ga kar odkrito opazovala. Kakor predivo se je odvijala slaba volja od srca. Čudno, da sem bila v tega človeka tako strašno zaljubljena...

Ponudil ji je cigareto in ji jo prižgal. Puhala je dim v sveži jesenski zrak in ga ravnodušno poslušala.

»Veš, Nadica, tako zelo sem si želel te videti še enkrat. Slavica ti je gotovo povedala, da sem se v Firencah poročil. V ženi nisem našel tega, kar

Narodna noša iz Ukev v Kanalski dolini je ponos njenih prebivalcev, ki se radi udeležujejo folklornih nastopov tako v zamejstvu kot v matični domovini in tujini. Slika je bila posneta na »Dan narodne noše« v Kamniku 5. septembra 1971

sem pričakoval. Otrok nimam, ker jih žena spočetka ni hotela, sedaj pa je prepozno. Morala je na operacijo in tako ne bo več mogla postati mati. Postala je živčna, zadirčna, nemogoča. Ne morem je več prenašati, prosil bom za ločitev zakona.«

»Če sta se v cerkvi poročila, je razporka nemogoča,« je resno povedala Slavica.

»A kaj bi tisto! Farji učijo eno, življenje pa je čisto nekaj drugega.«

Zazeblo jo je do srca.

»Nadica, lahko bi začela novo življenje. Žene ne ljubim, verjetno je nisem nikdar ljubil. Le tvoja podoba mi je bila vedno pred očmi. Se vedno si lepa, mila, dražestna, prav kakor bi leta šla mimo tebe, ne da bi se te dotaknila. Še vedno te ljubim kakor takrat, ko sem ti dvoril, a si me tako ostro zavrnila.«

»Jaz...?« Razširila je oči v nepopisnem presenečenju. On tega ni opazil, zatopljen v cigareto, katere ogorek je stresal.

»Da, prav ti, najmlajša izmed Martelančevih sester.«

»Najmanjša ste hoteli reči. Moja sestra je vitka, visoka...«

»Da, da visoka,« jo je prekinil, »zato mi ni bila všeč. Želel sem si tako krotko, milo stvarco za svojo ženo. Toda kaj ti je, zakaj si prebledela?«

»Nič mi ni. Malce me je stresel mraz, sonce je že zašlo.«

»Saj te bom spremil do doma, samo hip se še ustaviva, da ti vse povem. Prijatelj Viko mi je povedal, da se najmlajša imenuje Nadica.«

»Ni lagal, najmlajša izmed naju je Nadica, a ta...«

Ni je pustil do besede.

»Ko bi le hotela, Nadica! Povej mi, kje stanuješ, z avtom sem takoj pri tebi. Lahko bi se srečala kje v Trstu, če ti je laže. Potrebujem te, Nadica, ti edina me lahko rešiš.«

»Jaz? O ne, preveč pričakujete od mene. Nisem vaša žena. Ona edina vas lahko reši, njej se posvetite z isto ljubeznijo, kakor se zdaj meni. Jaz sem s svojim življenjem zadovoljna, zelo

zadovoljna,« je nenadoma doumela in se globoko oddahnila.

»Pa vendar mlada si še, zakaj bi ne doživela tudi ti srečne ure ljubezni, prave, resnične ljubezni...«

Približal se ji je in ji ovil roke okrog vratu. Se preden se je zavedela, je žarel poljub na njenem licu.

Užaljeno se je odmaknila.

»Gospod, preveč si dovoljujete.«

»Pa ne, da si še tako sramežljiva, da se boš zgražala že nad enim poljubom. Med prijatelji je to čisto vsakdanja stvar.«

»Prijateljstvo je zame sveto,« je pomislila na sinočnji večer ob oknu, »to pa je bilo zelo neresno od vas, ki ste poročeni.«

»Mislil sem, da ti je le nekaj do mene.«

»Po čem ste to sklepali?«

»Ker si vedno zardela, ko sem se vama približal. Škoda, da si bila vedno v družbi sestre Slavice.«

»Res je, od nje se nisem nikoli ločila. Tudi sedaj ne, ni mogoče,« se je poredno nasmihala. Igra jo je začela zabavati.

»Kruta si, Nadica, zelo kruta in ne razumeš, koliko trpim.«

»Koliko bi šele trpela vaša žena, če bi zvedela, da jo varate. Verjetno se je z vami poročila iz ljubezni, če je bila tako bogata...«

Ni razumel njenega namiga.

»Bogata je bila in njen oče še bolj. A kaj vse to pomaga, če pa ni ljubezni.«

»Ko ste se poročili, niste pomislili na to?«

»Mislil sem, da bo za najino srečo zadostoval le denar. Pa sem se bridko zmotil.«

»Torej bi rajši bili spet ubogi in mi dvorili kot nekoč?«

»Da bi ti dvoril, to že, vendar denar tudi nekaj velja,« je že pozabil na prejšnjo trditev.

»Že razumem. Zelo preračunljiv človek ste. V življenju boste še uspeli. Sedaj pa bi rada šla domov. Mrzlo postaja in ne bi se rada prehladila.«

»Sprememim te do doma.« Ni mu mogla odreči.

Vse do Trsta ji je govoril, Slavica pa je komaj dušila smeh v sebi ob misli na zamenjavo, katere je, bila sedaj neskončno vesela.

»Rad bi pozdravil še tvojo sestro Slavico. Ali smem?«

»Ji bom že jaz izročila pozdrave, bo prav tako dobro. S svakom se bosta vrnila zelo pozno,« se je zlagala.

»Pa se res ne bova več videla?«

»Mislim, da ne!« mu je odgovorila in stekla po stopnicah do dvigala.

Padla je v sestrično stanovanje kot z jasnega. Sesedla se je na divan in krčevit smeh je napolnil sobo, da jo je Nadica s strahom opazovala. Potem se je še sama začela smejati, pa čeprav ni vedela čemu.

Slavica se je nekoliko umirila. Objela je sestro in ji rekla:

»Porednica, odvzela si mi ženina. Pa bogve koliko si mi jih že poleg Rada. Končno si le ti kriva, če sem ostala stara devica.«

»Kaj blebečeš, se ti je zmešalo?« se je Nadica med smehom nenadoma zresnila.

»O ne, pri čisti sem. Ti nisi kriva, da si me prerastla, jaz pa tudi ne, da sem zaostala v rasti. Viko je že vedel, katera je najmlajša izmed naju, Rado pa ne, ko ga je vprašal za ime najmlajše. Pisal je tebi, prepričan, da piše meni. Od tod vsa neljuba pomota, ki mi je prihranila marsikatero bridko uro.« Sedaj sta se obe smejali še bolj od srca.

»Vidim, da te je ta dogodek spravil v dobro voljo, Slavica. Taka si mi všeč. Daj, Ivo,« je poklicala moža, ki je sedel pred televizorjem, »natoči nama kozarec tistega najboljšega. Zaslužili sva ga. Pa tudi ti, seveda, ki si moj mož in me prenašaš!«

Ko je tisti večer zapuščala Trst, je nosila sonce v duši in prvič se ji je zgodilo, da je ob misli na Gorico ni zabeblo.

Prva škedenjska kulturna prireditev pred Domom 29. junija 1975

O psihiatriji v Gorici

UVOD

Psihiatrija je zanimiva veda, ker se ji lahko približamo z medicinskega področja, je pa dostopna tudi nezdravniku; vsakdo lahko namreč postane neke vrste psihiater (to je zdravnik duše), če le hoče poslušati, poslušati, poslušati in s tem tolažiti bližnjega, ki je v težavah. Najbolj enostavna pa tudi daleč najbolj razširjena duševna bolezen je nevroza. Če upoštevamo samo nekatere njene simptome: nespečnost, glavobol, slaba prebava, iritabilnost, smo vsi ljudje, vsaj ob nekaterih prilikah nevrotični; in smo torej vsi vsaj nekoliko kompetentni, da z besedo pomagamo tistemu, ki ima trenutno večje duševne težave kot mi.

Tak odnos do psihiatrije se je razvil v zadnjih letih; psihiatrijo so izredno popularizirali številni članki v bolj ali manj resnih revijah, razni škandali, zlasti pa odprtje psihiatričnih bolnišnic, ki je znova privedlo bolnike v družbo zdravih.

Odnos družbe do duševnega bolnika se je v teku stoletij zelo spreminjal.

V starih časih so pri mnogih narodih imeli take bolnike za preroke ali svetnike ali obsedence. Kasneje je začela družba duševne bolnike bolj izolirati, ker jih zaradi pomanjkanja ustreznih zdravstvenih posegov ni mogla uspešno vključiti v normalno življenje. In končno je prišel današnji čas, ko moremo duševnega bolnika, zaradi zdravil, ki z njimi razpolagamo, pomiriti in ozdraviti do take mere, da se lahko zopet vključi v družinsko življenje, si dobi delo in lahko v mnogih primerih celo preneha z zdravljenjem.

PSIHIATRIJA V GORICI

Psihiatrična bolnišnica v Gorici je zaslovela po novem načinu zdravljenja. To je zasluga prof. Basaglie, ki je bil imenovan za njenega ravnatelja (1961). Do tedaj je bila bolnišnica v Gorici urejena na klasični način. Obstajal je sprejemni oddelek, nato oddelek za nevarne bolnike in še oddelki za kronične, neozdravljive in ne-nevarne bolnike. Vsi oddelki so bili obdani z zidovi in mrežami ter so bili vedno zaprti.

Glavna stavba goriške psihiatrične bolnišnice

Edine oblike zdravljenja, s katerimi so zdravniki razpolagali, so bile: elektrošok, zaprte celice, posebne varnostne srajce, ter v zadnjih časih razno malo uspešna zdravila. (Prvo res uspešno pomirjevalno snov je odkril leta 1952 Charpentier in to je znani Largactil.) Bolnike je po navadi pripeljala v bolnišnico policija pod naslednjo oznako: »Bolnik je nevaren za samega sebe in za druge, zato mora biti nujno sprejet v psihiatrično bolnišnico.« Mnogi so bili res nevarni, toda nešteto je bilo bolnikov, ki so imeli samo prehodna kritična stanja ali se jim je začelo blesti zaradi ne-psihiatričnih bolezni. Ko so prišli v bolnišnico, se je sprožil proces, ki je samo poslabšal njihovo stanje: zapiranje v celice, elektrošoki, mnogokrat tudi grobo ravnanje osebja (bolničarji so morali imeti primerno višino in težo, da so jih sprejeli v to službo). Na tako ravnanje je bolnik reagiral z agresivnostjo proti drugim in proti samemu sebi. Zato so bili oddelki tako organizirani, da niso imeli bolniki možnosti, da bi drug drugemu škodovali; mize in stoli so bili tako težki, da jih je bilo nemogoče premikati, jedli so samo z žlicami itd. Bolnik, ki je prišel v psihiatrično bolnišnico, je po navadi ostal tu za vedno. Vse to zveni nekako nazadnjaško in diši po zaporih, toda če pomislimo, da takrat ni bilo zdravil, je bilo res edino, kar je družba mogla narediti za te nesrečneže.

Ko je prišel v Gorico prof. Basaglia s svojo ekipo, so upešna pomirjevalna zdravila že prišla na trg. To je bilo tudi sredstvo, ki mu je omogočilo, da je lahko odprl vrata oddelkov in zlasti, da je mnoge bolnike mogel poslati domov ozdravljene. Tudi za tiste, ki zaradi starosti, nezanimanja sorodnikov ali zaradi posebne intenzivnosti bolezni niso mogli iz bolnišnice, je bilo boljše poskrbljeno; zanje so organizirali delovanje bara, knjižnice, prirejali ples, filmske večere, razgovore ipd.

Vse to se je dogajalo v naši psihiatrični bolnišnici. Zanj so se začeli za-

nimati delavci na psihiatričnem področju iz raznih krajev Italije in tudi od drugod. Sam za sebe vem in mislim, da tudi večina Goričanov v tistih letih nismo o vsem tem veliko vedeli. Za psihiatrično bolnišnico so se zanimali le tamkajšnji uslužbenci, še nekateri drugi redki posamezniki in pa politiki. Ti zadnji so se okrog leta 1968 začeli posebno vtikati v dogajanje v bolnišnici bodisi z odobravanjem, bodisi z grajo. Prišlo je do obračunavanja med tistimi, ki so podpirali delo dr. Basaglie in njegovih sodelavcev in nasprotniki.

Ekipa dr. Basaglia je bila v resnici politično angažirala in to iz trdnega osebnega prepričanja njenih članov. Dr. Basaglia je »anti-psihiater«. V skopih besedah to pomeni, da po njegovem mnenju duševna bolezen ne obstaja kot samostojen bolezenski proces, temveč je samo reakcija proti krivicam družbe. Kdor je revež, kdor se je rodil v revni in zapostavljeni družini, kdor se je nesrečno poročil, kdor ne dobiva zadostne hvaležnosti od svojih otrok itd. itd. začenja razvijati razne znake duševne bolezni kot so nevroze, psihoze, alkoholizem. Ker družba bolnika zaradi njegovega obnašanja še bolj izolira, začenja ta biti agresiven proti svojemu ambientu. Tedaj ga varnostne sile spravijo v psihiatrično bolnišnico. Ekipa dr. Basaglia je, tudi v skladu s svojim političnim prepričanjem, dopovedovala bolniku, da je družba kriva za njegovo bolezen, da mu družba ni omogočila dostojnega življenja ipd. Ko je bolnika osvojila s svojimi idejami, ga je poslala nazaj v njegovo okolje, kjer je seveda naprej razglašal, kar je slišal v bolnišnici. Dr. Basaglia in njegovi sodelavci so tako ravnali morda tudi v dobri veri; prepričani so bili, da bodo na ta način dali bolniku dovolj moči, da se bo mogel dvigniti nad svojo bolezen in se upreti izključujoči družbi. Kot terapevtično sredstvo moramo to metodo sprejeti, ker pač v psihiatriji ni še nobena tehnika zdravljenja stoodstotno uveljavljena in uzakonjena.

Seveda pa tako zdravljenje ni pri-

jalo določenim političnim krogom. Začela se je akcija proti ekipi Basaglia in »primer Miklus« (29. 6. 1968) je bil povod, da se je sprožila silovita gonja. Basaglia je 21. 12. 1968 odstopil od mesta ravnatelja bolnišnice. V naslednjih letih sta vodila bolnišnico njegova sodelavca Pirella in Casagrande. Leta 1962 je prišla v Gorico nova ekipa zdravnikov, ki je bila pogodu politikom Kršćanske demokracije, ne pa seveda levičarjem. In zato se spori na politični ravni nadaljujejo. Žalostno dejstvo je, da v Gorici odločajo o zdravljenju duševnih bolnikov politiki, ne pa za to poklicani zdravniki. Prof. Basaglia je sedaj ravnatelj psihiatrične bolnišnice v Trstu, njegovi sodelavci pa so se razkropili po vsej Italiji.

GORIŠKA PSIHIATRIČNA BOLNIŠNICA DANES

Goriška psihiatrična bolnišnica je še vedno znana. Pogosto prihajajo na strokovne ogledе znanstveniki iz Italije in drugih držav. In kaj vidijo: predvsem popolnoma »odprto« bolnišnico, v kateri ni niti ena soba z bolniki pod ključem; vidijo bolnike, ki se prosto sprehajajo po velikem parku; vidijo, kako mnoge oddelke popravljajo in urejujejo. Ne vidijo pa več tiste živahnosti in tistega stalnega vrveža, ki je menda prej karakteriziral goriško bolnišnico. Za to so razni vzroki. V novi ekipi je malo zdravnikov; pa tudi bolniki so se postarali: tisti, ki so pred leti živahno delali za skupnost, so postali mnogo starejši, mlajšega dotoka pa ni, ker dandanes le redki bolniki ostanejo za vedno v bolnišnici; prvi cilj zdravljenja je namreč, da se omogoči bolniku čimprejšnjo vrnitev domov. Zato nova ekipa posveča več pozornosti zunanjim centrom, ki imajo za cilj, da začnejo z zdravljenjem že v prvih fazah bolezni, da ni potreben sprejem v bolnišnico. Taki centri delujejo v Gorici, Krmini, Tržiču in Gradežu.

Psihiatrična bolnišnica obstaja zaradi duševnih bolnikov in je njim namenjena. Oni se pač malo zavedajo,

če jih zdravimo po metodah psihiatrije ali anti-psihiatrije, če skrbi zanje napreden ali ne-napreden psihiater. Zanje je predvsem važno, da imajo v zdravniku oporo, da vedo, kam se obrniti, ko njihova bolezen huje pritisne. Zato je želja vseh, da bi o goriški psihiatrični bolnišnici in o zdravljenju duševnih bolnikov iz naše pokrajine končno smeli spet odločati samo zdravniki; ne pa da se morajo pri svojih odločitvah ozirati prej kot na korist bolnika na politično stanje v naši pokrajini.

VINKO BELIČIĆ

Skozi december, skozi maj

Najprej kosova pesem nekje blizu, kakor iz studenčnice, in potem zgibanje raztresenih grmičev v eni sami svetlozeleni luči. Skalnik se je nasmehnil... in že so se mu oči vnovič zaprle. Želel je, da bi tisti hip trajal vekomaj: da bi kar naprej pel nevidni kos in da bi brez konca žarela svetla majska zelenina gmajne naokoli. Na bose noge mu je sijalo sonce in oči so mu lezle skupaj. Zajela ga je taka sla po novem, še globljem spanju, da je bil brez moči zoper njo. In tako je spet zaspal z glavo na aktovki, v katero je doma del knjigo, da jo prebere in o njej napiše poročilo. Knjiga, svinčnik in papir so ležali v senci majhnega bora, ob čevljih in nogavicah. Položil je vse tja, ko je videl, da sladki dremavici — prvemu valu — ne bo kos. In zdaj ga je zmogel drugi val.

Prišel je končno trenutek, po katerem je dolge mesece hrepenel in ki mu je dajal moč, da pod šibami megle, burje, otroških bolezni ni omagal — da je mrak in mraz premagoval v spominjanju in upanju.

... »Ali bo še kdaj sonce in toplina? Bom še kdaj gledal belo preprogo marjetic, ki po sončnem zatonu pordi od

zaprtih cvetov? Se bom še kdaj pogrel in se naspal v tišini prerrojene gmajne?»

Bil je december in večerilo se je. Piš je sikal najprej v višinah, jezno se je hehetal nečemu, s čimer se bo zdaj zdaj poigral. V ledenih zaletih so njegove temne sulice drvele proti jugozahodu. Oblaki so zaprli obzorja. Še malo, in v zraku bo zatulilo in se bliskovito preneslo v daljavo, oddelki divje konjenice bodo zdrveli v napad, golo drevje se bo zamajalo v koreninah in iztezalo krčevito mahajoče veje, kot bi nekoga nevidnega prosilo pomoči.

Skalnik je s komolcem zapahnil vežna vrata, zadihano odložil polno aktovko in mrežo z živežem, vrgel rokavice na mizo, hušknil v otrdele prste in jih razklenil nad štedilnikom.

»Kakšno je zunaj! Bolj ko se mrači, huje žge mraz. Žice brnijo s čisto posebnim glasom. Težko noč bomo imeli.

Dal si je opraviti z vrati. Mašil jih je spodaj in ob strani, kjer je opazil, da burja reže noter. Še luknjico v ključavnici je zamašil.

Okno je zašklepetalo, zavesa je zanihala in se trepetaje spet umirila. Kuhinja je napolnil čuden duh po sajah, po drobni suhi rdeči prsti in jo mrliško hladil.

»Mislil sem biti malo dlje pokonci, pa me je minila volja,« je rekel, ko je žena končala svoje delo in pomivalo obesila nad štedilnik. »Zdelan sem in zebe me. Ne bi skuhala malo čaja?«

V mrzli postelji sta se trudila zapati, a hišica je bila preveč na preskušnji v uničujočem pohodu burje. Strah jima je gnal kri k srcu, noge sta imela ko led. Čutila sta se majhna in uboga — hrumenje razbesnele noči ju je držalo v kleščah. Da bi le streha vzdržala! Zunaj je pekel naraščal in jima ni dal, da bi se oddahnila. Skrb, ki je utripala v prsih, je ob vsakem navalu zbolela na moč hudo, potem pa spet popustila.

Ni vedel, ali se mu sanja ali je buden — vzkliknil je grenko in vdano: »Opeko meče po tleh!« Ni vedel, ali mu žena odgovarja budna ali v snu: »Jaz

pa mislim, da je podrlo dimnik.« Strop se je majal, stene so se šibile, tema pa je skrivala očem grozo noči. Odrešil ju je spanec.

Oba hkrati sta se stresla, se zbudila in bila brez moči, kot otrpla. Nenadna budnost ju je zbolela v možganih. Zavedela sta se: noč, mraz, divjanje viharja. Koliko je ura? Sta dolgo spala?

Prižgal je lučko, vstal in šel pogledat Radka in Nevico. Otroka sta bila gorka ko dva mucka. Njiju dan še ne trga noči, je srečen pomislil.

Spomnil se je, da ima v kuhinji uspavalni prašek. Naspati se je moral za novi dan dela. Že je odprl vrata, da bi šel ponj. Tedaj so mu noge zadele ob nekaj trdega, da je zahrestalo. Posvetil je in se znašel pred kupom ometa. Pogledal je kvišku in se ustrašil. »Moj Bog, pol stropa je vrglo na tla! Joj, ko bi bil zgrmel v spalnici!«

Tudi ta noč bo minila. Kmalu se bo začelo daniti.

Ko je bil višek končno mimo ter sta minila strah in napetost, se je olajšan predal spancu in je spal ko po hudi, zdravilni kopeli.

Zjutraj je znosil omet na vrt. Videl je, da je tudi dimnik porušilo, in nekaj žlebakov je bilo razbitih pod napušči.

»Iz pip nič ne priteče. Voda je zmrznila. Nanosil ti je bom za prvo silo iz vodnjaka.«

Ko je ob misli, koliko ga bo stalo popravilo škode, vse prej ko vesel odhajal na delo, je iz sivih oblakov na vzhodu posijala svetla lisa. Golo drevje se je še vedno sklanjalo proti jugozahodu pod biči, ki so bili zdaj redkejši in slabotnejši. Bori na griču za vasjo so stali visoki in temni: ko četa po boju. Tu pa tam je ležal kak izruvan, spet kakšen se je močno ranjen opiral na čvrste prsi močnejšega druga, nekaj pa jih je bilo prelomljenih v kolenih od silnih nočnih rafalov.

... Sonce je vrglo senco na bose noge spečega in zrak je začel ostreje dišati po mladi rasti. Skalnik je odprl oči in zagledal nad sabo isto svetlo-modro, silno visoko nebo. Okrenil je

obraz in uzrl knjigo, papir in svinčnik. Za trenutek ga je zapekla vest.

»Spal sem, namesto da bi bil naredil, po kar sem prišel sem! Lahko bi bilo narejeno, tako me pa še čaka! — A tega spanja sem bil tudi potreben — po toliko težkih nočeh.«

Že kaka dva tedna se je vsako noč zbudil okoli treh, ko je začel kašljati Radko. (»Tako je občutljiv za cvetni prah, da že v predsobi kihne; ko stopi skozi vežna vrata, zakašlja, a zunaj vrtnih vrat — na, osemintrideset!«) Kašelj je otroka dolgo mučil, tako da se je očetu telo v živčni budnosti pripravljalo na mučno potenje. Včasih je na fantiča zasikal, naj že molči, naj se usekne, naj se uleže na hrbet in naj diha počasi in globoko skozi nos — a podnevi ga je bilo potem sram in s tem otrokom je bil veliko ljubeznivejši, ker se je čutil kriv. V molku noči so bili vsi glasovi boleče jasni. Nekje je lajal pes, na bližnji postaji je večkrat zapiskala lokomotiva in venomer vozila po tem ali onem tiru... v gošči za vrtom je zgodnje jutro prebudilo kobilarja, da je začel z okroglo pesmijo prebliskavati tišino... in potem je v cerkvi prvič zazvonilo. »Spet bom nenaspan začel nov dan in še težji bo, ker sem vsako jutro bolj utrujen!« Medtem je Radkov krčeviti kašelj pojenjal. Skalnik se je potrudil in zaspal za poldrugo uro, dokler ga ni poklicala budilka.

S svojim križem je šel potrpežljivo skozi noči in dneve... stvarstvo pa se je počasi odpiralo na vse strani. Svetlozeleno je bilkam, mravljam, metuljem, pticam in ljudem prinašalo sladkost življenja, veselja in sreče. Po belih pečinah gmajne je neslišno priskakljala črna, vitka, lahkotna veverica s košatim repom in neslišno spet odskakljala v brsteče grmovje.

Priti tak popoldan med brinje, med mlade bore z novimi svečkami, ko je vse v soncu, tako da so še pečine med zelenimi grmi vabljive, s knjigo, papirjem in svinčnikom — z najboljšim namenom nekaj narediti za denar (»O prekleti, stokrat prekleti denar! Brez

njega ni moč — a zmeraj ga je premalo!«)... kdo bi premagal vabljivost brstenja, tišine, gorkote in visokega neba?

»Zdaj sem spočit. Zemlja mi je od vzela, kar mi je hudega naložilo življenje. Zdaj sem spet dober. Nisem sicer napravil, kar sem nameraval — bom pa jutri.«

A ni mislil z veseljem na delo, ki ga je opravljal za povrh. Koliko lepše bi se bilo sredi maja, ko pregreta gmajna zadiši po žoltem in vijoličastem cvetju, odzvati sladko bolečemu hrepenjenju po daljnih deželah in vzeti v roke kakega severnega, skandinavskega pisatelja, sproščeno brati skrit v travi med bori — pol na soncu pol v senci — — — in videti, kako Patatanček doli po stezi s sekiro na rami odhaja na svoje po drva...

Borove hoste po obmejnih hribih, od kamna in davnine siva repentabska cerkev na grebenu, levo od nje izsekani pas proti Volniku in nekaj kopastih oblakov zad. Pogledoval je tja, vračajoč se proti domu, in ob spominu na tiste zelene in dehteče samote sklenil, da se ob prvi priložnosti odzove klicu kukavic in kobilarjev k studentu vélikega notranjega miru.

ALBERT MIKLAVEC

Pesem kraških borov

*Nocoj pojo mi bujni bori,
junaki kraških tal,
ko tisočeri zbori
svojo pesem...*

*Pojo o zemlji kraški,
o njenih njivah, vinogradih,
o vrtovih in nasadih,
o preteklosti junaški.*

*Pojo o njeni težki boli,
o njenih grenkih solzah...
Medtem vse naokoli
brnijo mrtvi stroji v noč.*

Goriški glasbenik Emil Komel (1875-1960) ob stoletnici rojstva

Ze od nekaj je bila Goriška vsestransko razgibano kulturno središče. Glasba, literatura, politika, ljudska prosveta, še prej čitalnice in tabori — vse to je imelo tu svoje mesto. Če se omejimo le na glasbeno izživiljanje, lahko naštejemo celo vrsto skladateljev, pevovodij, izvajalcev, pevcev, da o glasbenih pobudah in prireditvah niti ne govorimo. Jasno pa je, da se prav v takem okolju vse laže porodi nadarjen glasbenik, saj sta že vsa kulturna zgodovina in samo narodovo življenje tesno prepletena s petjem in glasbo.

V tem okviru je vzrasel in zaživel tudi goriški glasbenik Emil Komel, ki mu je lani tekla stoletnica rojstva in ima za glasbeno življenje goriških in primorskih Slovencev, še posebej v dobi med obema vojnama, neminljive zasluge. Skladatelj, organist, glasbeni pedagog, teoretik in pisec je obogatil našo muzikalno zakladnico z nešteti biseri svojega ustvarjalnega duha in skupno z ostalimi goriškimi skladatelji oblikoval bodoče umetniške rodove.

* * *

Cerkev sv. Ignacija na goriškem Travniku, najlepša in obenem največja cerkev v Gorici, krasen primer baročne arhitekture, je bila vedno in je še danes nekako versko središče goriških Slovencev. Ze v dobi fašizma je bila tu slovenska maša, po vojni pa je travniška cerkev z obnovljeno mašo ob devetih postala spet pravo zbirališče goriških slovenskih vernikov. Zato je imelo tudi cerkveno petje tu vedno pomembno vlogo.

Za mogočnimi tromannualnimi orglami je na koru sedel do nekaj let pred svojo smrtjo organist Emil Komel, duša travniškega zbora. Še se spominjam, kako sem najprej kot ministrant, nato kot pevec na tem koru občudoval mogočno orglanje profesorja Komela; zakipelo je zlasti ob velikih praznikih ob njegovih improvizacijah ob koncu maše. Sam je bil maestozna figura, močan, z globokimi očmi, gostimi lasmi in

Glasbenik E. Komel pri delu (foto E. Doktorič)

predvsem značilnimi velikimi in markantnimi brki. Njegova podoba je nekako dominirala ves kor in se harmonično skladala z močjo travniških orgel, ki jih je prav on sam dal postaviti po svojem načrtu.

Ko danes kot skromen naslednik pokojnega glasbenika sedim za temi orglami, se zavedam, da je to predvsem moč zglada, ki ga je dal s svojo umetniško osebnostjo in tehnično izvežbanostjo mentor na področju cerkvene glasbe — Emil Komel.

* * *

Prof. EMIL KOMEL se je rodil 14. februarja 1875 v Gorici. Ze po družinski tradiciji je imel vse dispozicije za glasbeno vzgojo: oče je bil sam glasbeni vzgojitelj in vadniški učitelj. To je malemu dečku že kmalu vliilo ljubezen do glasbe in glasbeno znanje. Pomagal je tudi očetu pri zboru, igral je klavir, kasneje pa se je začel vse bolj sistematično zanimati za muziko, za klavirsko tehniko, pa tudi za harmonijo, kontrapunkt in kompozicijo, kjer mu je bil dober učitelj zlasti znani glasbenik Danilo Feigel. Študij ga je gнал na Dunaj. Tu je v Klosterneuburgu pri Dunaju študiral naj-

prej agrarne vede, obiskoval pa tudi konservatorij na Dunaju. Kasneje je eno leto študiral v Rimu, potem pa spet na Dunaju, kjer je glasbene študije tudi končal in napravil državni izpit iz glasbe leta 1895.

Njegovo glasbeno delo je bilo od tedaj dalje skozi in skozi posvečeno slovenski pesmi, tako cerkveni kot umetni in narodni, ter glasbenemu delu vzgojitelja, skladatelja in organista. Skoraj šestdeset let je bil organist na Travniku. Maše ob devetih in enajstih ter blagoslov ob treh — vse to je bilo ob nedeljah in praznikih njegovo delo. V mesecu maju pa že jutranje žmarnice in decembra zornice, dokler niso te nekako same odpadle. Ob ponovni ustanovitvi slovenskih šol je tudi prof. Komel postal glasbeni vzgojitelj neštetim dijakom, kot že prejšnja predvojna leta v goriškem semenišču. Naj navedem le nekaj vrstic, ki jih je ob skladateljevi osemdesetletnici zapisal njegov nekdanji učenec v semenišču in sam kasnejši priznan goriški glasbenik, prof. Mirko Filej, in ki so značilen oris pedagoškega dela prof. Komela. Tako lahko beremo:

»Prvikrat sem srečal g. prof. E. Komela v tretji gimnaziji, ko se je prikazal v razredu v Malem semenišču kot profesor petja. Se danes smo hvaležni pok. prevzvišenemu nadškofu Fr. B. Sedeju, ki je uvideval potrebo, da mora vsak duhovnik znati peti, da nam je dal možnost, da smo se vadili v glasbeni teoriji in petju. Toda takrat nismo tako globoko razumevali važnosti tega učenja in še sedaj me je sram, ko se spomnim, da smo prav pri prvi uri teorije tako razjezili g. prof. Komela s svojim nespoštljivim obnašanjem — bili smo polni vroče, neukročene mladosti —, da nam je ves razburjen zabrusil v obraz "ver... Kerl". Moram to poudariti, ker pozneje v vsem svojem življenju ga nisem nikdar več videl jeznega ali odurnega. Smo morali biti res neukročeni pobalini, da smo mu že pri prvem srečanju "zagodli" tako muziko. Pozneje smo ga vzljubili in smo ga naprosili, da bi nas poučeval tudi igranja na klavir. Spominjam se, kako je bil vesel, če je zaslutil v nas resnično ljubezen do študija in napredka v igranju na klavir. Tedaj ti je tudi prof. Komel pokazal še več ljubezni in skrbnega zanimanja, da si zmožel še uspešneje napredovati v glasbenem študiju. Navadno te je le resno poslušal in popravljal notne pomanjkljivosti v igranju. Kadar je pa zaslutil tvojo pridno gorečnost, tedaj se je raznežil ter

te je s svojo vzhičeno izbrano občutljivostjo zajel, da si moral slediti ves prevzet njegove. mu diriganju. Nepozabljivi so bili taki trenutki! Po njegovi pobudi smo vzljubili petje in igranje. Ustanovili smo svoj študentovski zbor in radi lepo prepevali v cerkvi ter tudi narodne pesmi ob prostem času. Ko smo vstopili kot abiturienti v teologijo, smo takoj sklenili, da mora priti tudi g. prof. Komel z nami. In prišel je ves vesel. Nadaljevali smo z učenjem klavirja, harmonija in harmonije. Vsi smo bili srečni, ko smo mu pokazali svojo prvo skladbico. Tudi on je bil vesel z nami in ponosen, da njegov trud ni bil zastonj.«

Te vrstice, ki jih je njegov učenec prof. Filej v »Katoliškem glasu« zapisal o svojem glasbenem učitelju, so zgovorna priča o njegovem uspešnem pedagoškem delovanju med bodočimi duhovniki v goriškem semenišču.

Ne bom se spuščal v dolge biografske podatke o našem glasbeniku. Vse svoje življenje je preživel v delu in snovanju. Ni iskal priznanj in zunanjih pohval. Kljub temu je prejel številna priznanja in zlato kolajno osrednjih slovenskih prosvetnih organizacij, med obema vojnama je vodil Pevsko in glasbeno društvo, stalno je — tudi kasneje — deloval v slovenskem kulturnem življenju v Gorici. Umrli je 14. avgusta 1960 v Gorici. Ob slovesnem pogrebu, ki se je vil iz travniške cerkve, so mu peli razni zbori. Takratni slovenski kaplan Mirko Mazora je tako zaključil svoj spominski govor:

»Ob tem odprtem grobu, ki je zdaj sprejel vase telesne ostanke g. profesorja, smo mi vsi edini v veliki hvaležnosti do blagega pokojnika za vse zaklade duha in srca, ki jih je več kot pol stoletja poklanjal našemu narodu in zlasti travniški cerkvi. Zato prihaja danes iz naših src vroča prošnja in velika molitev: naj sprejme njegovo dušo k Sebi najvišja Harmonija, neskončna Ubranost — Bog.«

KOMEL IN SVETNA GLASBA

Glasbena osebnost Emila Komela se je razvijala že od njegovih deških let dalje, ko je začel z glasbenim delom. Sam pravi, da je še kot osemletni fantič prvič sedel za travniškimi orglami leta 1884. Glavne faze njegovega študija sem omenil že v kratkem življenjepisu. V rimskem obdobju se je Komel seznanil s slavnima skladateljema Mascagnijem in Perosijem; s slednjim je bil tudi sošolec.

Komel je veliko doprinesel naši svetni in

cerkveni glasbi. Zato bom na kratko nanizal obe razdobji, med katerima se kot nit vije njegovo stalno glasbeno pedagoško delo. Kot glasbeni pedagog je Komel zaslovel še posebej s teoretičnimi deli, kot je npr. »Harmonija«. V načrtu pa je imel še »Kontrapunkt« in verjetno še nauk o kompoziciji.

Kaj mu je pomenila glasba? Kakšen odnos je imel do nje? Sam je o tem spregovoril v razgovoru z urednikom goriške »Soče« ob svoji osemdesetletnici. Tako je dejal:

»Prva skrb mi je bila, da prodre čut in veselje za glasbo med vse ljudstvo in posebej med mladino. V uvodu v "Harmonijo" sem zapisal: Glasba je dragoceno vzgojno sredstvo. Mladina si v njej vedri duha in splemeniti srce. Zato sem skrbel za pevska društva po deželi in mestu. Zanje sem prirejal ustrezne skladbe, da so jih zbori zmogli in da so petje vzljubili. Pevca je treba prijeti s prave plati in ga vzgojiti. Dosti zborov je šlo več kot pol stoletja skozi moje roke, pa tudi orglavcev in glasbenih šolnikov.«

Kot skladatelj je gotovo dal velik prispevek zlasti zborom. Saj se pri nas mimo pevskih zborov najbolj razširja — od nekdaj do danes — prva glasbena kultura.

Komel je zložil celo vrsto zborovskih in instrumentalnih skladb. Od vočjih del naj omenim »Vstajenje«, »Psalm na višini«, »Kmetova pesem«, »Simonu Gregorčiču«, »Fantje na vasi« (za solo, zbor in orkester). Vse te imajo v glavnem obliko kantate. Poleg teh pa še »Obisk pri Vodopivcu« za orkester.

Glavnino svojega dela je posvetil zborom. Težko bi bilo naštetih vrsto njegovih svetnih zborovskih skladb. Po spominu naj citiram npr. »Opomin k veselju« za mešani zbor na Gregorčičevo besedilo ali pa »Korotanki« za moški zbor na tekst Bršljanskega (prof. Milan Bekar). Slednja je postala zelo priljubljena vsem našim moškim zborom.

Komelove zborovske skladbe — to velja tako za svetne kot za cerkvene — so zelo do-gnane, melodične, tekoče, v glavnem pisane za zmogljivost naših zborov. V njih pa se kaže tudi iskanje novih izrazov, ki odlikujejo Kome-lovo umetno glasbeno ustvarjalnost.

Take so tudi njegove priredbe narodnih pe-smi, ki jih je rad obdeloval.

KOMEL IN CERKVENA GLASBA

Cerkvena glasba je od nekdaj privabljala

slovenske skladatelje, da so ji navdušeno služili in z mnogimi umetninami obogatili njeno za-kladnico. To ni nič čudnega, saj je npr. sama moderna zborovska glasba nastala pravzaprav iz polifonskih šol velikih komponistov renesančnega obdobja, ki so ustvarjali še posebej cerkveno glasbo.

Tudi slovenska glasbena zgodovina je imela neprekinjeno tradicijo cerkvene glasbe od protestantskega obdobja dalje in je prav v cecilijanskem obdobju najbolj zaživela. V cerkvi je naša pesem lahko našla vedno svoje zavetje. To je prišlo še posebej do izraza na Primorskem v temačnem obdobju fašizma, ko je slovenska pesem imela v cerkvi zadnje pribežališče.

Vse to je gotovo pripomoglo, da je tudi prof. Emil Komel dal svoj največji prispevek prav naši cerkveni glasbi. Goriška sama je zlasti v času med obema vojnama imela vrsto glasbenikov, ki so delovali predvsem na tem področju. Vinko Vodopivec, Lojze Bratuž, David Doktorič, Ivan Kokošar, Albert Leban, Richard Orel, Breda Šček, Ivan Laharnar, ti in še drugi za njimi so ustvarjali predvsem slovensko cerkveno pesem, ki pa je bila izraz slovenske narodne duše primorske zemlje. In v tem okviru je imel svoje častno mesto tudi Emil Komel.

Ko pišemo o Komelovi cerkveni glasbi, mislimo tu predvsem na njegovo skladateljsko delo. Ne smemo pa pozabiti na ostala udejstvovanja v istem okviru. Tu prideta v poštev predvsem Komel-organist in Komel-glasbeni pedagog. V tem okviru je bilo zelo pomembno njegovo delo na novoustanovljeni slovenski Orglarski šoli na Placuti, kjer je učil harmonijo. Ta šola je vzgojila vrsto mlajših in danes delujočih organistov ter pevovodij.

Že prej je bilo govora o orgelskem delovanju. Poleg virtuoznega orgljanja bi tu omenil še številne orgelske skladbe, ki so ostale še v glavnem v rokopisih. Sem prištevamo predvsem petdeset preludijev (Gorica 1936) ter »Fugirane predigre«. To velja tudi za razne latinske maše, ki jih je pisal za naše zборе.

Oglejmo si zdaj še Komelovo skladateljsko zborovsko produkcijo na cerkvenem področju. Tu je prof. Komel tesno sodeloval z zgoraj omenjenimi goriškimi glasbeniki in je z njimi prispeval k sestavi in izdaji nekaterih zbirk cerkvenih pesmi, ki še danes predstavljajo skora-j glavne notne tekste vseh naših zborov. Tu

Skupni nastop 400 mladih pevcev s Tržaške na letošnji »Pesmi mladih 1975« v Kulturnem domu v Trstu

mislim predvsem zbirke »Božji spevi« (1929), »Gospodov dan« (1930) ter »Zdrava Marija« (1933), ki so izšle v založbi Goriške Mohorjeve družbe. Prav v teh zbinkah je najti veliko Komelovih skladb. Naj le citiram nekatere. Med Marijinimi pesmimi, ki jih ima po številu največ, so npr. Biseri milosti, O ljubezni svete Mati, Pozdravljena, Brezmadežna, Zbogom, zbogom, sveta Mati, Vsi zbori zadonite i.dr. Med mašnimi in blagoslovnimi bi omenil naslednje: Zmučeni od dela, Nesimo Srcu božjemu, Dobri Zveličar, Pred Jezusa ponižno pokleknilo. Več je skladb za razne dobe cerkvenega leta. Tako adventne (Že bliža se rešilni dan), postne (Trnje venec), binkoštno (O pridi Sv. Duh), Srca Jezusovega (Mogočni spev) itd. Ne bom označeval posameznih pesmi, saj sem že prej nakazal temeljne značilnosti Komelovega vokalnega sloga. Med pesmi cerkvenega leta se uvršča še izdaja iz leta 1944 »Tri božične pesmi za mešani zbor«.

Komel je pisal tudi druge cerkvene skladbe. Mimo raznih Tantum ergo (nekaterih objavljenih v prej omenjenih zbirkah) je zložil več petih litanij Lavretanske Matere božje. Sem spada tudi Križev pot. Za mešane in moške

zboje je komponiral tudi več latinskih maš, ki pa so ostale v rokopisu. Dokončal je tudi Volaričeve maše. Zložil je še več drugih latinskih skladb, npr. dve Ecce sacerdos v zbirki »6 Ecce Sacerdos magnus«, ki so jo na čast novemu nadškofu Karlu Margottiju leta 1934 izdali skladatelji Emil Komel, Ivan Laharnar, Lojze Braž-Sočenko ter Vinko Vodopivec.

Leta 1924 je v založbi Katoliške knjigarne v Gorici samostojno izšla črna maša »Missa pro defunctis« (ad unam vocem comitante organo vel harmonio).

S tem seveda nisem zajel vseh Komelovih cerkvenih skladb. Omejil sem se v glavnem na izdana dela ter na najbolj izvajane pesmi. Prav gotovo je še veliko Komelovih skladb v rokopisu.

KOMEL - GLASBENI TEORETIK IN PISEC

Glasbena dejavnost Emila Komela je bila vsestranska. Omenil sem že, da je bil skladatelj, organist, pedagog in teoretik ter pisec. Zato bi rad dodal nekaj vrstic o njegovi teoretični in publicistični dejavnosti.

Gotovo je med vsemi njegovimi tovrstnimi deli najvažnejše »Harmonija«. Izdal je prvo

knjigo, druga pa ni nikoli izšla. Pripravil je tudi »Kontrapunkt«. Vse to še čaka na izdajo!

O nastanku »Harmonije«, važnega teoretskega dela — saj imamo med Slovenci le še Skerjančevo tovrstno knjigo — je zapisal nekaj zanimivih vrstic prof. Rado Bednarik, in jih tu navajam. Tako pravi med drugim:

»V pogovorih, posebno pri Vinkotu Vodopivcu, kamor smo hodili na nedeljske popoldanske obiske, je vedno poudarjal, da se bo naš rod ohranil z besedo in še bolj s pesmijo. Zato pa je treba vzgojiti kader organistov, seveda slabo plačanih kulturnih delavcev — se je posmejal izpod brk. Vodopivec pa ga je bodril: za vzgojo organistov in pevovodij so potrebne tudi učne knjige. Daj, loti se! Doslej imamo samo Mercinov učbenik za natrkovavce, ne pa za orglavce... Tudi tu je Komel prvi izoral ledino. S silno natančnostjo je sestavil knjigo "Harmonija I. del". Oči so mu žarele od zadovoljstva, ko je prinesel pokazat prve krtačne odtise svoji družbi, ki se je v težkih časih okupacije zbirala na Placuti "Pri Lojzki"... Komel je vesel odvijal prve odtise svojega dela, za rešetkami, kot je sam dejal. Denarjev ne bo, slave ne potrebujemo, ker smo premajhni. Ko bo mogel iziti še drugi del tega temeljnega učbenika, bom pa jaz dal za liter — se je posmejal, ko smo mu prisrčno čestitali. No, samo da bi "Harmonijo" mladi rod z veseljem uporabil, je dejal, in pristavil: v dvojnem pomenu! Tu je dvignil čašo v pozdrav novi mladini in pesmi.«

Pa še to o »Harmoniji« iz istega zapisa:

»Zanj je bil hud udarec, ko so topoglavi oblastniki zaplenili njegovo življenjsko delo "Harmonijo" in prepovedali nadaljnje izdaje. Pa še drugo: Bridko ga je stisnilo, ko sem mu prišel povedat, da je nahujskana drhal napadla Trgovski dom ter zmetala na cesto in požgala vsa opremo glasbene šole in pevskega društva. Zgubil je dragoceni klavir, svoje glasbene osnutke in rokopise, med temi tudi še neizvedeno obširno kantato "Psalm na višini" za solo, zbor in orkester. Jokal je, ko je pobiral iz ruševin, kar ni bilo še popolnoma uničeno.«

Emil Komel je tudi drugače precej pisal o glasbi in njeni zgodovini ter problemih. Tako zlasti v koledarjih Goriške Mohorjeve družbe. Samo nekaj naslovov: »Izvor in razvoj orgel«, »Rihard Wagner«, »Duša glasbil«, »Razvoj glasbe«, »Razvoj glasbe in naših domačih instrumentov« idr. Poglejmo, kako plastične besede

je zapisal Komel o vlogi glasbe v enem izmed teh člankov:

»Vsakomur je znan veliki vpliv godbe. Vojaki stopajo trudni in izmučeni po prašni cesti, pa zaigra pred njimi godba in na mah je izginila iz udov in z obraza vsa utrujenost. Vsi oživljeni kakor po kakem daljšem počitku nadaljujejo veselo svojo pot. Ko stopa vojaštvo za svojo godbo po mestnih ulicah, se hite odpirat okna na desni in levi in nehote ubira civilist korak po taktu vojaške godbe. Brez godbe si plesa niti misliti ne moremo. V starejših časih, kakor tudi v sedanosti pri divjakih, je bil ples vedno del verskega obreda. Iz sv. pisma vemo, da je sviral pred skrinjo zaveze, ko so prenašali na sijonski hrib, številna godba na harfe, citre, zvončke, bobne in cimbele in je kralj David sam od veselja godel in plesal.«

* * *

Emil Komel ostaja v slovenski in še posebej primorski glasbeni zgodovini pomembna osebnost, predvsem zaradi dolgoletnega ustvarjalnega in poustvarjalnega dela med goriškimi Slovenci. Nam vsem je zapustil veliko glasbeno dediščino, ki jo bo treba še urediti in izdati. In to naš glasbenik tudi v polni meri zasluži. Goriški Slovenci bi mu tako ob stoletnici njegovega rojstva postavili najlepši kulturni spomenik.

MIRKO MAZORA

Marjetica

*Lepota tvoja bitna je zlatnina,
avreola deviška — žarki beli,
trpežni cvet: Ko nageljni so uveli
v svetišču mojem, tvoja je žlahtnina*

*še vedno sveža. Zdrava korenina
te je pognala iz sončnih tal v dežel
deviških vonjev, kjer so murni peli
in prepojili te, noči jasnina.*

*Spomin. Nekdaj sem trgal liste tvoje:
Smrt, sodba, pekel ali pa nebesa.
Takrat bilé so lahke moje hoje.*

*Spomin. Boleče sladko me pretresa:
Tam daleč, daleč utrip tvoj sanja, poje.
Bog varuj zla te duše in telesa.*

Prof. Radu Bednariku v spomin

V torek 23. septembra 1975 je v civilni bolnišnici v Gorici nenadoma umrl prof. Rado Bednarik. Dva dni kasneje so ga pokopali v družinski grobnici na goriškem pokopališču. Pogreba se je udeležilo zelo veliko ljudi, znancev in prijateljev, šolnikov, zastopnikov raznih ustanov. Ob odprtem grobu se je od pokojnika poslovilo več govornikov, med njimi dr. Drago Stoka v imenu Slovenske skupnosti ter dr. Drago Legiša v imenu Novega lista.

ZIVLJENJSKA POT

Rado Bednarik se je rodil v Gorici 2. avgusta 1902. Oče Ivan je prišel v Gorico leta 1891 in se uveljavil kot knjigovez, mati Frančiška Vrtovec je bila doma iz Šmarij na Vipavskem. Rado je obiskoval v Gorici osnovne šole, vadnico in tri gimnazijske razrede (1912-1915). Po izbruhu vojne leta 1915 se je umaknil k sorodnikom na Vipavsko, ostalo družino pa so internirali v notranjost Italije. Po povratku domov je oče že čez par tednov umrl. Ker je Rado hotel nadaljevati z učenjem, se je zatekel v škofijske zavode sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano. Pozneje je sam opisal, kako ga je sprejel rektor dr. Gnidovec:

»V obleki sešiti iz ruskih vrečic, s pododovano pelerino in s potrdilom poznejšega škofa dr. Fogarja od begunskega odbora v Ljubljani, da bodo plačevali zame par kron, sem se predstavil rektorju. Mrzlo me je objelo, ko sem stal pred njegovo suho postavo. Rekel mi je, naj grem najprej v kapelo. Ko sem se vrnil, me je milo pogledal: "Ostanite, saj se mi smilite. Tam dolj ste veliki reveži!" in sem ostal.«

V Šentvidu je končal gimnazijo (1915-1920) in nato študiral na ljubljanski filozofski fakulteti zgodovino in zemljepis (1920-1924). Diplomiral je 1926. Na literarni fakulteti v Trstu je leta 1951 doktoriral z disertacijo *O umetnosti I. Cankarja s posebnim ozirom na socialno-politično in kulturno okolje*. Usposobljenostni izpit iz slavistike pa je napravil 12. septembra 1959 v Rimu.

Leta 1924 je postal prefekt v Alojzijevišču v Gorici in se zaposlil pri Gor. straži. L. 1927 je bil poklican k vojakom. Vojaški rok je odslužil

sprva na Reki in nato v Sirakuzi na Siciliji (1927-1928). Obiskoval je oficirsko šolo in postal podporočnik. Ko se je vrnil od vojakov, je urejal tednik *Mali list* v Trstu (do januarja 1929). Nato je bil član uredništva Novega lista in Družine v Gorici (1929-1930). Po razpustu vseh slovenskih organizacij in uničenju tiska je bil do leta 1939 poslovni tajnik Katoliškega tiskovnega društva. Po smrti Ludvika Spacapana je bil hkrati dejanski vodja tiskarne, dokler je niso oblasti leta 1934 zaprle. Nato se je preživljal kot knjigovez. Jeseni 1944 je začel poučevati na novi slovenski gimnaziji v Gorici; v šolskem letu 1945-1946 na gimnaziji v Ajdovščini in od leta 1946 do upokojitve 1972 na učiteljski in na klasičnem liceju v Gorici.

VZGOJITELJ IN ORGANIZATOR DIJASTVA

Ze kot dijak in pozneje kot akademik v Ljubljani se je živo zanimal za probleme, ki so tedaj razvneli in vznemirjali katoliško dijaštvo. V Šentvidu se je družil s poznejšo skupino krščansko-socialnih delavcev (dr. Vodnik, dr. Miklavčič, slikar Tone Kralj) ter sourejeval notranje glasilo *Vaje*. V prvi številki lista *Križ na gori* (I. letnik 1924/25, str. 17) je začel z razpravo *Zgodovinski obris kat. dijaškega gibanja v Sloveniji*. Bil je predsednik kat. akademskega društva *Danica* in Akademskega podpornega društva v Ljubljani.

Ko je v Gorici prevzel mesto prefekta v Alojzijevišču, se je z mladostnim navdušenjem posvetil delu med mladino. Slovensko dijaštvo katoliškega prepričanja je bilo tedaj organizirano v Slovenski dijaški zvezi, ki je med počitnicami zbirala dijake na socialne tečaje: na Otlici (1921), v Gorici (1922), v Črnem vrhu (1923), na Pečinah (1924), v Sv. Križu na Vipavskem (1925). Tečaja na Pečinah se je udeležilo kakih 200 dijakov, a so jih orožniki razgnali. Protestne brzojavke so razposlali na vse strani, sam papež Pij XI. se je pri Mussoliniju zavzel za Slovensko dijaško zvezo. Bednarik je bil nekaj časa celo predsednik dijaške zveze. Uredil je prvo številko dijaškega glasila *Rast*, ki je izhajalo po dvakrat na leto.

PROSVETNI DELAVEC IN ORGANIZATOR

Po prvi svetovni vojni se je na Primorskem močno razmahnilo ljudsko prosvetno delo v krščansko socialnem duhu. Na Goriškem se je zlasti Filip Terčelj, kasnejši tajnik in duša Prosvetne zveze, posvetil izpeljavi razvejane prosvetne organizacije, vzgoji mladine v društvenih središčih in na meddruštvenih vzgojno-kulturnih tečajih. Bednarik se je že kot akademik priključil prof. Terčelju pri organiziranju krščanske prosvetne organizacije in je z raznimi vzpodbudnimi predavanji sodeloval pri ustanavljanju novih društev. Osebnostno je ustanovil dvanajst podeželskih društev in postal je podpredsednik pri sami Prosvetni zvezi.

Zelo važno je bilo njegovo delo pri katoliškem prosvetnem društvu Mladika v Gorici, ki se je brž uveljavilo kot osrednja prosvetna ustanova, vzor za vsa ostala izobraževalna društva v podeželju. V Mladiko so vstopili številni goriški izobraženci, fantje in dekleta. Predsedniki so bili: dr. Stojan Brajša, dr. Mirko Brumat, Lojze Sardoč, Rado Bednarik in Lojze Simoniti. Odlikoval se je pevski zbor z Lojze-

tom Bratužem na čelu, ki je prirejal koncerte v Verdijevi dvorani, v Trgovskem domu. Bednarik je bil od vsega začetka član društva, septembra 1923 je bil izvoljen v odbor kot knjižničar; kasneje je postal podpredsednik (1925-1926) in predsednik (1926-1927).

Ob njem je zvesto stal krog prijateljev, ki so se z enakim zanosom žrtvovali za narodne in kulturne ideale: Lojze Bratuž, Teofil Simčič, Stanko Suc in Tone Knap, Janko Kralj in Anton Kacin, Polde Kemperle, Lojze Vogrič in še drugi.

CASNIKAR IN PUBLICIST

Njegov življenjski ideal je bilo časnikarstvo. Zato se je tudi zaposlil sprva pri Goriški straži, nato pri Malem listu v Trstu in kasneje pri Novem listu in Družini v Gorici. S članki in razpravami je zalagal skoro vse tedaj na Goriškem izhajajoče publikacije: Mladiko, Naš čolnič, Jaselce, Gospodarja. Pisal je tudi za tisk, ki je izhajal v Sloveniji: Tine Debeljak mu v pismu z dne 14. aprila 1939 sporoča, da je »Bogoljub« njegov spis o škofu Gnidovcu pre-

Profesorjski zbor in dijaki slovenskega učiteljskega študijskega kroga v Gorici v šolskem letu 1948/49. Od leve na desno člani prof. zbora: dr. K. Humar, pok. N. Kocjančič, pok. J. Bitežnik, pok. V. Devetak, pok. R. Bednarik, pok. ravnatelj J. Nemeč, pok. msgr. S. Gregorec, Iva Hrovatin, pok. E. Komel, N. Močnik-Fortis

pustil »Jegličevemu vestniku«, Bednarik pa mu odgovarja, da spet pošilja nekaj za »Obzornik« in daljši pregled italijanskega sodobnega slovtva za »Dom in svet«.

Pisal je v koledar Goriške Mohorjeve družbe in v Slovenčev koledar. Uredil je tretji Jadranski almanah (1925-1930) in nekaj letnikov Goriške pratike, ki je izhajala od 1923 do 1929, ter osem letnikov poznejše Pratique (1931-1935; 1938-1940).

Po vojni je spet pisal v razne liste: Primorski dnevnik, Soča, Matajur, Slovenski poročevalec, Galeb, Razgledi, pa tudi v Mladiko in Jadranski koledar. Sodeloval je in tudi osebno uredil več letnikov Trinkovega koledarja. Od leta 1961 pa do smrti je bil goriški dopisnik Novega lista.

KNJIZEVNI IN ZNANSTVENO-KULTURNI DELAVEC

Zgodaj je začel kot književnik. Kot dijak je sodeloval pri šentvitskih Vajah in kot akademik pri Križu na gori, v Gorici pa zlasti pri Mladiki in Našem čolnihu. Dve leti je bil član knjižnega odseka pri GMD.

Napisal je več knjig in razprav poljudnoznanstvene, zgodovinske, zemljepisne in narodopisne vsebine, med njimi: Od Anapa do Soče (1930), V tri smeri (1932), Goriška in tržaška pokrajina v besedi in podobi (1932).

Nadvse prisrčen je posmrtni spis prijatelju Lojzetu Bratužu Čisti žrtvi svetel spomin (Grob-lje 1937).

Iz tujih jezikov je prevedel ali priredil več povesti: Krona življenja (1931), V skalnih gorah (1932), Otočje v plamenih (1933), Črna orhideja (1937), Na morišče (1938) in še druge podlistke v obliki romanov.

Soustanovil je književno založbo Sigma in bil njen tajnik.

Po vojni se je z vso vneto vrgel na šolsko in kulturno področje. V šolstvu je gledal rešitev našega ljudstva v zamejstvu in v izobraženi mladini najboljšo jamstvo za njeno bodočnost. Kreplko je podprl ustanovitev Šolskega odbora (1939), ki naj pospešuje razvoj šolstva in vodi borbo za uzakonitev slovenskih šol v Italiji, ter Sindikata slovenskih šolnikov, da se poteguje za njihove pravice in še zlasti za ureditev njihovega pravnega položaja. V priznanje so ga šolniki izvolili za predsednika obeh ustanov. Kot profesor na učiteljski in na liceju je zaradi pomanjkanja učil spisal celo

vrsto učbenikov za latinščino, zgodovino in zemljepis. Bil je tudi nekaj časa tajnik Dijaške matice in sodelavec pri Dijaškem domu v Gorici.

Globoko se je zavedal pomena, ki ga imajo slovenske oddaje radijske postaje Trst A. Postal je njen redni sodelavec. Veliko zanimanje so vzbudili njegovi zemljepisni in zgodovinski Obiski po Goriškem in kasneje njegove rubrike Pratika ter Liki naših mož.

Bil je eden pobudnikov Kluba starih goriških študentov ter predlagatelj, katerim za služnim kulturnim delavcem naj se postavijo spominske plošče.

Bil je tudi vnet sodruinik Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Često je poudarjal zgodovinski pomen tega znanstvenega dela ter z veseljem sprejel, da izdela številna gesla.

V priznanje za njegovo znanstveno delo ga je Slovensko geografsko društvo v Ljubljani imenovalo za svojega častnega člana.

POLITICNI DELAVEC IN NARODNI TRPIN

Prof. Bednarik ni bil nikak poklicni politik, pač pa narodni in kulturni delavec. Iskreno je ljubil slovensko ljudstvo in rodno primorsko zemljo.

Kot časnikar in prosvetni delavec je bil nujno vezan na politično usodo slovenske manjšine v Italiji. Z vsega začetka se je pridružil krščansko-socialni skupini narodnih delavcev, ki so po prvi vojni vzorno organizirali vse slovensko javno življenje na Goriškem: dr. Josip Ličan, dr. Engelbert Besednjak in dr. Josip Bitežnik, Virgil Šček, inž. Josip Rustja, dr. Stojan Brajša, dr. Vladimir Glaser, dr. Janko Kralj in krog že imenovanih Bednarikovih prijateljev.

Ko je fašizem strl vse organizirano slovensko javno življenje, so se tudi v narodnih krščanskih vrstah pojavila različna gledanja in težnje. Bednarik se je opredelil za Šček-Besednjakovo skupino, ki je med drugo vojno zavzela »sredinsko« stališče. Po letu 1960 sta z Besednjakom skušala tudi na Goriškem oživetiti Slovensko krščansko socialno zvezo. Bednarik, ki je vedno zagovarjal narodno slovo, se je z navdušenjem pridružil Slovenski skupnosti, ustanovljeni leta 1975, in doživel radostno zadoščenje, da je bil takoj izvoljen za njenega podpredsednika in od nje prejel v priznanje za nenehno narodno delo zlato odličje.

Predsednik goriške Slovenske skupnosti dr. Andrej Bratuž daje člansko izkaznico podpredsedniku Radu Bednariku. Ob njem novi deželni predsednik Slovenske skupnosti Mirko Spacapan, v sredi član sveta industrialca Ivan Prinčič iz Krmina, med njim in dr. Bratužem novi deželni tajnik dr. Drago Štoka

Medtem ko je bil svojemu ljudstvu glasnik vere in zaupanja v svobodno prihodnost, je sam okušal grenkobo procesov, zaporov, konfinacij.

Ko je leta 1930 uredil tretji Jadranski almanah, je vojaška oblast uvedla zoper njega disciplinsko preiskavo, češ da izdaja iredentistične knjige, polne slovenskega nacionalizma, ne more biti združljiva z njegovim oficirskim činom. Po dveh letih, 27. marca 1932, ga je vojaško sodišče v Vidmu degradiralo: »Infanterijskemu podporočniku Radivoju Bednariku je odvzet čin zaradi prisegi nasprotnega političnega delovanja«.

Februarja 1931 je v Gorici enkratno izšel list »Gospodar«. Fašistična oblast je brž proglasila izid lista kot »poiskus« obnoviti pravkar zatrto izhajanje Novega lista in Družine ter uprizorila zastrašilni proces: obtožila je ravnatelja Katoliške tiskarne Ludvika Spacapana, Rada Bednarika, dr. Janka Kralja in časnikarja Poldeta Kemperla, da so nezakonito izdali »Verbum Dei«, »Domače branje«, »Strica Janeza bukvice« ter »Gospodarja«, ki naj bi ga bila uredila dr. Kralj in Bednarik. Spacapana so obsodili na 4 mesece ječe in na 400 lir globe, dr. Kralja in Bednarika pogojno na 2 meseca

ječe in 200 lir globe, časnikarja Kemperla so pa oprostili.

V letih 1939-1945 je bil večkrat zaprt in interniran: mobiliziran v Castelferretto pri Anconi leta 1939; interniran v Urbisaglia pri Macerati (1941); zaprt v Gorici leta 1943; odpeljan v kazenski »battaglione speciale« v Potenzi leta 1943, od koder so ga uklenjenega odpeljali na zaslisanje v Trst pred zloglasni »Ispettorato di polizia« in ga nato spet vrnili v Potenzo; leta 1944 spet zaprt v Gorici in Sempetru. Dne 3. maja 1945 so ga prijeli v Gorici in odpeljali v zapore v Ljubljano. Tako je po 25 letih požrtvovalnega dela in preganjanja za narodno svobodo doživel nepopisno grenkobo razočaranja in nehvaležnosti.

OPOROKA MLADIM RODOVOM

Ime prof. Rada Bednarika, ki je pol stoletja stal na braniku slovenske kulture v zamejstvu, je neizbrisno zapisano v zgodovini goriških Slovencev. Vsem je zapustil zgled nezlomljive zvestobe do verskih in narodnih idealov v času, ko je bil fašizem na višku svoje moči, mladini pa oporoko, naj se v večji meri vpreže v delo za kulturno rast in razvoj našega naroda.

Najmanjše okamnine s Primorske pod elektronskim mikroskopom

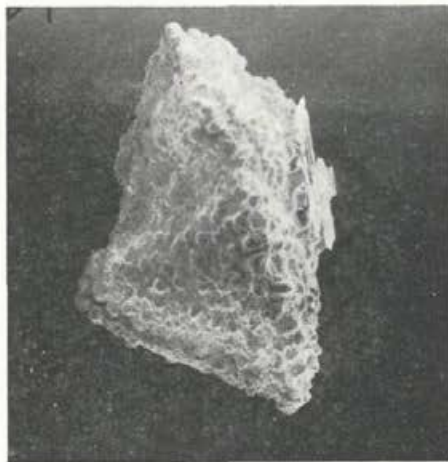
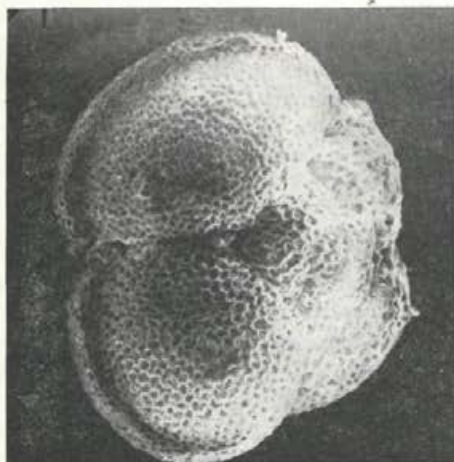
Tehnika z neizmernimi koraki sega po dosežkih znanosti, ki lahko neposredno koristijo človeštvu ali pa omogočajo drugim znanstvenim vejam doseči zastavljene cilje. Enako znanost izkorišča napredke tehnike.

Tudi pri prodiranju v najmanjši, za prosto oko nevidni svet, se je v zgodovini mnogo spremenilo. Nizozemec Jansen je leta 1590 sestavil prvi mikroskop. Hook je z njim leta 1667 odkril in opazoval organske celice. Ob izboljševanju optičnih pripomočkov pa so prodirali vse globlje, vendar optični mikroskop ne dopušča velikih povečav. Z njim lahko opazujemo največ 2000 krat povečane objekte pa še takrat ni slika posebno dobra.

Optiko je v tem pogledu prekosila elektronika, ki je odprla povsem nov svet. Elektronski mikroskop je prodril do najmanjših struktur - celo do molekule, ki so jih do takrat le slutili. Toda tudi s tem mikroskopom marsikdo ni bil zadovoljen. Vzorec je bilo

težko pripraviti in moral je biti zelo tanek. Zato z elektronskim mikroskopom ni bilo mogoče opazovati vseh objektov. Pred nekaj leti pa se je uveljavil poseben tip elektronskega mikroskopa, tako imenovani rasterski elektronski mikroskop ali s tujo besedo scanning elektronski mikroskop. Pri klasičnem elektronskem mikroskopu preidejo elektroni skozi preparat in rišejo na zaslonu obris objekta. Pri rasterskem mikroskopu pa lovijo elektrone, odbite od površine preiskovanega vzorca. To seveda bistveno poenostavi pravo vzorca in neposredno lahko opazujemo objekt, ne da bi nas motila njegova debelina.

Naštete prednosti rasterskega in elektronskega mikroskopa so postale zanimive tudi za opazovanje najdrobnejših okamnin, torej za svet mikropaleontologije. Ti najdrobnejši fosili so velikokrat edina priča o okolju, v katerem je nastajala neka usedlina, o načinu nastanka ali o starosti kamni-

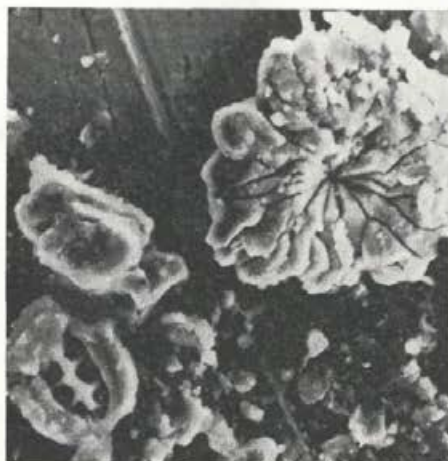
Foraminifere iz flišnega laporja Goriških Brd. Obe fotografiji sta 150 krat povečani

ne. Droben svet fosilov nam je bil pred iznajdbo elektronskega mikroskopa veliko bolj oddaljen. Optični mikroskop daje že pri nekoliko večji povečavi nejasno, medlo sliko objekta. Elektronski rasterski mikroskop pa je vnesel v mikro paleontološko vedo pravo revolucijo. Približal nam je dotlej neznanne podrobnosti, s katerimi so marsikdaj povsem spremenili stare poglede o poteku razvoja posameznih živalskih ali rastlinskih rodov in vrst. Seznanil nas je s sestavo apnenčevih ali kremenčevih skeletov mikrofosilov in povedal še marsikaj zanimivega.

Tudi pri nas so že začeli opazovati in slikati okamnine z rasterskim mikroskopom. Ni naključje, da so za začetek izbrali prav mikrofosile iz Primorske. Tamkajšnji geološko zelo zanimiv in pisan svet namreč že dalj časa privlači strokovnjake. Pravi raj za mikropaleontologe so flišne kamnine, ki zavzemajo velik del Goriških brd, Vipavske doline in Posočja. V mehkih laporjih, ki se menjavajo s tršim peščenjakom, najdejo nešteto zanimivosti, med drugim prostemu očesu skrite številne mikroskopske majhne fosile. Tako najdejo hišice foraminifer, ki jim slovensko pravimo luknjičarke in spadajo med praživali. Njihove hišice so najrazličnejših oblik in velikosti. Med

»večjimi« ostanki organizmov v laporju so še ostrakodi, ki spadajo k rakom dvoklopnikom in so nekoliko podobni drobnim školjkam. Nadalje najdemo v laporjih drobne iglice iglokožcev in druge ostanke majhnih fosilov, ki zdaleč niso tako pogosti kot foraminifere. Še veliko bolj pisani in pogosti kot foraminifere so najmanjši znani fosili iz teh laporjev. To so tako imenovani nanofosili ali nanoplankton kar pomeni »najmanjši«, »droben«. V to skupino prištevamo skeletne ostanke drobnih alg, ki so lebdele v takratnem morju. Veliki so komaj nekaj tisočink milimetra. Za boljšo predstavbo jih lahko primerjamo z dinarskim kovancem. Pri tisočkratni povečavi bi meril dinarski kovanec dvajset metrov, nanofosil pa bi bil velik komaj dva milimetra.

Pred slikanjem z rasterskim elektronskim mikroskopom morajo mikrofosile izluščiti iz kamnine. To naredijo tako, da zdrobljen vzorec namočijo v vodikov prekis, ki kamnino razžene in toliko omehča, da jo potem z vodnim curkom izperejo skozi zelo drobna sita. V materialu, ki ostane na mrežici, tičijo foraminifere, ki jih za silo vidimo že z boljšo lečo. Za nanofosile je postopek še preprostejši. Majhen kosček laporja dajo v vodo in tako na-

Apnenčev nanoplankton iz flišnega laporja Ravnice nad Grgarjem. Obe fotografiji 6.999 krat povečani

stalo kalno raztopino kanejo na posebno stekelce, ga posušijo, zalijejo s posebno smolo in preparat je pripravljen za opazovanje pod mikroskopom.

Največkrat seveda opazujejo mikrofosile kar z optičnim mikroskopom, ker je delo z elektronskim mikroskopom predrago. Za podrobnosti pa so se v zadnjih letih vseeno poslužili slikanja na rasterskem mikroskopu. Prvi rasterski mikroskop so imeli na Tekstilnem inštitutu ljubljanske univerze. Danes pa je rasterskih mikroskopov v Sloveniji že več.

Najprej so proučevali mikrofosile iz flišnih laporjev Goriških brd in Ravnice nad Grgarjem. Za opazovanje pod rasterskim mikroskopom nalepijo foraminiferne hišice s posebnim prevodnim lepilom na valjaste nosilce in jih prevlečejo s tanko plastjo zlata in ogljika. Vse skupaj potisnejo potem v brezračno komoro in na predmet spustijo snop elektronov. Na zaslonu se pokaže slika foraminifere z vsemi podrobnostmi in izvrstno globinsko ostrino. Te slike potem ni težko fotografirati (glej slike od 1 do 3). Pri foraminiferah so zadovoljni že z dvesto do tristokratno povečavo. Torej jih lahko lepo opazujejo tudi z optičnim mikroskopom, vendar je pri elektronskem slika neprimerno natančnejša in boljša.

Še bolj zanimivi so rezultati opazovanja nanoplanktona. Kapljico kalne

raztopine kanejo na nosilec in narijo z mešanico zlata in ogljika. V takšnem preparatu je na tisoče drobnih skeletnih delcev planktonskih alg in izbira med njihovimi različnimi oblikami resnično velika. Pri nanoplanktonu pride do izraza prava moč rasterskega mikroskopa. Fosile opazujejo pri pet do petnajsttisočni povečavi, pri tem pa kvaliteta slike prav nič ne trpi. Na zaslonu se kažejo kroglasti skeleti, sestavljeni iz več delov, žarkovita telesca, podolgovate ploščice z najrazličnejše oblikovanimi odprtnicami in podaljški. To je res enkratni pogled v skrivnosti svet najmanjših organizmov. Na fotografijah 4, 5 in 6 je le skromen izsek iz tega pisanega sveta.

Po slikah foraminifer in nanoplanktona iz Goriških brd in Ravnice ni bilo težko določiti njihovih pripadnosti posameznim rodovom in vrstam. Po teh podatkih so ugotovili, da so laporji z mikrofosili iz Goriških brd za nekaj milijonov let mlajši od onih iz okolice Grgarja. Vsi pa so nastajali v terciarni dobi pred slabimi 50 milijoni let. Kljub razmeroma veliki starosti so najmlajše morske usedline na Primorskem.

Tako so prvič v Jugoslaviji opazovali mikrofosile pod rasterskim elektronskim mikroskopom, ki postaja vse bolj nepogrešljiv spremljevalec preiskav na najrazličnejših področjih.

RAJKO PAVLOVEC

Okamenele ribe pri Komnu in Mrzleku

Pred mnogimi milijoni let so na prostoru Slovenije valovila morja. V njih so nastajale različne usedline, podobno kakor tudi danes padajo na morsko dno najrazličnejše organske in anorganske snovi ter se kopičijo v tanke ali debele plasti. Iz preteklosti se je na slovenskem ozemlju ohranilo največ apnencev in dolomitov, to je sedimentov, ki jih sestavljata pretežno kalcijev in magnezijev karbonat. Pre-

cej je tudi peščenjakov, ki so sestavljeni iz drobnih zrn peska, ta zrnca pa so se pozneje trdno zlepila. Na Slovenskem imamo še laporje, ki so karbonatno glinasti sedimenti, pa mnogo drugega, npr. ostanke vulkanskih kamenin.

Ob gubanjih in krčenjih zemeljske skorje so se morja umaknila s slovenskega ozemlja in nastajala so gorovja, reke so zarezovale v zemeljsko povr-

šino in večkrat je nastajal kras. Skozi davno geološko zgodovino so se takšni procesi ponavljali, to pomeni, da je morje naše kraje nekajkrat preplavilo in se zopet umaknilo.

Takšna morja so valovila tudi na prostoru današnje Primorske. Morski bazeni so bili zdaj plitvejši, zdaj globlji, enkrat obsežnejši, drugič manjši in polni zalivov. V morjih so živele različne rastline in živali. V nekaterih obdobjih je bilo veliko školjk in polžev, drugič zopet polno praživali, poznamo pa tudi obdobja, ko so na Slovenskem rasli koralni grebeni ali nekakšne podmorske trate, polne morskih alg.

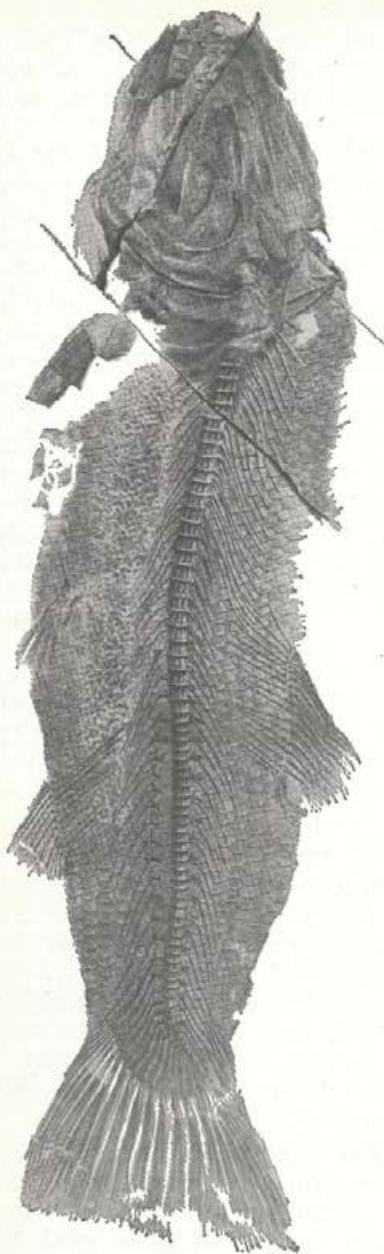
Ostanki odmrlih rastlin in poginulih živali so se marsikdaj ohranili v plasteh sedimentov kot okamenine. Seveda so se ohranili predvsem tisti skeletni deli, ki so iz trdnih snovi in zato po smrti organizma niso propadli. Dobro so se ohranile lupine školjk, hišice polžev, apnenčeva ogrodja koral in alg. Ohranila so se tudi okostja rib, redkeje skeleti vretenčarjev, plazilcev in drugih više razvitih živali.

Primorska je znana po številnih okameninah. Naš koledar je o njih že nekaj poročal. (1) Mimogrede je bila tudi omenjena najdba okamenele želve *Sontiochelys*, ki so jo dobili na Skalnici (Sv. gori). Najdba želve pa je že precej zanimiva za strokovnjake, saj takšne stvari ne odkrijejo vsak dan. Še bolj zanimiva je morda najdba reptila iz okolice Komna, vendar so na to precej redko okamenino skoraj pozabili.

Zelo zanimive okamenine s Primorske so tudi ostanki rib, ki so se imenitno ohranili v plasteh pri Komnu na Krasu in pri Mrzleku pod Skalnico (Sv. goro). Te ribe je pred osemdesetimi leti opisal znani raziskovalec krapinskega pračloveka zagrebški profesor Karel Gorjanović-Kramberger. (2)

Riba *Belonostomus matteuzi* je dobila vrstno ime po nekdanjem kustosu v Goriškem muzeju. Najdena je bila pri Mrzleku. Na sliki trikrat pomanjšana

Tej ribi, ki so jo našli pri Mrzleku, so dali latinsko ime *Amiopsis prisca*. Na okamenelem ostanku so dobro vidne celo luske. Riba na sliki je trikrat pomanjšana

Pri Mrzleku so bila do takrat nahajališča okamenelih rib manj znana, medtem ko so bila njihova nahajališča v okolici Komna že večkrat omenjena.

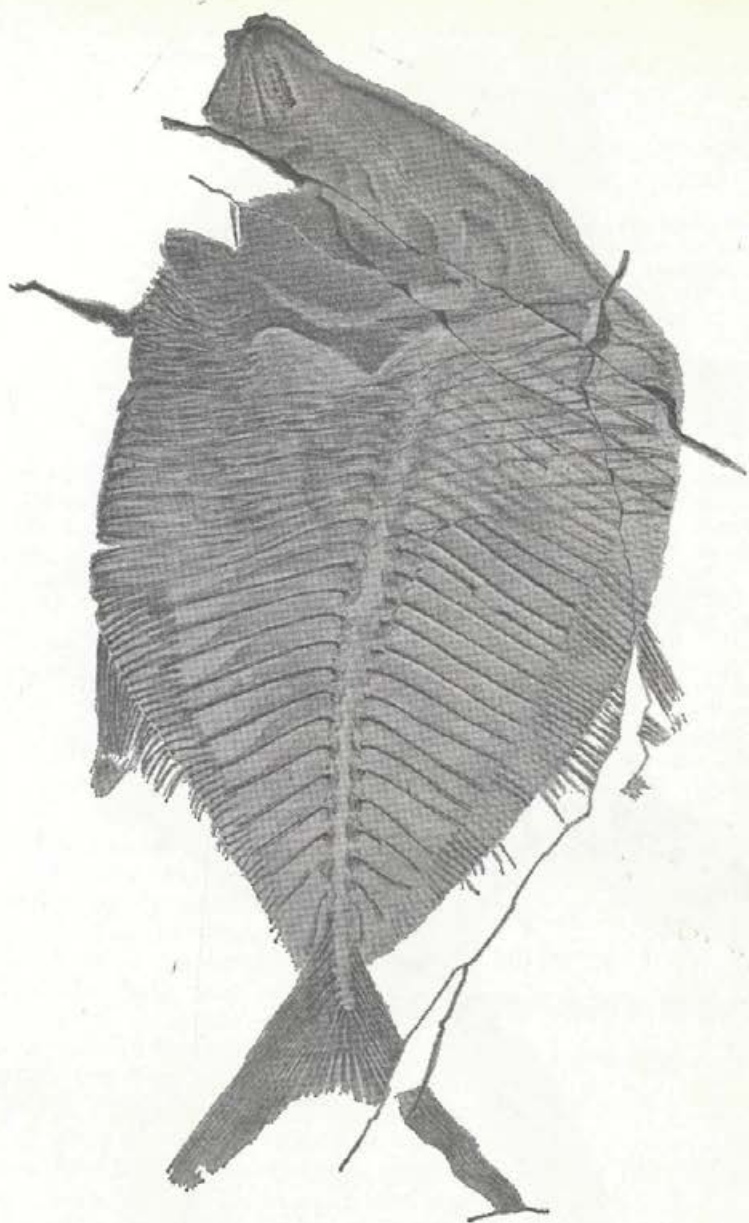
Prvi je pisal o njih J. Heckel že leta 1850 in 1856. Sledili so še drugi opisi ali pa so na najdbe iz okolice Komna vsaj opozarjali pri opisih drugih okamenelih rib iz raznih delov Evrope. (2)

Pomen teh rib je veliki raziskovalec Gorjanović-Kramberger dobro ocenil. Leta 1895 je napisal takole: »Opisane ribe iz Komna, Mrzleka, otoka Hvara, Brača in M. Libanona v Siriji so večinoma nove, še neznane v literaturi. Novi so celo nekateri rodovi, spremeni pa so se tudi pogledi nekaterih strokovnjakov o sistematiki rib.«

Okamenele ribe sta poslala Gorjanoviću-Krambergerju takratni ravnatelj Tržaškega muzeja dr. Carlo Marchesetti in justos Goriškega muzeja Matteuz. Prof. Gorjanović-Kramberger je okamenele ribe opisal v hrvaščini, saj je bila strokovna publikacija natisnjena pri zagrebški Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti. Besedilu v hrvaščini je dodal prevod v latinščini, tako da so opisi rib uporabni tudi za tiste strokovnjake, ki ne razumejo hrvaškega jezika.

Na žalost nahajališča rib niso bila natančno opisana. Geologi so jih v zadnjih desetletjih večkrat iskali, vendar tako dobro ohranjenih rib, kot so jih odkrili pred osemdesetimi in več leti, niso mogli več najti. Nahajališče rib v dolini Soče leži pri Mrzleku pod Skalnico. Nekajkrat omenjajo, da je to nahajališče pri Mrzleku tik ob Soči, drugič pravijo Mrzlek pri Solkanu blizu Gorice, tretjič zopet pri Mrzleku na podnožju Skalnice. Še manj natančno so označena nahajališča na Krasu. Zanje vemo le to, da so v okolici Komna in Gorjanskega. Pred leti pa so našli ribe tudi pri Tomačevici.

V novejšem času je plasti, v katerih so našli ribe, raziskoval profesor ljubljanske univerze dr. Mario Pleničar, (3) čeprav tudi on ni našel boljše ohranjenih ribjih ostankov. Zanimive pa so njegove ugotovitve glede okolja, v katerem so ribe živele. V okolici Komna so našli ribe v temnih skrilavcih, ki jih imenujejo tudi ribji skrilavci. Starejši raziskovalci so te plasti ime-

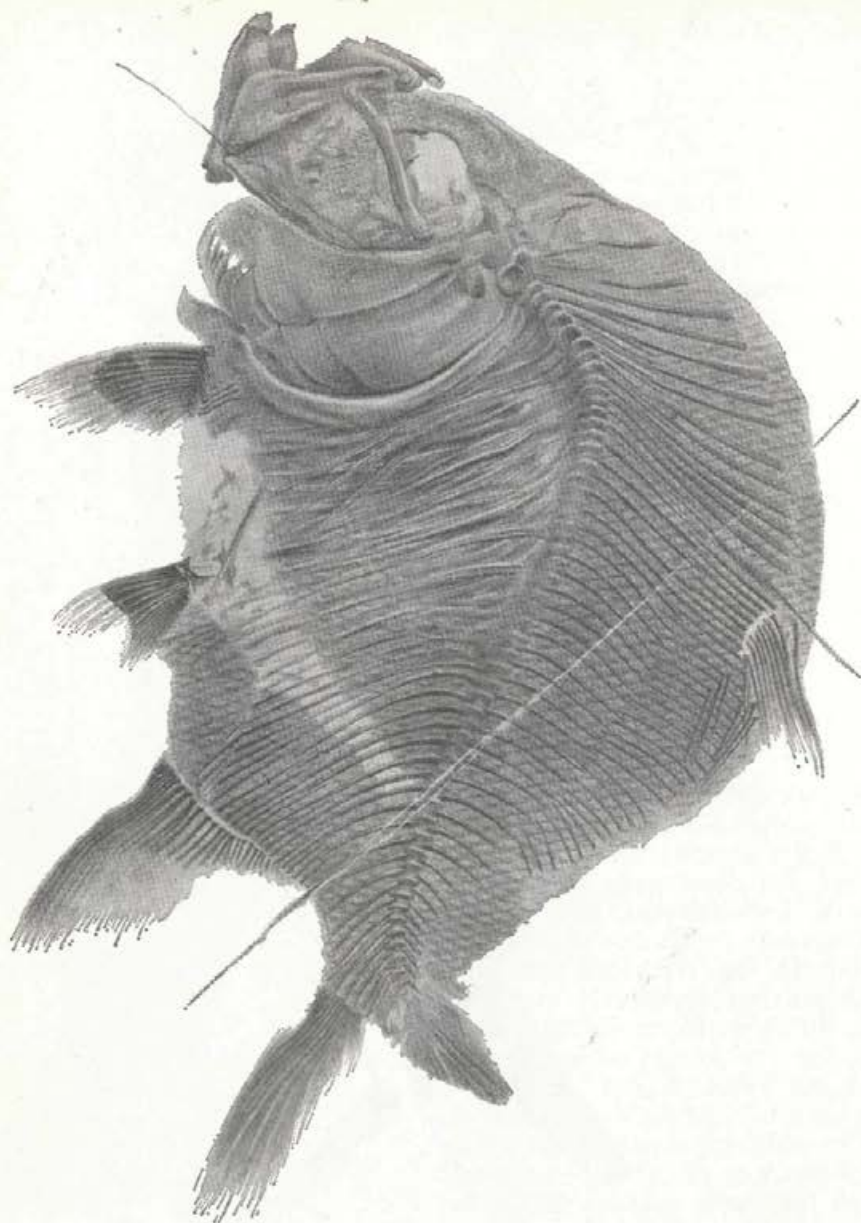

Iz Komna na Krasu okamenela riba *Coelodus vetteri*. Na sliki je skoraj v naravni velikosti

novali po kraju Komen komenski skrila-
lavci. Vendar je Pleničar dokazal, da
so takšni skrila-
lavci nastajali v različnih
obdobjih in jim zato ni mogoče dati
enotnega imena. Poleg ribjih skrila-
lavcev nastopajo skrila-
lavci z ro-

ženci, to so apnenci s kremenovimi go-
molji. Ti sedimenti so nastajali v ne-
koliko globljem morju, vendar še ved-
no na tako imenovanem kontinental-
nem pragu, torej pred tistim delom
morja, v katerem se morska globina

Ancylostylos gibbus je bil najden pri Mrzleku. Na sliki je pomanjšan za polovico

hitro zveča. V takratnem morju so živele različne ribe. Ko so poginile, je njihovo telo padlo na morsko dno. Glinasti in apnenčevi sedimenti so jih zakrili in nam ohranili okamenela okostja, mehki deli rib pa so seveda razpadli.

Jasno je, da so ribe živele tudi v drugih predelih takratnega morja, vendar se tam niso ohranile v okamenelom stanju. To pomeni, da so za okamenine potrebni primerni pogoji, ki ohranijo vsaj skeletne dele.

Zelo verjetno pa v takratnem mor-

ju, ki je valovilo na prostoru današnje Primorske, niso nastajali samo ribji skrilavci, ampak so se v nekaterih delih morja vsedali tudi apnenci. Te sedimente najdemo po raznih delih Primorske.

V njih so številne okamenele školjke in polži. (Apnenci so nastajali bliže obale in v še plitvejšem morju kot ribji skrilavci.) Večkrat najdejo v teh apnencih tudi okamenele praživali iz skupine foraminifer ali luknjičark. Ti preprosti organizmi so potrebovali za svoj obstoj sorazmerno plitvo morje in precej čisto vodo. Geologi po vsem tem mislijo, da so v globljih delih morja nastajali ribji skrilavci, v plitvejših delih bliže obale pa apnenci s školjkami, polži in foraminiferami. Da so takšni apnenci nastali v plitvejšem morju blizu obale kažejo tudi dolomitne breče, ki se pojavljajo ponekod poleg apnencev. Breče so nastale iz delcev kamnin, odpadlih od obalnih sten in nakopičenih v morju ob obali. Takšnih breč med ribjimi skrilavci niso našli.

V času nastajanja ribjih skrilavcev smo imeli torej na prostoru današnje Primorske najbrž nekoliko različno sedimentacijo. Ob robu takratnega morja so se vsedali apnenci. Nekoliko proč od obrežja se je morje poglobilo in tam so nastajali ribji skrilavci in apnenci z roženci. Še bolj proč od obale je bilo še globlje morje, vendar usedlin iz tega najglobljega morja doslej na Primorskem niso našli.

Zanima nas še vprašanje, kdaj so se odvijali ti procesi. To je bilo v mlajšem delu srednjega zemeljskega veka ali mezozoika, ki ga delimo na tri večja obdobja, na trias, juro in kredo. Ribji skrilavci so nastajali v kredni dobi in sicer v njenem starejšem delu, mogoče tudi še v mlajšem delu krede. Če povemo to v številkah, lahko rečemo, da so ribe, katerih ostanki so se nam ohranili v ribjih skrilavcih, živele pred približno 70 do 100 milijoni let.

Okameneli ribji ostanki iz okolice Komna in Mrzleka spadajo prav goto-

vo med zanimivejše okamenine, ki so jih našli na slovenskem ozemlju. Najdbe so vzbudile pozornost tudi med strokovnjaki drugod po svetu, saj so našli na Primorskem nekaj rib, ki jih drugod do takrat niso poznali. Povrhu vsega pa so te ribe izvrstno ohranjene.

(¹) R. Pavlovec: Šestdeset let Seidlovih sprehodov po Goriškem. Koledar GMD 1973; R. Pavlovec: Vasci Medana in Kožbana v geološkem strokovnem izrazoslovju. Koledar GMD 1974.

(²) K. Gorjanović-Kramberger: Fosilne ribe Komna, Mrzleka, Hvara i M. Libanona. Djela Jugoslovske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1895.

(³) J. Heckel: Beiträge zur Kenntniss der fossilen Fische Oesterreichs Denkschriften der k. k. Akademie der Wissenschaften, Wien 1850; J. Heckel: Beiträge zur Kenntniss der fossilen Fische Oesterreichs. Prav tam, Wien 1856; F. Steindachner: Beiträge zur Kenntniss der fossilen Fische Oesterreichs. Sitzungsberichte der k. k. Akademie der Wissenschaften, Wien 1859; R. Kner: Ueber einige fossilen Fische aus den Kreide und Tertiärschichten von Comen und Podused. Prav tam, Wien 1863; R. Kner: Neuer Beitrag zur Kenntniss der fossilen Fische von Comen bei Görz. Prav tam, Wien 1867; F. Bassani: Ueber einige fossilen Fische von Comen. Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, Wien 1879; F. Bassani: Contribuzione alla fauna ittologica del Carso presso Comen in Istria. Padova 1880.

(⁴) M. Pleničar: Stratigrafski razvoj krednih plasti na Južnem Primorskem in Notranjskem. Geologija, Ljubljana 1961.

ALBERT MIKLAVEC

KRAŠKI KLANCI

*Kdo naj vas prešteje,
kraški klanци:
kolikor je hiš,
toliko vas je,
in kolikor vrtov je
in ograd,
še toliko vas je...*

*Kako bi stopil rad
s teh tujih,
trdih,
mrzlih
in nemirnih cest
na vaša topla tla
za zadnjo pot
domov!*

Ob petnajstletnici dušnopastirskih tečajev zamejskih izseljeniških duhovnikov

Pozimi leta 1960 je msgr. dr. Maksimilijan Jezernik, tedanji podravnatelj papeškega zavoda Propaganda Fide v Rimu, sprožil misel, da bi bilo prav, če bi se zamejski in izseljeniški duhovniki tu pa tam kdaj srečali, da se med seboj bolje spoznajo, navežejo stike in pretresejo skupne dušnopastirske zadeve. Kmalu potem so se sestali v Gorici zastopniki Goriške, Tržaške in Koroške z msgr. Jezernikom in sklenili, da bo prvo srečanje poleti 1961 v Celovcu, kamor povabijo vse slovenske duhovnike iz zamejstva in izseljenstva.

Od takrat se je vršilo 15 takih tečajev na raznih krajih, vsako poletje, razen 1973, ko je moral tečaj odpasti zaradi tehničnih ovir: Tečaji so bili: štirje v Celovcu, pet v Tricesimo, štirje v Trstu in eden na Barbani. Udeležba je bila zelo številna, saj je nihala od 120 do 149 udeležencev iz vseh držav

Evrope, pa tudi gostje iz obeh Amerik so bili skoro vedno navzoči. Navadno je bilo po troje tehtnih predavanj o najrazličnejših problemih, ki so jih imeli strokovnjaki duhovniki in laiki.

Važnost teh tečajev ni toliko v razpravljanju raznih zadev, temveč v vsakoletnem srečanju duhovnikov, ki vse leto delajo med Slovenci ob meji in po svetu, v izmenjavi njihovih izkušenj in v spodbudah, ki jih duhovniki dobijo za nadaljnje delo v tem svojevrstnem času. Odbor, katerega člani so zastopniki vseh obmejnih škofij, izseljenske skupine zapadne Evrope in rimskih duhovnikov poskrbi, da so tečaji vedno uspešni in da z vedno bolj tesnimi vezmi ustvarjajo bratsko povezanost med slovenskimi duhovniki izven Slovenije. Naj tudi v bodoče vršijo svoje važno poslanstvo!

Matajurski župnik Paskval Gujon, pisec knjige »Ljulje nadiških dolin« in što-blanski župnik Marlj Lavrenčič v razgovoru z dr. Bogom Senčarjem na »Beneškem večeru«, ki ga je priredilo Društvo slovenskih izobražencev v Trstu
25. februarja 1975

DUŠAN ČERNE,

časnikar in javni delavec

V mnogih spominskih člankih, v različnem prikazovanju slovenskih osebnosti malokdaj nalemimo na človeka, ki bi mu bilo glavno zanimanje politika, ker je v naših ljudeh nejasna zavest, da je politika nekaj nevrednega, grdega in nevarnega in ker je, tudi zato, predvsem dobrih in izvirnih politikov malo. Zato se mi zdi toliko važnejši prikaz politika, kakršen je bil Dušan Cerne. In hudo mi je, da moram Dušana Černeta obravnavati med tistimi, ki jih ni več.

Dušan Cerne, politik, časnikar in javni delavec se je rodil v Trstu 21. maja 1916, kjer je bil njegov oče začasno v službi. Izvirno so Černetovi iz Vogerskega pri Prvačini v Vipavski dolini. Gimnazijo je študiral v goriškem nadškofijskem zavodu, a je ni dokončal. Odšel je v Ljubljano in 1937 maturiral na tamkajšnji klasični gimnaziji. Nato se je vpisal na beograjsko pravno fakulteto. Zaradi vojne ni mogel dokončati visokošolskih pravnih študijev. Pred strašnim bombardiranjem Beograda 6. aprila 1941 je zapustil jugoslovansko prestolnico in se preko Zagreba vrnil v Ljubljano. Kmalu je začel organizirati po deželi odporiško gibanje. Leta 1942 so ga fašistične oblasti ujele in je moral več mesecev prenašati muke in trpljenje v zaporu talcev. Nato so ga internirali v Gonarsu. Med nemško zasedbo naših krajev je ilegalno živel v Gorici. Dve leti po koncu vojne je nastopil službo pri tiskovnem uradu zavezniške vojaške uprave. Po prihodu Italije v Trst 23. oktobra 1954 je bil dodeljen tiskovnemu uradu vladnega komisariata, od koder pa so ga po nekaj mesecih odpustili. Preživeljal se je s honorarnim delom na tržaški radijski postaji, dokler ni dobil 1966 tam stalnega mesta časnikarja. Zadnja leta je živel v Trstu in v prostem času na Vogerskem v domači hiši in na obišni pristavi, kjer sem ga par tednov pred smrtjo še videl obrezovati vrtnice.

Če v mislih preletimo zunanjo in znano plat njegovega življenja, moremo ugotoviti poleg osnovne težnje k politiki veliko organizacijsko sposobnost, ki je redka in zato tem dragocenejša odlika. Ti značajni potezi je pokazal že v gimnazijskih letih. Konkretnje je svoje naravne darove začel uresničevati v Beogradu, kjer

»Svetovni popotnik« Andrej Kobal
in Dušan Cerne

je bil tajnik in knjižničar Slovenskega prosvetnega društva, tajnik narodnoobrambnega združenja primorskih Slovencev »Julijska krajina«. Od 1941 je deloval v demokratičnem osvobodilnem gibanju in v ilegalnem odporištvu okrog lista »Združeni Slovenci«. Leta 1943 je sodeloval pri demokratičnem gibanju »Tretja skupina«, ki je opravljala ilegalno narodnoobrambno dejavnost. V letih 1943/44 je sodeloval pri listu »Narodna edinost«. Po vojni je bil dve leti član goriškega Mladinskega gledališča. V letih 1948/54 je bil član raznih odborov tržaškega akademskega kluba Jadran. Od 1952 je bil član glavnega odbora tržaške Slovenske krščansko-socialne zveze. Leta 1955 je ustanovil krožek Mladih slovenskih izobražencev in ga vodil do 1961. Leta 1962 je bil sopobudnik in član vodstva Skupne slovenske liste na Tržaškem, ki se je 1964 preimenovala v Slovensko skupnost. V stranki je bil večkrat politični tajnik, blagajnik in od zadnjega občnega zbora, oktobra 1974, predsednik nadzornega odbora.

Dušan Cerne je bil jasen v svojih načelih, naravno slovensko usmerjen, brez kompromisa, ko je šlo za slovensko stvar, vztrajen, požrtvovalen in neutrujen delavec, ko je bilo treba reševati važne slovenske probleme. Ves predan stvari ni iskal sebe, časti ali dobička. Bil je dober poznavalec naše predvojne, medvojne in povojne zgodovine; poleg jasnega gledanja mu

je bil dan tudi dober spomin. Bil je prenikav poznavalec ljudi in dogodkov, vedno o vsem informiran, vesten in natančen tudi v svojem poklicnem delu, radodaren in odprt, kakor da v njem odseva mirna, sončna in odprta ravan, komaj vzvalovana v lahno gričevje, kjer je preživel leta otroštva in prve mladosti. Dušan je bil veren in je svoje versko prepričanje uresničeval v vsakdanjem življenju. Njegova vera ni bila pobožnjakarstvo ali sentimentalnost, temveč življenjska metoda in praksa.

Glavna oznaka Černetove osebnosti je bila politična. In izhodišče njegovih političnih prizadevanj je bil narodnopolitični koncept, ki ga je bil naslonil na štiri stebre: narodnost, krščanstvo, socialnost in gospodarska osamosvojitve. Dobro je vedel, da se moramo temeljito organizirati, če hočemo uresničiti svoje cilje. Postaviti si moramo moderne programske točke in po možnosti vzdrževati dobre stike z matično domovino, ki je dolžna podpirati vse Slovence ne glede na njihovo ideološko in politično usmerjenost. Vedno in povsod je zagovarjal, da moramo imeti Slovenci v Italiji lastno politično organizacijo, da moramo biti kot narodnopolitični subjekt sami ustvarjalci lastne usode. Le samostojna politična organizacija nas lahko zastopa brez pridržkov. Drugi nas lahko razumejo, podpirajo, nam pomagajo, a ne morejo biti mi. Kot polnopravni moramo zastopati in predstavljati sami sebe tudi v politiki, to je na tistem področju, kjer je v naši ureditvi ključ za najvažnejše odločitve. Zaradi takega prepričanja se je odločno postavil proti vključevanju Slovencev v tuje stranke. Prepričan je tudi bil, da bomo Slovenci v Italiji dosegli svoje pravice in uresničili svoje koristi, če bomo enotno organizirani na osnovi, ki bo upoštevala naše narodne značilnosti, težnje in hotenja. Široka združitev slovenskih sil je potrebna za učinkovit nastop proti ogrožanju naših bistvenih vrednot, kakor so jezik, zemlja in samobitnost.

S smrtjo Dušana Černeta se je podrl važen steber slovenske samostojne politične organizacije — Slovenske skupnosti; z njim je ugasnil občutljiv osvetljevalec ter utihnil pazljiv spremljevalec naše manjšinske politike. Umanjkal je v največji zrelosti, zato je škoda tem večja.

Bil je vedno zdrav in precej močne konstitucije, zato nismo mogli verjeti vesti, ki se je 24. začela naglo širiti, da je bil Dušan zadet od kapi. Upali smo, da gre za pomoto. Zaman.

Umrli je na velikonočno soboto, 29. marca, nekaj pred polnočjo po enotedenski agoniji najprej v goriški bolnišnici, kamor so ga v naglici pripeljali z Vogerskega, kjer ga je bila napadla bolezen, in nato v videmski bolnišnici, kjer so vse poskušali, da ga rešijo. Pogrebne svečanosti so bile 2. aprila v goriški stolnici, kjer so sodelovali njegovi prijatelji ob veliki udeležbi sorodnikov, kolegov, prijateljev, predstavnikov političnih in kulturnih organizacij. Nato smo ga pospremili k večnemu počitku na goriško pokopališče.

Ostal nam bo v spominu kot mož visokih vrlin in njegovo delo bo za vedno zapisano v zgodovini zamejskih Slovencev.

Častni kanonik msgr. Valentin Birtig

Častni kanonik čedajskega kapljiča beneški rojak Zdravko Birtič (Birtig), župnik v Dreki pod Kolovratom

CQ - Kanal 7

V Slovenski Benečiji deluje skupina vzornih duhovnikov, ki se v nezlomljivi zvestobi rodni zemlji in lastnemu ljudstvu žrtvujejo v božjo čast in duhovni ter gmotni blagor izročeni jim vernikom. To so današnji Čedermaci, ki jih občuduje slovenski človek in spoštuje vsak pošten furlanski sodeželan. Cerkvena in civilna oblast je zdaj odlikovala enega iz kroga teh skromnih, ponižnih, a srčno blagih in požrtvovalnih duhovnikov, župnika Valentina Birtiga (Zdravka Birtiča). To odlikovanje je hkrati priznanje velikih zaslug, ki jih ima vsa skupina pri obrambi neodtujljivih naravnih pravic beneških Slovencev.

Videmski nadškof Alfred Battisti je aprila 1975 imenoval msgr. Zdravka Birtiča, župnika v Dreki, za častnega kanonika kolegialnega kapitlja v Čedadu in s tem dal uradno priznanje življenjskemu delu tega zaslužnega in idealnega duhovnika.

Občinska uprava v Dreki, ponosna nad cerkvenim odlikovanjem svojega župnika, je tudi s svoje strani počastila msgr. Birtiča in mu poklonila zlato odličje in dragoceno pergamentno polo, na kateri stoji posvetilo:

Monsignorju Valentinu Birtig-u, novoizvoljenemu častnemu kanoniku slavnega kolegialnega kapitlja v Čedadu, že 28 let po verski vnemi, razumnosti in srčni dobroti odlikujočemu se pastirju cerkvene skupnosti v Dreki, vedno zvestemu Bogu, domovini, rodni zemlji ter v miru in vojni zaščitniku narodnostne resničnosti in pesniku svojega ljudstva — Občinska uprava z občudovanjem poklanja to zlato priznanje in vošči zdravja in življenja. — Dreka, junija 1975

Msgr. Zdravko Birtig (Birtič) se je rodil v Ruoncu nad Nadižo 20. decembra 1909. Študiral je v videmskem semenišču in postal duhovnik leta 1933. Služboval je v Osojanih v Rezijah, v Mrsinu pod Matajurjem in od leta 1947 dalje v Dreki. Med zadnjo vojno je rešil pred uničenjem Mrsin, ko je med nemškimi napadom tekel v Podbonesec na komando in prepričal poveljnika, da kozakov niso pobili prebivalci iz Mrsina.

Slovenska javnost, ki v msgr. Birtiču gleda vzornega duhovnika pa tudi mehko pesniško dušo, ki v verzih in prozi odkriva lepoto beneške zemlje, dobrotu beneških ljudi, povezanost slovenskega človeka z rodno grudo, materno besedo in krščansko vero, mu izraža tople čestitke in iskrena voščila, da bi s svojim ugledom mogel storiti še veliko dobrega v blagor naših bratov in sestra v Slovenski Benečiji.

»CQ Kanal 7, CQ Kanal 7, govori postaja Gordon goriškega QTH; kličem in poslušam na kanalu 7. Break! - O.K. Gordon, najlepše 73-51 od Soraye, ki je v krogu s Tigrom in Malo Evo; sporoči, kako me slišiš; zate je razmerje Santiago 8 in radio 4. Break! - O.K. prav dobro te slišim; zdaj moram narediti QRT, da napolnim baterije, potem pa grem 144 vodoravno. 73-51 vse mu krogu in 88 Mali Evi. Break!«

Se vam je mar že zgodilo, da ste slišali tak ali podoben razgovor sredi televizijskega filma? Če se vam to še ni pripetilo, se vam bo prav gotovo v prihodnosti, kajti antene C.B. se množijo na strehah kot gobe po dežju; ponoči in podnevi, ob vseh urah se v ozračju prepleta na stotine sporočil, ki jih zupajo radijskim valovom ljudje vseh starosti in raznih socialnih položajev; vse enako je prevzela C.B.-manija. Najbrž že sprašujete: Kaj pa je sploh ta C.B.? C.B. pomeni »Citizen Band« (to je mestni val) in znači posebno skupino valovnih dolžin, ki so po mednarodnih sporazumih rezervirane za radioamaterje.

Sam naziv tega vala pove, da gre za take frekvence, ki omogočajo predvsem pogovore na kratke razdalje (frekvence so okoli 27 MHz in so razdeljene na 23 kanalov, kakor da bi šlo za TV programe); možne pa so povezave tudi na velike razdalje.

V Italiji je bil C.B. uzakonjen šele pred kratkim; rabili pa so ta način komunikacije številni amaterji že prej (oblasti so jih nekako prenašale). Privrženci »C.B.-manije« preživijo velik del prostega časa pri svojem radiu (ki mu pravijo »moja hišica«, na Goriškem pa kar »moj barakin«) in si kratijo čas s čudnimi sporočili, ki jih sestavljajo predvsem kratice in številke.

Postajam dajejo amaterji raznovrsna imena kot Gordon, Gringo, Mala Eva; ali pa jih sestavijo po začetnih

Oprema goriškega radio-
amaterja

črkah svojega imena in priimka, izraženih v standardni abecedi, v katerih črke nadomestujejo besede: A-Alfa, B-Bravo, C-Charlie, F-Fox-trot, P-Papa, T-Tango, Z-Zulu. Tako recimo Pepi Hrovatin postane Paha Hotel. Radioamaterji ne rečejo »moje mesto« ampak »moj

QTH«; ne rečejo »zdaj bom prekinil« marveč »zdaj bom naredil QRT«, itd. Obstaja torej cela vrsta mednarodnih kratic, vsaka s točnim pomenom.

Tudi številke pridejo prav, da se varčuje s sapo; »pozdravi« postanejo 73-51, »poljubi« 88, »grem jest« se pra-

Take in podobne razglednice si izmenjavajo radijski amaterji

vi »grem polnit baterije«, postelja pa je 144 vodoravno. »Krog« znači vse postaje, ki delujejo na istem kanalu in ki si zapovrstjo podajajo besedo, pravzaprav Mike (tj. Mikrofon). Če kdo začne oddajati in bi se rad vključil v »krog«, nastopi z odločnim Break, nato pa lepo počaka, da mu prepustijo Mike. Beseda »Santiago« in za njo številka (med 1 in 9) pove, kolikšna je jakost sprejetega sporočila, beseda »radio« in za njo številka (med 1 in 5) pa znači stopnjo razumljivosti.

Največja želja vsakega C.B. je, da mu uspe narediti čimveč DX, to je povezav z oddaljenimi radioamaterji. Z njimi nato izmenja QSL, tj. razglednica, ki potrjuje povezavo z vsemi tehničnimi podatki (glej sliko).

Zdaj ko ste prebrali ta članek, se boste morda tudi vi navdušili za C.B. in si boste morda omislili svoj »barakin«, da boste lahko delali DX. Pazite na hudomušneže, ki vam bodo sporočili, da so Norvežani ali Avstralci, v resnici pa oddajajo iz avtomobila, ki je parkiran pred vašo hišo. 73-51.

ANTON PRINCIC

Neustrašeni vojak Jožef Tomšič iz Boškinov

Letos bo minilo 60 let, odkar je padel pred lastnim domom v obrambo domovine vojak Jožef Tomšič iz Boškinov. Umrli je 24. januarja 1916 in »Slovenec« z dne 14. februarja 1916 tako poroča o njem:

Nad izlivom Vipave v Sočo se vzdiguje že nešteto krat imenovani hrib sv. Mihaela; gori na hribu ravno nad izlivom Vipave v Sočo sameva par hiš, ki so krog in krog obdane s šumnim drevjem. Ta kraj se imenuje »Boškini« ali po domače »Ušje«. Dva dobra posestnika sta se tu naselila in si uredila lastna domova. Posestnika sta vrla Slovenca. Ta mala naselbina spada pod furlansko županstvo Zagraj (Sagrado). Ta dva posestnika sta bila torej zadnja slovenska straža na slovensko-furlanski meji. Boškini so vsled vojske trpeli, a naši že nad osem mesecev drže

ta kraj, ki je pravi ključ hriba sv. Mihaela ali Vrha. Ze na tisoče sovražnikov je bilo ravno pri Boških pokončanih. Boškini so res poguba Italijanov. Slučaj, ki ni slučaj, je nanese, da je bil postavljen pri Boških oddelek naših strojnih pušk, kjer je služil tudi Jožef Tomšič, sin Valentina Tomšiča, posestnika pri Boških. Jožef Tomšič je torej s strojno puško branil lastno hišo. Dolgo časa je ta vrli mož junaško branil pred sovražnikom lastni dom in odbil že veliko število hudih italijanskih napadov na Boškine. Iz ljubezni do rodne hiše se je mnogokrat izpostavljajal največjim nevarnostim, da je tako junaško odbijal Italijane, ki so hoteli zasesti nje-gov dom, dom, v katerem mu je tekla zibelka.

Tomšič Jožef in Angela pl. Reja poročena v Kozani 24. maja 1913

Sedanja Tomšičeva domačija v Boškinih

Nesreča, ki posebno v bojni črti niti trenutek ne počiva pa je hotela, da je vrli slovenski vojak padel pred lastnim domom za lastni dom. Krogla ga je zadela in smrtno ranila. Na pol živega so tovariši prenesli v Renče, kjer je po dveh dneh podlegel smrtnim ranam. Pokopali so ga na renškem pokopališču v soboto, dne 24. januarja 1916. Pokojni Jožef Tomšič, po domače »Pepe z Ušji«, je bil rojen leta 1880; bil je poročen. Bil je izvrsten pevec in gledališki igralec. Na odrih je že velikokrat nastopil in občudovali smo njegovo neprisiljeno igranje. Zabaven skozi in skozi je bil katoliškega prepričanja. Počivaj v miru, dragi Pepe! Padel si pred lastnim domom

za lastni dom! Tvoja pevska družba v Sovodnjah in Rubijah te bo pogrešala in tvoji prijatelji ti kličejo: Na svidenje, hrabri branilec lastnega doma! Spomin na tebe ostane pri nas neizbrisen.

K temu poročilu iz »Slovenca« damo še nekaj novic: Jožefova žena je bila Angela pl. Reya iz Kozane v Brdih in je imel z njo dva otroka: Jožkota, ki je prevoznik v Kranju ter Jelico, ki živi v New Yorku. Jožefov brat Krištof je bil vojni kurat pri mornarici v Puli. Prav je, da se po šestdesetih letih s spoštovanjem spomnimo na tega hrabrega borca za domovino.

I. z. Fervidus

Dr. ANTON BRECELJ

Med onimi zaslužnimi rojaki v naši deželi je veljal tudi dr. Anton Brecelj, ki mu je Klub starih goriških študentov ob stoletnici njegovega rojstva postavil 20. julija 1975 spominsko ploščo na rojstni hiši v Žapužah pri Ajdovščini.

Rodil se je dr. Brecelj kmečkim staršem 9. junija 1915, študiral gimnazijo v Ljubljani, medicino v Gradcu in na Dunaju, bil v Gorici zdravnik-primarij od 1903 do 1915, ko se je po prvi vojni — preganjan iz Gorice — odselil v Ljubljano in tu 22. septembra 1943 umrl. Bil je poverjenik za zdravstvo v Narodni vladi za Slovenijo do smrti.

Dr. Anton Brecelj se je izkazal plemenitega zdravnika tudi študentom gimnazije, velik človekoljub do malega človeka, krščanski humanist, pisec poljudno znanstvenih zdravstvenih razprav, zlasti v boju proti jetiki. Kot politik — pristaš nove socialne smeri Janeza Evangelista Kreka, se je udeleževal pri Slovenski krščansko-socialni zvezi. Med zadnjo vojno je bil član vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte slovenskega naroda in ves srečen zagledal Goriško in svoje Žapuže v skupnosti slovenske zemlje.

U mramoru sklesan spomin

*Tedaj študentje klasični v Gorici stari
hodili smo v latinske, v nemške šole,
ponosni deželani goriške metropole,
in peli še, da Bog cesarja nam obvari.*

*Čez Travnik dol po Korzu šli smo šli,
na vse strani smo buskali z očmi.*

*Smo prišli z Gor, z Vipavske, z Brd, dol s Krasa,
pod pazduho nosili knjige smo učene,
a v naših srcih iskre ognja skoz plamene.
V nas tlelo prebujenje novega je časa.*

Zdravnik, socialni delavec in pisec strokovnih knjig dr. Anton Breclj

*Čez Travnik dol po Korzu šli smo, šli,
v nas plala je zaljubljena, nemirna kri.*

*Zravnali smo frizure, si zvezali kravate,
gasili petošolske smo ljubezni.*

Kdo zmenil se takrat je za boleznj?

Smo po trnovskih dragah trgali podplate.

*Oblaki jadrajo čez kuclje bogvekam,
za njimi črnošolci: danes tukaj jutri tam.
Za Čavnom jutranja se zarja vžge,
zasije, ko študent na rajžo gre.*

*A v to brsteče naše listje se pijavka
zagrizla je, do korenin zavratna zajedavka,
preteča rodu našemu gorjé,
ki jetika, ji sušica je bilo nje ime.
Se mladcem rada bi izpila gorko kri.
Tedaj je on zavzdignil opominov sto:
Boj jetiki! Zatreti treba je to zlo!
To rekel mož, zdravnik je z blagimi očmi,
ki nam izmeril pljuča, srca, jetra je, obisti.
Pošiljal v drage smrekove nas je preko gorá
si šibka pljuča okrepčat in si bistril duha.*

*Doktor Anton Breclj,
ki našemu zdravniku plemenitih veličin
smo tu postavili hvaležni
v mramoru sklesan spomin.*

*Zapušci, pozdravljeni! Se veselite z nami,
ponos vas dviga, čast vas dramí
v ta lepi praznik, v ta slovesni dan —
kot da oživljen vrača se vaš sovaščan.
Mu davne sanje je izpolnil zvesti čas,
kot da se vrača prost v domačo, rodno vas.*

*No, Zapušci,
kaj niste beli mramor lámili nekoč
v vipavski zemlji tej? Nam boste še v pomoč
čez čas, ko lepše obeležje s pridnimi rokami
rojaku svojemu postavite vi sami?*

*Pojdimo zdaj na slavje:
Zapušci — na zdravje!*

I. z. Fervidus

Dr. Henrik Tuma

Poleg dr. Antona Gregorčiča in Andreja Gabrščka je bil na goriški pozornici tudi dr. Henrik Tuma, izreden kulturni, socialni narodni delavec, znanstvenik, pisatelj, priznan velik alpinist svetovnega merila.

Rojen 9. julija 1858 v Ljubljani, očetu delavcu češkega pokolenja, je bil učitelj v Postojni, nakar je, poln naravne energije, dovršil pravo na Dunaju, bil sodni praktikant v Trstu, leta 1895 sodni pristav v Tolminu in v Gorici, na obeh sodnijah dosegel tudi slovensko uradovanje, pozneje odvetnik je vztrajal v Gorici do 1924, se neprostoovoljno umaknil v Ljubljano in tu 10. aprila umrl.

Trideset let v Gorici je odigral važne javne vloge, s slovenskimi političnimi veljaki je sodeloval v društvu »Sloga«, v narodno-napredni stranki, končno v socialno-demokratski stranki.

Za njegove goriške dobe je bil skoraj ves čas poslanec v goriškem deželnem zboru, v slovenskem klubu se je pogumni, nepopustljivi dr. Tuma boril za slovenske, zlasti šolske pravice. Izdatno je podprl društvo »Šolski dom« in je sodeloval kot predsednik ali odbornik ali nadzornik v slovenskih prosvetnih, gospodarskih, trgovskih, obrtnih združenjih in posojilnicah ter podpornih ustanovah.

Znanstveni alpinist dr. Tuma, samohodec, redkokdaj z vodnikom, je prehodil in proučeval Julijske Alpe in objavljval svoje študije v Planinskem vestniku. Alpinizem mu je bil več kot fizično izživljanje, — znanost o Alpah. V njih imenih je iskal prvotno slovensko planinsko kulturo. Napisal je tri glavna dela: »Imenoslovje Julijskih Alp«, »Pomen in razvoj alpinizma«, »Iz mojega življenja«.

Politiku borcu za narodne in socialne pravice, alpinistu znanstveniku je Klub starih goriških študentov odkril dne 21. septembra 1975

v Novi Gorici v aleji znamenitih Goričanov na Erjavčevi cesti spomenik z doprsnim kipom (dela Borisa Kalina in Marjana Keršiča).

Naše gore list

*Je rano vstalo sonce izza Čavna,
zavétilo v Vipavski dol, na Kras,
na griče valovite,
nad Sočo po vrhéh je sipalo zlató.
Tedaj postava, oj, tako visoka, ravna,
pojavi se v čeréh, zre v Julijce, zre v Dolomite,
mu poje vse, zaliva s srčno ga krvjo.
Zavesten, sam utré si pot z vrvjo, s cepinom
za Krnom, Mangrtom, tja v Suhi plaz —
kakó v škrlatnem znoju sije mu obraz.
Čez mejo še k Rezjanom spe — tam za Kaninom.*

*Goré, goré,
se niste ve mu izneverile nikdar,
ni v vas laži, ni v vas prevar.
Kdo kakor on pristopa v našo to areno?
Goré, goré,
ste vlile volje mu, moči,
pošteno si pogledali z oči v oči,
k triglavskemu še bogu sklóni se čez steno.*

*Učeni mož zvečer s pastirji paberkuje
v zanosu svojem vse oživljajočem,
s preprostimi se on uči, modruje,
ob ognju v zgodbicah plapolajočem.*

*Se iskre razleté čez kuke, čez slemena,
v krnice, rovte, laze, skož škrbine,
dol v ravne, v slape, duplja, v pradoline.
Kdo išče, zaznamuje pristna njih imena?*

*Je rano vstalo sonce izza Čavna,
so šle meglice z jezera — k zatonu.
Zdaj na njegovem svetlem, čistem bronu
odseva ta podoba — draga nam od davna.*

*Da se prikazal nam je danes na vrhéh?
Da smo sledili mu na alpskih vseh poteh?*

*Na vrhu zrasel je večno zeleni gore list:
hej, tovariš Henrik Tuma — alpinist!*

JURCA LEOPOLD

Josip Velikanje: hajdučki pop

V svojem 33-letnem službovanju v hrvaški Istri sem večkrat slišal pripovedovati o nekem legendarnem »hajdučkom popu«, ki je dobrih 45 let (1875-1921) kaplanoval v Juršičih v tako imenovani Roveriji v južni Istri. Ker so mi rekli, da je bil Slovenec, sem se začel zanj zanimati in zbirati podatke o njegovem življenju in delovanju. To pa ni bilo lahko, ker je poteklo že veliko let od njegove smrti, sam pa ni zapustil o sebi nobenih zapisanih beležk ali spominov. Kljub temu se mi je z leti iz nekaterih knjig, časopisov, škofijskih arhivov, župnijskih matic in skopih pripovedovanj nabralo precej tvarine, da morem sedaj podati verno sliko tega enkratnega slovenskega duhovnika, ki je prav gotovo zaslužil, da ne utone v pozabi. Bil je to

JOSIP VELIKANJE

Rodil se je 18. marca 1843 v zaselku Srednja Kanomlja, po domače »pri Jakelcu«, v župniji Spodnja Idrija, ki je tedaj spadala pod ljubljansko škofijo. Rojstna hiša stoji v ozki dolnici na samem. Krstil ga je še istega dne kaplan Janez Berce. Njegov oče Jakob je bil četrtzemljak, mati pa Marijana Likar. Imela sta tri

otroke: Josipa, Matevža in Martina. Matevž je ostal na domu, Josip je odšel v Gorico študirat, Martin pa se je pozneje preselil k bratu Josipu, ko je ta postal kaplan v Juršičih v Istri, in se tam poročil z domačinko Marijo Dokič. Njuni potomci, Josipovi nečaki in pranečaki še danes živijo v hrvaški Istri. Josip je končal šestletno gimnazijo v Gorici. 83-letna sosedka je vedela povedati, da so bili starši sicer siromašni, toda izredno pridni in varčni, da je oče potoval bos v Gorico, da prihrani pri obutvi, ko je prinašal sinu denar za šolanje. Ostalo mi je pa nepojasnjeno, zakaj je Josip odšel dovršiti gimnazijski študij (dve leti »filozofije«, kakor sta se tedaj imenovala 7. in 8. razred gimnazije) v Senj v Hrvatskem Primorju, ko bi bil mogel tudi to opraviti najbrž v Gorici. Verjetno je bil po letih starejši dijak, pa je, ko je zvedel, da je mogoče v Senju oba letnika filozofije dovršiti v enem letu, odšel tja. Zanimivo je, da je tako naredil tudi škof Slomšek, ko je po prvem letu filozofije v Ljubljani, odšel nadaljevati in končati študij v Senj. (!)

Prav tako nisem uspel pojasniti naslednjih podatkov v uvodnem članku čez celo prvo stran z Josipovo sliko v sredini, ki ga je priobčil neki

»pobratim« v puljskem časopisu »Naša Sloga« 22. oktobra 1901, ob 25-letnici delovanja Josipa Velikanje v Juršičih:

»Započevši srednje škole u Slovenskoj, dovrši ih u Senju, proputovav Bosnom dodje u Srbiju, postane slušaocem visoke škole u Beogradu, poprimi se narodnog ustanka; nu uvidiv srpsku ekskluzivnost, i osvjedočiv se, da Srbija ne može biti našim Piemontom, razočaran vrati se kući. Zeljan raditi i žrtvovati se, dovršiv bogosloviju u Gorici, zaredjen bio svećenikom porečko-puljske biskupije.«

Tako nam ostane nepojasnjeno, pod kakšnim vplivom se je po končani filozofiji v Senju odločil za potovanje po Bosni (takrat pod Turkil), kaj ga je vlekle dalje v Srbijo, za kakšen študij se je odločil na visoki šoli v Beogradu, kateri narodni vstaji se je predružil (proti Turkom?) in končno, koliko časa je vse to trajalo. Najbrž več časa, ker je stopil v bogoslovje že 24-leten. Vse to daje slutiti, da se je Velikanje, če ni bil že po naravi nagnjen k tveganim dogodivščinam, za to odločil kot razgledan in navdušen narodnjak, da bi s tem dal duška svojemu odporu proti Bachovemu avstrijskemu centralističnemu in ponemčevalnemu absolutizmu.

V zaključnem spričevalu njegovih teoloških študij v goriškem centralnem bogoslovnem semenišču z dne 20. avgusta 1870 je označen kot bogoslovec poreško-puljske škofije s pripombo, da je stopil v bogoslovje leta 1866.

Zanimivo bi bilo zvedeti, kaj ga je nagnilo, da se je odločil za službovanje v Istri. Najbrž, tako domnevam, zglede njegovih sedmih idrijskih rojakov, ki so takrat že župnikovali v tržaško-koprski škofiji (gl. šematizem za leto 1875!), zelo verjetno pa tudi veliko pomanjkanje delavcev v istrskem vinogradu Gospodovem, zlasti v poreško-puljski škofiji. Istra je imela tedaj zelo malo domačih duhovnikov. Zato ni čudno, da je v tistih letih po službenih podatkih (šematizemih) tržaško-koprške in poreško-puljske škofije (za leto 1875 oziroma 1881) službovalo tam neverjetno veliko število slovenskih duhovnikov iz drugih škofij: skupaj 179 iz ljubljanske in 7 iz mariborske škofije, poleg teh še 39 Čehov in Moravanov! Tako se je tem Slovencem pridružil tudi Velikanje, o katerem je zgoraj omenjeni »pobratim« zapisal, da je bil »željan raditi i žrtvovati se«.

V duhovnika je bil posvečen 11. septembra

1870 in pel novo mašo v Spodnji Idriji ter tu čakal na dekret o namestitvi.

VELIKANJEVA PRVA SLUŽBENA MESTA

Poreško-puljski škof dr. Juraj Dobrila mu je 6. oktobra 1870 poslal dekret, s katerim ga je imenoval za kaplana v župniji Bale v rovinjskem dekanatu, ki ga tukaj v prevodu prinašam.

Stev. 631. Castitemu gospodu Velikanje Josipu, novomašniku poreško-puljske škofije v Spodnji Idriji.

S pričujočo listino Vas postavljamo za duhovnega pomočnika v župniji Bale v dekanatu Rovinj. Zato vedite, da morate to službo nastopiti pred prihodnjim praznikom Vseh svetnikov.

Vsako nedeljo in praznik boste odhajali k podružni cerkvi v Krmed, kjer boste pred ali po maši imeli krščanski nauk za otroke »slavice« (tj. v hrvaškem jeziku) in po evangeliju pridigo ljudstvu prav tako »slavice«. V kolikor Vam bo dušno pastirstvo vernikov v Krmedu in v sosednji vasi Golaš, kar bo vaše glavno opravilo, dopuščalo, boste pomagali pri svetih opravilih tudi v župnijski cerkvi (v Balah).

Zaupamo v Gospoda, da boste vse dolžnosti svoje službe izvrševali z marljivo zavzetostjo in z zglednim duhovniškim obnašanjem in življenjem.

Iz poreško-puljskega škofijskega ordinariata v Poreču, 6. oktobra 1870.

Jurij, škof

V Balah, oziroma v Krmedu, je služboval dobrega pol leta, do meseca maja 1871. S škofijskim dekretom z dne 9. maja 1871 je bil premeščen v Pulj kot kapiteljski pomočnik pri tamkajšnji stolnici. Njegova dolžnost je bila, da dnevno prisostvuje v koru pri rednih in izrednih bogoslužnih opravilih in da vrši dušno pastirstvo v odvisnosti od župnijskega upravitelja.

Poleg tega bo Vaša dolžnost, da vsako nedeljo in praznik ob določeni uri mašujete v stolnici in imate po evangeliju homilijo v hrvaškem jeziku, kakor tudi krščanski nauk za hrvaške otroke po običaju. Sicer pa, ker je puljski kapitelj združen z dušnim pastirstvom in ker njegov pomočnik prevzema dolžnosti vakantnega kanonika, zato boste kot tak v vsaki potrebi na razpolago tudi za dušno pastirstvo tako za Italijane kakor za Hrvate, kakor bo odredil župnijski upravitelj.

Tu je Velikanje ostal samo dva meseca, ker je bil s škofijskim dekretom 28. junija 1871 že imenovan za kaplana ekspozita kaplanije Kavran mutvoranske župnije v dekanatu Vodnjan. V dekretu stoji, naj službo nastopi takoj, ker je župnik v Mutvoranu slabega zdravlja. Pomaga naj mu tudi v župniji, zlasti pri oskrbovanju bolnikov, kolikor tega zaradi fizične onemoglosti ne bi zmozel sam župnik.

Posebno pa se Vam priporoča, da se z vso vnamo in gorečnostjo posvetite verskemu pouku ljudstva in še posebno mladine. Zato boste vsako nedeljo in praznik imeli med mašo homilijo po evangeliju in pred ali po maši verouk za otroke ter boste nauk s primernimi vzgledi utrjevali.

Po letu dni se je mutvoranski župnik zaradi bolezni župniji odpovedal in stopil v pokoj. Ker ga pa škof zaradi pomanjkanja duhovnikov ni mogel takoj nadomestiti z novim župnikom, ga je začasno imenoval za župnijskega upravitelja, ter je Velikanjetu, kaplanu-ekspozitu v Kavranu, z dekretom z dne 1. julija 1872 poveril skrb za vsa opravila v župniji, za katera bi ga oslabei župnijski upravitelj zaprosil.

Po petih letih službovanja v Balah in Krmedu, Pulju in Kavranu, od koder je pomagal tudi v župniji Mutvoran, ga je škof Dobrila 15. maja 1875 iz Kavrana premestil končno kot kaplana-ekspozita v Juršiče, kamor se je preselil 6. oktobra istega leta. Tu je ostal nepretrgoma do upokojitve v začetku leta 1921, dobrih 45 let. Da bo delokrog njegovega službovanja popoln, moramo dodati še to: zaradi pomanjka vja hrvaških duhovnikov je nekaj mesecev — *excurrendo* iz Juršičev — opravljal izpraznjeno kaplansko službo v Svetvinčentu s tem, da je oskrboval Krmed z Golašem v župniji Bale (prvo njegovo službeno mesto!). Potem še od 1. avgusta 1880 do 1. novembra 1881 kaplanijo Šajini (gl. dopis dekanijskega urada v Vodnjanu z dne 16. novembra 1881.) Škof Flapp ga je leta 1887 spet zaprosil, da bi prevzel vnovič — *excurrendo* iz Juršičev — dušnopastirsko skrb za vernike v Krmedu in Golašu, ki so ostali brez duhovnika. Dne 13. marca 1887 mu piše, kako mu je hudo, ko prihajajo zastopniki tamkajšnjih vernikov in prosijo duhovnika, pa jim ga ne more dati, ker nima nobenega na razpolago, ki bi znal njih jezik.

Tako mi ne preostane nič drugega, kot da se obrnem na Vas s prošnjo, da se usmilit

*teh ubogih Hrvatov, a hkrati tudi mene in prevzamete *excurrendo* duhovno skrb zanje. Enkrat prej ste bili na to pristali, a tudi kmalu odpovedali. Pozivam Vas, da mi sporočite, ali ste pripravljeni narediti tako delo usmiljenja za te uboge Hrvate vsaj zdaj, ko so tega tako nujno potrebni.*

Če je tokrat to službo sprejel, ni bilo mogoče ugotoviti.

Juršiče je Velikanje zapustil konec poletja 1921 in se tako po petdesetih letih naporega in izredno težkega delovanja v hrvaški Istri umaknil v Idrijo, kjer je kmalu potem, že 29. oktobra 1921, v starosti 78 let umrl in bil tam pokopan. V tamkajšnji mrliški knjigi je njegova smrt vpisana suhoparno, kakor pri drugih umrlih, brez vsake posebne oznake. Tudi v župnijski kroniki o njem ni nobenega zapisa. Ker je bilo tamkajšnje staro pokopališče v zadnjih letih splanirano in na njem sezidana nova župnijska cerkev, ni tam ostalo na tega velikega in tako zaslužnega duhovnika nobenega spomina več. Zato je prav, da mu vsaj tukaj po tolikih letih postavimo dostojen spomenik.

ŽALOSTNE RAZMERE V JURŠIČIH V ROVERIJI V PREJŠNJEM STOLETJU

Da bi mogli pravilno oceniti zasluge, ki si jih je Velikanje pridobil s svojim 45-letnim svojstvenim delovanjem za preroditev Juršičev, je potrebno nekoliko poseči v zgodovino Istre in še posebej tega kraja.

Ozemlje kaplanije Juršiči se imenuje Roverija. To je tisto področje južne Istre, ki se razprostira levo in desno ob cesti, ki pelje iz Pazina v Pulj, med Svetvinčentom in Vodnjanom, v čigar središču je vas Juršiči blizu te ceste. Temu področju so dali ime Roverija Benečani za časa njih vladanja, ker je bilo obraščeno s hrastovimi gozdovi (ital. »rovere« = hrast). Benečani so seveda tekom stoletij te gozdove hudo razredčili, ker so potrebovali les za graditev ladij in za temelje v morju, na katerih stoje današnje Benetke. Tam so zato ostali le redki gozdčiči in pašniki. Beneška republika je te kraje sploh samo izkoriščala, ni pa ničesar storila za gospodarski in kulturni napredek tamkajšnjega podeželskega ljudstva. To priznavajo celo sami italijanski iredentisti prejšnjega stoletja, kakor npr. Carlo de Franceschi in Tomaso Luciani. Prvi v svoji knjigi »Memorie autobiografiche«, ki je izšla v Trstu

Odprtje X. jubilejnih študijskih dni v Dragli v soboto 6. septembra 1975. Poje zbor »Fantje izpod Grmade« pod vodstvom Iva Kralja

leta 1926, str. 5 trdi: »Istra je trpela v siromaštvu in zapuščenosti po krivdi tistih, ki so ji vladali.« Tomaso Luciani pa je v Kandlerjevem listu »L'Istria« dne 12. septembra 1846 zapisal: »Stiri ali pet stoletij beneškega gospodstva je bilo, žal, toliko vekov nezavesti in spanja. Pa tudi slovansko ljudstvo po vaseh je kljub svoji podivjanosti in surovosti ohranilo v sebi klice velikih kreposti, ki bi bile že do sedaj vzkllile, če ne bi bila beneška vlada ne samo vzdrževala, temveč tudi podžigala v tej pokrajini prvotno neslogo med čevljem in opankom, med lastnikom zemlje in težakom (kolonom!), med meščanom in vaščanom, med Ščavi (I) in Latini... in ko bi, kakor je bila dolžna, pripustila Slovane k vsesplošni gostiji prosvetljenosti in omike.«

Tak »beneški del« Istre je po razpadu beneške republike (»Serenissime!«) in Napoleonomih »Ilirskih provinc« leta 1813 oziroma 1815 podedovala Avstrija. Čeprav je bila cela Istra sredi prejšnjega stoletja v vsakem pogledu najbolj zapuščena in zanemarjena pokrajina v avstrijskem cesarstvu (odtod naziv »tužna Istra«), velja to še posebej za južno Istro, zlasti za Roverijo.

Slovansko ljudstvo na podeželju je bilo brez narodne zavesti, nepismeno, brez šol v svojem jeziku, razen duhovnikov, še teh maloštevilnih, brez svojih svetnih izobražencev, na vse načine izkoriščano od tuje gospode, od nje v vsakem pogledu odvisno in prezirano, v Roveriji povrh vsega tega tudi versko zapuščeno in zanemar-

jeno. Roverci so spadali pod italijansko župnijo v Vodnjanu, od koder so prihajali opravljat dušno pastirstvo italijanski duhovniki, ki niso poznali jezika ljudstva, in še to v cerkev sv. Kvirina na skrajnem južnem robu Roverije, daleč od središča. Zato ni čudno, da so ti ljudje — brez svoje krivde — zašli v blato vseh mogočih hudobij, pustolovščin in zločinov. Tu so bile skoraj na dnevnem redu tatvine, ropi in razbojništva.

Že v času beneške vladavine je bilo v njeni Istri veliko pustolovcev, roparjev in razbojnikov. Teh ni manjkalo tudi potem, ko je Napoleon Istro vključil v Ilirske province. Bili so strah in trepet prebivalstva, zlasti potnikov.

Znano je, kako so jih Francozi skušali povsod z največjo strogostjo zatreti, tako tudi v Istri. Maršal Marmont je s proglašom 13. marca 1810 prepovedal nositi orožje brez pismenega dovoljenja, nekaj dni za tem (24. marca) pa zapretil s smrtno kaznijo vsem tistim, ki bi prekršili to zapoved. Kjerkoli so Francozi naleteli na razbojnike in jih ujeli, so jih takoj na mestu obesili na prvo drevo ali na kakem vidnem mestu, navadno ob cesti, za strah in opomin. Trupel obešencev ni smel nihče šest mesecev sneti in pokopati. Omenjeni Carlo de Franceschi v svojih »Spominih« piše, da je njegov oče, ko se je leta 1811 s kočijo peljal v Pulj, videl ob cesti pri Svetvinčentu tri obešence, katerim so krokarji kljuvali trupla.

Vendar tudi Francozi v štirih letih svojega vladanja v Istri niso uspeli iztrebiti vseh tatov,

roparjev in razbojnikov, čeprav so jih s tako strogostjo strahovali. Zato so se take stvari dogajale še več desetletij pod avstrijsko upravo, ker je mnogim to bilo v krvi. Verjetno so to podedovali od svojih prednikov, ko so se ti v 17. in 18. stoletju, bežeč pred Turki z Balkana, naselili v teh krajih. Znano je namreč, da so pogoste kuge prejšnje prebivalstvo v beneški Istri v tistih stoletjih hudo prizadele, tako da so mnoge vasi in zaselki ostali prazni in prazni. Da bi te ljudi nadomestili, so Benečani v te kraje začeli naseljevati svoje ljudi iz beneške republike, zlasti iz Karnije. (Odtod so naši ljudje te priseljence imenovali »karnjele«.) Kot nalašč so jim takrat prihajali v Istro tudi slovanski begunci pred Turki, katere so zato Benečani z obema rokama sprejemali in tod naseljevali. (Ali se ni podobno najbrž tudi naš Velikanje nalezel »hajdukovanja« za časa šolanja v »uskoškem« Senju in potem prepotoval turško Bosno ter se udeležil v Srbiji »narodnog ustanka« proti Turkom, da se je potem v Roveriji lažje vživel v »hajdučkog popa«?)

V tem pogledu je bila posebno razpita Roverija. Tako beremo v knjigi »Biskup dr. Juraj Dobrila - Spomen knjiga 100-godišnjice njegova rođenja«, Pazin 1912, str. 303:

Roverija! - Strašna je to beseda, še mnogim v Istri, ker krije v sebi krvavo preteklost, črne zgodbe iz črnih dni. Razuzdani Rovereci ni poznal meje med tvojim in mojim, ni spoštovale pravice in poštenja, temveč se je podal hudobiji in grehu. Toda odkod to? Bil je namreč prepuščen sam sebi, daleč od sveta in tlačen od gospode; brez nauka in strahu božjega je hlapčeval svoji volji in se podajal v naročje vsem mogočim strastem. Bil je v resnici strašen!

Ljudje, ki so iz srednje Istre potovali in vozili svoje pridelke v Pulj, so bili veseli, če so srečno prešli Juršice v Roveriji. Roparji so namreč nanje prežali, jih oropali, in če so se skušali braniti, jih večkrat tudi ubili. Koliko Rovercev je za to delalo pokoro v koprskih zaporih!

SKOF DOBRILA SE ZAVZAME ZA TO NESREČNO LJUDSTVO IN NAJDE PRI TEM V VELIKANJETU POZRTVOVALNEGA POMOČNIKA

Ko je veliki narodni buditelj in preroditelj hrvaškega naroda v Istri poreško-puljski škof dr. Juraj Dobrila, na kanonični vizitaciji, prvič

obiskal Roverijo in videl to strašno stanje, pri-povedujejo, da se je razjokal kot majhno dete. Sklenil je, da v Juršicah, v središču Roverije, čimprej sezida cerkev in župnišče ter jim pošlje duhovnika. Zanimivo je, kako so Juršičani to vest sprejeli. »Ko je tamkajšnjim starcem obljubil, da jim bo poslal duhovnika, mu je eden od njih, neki Pačić, rekel: "Škof, nikar ne pošlji sem duhovnika, saj mu bodo še ... ukradli!" (2)

Pa tudi nekateri cerkveni krogi so ga od tega odvrčali. Tako je npr. župnik Venier v sosednjem Svetvinčentu še pozneje, ko so v Juršicah že imeli cerkev in duhovnika in se je tam spet zgodil nek ogaben zločin, v dopisu na ordinariat z dne 28. februarja 1880 zapisal, da »prebivalci v Juršicah niso vredni imeti ne cerkve ne duhovnika, ker se ne bodo — kolikor jih podpisani pozna — nikoli poboljšali. Njim je potrebna žendarmerijska postaja, katero sicer že imajo.«

Toda škof Dobrila je trdno ostal pri svoji odločitvi, prepričan, da bo edino tako lahko pomagal tem ljudem, da se sčasoma versko in moralno prerodijo ter postanejo pošteni ljudje, dobri kristjani in hkrati tudi zavedni narodnjaki. Zato je takoj kupil potrebno zemljišče za gradnjo cerkve in župnišča. Obrnil se je za pomoč tudi na cesarja Franca Jožefa, kateremu je opisal obupno stanje v Roveriji. Ta mu je odgovoril, naj kar začne z zidavo cerkve v Juršicah, ker bo to on plačal, kar je tudi storil.

Seveda je nastalo vprašanje: komu naj poveri to težko in odgovorno delo? Komu drugemu kot mlademu, korenjaškemu in sposobnemu kaplanu v Kavranu, Josipu Velikanjetu, ki si je že pridobil sloves zgledega in požrtvovalnega duhovnika. Ta je nalogo sprejel in se takoj lotil dela. Ni mu bilo lahko, saj je moral zelo pogosto prihajati iz Kavrana v precej oddaljene Juršice, da je tam pripravljaval, vodil in nadzoroval gradnjo cerkve in župnišča. Z velikim trudom, povezanim z mnogimi težavami, nevšečnostmi in skrbmi, mu je v treh letih uspelo sezidati cerkev in spraviti župnišče pod streho. Pri tem mu je Dobrila ves čas stal ob strani z veliko ljubeznijo, skrbjo in potrebnimi sredstvi, tudi potem, ko je bil premeščen v Trst, da je mogel Velikanje vsa ta dela dovršiti.

Ko je cerkev v Juršicah že stala in je bilo župnišče vsaj za silo vseljivo, je škofa skrbelo, kje bo našel med svojimi duhovniki človeka,

Pogled v veliko dvorano Slov. prosvete ob Prešernovi proslavi, ki jo je priredilo Društvo slovenskih izobražencev 10. februarja 1975. V prvi vrsti od leve: deželni svetovalec dr. Drago Štoka, jugoslovanski konzul Ivan Renko in občinski odbornik v Trstu dr. Rafko Dolhar

ki bi si upal prevzeti dušno pastirstvo v tako razvpitih Juršičih. Vprašal je mnoge, a vsi so se branili. Prisiliti pa ni maral nikogar. Ostal mu je edino še Velikanje. Zato mu je 14. aprila 1875 pisal v Kavran:

Roveriji (Juršičem) je potreben duhovnik, ki bi si prizadeval ljudi osvestiti in jih spodbuditi, da bi začeli tudi sami zase skrbeti in se truditi... Če si želite takega dela, Vas bom v kratkem času premestil tja. Žal mi je dobrih Kavrancev, no, ko bo mogoče, bom poskrbel tudi zanje, siromake. Bog bodi z Vami.

Velikanje je na to pristal, nakar mu je škof že 16. maja odpisal:

Danes sem Vam preko dekanijskega urada poslal dekret, s katerim se Vam podeljuje služba v Juršičih. Tam boste imeli veliko dela in skrbi: župnišče še ni gotovo, cerkev je prazna in gola, pokopališča ni itd. Pričakujem od Vas potrpežljivosti in razsodnosti; samo tako bo mogoče doseči to, česar manjka. Se preden zapustite službo v Kavranu, pojdite pogledat hišo v Juršičih skupaj s kakim mizarjem, da vidite, kaj je še potrebno, da se vanjo vselite. Spočetka, mislim, da Vam bo dovolj ena soba za Vas, eno mesto za kuhinjo in kuharico, seveda za prvo silo in potrebo. Potem bomo gledali, da se hiša povsem dovrši po Vašem upravljanju... Naj mizar sprva opravi samo tista dela, brez katerih ne bi mogli v hiši stanovati. Potem bomo poiskali človeka, od katerega smemo upati, da ne bomo imeli nevšeč-

nosti... Karkoli boste potrošili za hišo, vse in vsako stvar zapišite, ker bom moral napraviti neprijeten račun z nekim Zankom, Pazincem. Za novo cerkev in njeno blagoslovitev sem danes pisal dekanu v Vodnjan, ki bo za to poskrbel. Za župniščem in cerkvijo bi se dalo narediti vrt, kar Vam je na voljo, da začnete z delom. Bog daj, da bi bilo vse dobro!

Medtem je Dobrila dobil obvestilo iz Rima, da je premeščen v Trst. Dne 29. junija 1875 sporoča to vest Velikanjetu:

Oditi moram drugam: Bog tako hoče, naj mu bo čast in hvala! Toda vendar dokler bom živ v tej solzni dolini, se bom z umom in srcem ukvarjal z vsem, kar bi moglo prispevati k boljšemu stanju ljudstva v poreški škofiji, posebno še za siromašnejši in bolj zanemarjeni njegov del. Upal sem, da mi bo Bog dal, da bom prej vse uredil v Roveriji, toda to upanje me je na mojo veliko žalost izdalo. Upam, da mi jo boste Vi ublažili in zmanjšali s svojim trudom in preudarnostjo. Dajte, povejte mi, ali ste se že preselili in Juršiče? Ali je cerkev že blagoslovljena? Ali Vam gredo ljudje na roko? Naj bo radostno ali žalostno, povejte mi vse, kar bi me moglo zanimati. Pri dovršitvi hiše se točno držite načrta in beležite vsako tudi najmanjšo stvar, da ne bo preprirov, pravedanja in neprijetnosti namesto zadovoljstva pri tako dobrem delu. Preden odidem, se bom z Vami pogovoril, kjerkoli, kraj Vam bom sporočil pozneje. Če greste v Kavran, potolažite mi tiste dobre ljudi, katere zapuščam solznih oči. Ubogi

moji ljudje! Naj Bog blagoslovi Vas in te ljudi!

Velikanje je na to škofovo pismo odgovoril, da se v Juršiče zaradi nekaterih težav še ne more preseliti, z druge strani pa da mu je zelo težavno iz Kavrana voditi še potrebna dela za dovršitev župnišča. Na to mu škof 3. avgusta odgovarja:

Prav dobro razumem, da Vam mora biti težko in neprijetno voditi in nadzirati dopolnilna dela na hiši v Juršičih iz Kavrana. Prepričan sem, da to ne vodi nikamor in da bi se morali začasno preseliti nekam bližje, ali v Juršiče ali v Vodnjan, da bi končno prišli do zaželenega cilja. Če je v hiši nekaj prostorov vse-ljivih, Vam pomanjkanje pitne vode ne bi smelo biti nobena ovira; Vi jo lahko poboljšate z vinom; saj gre samo za malo časa. Če se enkrat preselite v Vodnjan ali Juršiče, Vam bom od časa do časa dal na roko potrebna sredstva, da dela dokončate. Priznam, cela zadeva je zelo mučna, toda brez težav se ne more priti do cilja. Nikar ne izgubite poguma, gre za težki križ. Ko boste premagali prve težave, boste prepevali v Gospodu.

Tudi naslednje škofovo pismo — zadnje iz Poreča — z dne 27. avgusta 1875 je prejšnjemu podobno. Gotovo se mu je Velikanje potožil, kako težko mu bo življenje in delovanje med tako zanemarjenim in podivjanem ljudstvom v Juršičih. V pismu ga škof tolaži in opogumlja. Z bolečino pripominja, da današnji rod v Juršičih res ni vreden, da se človek zanj toliko žrtvuje, toda pravi rodoljub mora biti potrpežljiv in usmerjati svoj pogled na rodove, ki bodo prišli in za katere je potrebno boriti se ter prenašati vse težave in neprijetnosti. Lepo prosi Velikanjeta, naj bo pogumen, potrpežljiv in naj vse prenese. »Da se kaj velikega doseže, mora človek veliko trpeti, imeti veliko potrpljenja; tako gre in ne drugače na tem svetu...« Pozdravlja ga »z veliko ljubeznijo« in potem še pripiše: »Bodite junak in lotite se dela Bogu na čast in rodu v rešitev.«

Z Dobrišlo premestitvijo v Trst njegova ljubezen in skrb za bedno hrvaško ljudstvo v Istri, zlasti v poreško-puljski škofiji, posebno še za Juršiče in tamkajšnjega kaplana Velikanjeta, nista prenehali vse do škofove smrti (1882), kakor pričajo naslednja njegova pisma. Prvo škofovo pismo iz Trsta z dne 21. oktobra 1875, ko se je Velikanje že preselil v Juršiče, se glasi:

Zelo sem želel prvo službo božjo v cerkvi sv. Frančiška (v Juršičih) opraviti jaz, toda Bogu se je zdelo primerno drugače. Hvala mu od vsega srca! A Vi sedaj junaško naprej! Kadar koli boste želeli, Vam bom od tod poslal barve, olja itd., pa ko zapiha burja, namažite vrata, okna itd. Moja torbica je prazna, no, imam še nekaj drv, Bog dal, da jih prodam, pa homo dogradili vse v hiši in tudi vodnjak. A Vi začnite v kratkem poučevati otroke... »Naprej, junaška kri!« Vi ste iz junaške korenike, ne ustrašite se kakršnekoli težave, pa boste zmagali. Bog naj Vam bo v pomoč in naj blagoslovi Vaš trud!

Leta 1877 je poslal Velikanjetu 750 goldinar za dovršitev župnišča in 52 goldinarjev za postavitev spominske plošče nad vhodom v cerkev.

Kako se je škof zanimal in skrbel, da bi bilo v Juršičih vse pravilno urejeno, priča naslednje pismo z dne 25. septembra 1880:

Ali se pripravljajo v katastrski občini, v katero spadajo Juršiči, zemljiške knjige? Če da, kako so vpisali župnišče in vrt? Potrebno je, da se vpiše tako: »Župnišče ali kaplanska hiša sv. Frančiška Asiškega v Juršičih«. Če bi bila kaka ovira, posvetujte se z gosp. sodnikom Trnovcem, katerega pozdravljam. Če Nedanič še vedno plačuje davek na zemljišče, ki sem ga bil od njega kupil, poskrbite, da se tega bremena osvobodí. S pozdravom in ljubeznijo v Gospodu, J. Dobrila.

O isti zadevi mu spet piše 4. aprila 1881:

Ko sem kupil zemljišče, na katerem sta bili potem sezidani cerkev in hiša, sem ga moral takrat vpisati na svoje ime, da ne bi mogel Nedanič svoje besede vzeti nazaj, kakor so ga nekateri nagovarjali, pa je vpis tako ostal vse do sedaj; toda sedaj, ko sestavljajo zemljiške knjige, je potrebno, da se stvar uredi po zakonu. Katastrska številka kupljenega zemljišča je 1003 kv. klafta. Izvolite izmeriti, koliko klaftrov se je porabilo za cerkev, koliko za trg ali plac pred njo, koliko za hišo, dvorišče in vrt, vsako posebej. To moram vedeti, da opravi svoje na sodnji v Vodnjanu in to zavarujem, ker me je stalo denarja in težav. Mnogo in velikokrat mislim na ta nesrečni narod: ali mu je sedaj kaj bolje? — — — Prav sedaj pred veliko nočjo bo tukaj dotiskan molitvenik Oče budi volja tvoja, v manjšem obsegu kot je bil prejšnji; poslal Vam bom nekaj izvodov za Vaše šolarje. (3)

Del udeležencev pevskega tečaja, ki ga je priredila Zveza cerkvenih pevskih zborov s Tržaškega v avgustu 1975 v motelu Jasnica pri Kočevju. V sredi (v temni jopi) prof. Ubald Vrabec, na njegovi levi (v svetli jopi) dr. Zorko Harej

JOSIP VELIKANJE V JURŠIČIH

V Juršiče se je končno iz Kavrana Velikanje preselil 6. oktobra 1875. Spočetka še primerne stanovanja ni imel, ker župnišče ni bilo še povsem končano. Moral se je zadovoljiti z nekaj prostori in skromnim pohištvo. Že prvo noč, ko se je priselil, so mu vaščani ukradli nekaj panjev čebel. Prišel je pač v gnezdo tatov in razbojnikov, ki spočetka tudi njemu niso prizanašali. Zato je kmalu »župnišče in vrt obdal z visokim zidom in bodečo žico ter si napravil, sicer primitivno, larmno napravo, da zaščiti sebe in svoje skromno imetje«, (4) tako da je bilo bolj podobno trdnjavi kot bivališču duhovnika. Znan je tudi tale primer: k njemu je prišel na obisk prijatelj, jahajoč na konju, katerega je privezal ob vhodnih vratih na dvorišče. Ko je hotel oditi, konja ni bilo več. Velikanje, ne bodi len, stopi do zvonov in pozvoni. Vaščani, radovedni, prihitijo gledat, čemu to zvonjenje. Tedaj Velikanje zagrmí: »Kdor je mojemu prijatelju ukradel konja, naj ga takoj pripelje nazaj!« In res, krivec konja takoj pripelje in se opravičuje, da ni vedel, da je konj njegovega prijatelja.

Pa tudi sicer so se prva leta še vedno dogajale razne kraje, ropi in razbojništva. Pripoveduje se, da je Velikanje vedno nosil orožje pri sebi in da je celo maševal z revolverjem na oltarju, in ko se je kaj takega zgodilo, je vzel z oltarja križ v desnico in revolver v levo ter mogočno zapretil: »Če ne boste poslušali tega (križ), boste pa tega (revolver)!« Če je kdo preplezal zid in mu v vrtu kradel sadje ali odnesel celó komaj vsajeno drevesce, pa je

samo zamahnil z roko in menil, naj mu bo; vidi se, da so se začeli zanimati za gojitev sadja, kar jih bo naučilo delati in gospodarsko napredovati. Da bi jih odvrnil od hudodelstev, je od moških zahteval, da morajo biti ponoči doma, o čemer se je večkrat hotel tudi sam osebno prepričati. Večkrat se je tudi odpravil ponoči okoli in preganjal tatove. Nič čudnega, da se ga je zato kmalu prijelo ime *hajdučki pop*, s katerim se je tudi sam rad in s ponosom predstavljal.

Tako je Velikanje začel v Jušičih orati trdo ledino in trebiti plevel, trnje in osat: »Obisku je vasi in družine, obsoja lenobo, spodbuja ljudi k pridnemu in poštenemu delu, nastopa proti pijančevanju, zabranjuje ples in hrupna veseljačenja v prepovedanem času, ločuje priležnike, ne trpi prešuštva, ponoči oborožen preganja tatove in roparje...« (5) Hkrati v zaupane mu duše seje božjo besedo, ki naj bi te »hajduke« polagoma spremenila v poštene ljudi in dobre kristijane.

Žal, pri odraslih spočetka ni opazil nobenega zanimanja in prizadevanja, da bi se popravili, tako da je včasih že obupaval, čemu ves njegov trud in žrtve. V takih trenutkih so mu bile v tolažbo in mu vlivale poguma besede škofa Dobrile, ki smo jih že zgoraj brali: »Današnji rod v Juršičih res ni vreden, da se človek zanj toliko žrtvuje, toda pravi rodoljub mora biti potrpežljiv in usmerjati svoj pogled na rodove, ki bodo prišli in za katere je potrebno boriti se in prenašati vse težave.« Te besede so ga spodbudile, da se je še z večjo vnemo in še posebej posvetil pouku in vzgoji otrok in mladine. Ne

samo, da je pridno učil krščanski nauk v cerkvi, kmalu je dal zgraditi tudi šolo, v kateri je sam 16 let poučeval otroke, dokler jim ni izposloval učitelja. Tako je prek otrok in mladine vplival tudi na odrasle, da so se začeli polagoma buditi.

Ker je bil Velikanje v Juršičih samo kaplan-ekspozit, odvisen od italijanske župnije v Vodnjanu, je to močno hromilo in oteževalo njegovo dušnopastirsko delovanje. To vidimo iz njegovega dopisa z dne 27. aprila 1881 škofijskemu ordinariatu v Poreč. Najprej daje ordinariatu izčrpne informacije o poteku prizadevanj škofa Dobrila za zidavo cerkve in župnišča, posebno pa, kako si je Dobrila od samega začetka prizadeval, da bi Juršiči postala samostojna župnija. Potem piše, da se čuti zapuščenega s civilne in cerkvene strani in da ne more razviti svoje dušnopastirske dejavnosti tako, kakor bi rad in kakor je potrebno, dokler Juršiči ne postanejo župnija. Nato navaja težave in nepravilnosti, ki ga pri tem ovirajo: ne krščuje, ne poročuje, ne pokopuje, nima pravice izdajati nobenih potrdil in dokumentov, župnik v Vodnjanu ne pozna jezika njegovih vernikov, ne ljudi in ne kraja; pridržuje si večino dajatev vernikov... Dogaja se, da v Vodnjanu slovesno pokopavajo očitne priležnike iz njegove kaplanije. Ko nosijo otroke krstit daleč v Vodnjan, se dogajajo mnoge nevšečnosti in nepravilnosti: v zimskem času se marsikateri otrok prehladi, trpi lakoto, medtem ko se oče z botri zadržuje v krčmi; moške otroke večkrat vpisujejo kot ženske, da bi se pozneje izognili vojaščini; ko je neka ženska v vasi Cukriči rodila dvojčka, sta otroka, medtem ko so se domači odpravljali, da ju ponesejo krstit v Vodnjan, umrla in so ju sami pokopali v kleti!

Na to se je poreški ordinariat nekaj zganil. Okrajno glavarstvo v Pulju namreč piše občini v Vodnjanu, da mu je škofijski ordinariat v Poreču z noto z dne 7. novembra 1881 sporočil, da bo kaplanu-ekspozitu v Juršičih dovolil šolarino in vodenje matičnih knjig, kakor ga je za to pooblastilo c. kr. namestništvo v Trstu ne glede na končni izid vprašanja meja in dotacije nove župnije v Roveriji. Vendar je do tega prišlo šele v avgustu 1883, in to tako, da je Velikanje vodil zasebne matične knjige, prepise pa moral še vedno pošiljati župnijskemu uradu v Vodnjan.

Škof Dobrila se je do zadnjega boril za ustanovitev župnije v Juršičih. Se malo pred svojim odhodom v Trst je spet pritiskal na c.

kr. namestništvo v Trstu z vlogo z dne 9. julija 1875, da bi se zadeva premaknila z mrtve točke. Med drugim piše:

Zložini, ki se od časa do časa dogajajo v kaplaniji Juršiči in bližnjih krajih Roverije v okraju Vodnjan, nujno potrebujejo, da se uporabijo vsa sredstva, ki bi mogla dvigniti nagnost tega ljudstva. To prepričanje je nagnilo Njegovo cesarsko in kraljevsko apostolsko Veličanstvo, našega dobrotljivega cesarja, da je odredil, naj se v Juršičih sezida primerna cerkev na državne stroške in tam ustanovi župnija. Ta cerkev že stoji, čeprav je trenutno še brez opreme in brez zvonov; pa tudi župnišče je že vseljivo. Sedaj je potrebno zavzeti se z vso mogočo naglico, da se župnija ustanovi.

Nato navaja, da ima sedaj kaplanija 700 duš, s priključitvijo štirih vasi iz župnije Svetvinčenta s 352 dušami, kakor je že dogovorjeno, bi nova župnija štela 1.052 prebivalcev. In zaključuje:

Po obrazložitvi vseh teh stvari si podpisani dovoljuje zaprositi to visoko namestništvo, da bi s tako skrbjo, s kakršno se visoka vlada zavzema za blaginjo prebivalstva, in s tako naglico, krkšno zahtevajo posebne prilike v teh krajih, izdalo svojim podrejenim organom primerne odredbe, da bi se ta tako potrebna zadeva začela uresničevati in se energično nadaljevala do konca ter se odstranile vse tiste ovire, ki bi jih pri tem za to ljudstvo tako potrebnem opravlilu postavljale sebičnost, nepoučenost ali zloba.

Kako je bil Dobrila razočaran in port, da je tudi ta poseg ostal »glas vpijočega v puščavi«, pričajo besede v pismu Velikanji z dne 27. avgusta 1875: »Ne papež in ne škof ne moreta narediti tega, kar smatrata za dobro in potrebno. Pri ustanavljanju župnij ima glavno besedo vlada...«

Dobrili to zavlačevanje ustanovitve župnije tudi v Trstu ni dalo miru in ga je zelo bolelo. Podrezal je še enkrat pri poreškem škofu Flappu, naj se tudi on zavzame za rešitev tega vprašanja. Pismo z dne 2. junija 1880 tako končuje: »Čas je že, da postane tisto nesrečno ljudstvo vsaj s cerkvene strani samostojno.« Pa vse skupaj ni nič pomagalo zaradi ovir, ki jih Dobrila v zgornjem pismu namestništvu omenja: sebičnost, nepoučenost in zlasti zloba italijan-

Na pevski reviji mladine s Tržaškega »Pesem mladih 1975« v Kulturnem domu v Trstu je nastopil tudi glasbeni ansambel »Kondor« iz Bazovice

skih nacionalistov, katerim se je vlada bala zameriti. Po Dobričlovi smrti (1882) ni bilo nikogar več, ki bi se za to zanimal in potegoval. Tako je Velikanje ostal ves čas samo kaplan-ekspozit. Pod italijansko okupacijo in fašizmom pa ni bilo mogoče na to niti misliti. Rešitev tega vprašanja je prinesla šele osvoboditev Istre po drugi svetovni vojni, ko je hrvaški apostolski administrator v Poreču, dr. Dragotin Nežić, z aktom z dne 24. decembra 1950 kaplanijo Juršiči povzdignil v samostojno župnijo.

Velikanje je Juršičanom tudi gospodarsko pomagal. Z besedo in lastnim zgledom jih je z leti v tem pogledu dvignil do take višine, da so postali zled vsej okolici. Kako je to dosegel, beremo v »Naši Slogi« (22. oktobra 1901):

Po Roveriji so bila polja zapuščena, ljudje lenobni, večinoma pastirji. Velikanje krči polja, z navoženim kamenjem obzidava svoje in cerkvene njive z visokim zidom, sadi trte in plemenito sadno drevje. Ljudje opazujejo, kako se njih duhovnik ves božji dan skupaj z dninarji muči s krampom in motiko, kako so njegove njive lepo obdelane in obzidane, zasajene z bujno trto, njegov vrt poln češenj, jabolk, hrušk itd. To ni moglo ostati brez posnemanja. Danes (leta 1901!) je Roverija kakor malokateri kraj posajena s trto in sadnim drevjem, a marljivost Rovercev vpliva na bližnje Barbance, Svetvinčentane in Filipance. K temu je vredno pripomniti, da ima roverska občina v vodnjanskem okraju najmanj dolgov.

K temu je pripomogla tudi podružnica pułjske hranilnice, ki jo je Velikanje ustanovil in vodil v sosednji vasi Štokovci.

Toda Velikanje ne bi bil Velikanje, če ne bi bil svojih ljudi tudi narodnostno prebujal, osveščal in vzgajal:

Sramota je svojo močatost in glas prodati, tujemu narodu hlapčevati, materin jezik zatajiti. Svoje Roverce je v narodnem in političnem pogledu do tolike stopnje osvestil, da med njimi ne najdeš človeka, ki bi se prodal. Velikanje je strah in trepet italijanske gospode. Ta siplje nanj psovke, sramotjenje, prireja proti njemu ulične izpade, ga fizično napada, vlači v zapor..., toda Velikanje ostaja nepremakljiv v prvih vrstah narodne borbe in neomajan kakor roverski hrast«⁽⁶⁾ (»Naša Sloga«, 22. oktobra 1901).

V zvezi s tem navajam dva dogodka. Ob državno zbornih volitvah leta 1891 so v vaških občinah imeli volivno pravico vsi moški, ki so plačevali vsaj en goldinar državnega davka, vendar ti poslancev niso volili neposredno, temveč posredno prek izvoljenih poverjenikov. V Barbanu, Raklju, Valturi, v okolici Vodnjana in v Roveriji je na volitvah poverjenikov zmagala hrvaška stranka pod vodstvom Velikanjeta. Za poverjenika je bil izbran tudi on. Ta zmaga je Italijane prestrašila in razdražila. Zato ni čudno, da je volivna komisija v Vodnjanu svojevoljno izključila od volitev poslancev dva izvoljena hrvaška poverjenika, in to

nekega Ivana Kliba iz Filipana in Josipa Velikanjeta iz Juršičev. Pred drugim glasovanjem v Poreču je član komisije Ziković predložil, da se dovoli glasovanje tudi tistim, ki so bili izključeni. Toda komisija je predlog odbila in tako je bil za poslanca izvoljen Italijan Vergottini z dvema glasovoma večine. Ko so hrvaški poverjeniki odhajali iz mesta, so slišali hrupno vpitje, s katerim so Porečani slavili zmago.

Hrvaški poverjeniki so se lačni in žejni vračali v kočijah domov. Ko so ob desetih zvečer prispeli po cesti do Višnjana, jih je tu pričakalo okoli 200 Višnjancev, ki so bili iz Poreča že obveščeni o italijanski zmagi. Ti so začeli vpiti proti njim in jih napadati. Poverjeniki so rekli kočijažem, naj poženejo konje naprej, sami so poskakali s kočij, se v temi pomešali med svojat in se tako prebili skozi mestece. Tu so spet sedli v kočije in nadaljevali pot, a Višnjanci so za njimi streljali in metali kamenje ter nekatere tudi ranili. Politično društvo »Edinost« v Trstu je na podlagi odločnih ugovorov, ki so prihajali iz Istre proti nezakonitostim pri volitvah, tiskalo posebno knjižico, v kateri je tudi izključeni poverjenik Velikanj v svojem imenu in v imenu tovarišev iz zahodne Istre obrazložil potek volitev in protestiral proti nezakoniti izvolitvi Vergottinija za poslanca. Seveda ni vse skupaj nič pomagalo. Take so pač bile takratne prilike v Istri. (7)

List »Naša Sloga« je 31. januarja 1895 prinesel tale dopis iz puljskega okraja: »Italijani in poitalijančenci kažejo svojo "dedno kulturo", s katero se ponašajo, kjerkoli so: črniti, grditi, napadati naše ljudi, ki nočejo pihati v njihov rog. Tokrat so se s svojim junaštvom proslavili "svinjori" krnjeliči (priseljenci iz Karnije) in prodanci slavnega mesta Svetvinčenta. Ob priliki njih žeganja, na dan sv. Vincenca, 22. januarja, so šli trije možje, med njimi duhovnik Josip Velikanje, obiskat svojega prijatelja in rojaka gospoda Filipa Barbalića, tamkajšjega posestnika in trgovca. Ko so pri njem, držeč se tiste: "svoji k svojim", nakupili, kar so potrebovali, si ogledali njegovo skladišče lesa, vrt, prostrane kleti in se z njim nekoliko zadržali v prijetni družbi, so se ob sedmih zvečer s kočijo gosp. Barbalića mirno in tiho odpravili domov. Niso se oddaljili niti 50 korakov od Svetvinčenta, ko je začelo proti njim leteti debelo kamenje kakor toča. Napadeni

so bili z leve in desne strani ceste. Kamenje je prihajalo izza zidov ob cesti, kjer so se bili poskrili znani junaki "dedne kulture". Na srečo niso nikogar zadeli, le konju ni bilo najboljše, ker je dobil udarec večjega kamna. Dobremu Bogu in hitrim nogam konja se imajo zahvaliti, da so odnesli domov zdrave glave...»

KAKSEN JE BIL VELIKANJETOV ZUNANJI LIK

Dolgoletni goriški odvetnik in kulturni delavec dr. Stojan Brajša, istrski Hrvat iz Pazina, ki živi sedaj upokojen v Podgori pri Gorici, ga takole opisuje:

»Že kot dijak pazinske gimnazije sem ga poznal. Kako smo preživljali počitnice? Odpravili smo se na pot po naši dragi Istri... Verovali smo v dobroto naših ljudi, posebno naših narodnih duhovnikov. Držali smo se tiste: "Pauper studiosus sum, peto viaticum!" Tako sem se tudi jaz odpravil enkrat na pot iz Pazina v Pulj s sošolcem Zecom iz Zminja. Ustavila sva se v Juršičih pri "hajduškem popu". Bil je to Slovenec Josip Velikanje iz Idrije. Pogostil naju je s kruhom, vinom in sadjem. Občudovala sva tega duhovnika, ki je v začetku svojega delovanja med "hajduki" maševal s pištolo na oltarju, a jih je polagoma tako ukrotil, da so postali blage ovčke njegove paše. Bil je to močan, visok gospod, resnega pogleda in rezke, toda dobre besede.« (8)

* * *

Če sedaj povzamemo vse to delo na verskem, vzgojnem, kulturnem, gospodarskem in narodno-političnem polju v Juršičih, ki ga je opravil v tako težkih razmerah s svojo čudovito vztrajnostjo in občudovanja vredno požrtvovalnostjo, smemo Josipa Velikanjeta brez pretiravanja prišteti med cerkvene in narodne heroje. Avstrijska vlada ga je za njegove gospodarske zasluge odlikovala z zlatim križcem s krono. V 45 letih je Juršiče in Roverijo popolnoma prerodil, tako da od nekdanjih Juršičev ni ostalo ne duha ne sluha. Nekdanje razbojniško gnezdo je spremenil v krasen cvetlični vrt, v katerem je leta 1912 v svoje veliko veselje in zadoščenje utrgal najlepši cvet — novomašnika, potomca nekdanjih »hajdukov« (to je bil poznejši župnik v Medulinu msgr. Jakob Cecinović). Naj tukaj mimogrede omenim, da so Juršiči po drugi svetovni vojni dali še pet duhovnikov poreško-puljski škofiji in da

Bivša pokrajinska odbor-
nica Marija Ferletič od-
pira Septembrski praznik
1975 v Doberdobu. Za njo
člani ansambla Mihe
Dovžana

stoji v Juršičih od 10. januarja 1965 tudi na novo ustanovljeni karmeličanski samostan, v katerem živi, moli in se žrtvuje sedaj 16 redovnic, ki kličejo božji blagoslov na tamkajšnje ljudstvo. Začetek in temelje vsemu temu je polagal Velikanje, ko je tam oral ledino. Zato bi temu zapisu lahko dali tudi naslov: »Od razbojniškega gnezda do karmeličanskega samostana«.

Če drži, da je »nomen-omen«, velja to še posebej za Josipa Velikanjeta, kar izhaja iz njegovega priimka: zares, *Velikan-je* bil ta legendarni »hajdučki pop«, po postavi in po delu, ki ga je opravil. In zgodilo se je, kar je zapisal o njem dr. Ivan Pregelj v svoji povesti iz Istre *Božji mejniki*: »Mož je tolik, da ga bodo še v pesmi imeli, kakor kraljeviča Marka.« (9)

Če do sedaj še ni prišel v pesmi, je pa prišel v slovensko slovstvo. Trije so slovenski pisatelji, kolikor sem mogel doslej izslediti, ki so ga s svojimi spisi, vsak na svoj način, ovekovečili: Ivan Pregelj, Fran Milčinski in Narte Velikonja.

JOSIP VELIKANJE V SLOVENSKEM SLOVSTVU

*Ivan Pregelj je slišal za Velikanjeta — mor-
da ga je tudi poznal —, ko je v šolskem letu
1910-1911 služboval kot profesor na hrvaški
gimnaziji v Pazinu. V zgoraj omenjeno povest
ga vpleta na več mestih. Glavni junak povesti
je mlad in bolehen hrvaški istrski duhovnik,*

*Sime Križmanič, ki mu škof Jurij Dobrila v
Trstu, pri katerem je v službi, dovoli oditi na
kratek oddih v Ježenj v tinjanski župniji pri
Pazinu. Pripotuje z večernim vlakom v Pazin
in prenoči v frančiškanskem samostanu. V pri-
jateljskem razgovoru mu gvardijan med dru-
gim omeni »popa hajduka« v Istri.*

»Pop hajduk?« se je začudil Sime. »Seveda! Župnik v Juršičih, Jože Velikanje iz Idrije,« je odgovoril gvardijan. »Pri škofu si, pa nič ne veš zanj.« »Ne vem,« je odvrnil Križmanič, »a vidim, da je Kranjec. Verujem, da ni slab plovnik (duhovnik, župnik).« »Hajduk med hajduki. S pištolami strahuje s prižnice svoje ovne. Orožnikov se ne boje, njega se,« je povedal gvardijan. (Str. 266).

Iz Ježenja gre Sime obiskat župnika v Tinjan in na poti sreča župnika iz Zminja, ki se šimetu predstavi: »Škof Juraj je eden, hajduk Jože v Juršičih je drugi eden in jaz sem tretji eden.« (Str. 38).

Ko Sime pozneje obišče tega zminjskega župnika, mu ta potoži, da ima v župniki nekega Martina Milohanoviča iz Juršičev. »Ti bom koj povedal, kdo je ta Milohanovič? Ovca je, ampak garjeva! Sam Bog ve, čemu mi ga je vrgel v faro. Za pokoro in slab zgled... Moj faran ni. Iz Juršičev, sem čul, se je zatekel. Pa je edini iz Juršičev, ki ga hajduk Jože ni ukrotil. Saj si že čul o hajduku.«

»Nekaj sem,« je odgovoril Križmanič.

»Si,« je bil Zminjski zadovoljen. »Nič ne

de. Mož je tolik, da ga bodo še v pesmi imeli, kakor kraljeviča Marka. Lej, na prižnico je šel s pištolami. Kradete, je zavpil na srenjo. Pa ne boste več. Tu sem jaz in tu so pištrole. Ob desetih zvečer ste vsi moški doma. Bomo videli! Vi hajduki, jaz hajduški pop. Tako jih je ustrahoval. Sam mi je pravil...» (Str. 55).

V Tinjanu prebira Križmanić zapiske bivšega tinjanskega župnika Gregoriča. Med drugim bere: »Biskup Juraj birmuje po svoji Istri. V Pazinu sem se mu predstavil. "Kranjec?" je vprašal ljubeznivo in sem pritrdil, da sem Slovenec. "Kranjec, sem rekel." je dejal, "to se pravi: rodni brat, ki Istri služi z dušo in telesom"; vprašal me je, ali sem se privadil. Nisem odgovoril določno. Škof mi je navedel rojake v Istri, Ločana Jakoba Volčiča, Grašiča z Bele, Jožeta Habata in Jožeta Velikanjeta iz Idrije, ki ima že sloves "hajduškega popa", v Juršičih.« (Str. 75).

* * *

Frana Miličnskega »ljudska zgodba«, kakor jo sam imenuje, »Gospod Janez in njegovi hajduki«, je objavljena v njegovi knjigi »Humoreske in groteske«. (10) Miličinski je dve leti služboval v Idriji, pa je mogel tam slišati pripovedovanje o Velikanjetu, morda ga je tudi osebno poznal, če je kdaj prišel domov na obisk, zato smemo domnevati, da se v »prijatelju Tomi« skriva sam Velikanjec? Miličinski je seveda Josipa Velikanjeta prekrstil v Janeza Petrača, marsikaj spremenil in dodal ter vso zgodbo po svoje šaljivo obarval.

GOSPOD JANEZ IN NJEGOVI HAJDUKI

Prijatelj Tomo je bil daleč na okoli služboval in pozna ljudstvo in razmere do skrajnih naših mej in vse gostilne. Marsikaj je doživel in ve marsikaj povedati, pa je povedal tudi to-le stvar. Toda mu dosti lepše teče beseda kakor meni; včasih pravi »tif taf«, včasih se pridusi, včasih pa z jezikom gre v zob in prekinje pripovedovanje — to učinkuje nepopisno. Vsak nima tega daru!

Precej let je bil služil nekod na našem jugu, trta tam rodi in figa in oljka in prebiva v ondotnih krajih vrlo zanimiv narod.

Ta narod je sedaj drugačen, one dni je bil jako skromen: kadar je okopal svoje trte, mu ni bilo do tega, da bi delal še kaj drugega.

Vendar se je zavedal svojega rodu; mrzil

je, kar je bilo tuje, in kdor je tuj prišel skozi one kraje, je lahko to izkusil na svoji koži. Oblast v mestu je imela sila opravila: zdaj so temu popotnemu tujcu bili vzeti voli in voz in roba na vozu, zdaj so onemu pobrali denar in uro in tobak.

Komisije so se vozile okoli in vohale za storilci — o takih prilikah se je razodela še druga vrlina onega naroda: vkupe so držali kakor prašiči, kadar pride volk! Drug je pričal za drugega, ves trud oblasti je bil zastonj in oblast je naredila križ čeznje, češ, vsi vkupe so roparji in krivoprišežniki, le dokazati jim tega ne moreš. Komisije so pa le nesle in bila je oblast zadovoljna.

Ta čas je bil za škofa v Trstu blag mož, pa ga je bolela ta izgubljen čreda in je ugibal kaj bi storil. Stari župnik je bil ušel od onod pol nag, hlače so mu bili izmaknili s telesa — pet let je bil živel med njimi, pa še so ga šteli za tujca! Nikdo drug ni več maral tjakaj, vsak se je branil z rokami in nogami.

Pa se je spomnil blagi škof svojega Janeza Petrača, tam v tolminskih hribih nekod je pasel duše in hodil na lov; hrust je bil kakor Golijaj, in ko sta se bila nekoč srečala z medvedom, je medved zmajal glavo, nekaj je zamrmral in se umaknil s pota.

Tega Janeza Petrača je škof poklical pred se in mu dejal: Tako je in tako, nikdo drugi noče, bodi mož, pa ti pojdi tjakaj!

Janezu Petraču je bilo žal tolminskih hribov in gozdov in je molčal in se pomišljal.

Blagi škof je rekel: »Drugi se boje! Ti si junak, ti se jih vendar ne bojiš?«

Pa je odgovoril Janez Petrač: »Primojduši, ne bojim se jih pa ne!« Ne vem, če se je vrli gospod Janez Petrač resnično pridušil, mogoče je to besedo zgolj zaradi blagoglasja pritaknil prijatelj Tomo, ki je stvar pripovedoval. Pa se mi zdi, da se krepka ta beseda na tem mestu poda, pa naj ostane!

In še je dal blagi škof Janezu Petraču denarja, da nabavi za župnišče najpotrebnejše bališče, kajti so bili oni ljudje tam vse odnesli do zadnjega stola, do zadnjega lonca, kuharico pa so bili magnali domov.

No in tako se je zgodilo, da je gospod Janez nekega večera pripeljal s parom volov in svojo revščino na novo mesto svojega pastirovanja. Sprejel ga ni nihče, nihče ga ni pozdravil, le izza oken in izza vogalov so gledali za

Udeleženci »Praznika frtalje« v Rupl ob Vipavi

njim. Niti ni bilo nikogar, da bi mu pomagal skladati ono mizerijo z voza in si je moral gospod Janez najpotrebnejše sam znositi v župnišče.

Drugo je pustil na vozu in je voz in vola priporočil čez noč v varstvo ljubemu Bogu. Iz previdnosti pa je vendar voloma navezal vrvice na roge, drugi konec vrvice si je zadrnil na roko in je legel spat.

Res, sredi noči ga nekaj zbudi — kaj je? — vrv ga cuka za roko! Previdno vstane, se splazi k oknu: Glej jih! — se mu že suče hajduški narod okoli tistega bornega bališča, kar ga je bilo še ostalo na vozu, in vola sta nemirna. Pa je imel gospod Janez lepo staro pištolo na dva ognja, tif, taf! je izstrelil oba kar tja v zrak, pa se je narod hitro izgubil v noč. Vola sta se zopet pomirila in je gospod Janez potem spal do jutra — niso ga več motili.

Po vsej fari se je raztresel glas: Novi gospod je streljal! To se jim je zdelo sila domače in se ga niso več ogibali kakor tujca, pričeli so se mu odkrivati in par jih je pristopilo, da so mu spravili pohištvo z voza v hišo. Sam župan pa se je ponudil, da je vola in voz peljal nazaj, hkrati je nesel kuharici sporočilo, da lahko zopet pride.

Tako si je gospod Janez s pištolo odprl pot v srca svojih ovčic in se je tega tudi zavedal: vedno jo je imel blizu pri rokah, in kadar je bral mašo — primojuši — pištola mu je ležala na kelihu!

Zdi se mi, kadar prijatelj Tomo takšno pove, da je resnica malo drugačna, pa se priduši.

Gospod Janez pa se je lotil lepe težke naloge, toda ni svojih namenov nikomur razložil, nič ni zmerjal, nič ni grozil. Le gledal je, bistro je gledal, v srca je bodel tisti njegov pogled.

Onim ljudem je bilo hajdukovanje še v krvi iz prejšnjih stoletij, ko je bil vsak hajduk junak, pa se hajdukovanju niso mogli kar tako odreči. Bilo jim je tudi potrebno za življenje, ker niso bili vajeni rednega, vztrajnega dela. In se je zgodilo slej ko prej, da je bil tujec po samotni poti skozi gozd opljenjen ali da je v daljnější okolici komu izginila goved s paše ali iz hleva. Zgodilo se je celo, da je poleg blaga izginil človek.

Slej ko prej je iskala oblast in so se vozile komisije, slej ko prej niso mogle dognati drugega nego da so imeli neznamni storilci s sajami zamazana lice.

Pa kadar je oblasti pošla sapa in modrost in je ustavila preiskavo in vrgla akte v kraj, tačas je redno dobila pisemce brez podpisa, notri je stalo zapisano: »Tukaj in tukaj kopljitel!« ali pa: »V tej in tej hiši iščitel!« Pa se je zopet pripeljala komisija in je kopala in je našla blago in je preiskala hišo in je naletela na sledove. Enkrat so celo izgrebli kostnjak, zakopan je bil v kleti, in je bil potem gospodar one hiše na državne stroške pokopan, poprej pa obešen — ni ga bilo škoda! Vsi drugi so se tedaj oddahnili, da jih ni zadela enaka usoda.

Zvedeli so pa ljudje o onih pismih brez podpisa in so ugibali, kdo jih pošilja pravici.

Eden je čeljustil, da jih pošilja gospod Janez; v spovednici da zmika štole raz ramo, pa ko nima štole na sebi, da ga ne veže več spovedna molččnost... Gospod Janez je dobil na uho to čeljustanje, pa ni rekel ne tako, ne tako, le klofuto je pritisnil na ono čeljust, ti-fete! — da se je čeljust izpahnila, in potem tafete! še eno z druge plati, da se je čeljust zopet uravnala.

Drugi so branili gospoda Janeza in so slutili izdajico v svoji sredini. Dejali so: »Gospod Janez drži z namil!« In je bilo res, da je gospod Janez držal z njimi, to se je javno razodelo, ko so se puntali zoper davek in so orožniki skoraj vso faro gnali v zapore. Takrat jih je branil gospod Janez tako živo, da so zaprli še njega in so bili vsi vkupe v preiskavi in vsi vkupe oproščeni. Ne, v gospoda Janeza so zaupali!

Ni jim pa dišalo, da je vsaka stvar, ki so jo junaško uganili, koj prišla na dan in da so bili zanj zaprti in še morali povrniti škodo. »Nak,« so dejali, »tako neumni nismo!« in so se polagoma lotili drugega hasnovitejšega opravila.

Tako se je zgodilo, da je hajduštvo v onih krajih izumiralo in izumrlo.

* * *

Tudi Narte Velikonja je gotovo kaj slišal o »hajduškem popu«, najbrž v Istri sami od očeta, gozdnega čuvaja v Trnovskem gozdu, ko je bil prestavljen tja. Velikanjeta si je privoščil z dvema anekdotama v svoji knjigi »3 x 880 Anekdoti«; ⁽¹⁾ spremenil mu je priimek v Velikonja in Juršiče zamenjal z Zminjem.

NAS JEZIK

V Zminju so tri župnike zapored ubili. Škof Dobrila je sklenil, da bo faro ukinitil in nad vasjo izrekel interdikt, ko se je nenadoma javil mlad velikan, kaplan Velikonja.

Škof Dobrila se je nasmehnil:

»Tri so že ubili; ali hočete biti četrti?«

Da bi poskusil, je skromno rekel velikan.

»Na lastno odgovornost, samo na lastno odgovornost!« se je nazadnje vdal Dobrila.

Napovedani dan so Zminjci vsi radovedni, kdo si upa priti v župnijo, stali pred cerkviyo in zagledali voziček, ki se je tresel na hrapavi cesti. Zaspano, medlo kljuse ga je vleklo in na njem je sedel mlad velik hajduk. Imel je revolver na levi strani in na desni,

Ustavil je voz pred cerkviyo ter se zanimal, kaj čakajo.

»O, tistega trapastega človeka, ki pride k nam za župnika. Če smo prej komu posvetili, bomo tudi njemu! Zmerom so dregali in se zaletavali v nas!«

»Prav! Pa pojdimo v cerkev: pokažite mi cerkev, da bomo videli, kaj ga vleče!« je dejal in skočil z voza.

Šli so v cerkev, pregledali so vse in tako prišli do glavnega oltarja. Takrat pa je »hajduk« položil na listno stran revolver in dejal:

»Ta je za tistega, ki bi mi nagajal!« Položil je drugega na desno stran: »Ta je za tistega, ki bi hotel mene!« Potegnil je handžar in dejal: »Ta je za nevernike, kakor je bil za Turke v Bosni. O, marsikoga je preklal do smrti!«

»Slišite, slišite!« so se suvali, »ta pa govori naš jezik.«

Govoril je namreč istrsko narečje, da ne bo kdo morda mislil na revolverje!

ŽUPNIK TUDI ZA NAS

Župnik Velikonja je začel v Zminju in tri nedelje zaporedoma govoril otrokom. Zminjcem to ni bilo všeč.

»Če je naš župnik, je tudi za nas in ne samo za otroke!«

Odpravila se je deputacija v farovž. Tako in tako. Če mu dado bero, mora tudi pridigati.

»Prav rad!« je dejal. »Pa si nisem upal, ker ste prej tri župnike ubili. Ne bom dregal v vas. Le dajte po svojem: rokomavhajte po svojem, kajti kdo se bo bodel z zanikrnimi grešniki!«

Da niso zanikrni grešniki in naj pridiga.

Tako je začel.

Umrl je v župniji star štiri in devetdeset let.

Kot pohvalo za svoje delo je prejel najvišji za civiliste možni red. Predlagali so mu, naj zaprosi za kanonikat, a je odklonil, češ da bo tam umrl, kjer je preživel mladost.

(¹) Kovačič: Slomšek, Mohorjeva družba v Celju 1934, str. 31. (²) »Naša Sloga«, 22. 10. 1901. (³) Vsa ta pisma v Radetič, Istarski zapisi, Zagreb 1969, str. 143-147. (⁴) Radetič, str. 142. (⁵) »Naša Sloga«. (⁶) »Naša Sloga« 22. 10. 1901. (⁷) Milanović, Hrv. nar. preporod, II., str. 48-51. (⁸) Iz pisma piscu z dne 7. 5. 1975. (⁹) Mohorjeva družba 1925, str. 55. (¹⁰) Tiskovna zadruga v Ljubljani 1935, str. 118-123. (¹¹) Ljubljana 1943, str. 85/86.

Mama, kje si?

oč. V zvoniku je bila ura enajstkrat. Irena je zapuščala mladinski klub ob morski obali. Za njo je donela popevka »Lepa si, taka kot si«. Pel je Mal Ryder, njen ideal. Zdelo se ji je, da poje prav njej, petnajstletni Ireni. Vsa je žarela v obraz. Bila je nasmejana. Ta večer je bil zanjo pravo doživetje. Prvič je šla zdoma brez mame. Obljubila ji je, da pride do desetih domov. Zdaj pa je ura že enajst. Sama ni vedela, kdaj je tako hitro minilo. Saj je večkrat pogledala na uro. Še je čas — si je mislila. Kazalec na številčnici pa se je prehitro premikal. Bilo je tako lepo. Fantje niso štedili z denarjem. Plošča za ploščo se je vrtela. Pel je Modugno, Celentano, igrali so najboljši ansambli. Dvorana je bila razsvetljena. Vse je bilo živahno. Plesala je. Nikomur ni mogla odreči. Prehajala je iz objema v objem, iz naročja v naročje. Toliko lepih fantov je videla, toliko živih, iskrecih se oči. Na vse je pozabila, na šolo, na dom, na mamo. Glasba, luči, popevke, vse jo je omamljalo. Ko je zopet pogledala na uro, se je prestrašila. Zbežala je iz dvorane, ne da bi se poslovila.

Znašla se je v poltemi ob morju. Globoko je zajela sveži zrak. Voda je plivkala ob skale. Cestne in druge luči so se kopale med valčki. Vse je migetalo. Zdelo se ji je, da jo vse te lučke pozdravljajo, da ji mežikajo, vabijo, naj še ostane.

Nekje je zahupala ladja.

Irena je bila razgreta. Od morja je pihljal hladen vetrič. Streslo jo je. Obšla jo je bojazen. Preveč je bila sama. Kam zdaj? V dvorani ni nihče opazil, da je izginila.

»Stopala bom,« si je mislila. »Naj pride kdor koli, domov moram. Mamo bo skrbelo.«

V sebi je zbrala ves pogum.

S trga je zaslišala brnenje motorja. Avto. Zagledala je dva žarometa, ki sta se ji bližala kot dve pošasti. Slepilo jo je. Z dlanjo si je zasenčila oči. Dvignila je desni palec in kazala smer.

Gume so zacvilile po asafiltu. Avto se je ustavil. Prijazen tujec ji je odprl vrata.

»Prosim, gospodična!« jo je povabil.

»Dober večer!« je pozdravila.

»Buona sera!« je odzdravil tujec.

Sedla je. Brezskrbno, kot bi bila že doma. Zaupala je tujcu. Popravila si je lase, ki so ji prej frfotali v vetru. Od-dahnila se je in položila torbico na kolena. Motor je tiho brnel.

Tujec jo je gledal. Prižgal je lučko in poiskal cigareto.

Svaljkal jo je med prsti in jo obesil na spodnjo ustnico. Iz žepa je privlekel vžigalnik in prižgal.

»Kam gremo, gospodična?« jo je prijazno vprašal v tujem jeziku.

Irena ga je pogledala in zmedena povесila oči. V njegovih očeh je bilo nekaj ognjenega. Prebadal jo je s svojim pogledom. Premeril jo je od nog do glave. Čutila je, da v njegovih očeh gori strast.

Tujec je ostal miren, hladen. Zaokrožil je ustnice in v kolobarčkih pihal dim proti lučki, ki mu je svetila nad glavo.

Irena ga je še enkrat z bojaznijo pogledala. Najrajši bi izstopila. Zbrala je vse svoje znanje tujega jezika in zaprosila: »Domov moram. Sedem kilometrov.«

»Domov? Bene, dobro!« je rekel tujec in se potrudil, da je spregovoril tudi slovensko besedo. Ugasnil je lučko nad glavo, stisnil sklopko in vključil brzino. Avto se je premaknil.

Irena se je oddahnila.

Dospela sta do križišča. Na semaforju je gorela rdeča luč.

»Nevarnost,« je pomislila Irena. »Koliko nevarnosti je na cesti, koliko nesreč, posebno ponoči! Morda je nevarnost tudi zame, ker sem sama s tem tujim človekom v avtu, v temi?«

Zamigetala je rumena luč, za njo pa je zasvetila zelena. Zelena barva je Ireni vedno ugajala. Spomladi je uživala, ko se je narava odevala v zelenje.

Zavila sta na levo. Ob cesti so rasle mogočne platane, ki so se ponoči zdele kot dolga vrsta samozavestnih stražarjev.

Tujec je vozil počasi. Nič se mu ni mudilo. Kadarkoli jima je prišel nasproti avto in ju osvetlil s svojimi žarometi, se je od strani ozrl na Ireno.

»Zakaj me tako gleda?« si je mislila. »Saj ni več mlad! Nekoliko je že plešast. Gotovo ima doma ženo in otroke. In zakaj vozi tako počasi?«

Spomnila se je, da ji je nekoč mama rekla, da so bolj nevarni zreli moški kot mladi fantje.

»Bolj hitro!« je prosila.

»Kadim,« je rekel in otresel pepel v škatlico.

Irena je nestrpno obračala torbico na kolenih. Zagledala se je v daljavo. Drevesa ob cesti so se s sencami vred oddaljevala. Zopet se je spomnila na mamo.

»Zdaj me čaka. Kregala me bo. Predolgo sem se zamotila. Drugič me ne bo več pustila samo v mesto...«

Vse, kar je lepega doživela ta večer, se je počasi odmikalo. Zaskrbljenost je vse zadušila...

* * *

Tujec je pritisnil ogorek cigarete v pepelnik. Med kajenjem je molčal. Po njegovi glavi pa so se prepletale najrazličnejše misli.

— Po kaj sem prišel čez mejo? Da si shladim glavo. V službi sitnarijo, doma me ne razumejo. Žena ni več tista, kot je bila nekoč. Ne briga se zame. Zanemarja me. Nič več mi

ne postreže. Otroke šunta proti meni. Kaj imam od nje? Ko pridem domov, ne dobim prijazne besede. Kosilo ni ob uri. Človek je zmučen od dela, želi si sprostitev, razvedrila. In če ga doma ne najdeš, si ga poiščeš drugod. Še sreča, da imam avto! —

Spet se je ozrl po Ireni.

— Lepa je, mlada. Škoda, da ne zna jezika. Človek bi ji kaj potožil. Take mlade deklice so polne čustev, rade poslušajo doživetja starejših. Prej se navežejo na starejše moške kot na fante zelence. —

»Gospodična, kako vam je ime?« je prijazno vprašal.

Irena se je začudila temu prijaznemu vprašanju. Glas je bil tako dobrohoten, da ji je za hip splahnel strah, ki jo je prej obdajal.

Pogledala ga je, kot bi se hotela prepričati, če je ta prijaznost iskrena. Na njegovih ustnicah je videla smehljaj.

»Irena mi je ime,« je rekla.

»Lepo ime,« je pokimal z glavo.

Nastala je tišina.

Tujec se je ozrl po njenih golih kolenih. Tudi ta pogled je čutila. Presedla se je nekoliko in iz neke naravne sramežljivosti začela popravljati svoje mini-krilo, kot bi hotela pokriti kolena.

Tujec je pridržal volan z levico, z desnico pa jo je pobožal po kolenih. Iskal je njeno roko. Irena se je stresla, kot bi se dotaknila električnega toka. Zardela je. Sama ni vedela, kaj se z njo dogaja. Saj je tudi v dvorani sedela zraven fantov, držali so se za roke, pa ni tega čutila.

Tujec je poiskal njeno levico, jo gladil po dlani, svoje prste je porival med njene in ji stisnil roko, da je zaječala. Iz tujčeve roke je nenadoma izginila nežnost. Tiščal jo je,

Pritličje v škedenjskem muzeju

kot bi ji nekdo klešče ovil okrog prstov.

Kri ji je zalila obraz, da je bila vsa zaripla. S silo mu je iztrgala roko in se odmaknila na sedežu.

»Kaj hoče? Čemu se je tako hitro spremenil?«

Začela je sopsti. Strah jo je prevzel. Začutila je, da je sama s tem tujcem. Zbala se ga je.

»Domov! Domov!« je zaprosila.

Tujec se je nasmehnil. Njegov smehljaj pa ni bil več tako prijazen kot prej, ko jo je vprašal po imenu. Njegov smehljaj je izražal zadovoljstvo. Vesel je bil, da ima pri sebi mlado deklico, ki je bila skoraj še otrok. Neko posebno privlačnost je izžarevala. Ob dotiku njene roke je začutil vso nežnost tega bitja, hkrati pa tudi strast. Podoben je bil levu, ki se mu naježi dlaka, ko zagleda svojo žrtev. Godilo mu je, da je zatrepetala ob njegovem dotiku. Čutil se je močnega. Zdelo se mu je, da je ujel mlado ptico in jo zaprl v kletko, iz katere ne more zbežati.

Cesta je bila samotna. Na levi se je svetlikalo morje. Lunin krajec je kot srp švigal po vodi, ki je valovila.

Irena je molčala. Srce ji je močno utripalo. V njeni glavi je bila velika zmešnjava. Zdaj se ji je prikazala mama, zdaj fantje na plesu, zdaj tujec, ki jo je vozil. V glavi ji je šumelo. Slišala je glasbo, popevke, vriske in brnenje motorja. Postajala je nemirna. Z dlanjo si je pogladila čelo. Gorelo ji je kot žerjavica.

Tujec je iskal stranske poti. Vozil je še bolj počasi.

Na levi se je med oljčnimi drevesi odcepila pot proti morju. Smerni kazalec je začel utripati. Avto je zavil z asfaltne ceste na levo in se stresel na makadamu.

Irena se je dvignila in izbuljila oči.

»Kam?« je z grozo vprašala. »Kam me peljete?!«

Srce ji je začelo razbijati. Čutila ga je v grlu.

»Kaj ta človek misli z mano? Kdo je? Zakaj je zavil na

Moški zbor »Mirko Filej«
pod vodstvom Zdravka
Klanjščka na Cecilijanki
1974

stransko pot? Tu ni nobene hiše. Nikogar ni, da bi ga poklicala na pomoč. Nihče me ne bo slišal, če začnem kričati!»

»Domov!« je prosila. »Peljite me domov!«

Vročina in mraz sta se prelivala po njenem telesu.

Tujec se je še vedno smehljal.

»Ustavite! Kam me peljete?!« je zakričala na ves glas. Solze so ji silile v oči. Hkrati pa je zbirala moči, da se mu upre. Odložila je torbico in z vso silo pograbila za volan.

Tujec je pritisnil na zavoro in avto se je sunkoma ustavil. Motor je utihnil. Luči so ugasnile. Le v morju se je svetlikala luna.

»Domov grem! Peš grem domov! Odprite! Pustite me!« je zbegano prosila Irena in iskala kljuko.

Tujec jo je zgrabil z obema rokama in jo potegnil k sebi. Torbica ji je padla na tla. Iz tujčevih ust je dahnil vonj po alkoholu. Zastudil se ji je. Zbrala je vse moči in ga potiskala od sebe.

»Pustite me! Pustite me!« je ponavljala. Težko je sople. Pred očmi se ji je meglilo.

Tujec jo je držal kot v kleščah. V njem je zavrela kri in strast. Sklonil se je k njenim ustnicam.

Irena se je umaknila, izpulila svoje roke iz objema in z dlanmi sunila od sebe njegov obraz.

Tujec se je čutil ponižanega. Da bi tako dekletce njega obvladalo?! Strast, ki se je v njem stopnjevala in zahtevala žrtev, se je hipoma spremenila v nasilje.

Irena je še vedno iskala kljuko. Tujec jo je prehitel, jo zgrabil za roke in jih tiščal za naslonjalo sedeža. Ponovno se je sklonil k njenemu obrazu. Irena se je izmikala, obračala glavo in ko je videla, da se mu ne more drugače ubraniti, mu je pljunila v obraz.

Presenetilo ga je. V njegovih očeh se je zabliskalo, obraz

Cerkveni pevski zbor iz Podgore na Cecilijanki 1974 pod vodstvom Emila Valentinčiča

se mu je spačil, smehljaljaj mu je izginil z ustnic. Porodilo se je maščevanje.

Izpustil je njene roke, si z rokavom obrisal lice in stisnil zobe.

Po glavni cesti je pridrveli avtomobil.

Irena je zakričala na ves glas: »Na pomoč! Na pomoč!«

Tujec ji je z dlanjo zamašil usta.

Irena je podivjala in ga ugriznila, da je odskočil. Tudi on je začel sopsti. Zgrabil jo je za lase in jo stresel, da ji je opletala glava.

Irena je zajokala.

»Mama! Mama, kje si?« je klicala. Vse barve so jo spretlavale. Srh in groza sta ji segala do kosti.

Tujca je zaskelal prst od ugriza. Začutil je kri. To ga je še bolj razkačilo. Ireno je zgrabil za vrat in jo začel dušiti.

»Ma-ma!« je davila iz sebe. Zbrala je poslednje moči, ker je začutila, da gre za življenje ali smrt. Svoje nohte mu je zarila v lice in ga opraskala. Tujec je izpustil njeno grlo, odprl predalček ob volanu in pograbil nož.

»Pustite me, prosim vas, pustite me!« je Irena še enkrat zaprosila.

»Zdaj te bom pustil,« je rekel tujec in ji zasadil nož v prsi.

Irena je začutila bolečino, zameglilo se ji je pred očmi in roke so ji omahnile ob sedežu.

Tujec je naglo odprl vrata in jo porinil iz avta. Za njo je vrigel tudi okrvavljeno blazinico. Vse je delal bliskovito, kot bi ga nekdo preganjal. Zaloputnil je vrata in zaklel. Vžgal je motor in pritisnil na plin, da je divje zabrnelo. Ritenški se je pognal na asfaltno cesto, kjer je obrnil vozilo in izginil v noč.

Irena je obležala v travi.

Zbor Marijine družbe iz Gorice na Cecilijanki 1974. Vodi prof. Lojzka Bratuž

Hlad jo je predramil iz omotice. Streslo jo je. Z motnimi očmi se je ozirala okrog sebe, kot bi nekoga iskala. Zbirala je misli. V prsih jo je žgalo. Počasi je dihala. Hropla je. Zdelo se ji je, da se vse vrtilo okrog nje: morje, luna, lučke, žarometi. Zdaj so jo osvetljevali, zdaj je bila v temi. Voda je plivkala prav pred njenimi očmi. Slišala je glasbo. Mal Ryder je pel. Videla ga je. K njej se je sklanjal in ponavljal: »Lepa si, taka kot si.« Vsa je bila zamaknjena v njegove zasanjane oči. Nato se ji je približal avto. Spet je bil tujec pred njo. In takrat je zakričala: »Mama, pomagaj!«

Zbolelo jo je, da se je z roko oprijela prsi.

Začutila je nekaj toplega. Zaprla je dlan. Prsti so se oprijemali.

»Kaj je to? Kaj se z mano godi? Kriiii!« je šepetala. »Tujec. Zabodel me je. Oh, mama, mamica, kje si? Pomagaj mi!« Vse je bilo tiho.

Zamižala je. Moči so ji pešale. Dihanje je pojemale. Kri se je kapljica za kapljico iztekala v travo.

Še enkrat je odprla oči. Skozi čudno bliskavico je zagledala mamo, ki se ji je bližala.

Nasmehnila se je in zopet zašepetala: »Mama, kje si?«

Dvignila je roke, da jo objame, a je namesto mame zagledala spačeni obraz tujca, ki se je sklanjal k njenim ustnicam.

Stresla se je in se z zadnjimi močmi dvignila, da ga pahne od sebe.

Takrat se ji je stemnilo pred očmi. Roke so ji z vso težo omahnile v travo. S prsti je grabila po bilkah. Ustnice so ji trzale in nekaj neslišno šepetale. Srce je počasi utripalo in ko je odtekla zadnja kaplja krvi, so se zaklopke zaprle.

Mama jo je zaman čakala doma.

Ob 20-letnici SKAD-a so se zbrali tudi vsi dosednji predsedniki tega društva. Od leve na desno: dr. M. Koršič-Cotarjeva, R. Di Battista, M. Klanjšček, dr. Silvan Kerševan, dr. D. Paulin, dr. E. Susič, dr. V. Sturm; dr. K. Brešan, dr. M. Kacin

Predsednik deželnega odbora o italijansko jugoslovanskih odnosih

Predsednik deželnega odbora Antonio Comelli je v deželnem svetu dal izjavo o odnosih med Italijo in Jugoslavijo.

V uvodnem delu je Comelli podčrtal, da je v svojih programskih izjavah, ki jih je predstavil svetu 26. novembra 1974, izrazil željo po čimprejšnji normalizaciji med Italijo in Jugoslavijo. To željo so ob raznih pomembnih priložnostih poudarili številni predstavniki dežele.

»Danes smo se znašli pred novim globalnim sporazumom — je dejal Comelli —, ki sta ga pripravili obe vladi in ki je po svoji pomembnosti namenjen, da spravi v tek novo obdobje sodelovanja med obema državama z odpravo vzrokov sporov in nezaupanja in perspektivo novih skupnih pobud na raznih področjih. Pobud — je dejal Comelli —, ki so zelo pomembne za Trst in Gorico in sploh za celo deželo.«

Usoda cone B — je nadaljeval predsednik deželnega odbora — se ne odloča zdaj; določena je bila z Londonskim sporazumom o soglasju leta 1954, ki je sicer imel praktičen značaj, a je v enainvajsetih letih privedel do teritorialne ureditve, ki se iz političnega vidika in z vso jasnostjo kaže kot popolnoma nespremenljiva in zaradi česar bi bilo že težko in nevarno — zlasti zaradi položaja Trsta — še zavračati Jugoslaviji priznanje njene polne suverenosti nad področjem, ki ga upravlja nad cono B in katero smo od Londonskega sporazuma jemali kot danost v Trstu in v bivši coni A nikdar ustanovljenega Svobodnega tržaškega ozemlja.

Dobro se zavedamo — je dejal predsednik odbora —, da ta odpoved povzroča boleč odjek v prebivalcih Julijske krajine in predvsem med Istrani, odpoved — pa čeprav samo formal-

na — do neke pravice, ki je s časom postala zgolj teoretska in ki bi zato, zlasti še po Helsinški konferenci, ne mogla uživati podpore tudi zavezniških držav v mednarodnih organih. Zavedamo se, da so ti dnevi v vseh tistih, ki so morali zapustiti svojo zemljo, imetje, svoje mrtve, ponovno odprli rane, ki so se počasi celile v novi skupnosti, ki jih je sprejela in katerim je vrnila ugled državljanov ter v novi perspektivi za trajni in plodni mir.

Vemo — je poudaril predsednik deželnega odbora Comelli —, da se je v mnoge znova naselil neodtujljiv spomin na velike moralne in materialne žrtve istrskega ljudstva in vsega prebivalstva vzhodne italijanske meje, ki so mnogo več plačali zaradi posledic vojne, ki jo je hotel in tudi izgubil fašizem, posledic, ki so najprej privedle do težkih pogojev mirovne pogodbe in nato do Londonskega memoranduma. To je bila edina pot za rešitev tistega, kar se je rešiti še dalo, to je pripadnost Trsta Italiji.

Zato razumemo — je končal predsednik Comelli — grenke izraze, ki so jih navdihnili plemenita čustva, toda, kot je dejal predsednik Moro v poslanski zbornici, se ne moremo ustaviti ob bolečini. Vse prebivalstvo pozivam, naj ne pozablja, da je treba gledati naprej z realizmom, da bomo lahko zgradili prihodnost, ki bo lepša in boljša kot v tragični preteklosti, katero hočemo za vedno pustiti za sabo.

Dežela Furlanija-Julijska krajina na dunajskem velesejmu

Ob uradnem dnevu, ki je bil na 102. dunajskem vzorčnem velesejmu posvečen Furlaniji-Julijski krajini, se je predsednik deželnega odbora Comelli sestal z avstrijskim ministrom za trgovino Stari-Bacherjem, z državnim

Moški zbor iz Stmavra pod vodstvom prof. Gabrijele Devetaka na pevski reviji »Cecilijanka«

podtajnikom Vaselskym, poleg tega pa je skupaj z ostalimi člani delegacije imel tiskovno konferenco.

Comellijevi sestanki s predstavniki avstrijske vlade so še posebej zanimivi, ker se vključujejo v iskanje vedno tenejšega in konkretnjšega izboljšanja odnošajev z avstrijskimi oblastmi in prebivalstvom, še posebej s prebivalstvom Koroške in Štajerske.

Z ministrom Stari-Bacherjem in podtajnikom Vaselskym je Comelli razpravljal o skupnih vprašanjih, ki zadevajo trgovinske odnošaje v zvezi s tržaškim pristaniščem in druge velike cestne in trgovinske infrastrukture.

Med tiskovno konferenco je predsednik deželnega odbora Comelli poudaril, da predstavlja prisotnost Furlanije-Juljske krajine na dunajskem velesejmu že pravo tradicijo. Deželni paviljon — je dejal Comelli — prikazuje gospodarske dejavnosti Furlanije-Juljske krajine, ki zaradi svoje vloge dežele-mostu hoče razviti svojo dejavnost s posredovanjem prometa med srednjo in vzhodno Evropo ter prekomorskimi državami.

Med tiskovno konferenco so predstavili tudi publikacijo »Kje investirati«, ki jo je dežela izdala kot praktični vodič za domače in tuje gospodar-

ske operaterje, ki bi radi delovali v naši deželi.

Življenjski stroški v Furlaniji-Juljski krajini

Med mesti Furlanije-Juljske krajine je Videm mesto, kjer so življenjski stroški med aprilom in majem letos najbolj narasli. Prirastek znaša 1,4 % v primerjavi z 0,7 %, ki je bil zabeležen v vsedržavnem merilu. V zvezi s tem narščanjem povemo, da je povprečna italijanska družina (delavska ali uradniška) za blago ali storitev, ki je v aprilu stalo npr. 100.000 lir, morala v maju izdati 700 lir več ali pa zmanjšati svoje nakupe. V Vidmu je ta skok znašal 1.400 lir, to je dvojno. Nad vsedržavnim povprečjem je tudi Gorica (0,9 %), medtem ko so cene v ostalih dveh pokrajinskih mestih narasčale počasneje: 0,3 % v Trstu in 0,2 % v Pordenonu.

Maja je Videm tudi prednjačil na lestvici poviškov od začetka leta, ki so znašali 5,4 % (v istem obdobju 1974 11,4 %), sledila sta Trst in Gorica s 4,6 % (lani 8,9 oz. 11,8 %) in Pordenone 3,3 % (leta 1970 od januarja do maja 10 %). V istem času je povečanje življenjskih stroškov v vsedržavnem merilu doseglo 4,6 % (lani od januarja

Koncert božičnih pesmi
na Kolonkovcu 12. januar-
ja 1975. Poje škedenjski
zbor

do maja 8,9 %). Inflacijske težnje so se lani tako v Furlaniji-Juljski krajini kot tudi v vsej državi močno zmanjšale.

Ustanova za razvoj obrtništva ESA je sprejela nov pravilnik za sodelovanje na razstavah

Ustanova za razvoj obrtništva ESA je pred kratkim sprejela nov pravilnik, ki ureja podeljevanje prispevkov obrtniškim podjetjem iz Furlanije-Juljske krajine, ki nameravajo sodelovati s svojimi proizvodi na raznih mednarodnih velesejmih in razstavah kot tudi na podobnih prireditvah v notranjosti države.

Sejemske prireditve, za katere bo moč dobiti prispevke, bodo morale biti vključene v seznam, ki ga letno objavlja ministrstvo za industrijo, trgovino in obrt, in označene kot specializirane prireditve.

Prispevki so nadalje možni za sejemske prireditve v deželi (Gorica, Videm, Pordenone in Trst), razstave in sejme v tujini, specializirane razstave na področju obrtništva, ki jih organizirajo ali dajo pobudo zanje razne ustanove v deželni okviru ali tudi v deželni in mednarodni merilu, če so posebno važne za obrtništvo.

Prispevek deželne ustanove bo za-

deval izključno stroške za najem razstavnega prostora in za izložbe. Najemnino bo ESA krila stodontno do največ 250.000 lir v deželni merilu, v vsedravnem in inozemskem pa 80-odstotno do največ 500.000 lir.

ALEKSIJ JOŽE MARKUŽA

Mami

*Tiho
si odšla od nas
v praznovanje
Novega leta.*

*Ne srečam več
ne slišim več
Tvojih toplih oči,
Tvojih lepih besed.*

*Iz onstranstva
ne sega do nas
preko časa in prostora
Tvoj osrečujoči glas.*

*In vendar
se mi trdno zdi,
da nevidno med nami
si Ti, mami.*

Srečanje v Ukvah

Ukve, nedelja 17. avgusta 1975

V našo skupnost se stalno vključujejo mlajši člani, ki ne poznajo razmer v Kanalski dolini, na Koroškem, v Benečiji, v Reziji. Zato so srečanja z ljudmi teh krajev lepa doživetja, prinašajo nam obogatitev, silo, ki nas krepi, življenje.

Priložnost za tako srečanje smo imeli letos poleti, ko sm o se zbrali za počitniške razgovore SKAD-a v Žabnicah. V program smo vključili srečanje z Ukvančani. Prijateljski pogovor ob kavi in vinu smo zabeležili in ga posredujemo bralcem, ker nas ti skromni in tihi ljudje večkrat obiščejo v Gorici. Prav je, da znamo videti in ceniti za njihovim nastopom trud, trdoživost, ljubezen do slovenske besede, moč in voljo. Vse to je pri teh ljudeh bogato zastopano. Prisluhnimo njihovemu poročilu.

V Ukve smo prišli v času, ko večina članov in pevcev dela na Planini nad vasjo. Kljub temu pa so nas pričakovali nekateri predstavniki društva »Planinka«, ki je edino slovensko društvo v dolini pod Višarjami. Med predstavniki

sta bila predsednica Neža Tribuč in dirigent pevskega zbora Franc Sivec.

Kdaj je vaše društvo »Planinka« nastalo?

V naši vasi je vedno obstajal pevski zbor, ki je pel v cerkvi in drugje. Leta 1968 pa smo začutili potrebo po drugačnih nastopih. Zbrali smo stare noše, ki smo jih Ukvančani sami spletli. V teh nošah smo potem nastopali najprej pevci zbora, kasneje pa smo začeli nastopati v večjem številu na raznih folklornih prireditvah. Prvič smo v teh nošah nastopili prav v Gorici. Polovica teh noš je še starih originalnih.

Kakšne so značilnosti te noše?

Črno bele noše so zelo značilne. Krila segajo do kolena, oziroma so še krajša, in so zelo nabrana. Moški pa nosijo za klobukom gamsovo grivo, na katero so zelo ponosni. Nikomur je niso še odstopili.

Ali mladina rada pristopa k društvu?

Seveda je mladih, ki pristopijo k našemu društvu, malo. Ko nastopamo na folklornih

Folklorna skupina iz Ukev se je udeležila leta 1968 Dneva narodne noše v Kamniku

prireditvah, kjer ne pojemo, je mladih več. S petjem pa so težave, ker nimamo vsi primernih glasov. Najmlajši pa imajo lepe glasove in ti so naše upanje. Vadimo v cerkvi ali pri Neži doma, ker nimamo drugega primerneja prostora. Pri pevskem zboru nas je čez dvajset. Nekateri prihajajo tudi iz sosednjih vasi.

Kako je z vašimi nastopi?

Vabil je dosti: iz Postojne, Koroške in drugih krajev. Vendar ne moremo veliko nastopati, ker delamo na Ukovski planini od pomladi do pozne jeseni. Prav gotovo je naša vas edina v Evropi, kjer kmetje poleti peljejo na planino vse, do mačk, psov in drugih živali. Ker so naše pevke planinke, smo tudi izbrali ime Planinka za naše društvo.

Sicer pa smo imeli že precej pomembnih nastopov. Nastopamo na Cecilijanki v Gorici. Lani smo bili odsotni, ker nismo utegnili vadi. Poleg teh nastopov smo peli na reviji pevskih zborov v Trstu, na Repentabru, na Tirolskem (dolina Pustertal), v Steindorfu, v Beljaku (lani in predlanskim), v Trbižu skupno z nastopom gledališča. V severni Bavarski smo nastopili leta 1973, preživeli smo tam tri dni in peli v treh jezikih. Takrat nas je nadžupan pohvalil rekoč: to je naša bodoča Evropa! Peli pa smo naše narodne. V Kamniku ob »dnevu narodnih noš«, ko nastopamo brez petja, pa bomo letos nastopili že četrtrič.

Na sliki iz Kamnika je v ospredju dekle s pladnjem med dvema fantoma. Povejte nam o tej navadi.

Ko praznujemo farnega patrona, to je v nedeljo, najbližjo sv. Jakobu, nosi dekle v narodni noši med fantoma njenih let pladenj z belim vinom in puščjci (roženkravt, rožmarin, pozlačen lan, ki ga ne pripravljamo več z zlatom, ker je predrago). Najbolj korajžen fant stopi k njej, ji pripne najprej puščjce s steklenice, druge puščjce pa fantoma. Sicer pa se fantje pazijo. Tisti fant, ki mu je dekle všeč, ne pride zraven, da ne bi vas zvedela za njegovo skrivnost. Takrat zapojemo pesem »Zakaj mi ti lipica tako precvetlevleš«. V Zabnicah pa za praznik sv. Egidija pojejo Sem jaz pobič pri sveti maši bil«.

Slišali smo, da v Ukvah izhaja tudi list »Ukve«.

Da. List »Ukve« je glasilo farne skupnosti in je napisan v obeh jezikih. Vsakdo, ki ima

kaj povedati o tej naši dolini, se lahko oglasi v njem. Izšla je že tretja številka, prvih dveh pa ni mogoče več tako lahko dobiti. Je sicer ciklostilirani list, vendar je že nekaj in upamo, da bo s časom vedno boljši.

d. j.

V Šklednju v preteklem letu

Podlaga vsega našega delovanja ostane še vedno, in to že dvajset let, naš pevski zbor; za vso koordinacijo pa poskrbi odbor Doma. Tu je okvir in ogrodje našega delovanja.

Pisati o svojem delovanju bi lahko pomenilo samohvalo. Toda to ni nikakor naš namen; le spodobi se, da je zabeležena kronika posameznih krajev, torej tudi našega, ker bo ostalo za bodočnost le to, kar je zapisano.

S te mnamenom prav radi poročamo le glavne poteze naših pobud v preteklem letu brez kronike od oktobra do decembra. Podamo le shematično poročilo; slike pa naj same po sebi povedo kaj več.

V nedeljo, 12. januarja smo se povezali z rojaki s Kolonkovca ob nastopu z božičnimi pesmimi. Večer je poživil nastop otrok šole pri Sv. Ani.

Aljoša Zerjal, znani in večkrat priznani filmski amater, je dvakrat prikazal v Domu svoje najnovejše filme.

14. februarja smo pomagali Boljunčanom pri Prešernovi proslavi. Ob tej priložnosti je zbor nastopil v Mladinskem domu.

1. marca je bila v domu otvoritev fotografske razstave umetnostnega fotografa Jože Kološa iz Kopra. Umetnika je predstavil akademski kipar Jože Pohlen, vmes je recitiral svoje pesmi mladi pesnik Boris Tavžer. Razstavo si je ogledalo številno občinstvo, saj je obravnavala sodobno temo: Usodne posledice potrošniške družbe.

25. aprila je zbor, skupno z openskimi pevci nastopil v Gonarsu.

26. in 27. aprila je Dom pripravil spominsko proslavo ob 30-letnici. Nastopil je zbor; domača mladina je brala več pisem raznih obsojencev, šolski otroci pa so razstavili svoje risbe ter po-

Škedenjski muzej - I. nadstropje

kazali, kako sami gledajo na žalostne dogodke v času fašizma in nacizma.

1. in 2. junija je bil izlet pevcev in odborikov na Južno Tirolsko.

8. junija je zbor nastopil v sklopu združenih pevcev v Rižarni.

22. junija je bila otvoritev Škedenjskega muzeja. Zakaj ta muzej? Poleg dobro znanih običajnih razlogov, smo hoteli v svojem delovanju seči globlje. Običajno v naših domovih in družtvih pripravljamo in podajamo kulturo »za« človeka. To se pravi: človek pride, dá svoj prispevek, gleda, posluša ter gre. Z muzejem pa smo hoteli uresničiti kulturno dejavnost »s« človekom, ki ni bil več le gledalec ali poslušalec, temveč aktiven element. Zato je veliko število ljudi pomagalo, prinašalo, svetovalo in delalo. Muzej je postal v polnem smislu škedenjska stvar, na katero so domačini (in ne) ponosni. Sem je prišlo že veliko obiskovalcev, kar potrjuje knjiga s podpisi.

Na praznik sv. Petra in Pavla smo prvič pripravili Škedenjsko poletno prireditev in sicer na prostem na trgu pred Domom in muzejem.

Med prireditvijo je bil promet prekinjen, na trgu so bile stolice in klopi za gledalce. Na posebnem odru so nastopili združeni pevci iz Škedenja in Mačkolj, otroški zbor iz Mačkolj pod vodstvom Ljube Smotlakove ter ansambel Explorer '74. Za organizacijo so skrbeli mladi; prireditve pa so se udeležili predvsem domačini, kar je najbolj razveseljivo. Začelo je že prihajati več ljudi, pa nas je dež razpršil.

Na seji Doma je med drugim padel tudi predlog, naj bi v Domu, in sicer na zunanji steni, postavili primeren spomenik v čast padlim v času vojne. Trg pred Domom in muzejem bo tako zaokrožena celota.

Poročilo se ustavi tu, ustaviti pa se ne sme delovanje. Dom smo skupno zgradili, da bi deloval in nas stalno povezoval. Naša dolžnost je, da gremo naprej po tej poti.

PREDZANAMEJSKI

Konec meja

Leta 3.000 p. Chr. n. ....

*Postal sem zvezdni prah
v vesolje razpršen,
kar ugasnil je v meglah
pozemskih ur plamen.*

*Kam utonil je planet,
kjer živel sem nekoč,
naš dragi zemski svet?
Ogorek ugašujoč ...*

*Kako je čudovit
medzvezdnih strun pripev
in čudovit je svit
zvezda in lun odsev.*

*Skrivnost teh simfonij
me vpija — kot trepet
in zlati sončni sij
se tke v morjá lesket.*

*V atome razkrožen
v vesolju zdaj živim,
vezi vseh oproščen
v neskončnost se gubim ...*

V letu dokončne ustalitve primorske meje 1975.

Kulturna sezona 1974-75 na Goriškem

Človek je poklican, da s svojim umom in rokami oblikuje naravo, istočasno pa je poklican, da oblikuje sam sebe, svojo osebnost. Ko oblikuje naravo, ustvarja materialne dobrine in s tem lajša svoje bivanje na zemlji. To imenujemo civilizacijo. Ko oblikuje sam sebe in bogati svojo osebnost, imenujemo to kulturo.

V ustvarjanju materialnih dobrin se poslužuje človek znanosti in tehnike, v ustvarjanju kulturnih dobrin pa izhaja iz določenega svetovnega nazora. Zato govorimo o grški, rimski, arabski in drugih kulturah. Na dnu vsake kulture je namreč opaziti neki določen verski oziroma duhovni navdih. Zato govorimo tudi o krščanski kulturi. Pri kulturi gre namreč za določeno gledanje in vrednotenje človeških duhovnih in moralnih dobrin. Krščanska kultura se imenuje tako, ker se pri oblikovanju človeka opira tudi na Kristusovo razodetje.

Že dolgo govorimo v Evropi o krščanski in laični kulturi. Laična pravimo tisti kulturi, ki se pri gledanju na človeka opira zgolj na napotke človeške filozofije. V zadnjih desetletjih je laična kultura prišla skoro popolnoma pod vpliv Karla Marxa in njegovih učencev. Zato govorimo danes o marksistični oz. socialistični kulturi.

Ta slednja je postala obvezna povsod tam, kjer je prišel socializem do oblasti v državi. Značilnost marksizma je namreč tudi ta, da ne trpi poleg sebe nobene druge kulture kot zgolj marksistično oziroma socialistično, kot jo rajši imenujejo. Katero koli gledanje na človeka, ki ni združljivo z Marxovimi tezami, je v takih državah izgnano iz kulturnega življenja.

Med našim slovenskim ljudstvom v Italiji se trenutno javljata obe kulturi: marksistična in krščanska. To je možno, ker živimo v Italiji, kjer je za sedaj še vedno v veljavi pluralistična družba. Idejno in politično se lahko državljani družijo v skupnosti, da z združenimi močmi širijo svoje poglede na svet in na človeka. To možnost smo izrabili tudi mi Slovenci in smo se zato začeli družiti v politične in kulturne različne skupnosti. Kristjani in demokrati smo si ustanovili svojo lastno politično stranko, prav tako pa tudi svoje lastne kulturne skupnosti. Pri tem mislim predvsem na prosvetna društva, pevske zore, pa tudi na druge organizacije in ustanove, ki se ne sramujejo, da so krščanske oziroma katoliške. V teh skupnostih se zbiramo, da utrjujemo svojo narodno zavest, se veselimo ob slovenskih kulturnih ustvaritvah, obenem pa pou-

Solski otroci iz rupenske šole pojejo pod vodstvom učitelja E. Lasiča na »Prizniku firtalje« v Rupi

darjamo tudi veljavnost krščanskih moralnih in duhovnih vrednot. Pri tem nočemo ustvarjati nobene ideološke ali narodne nestrpnosti, ampak samo krepiti svojo slovensko in krščansko samobitnost.

V soglasju z omenjenimi načeli poteka prosvetno in kulturno delo v naših katoliških prosvetnih in drugih skupnostih. Če bi to delo v pretekli sezoni 1974/75 strnili v nekaj stvarnih podatkov, bi podoba bila v glavnem naslednja:

ZBOROVSKA IN GLASBENA DEJAVNOST

Ta še zmeraj prevladuje v našem prosvetnem delovanju. V preteklih dveh letih se je samo še bolj razčlenila. Poleg pevskih zborov, ki nastopajo v glavnem v okviru prosvetnih društev, včlanjenih v Zvezi slovenske katoliške prosvete, se je osnovalo še Združenje cerkvenih pevskih zborov. V Združenju so včlanjeni skoro vsi cerkveni pevski zbori, tako mladinski kot mešani, ki pojejo pri bogoslužju po naših cerkvah. Med vidnejše manifestacije na področju zborovske in glasbene dejavnosti v pretekli sezoni bi lahko prišteli naslednje:

Cecilijanka (9. in 10. novembra 1974). V Katoliškem domu je nastopilo 13 zborov iz Goriške in Tržaške, eden je bil iz Slovenije (zbor Zarja iz Bilj).

Mala Cecilijanka. Tako so otroci sami začeli imenovati svoj vsakoletni nastop. Bila je v dvorani Katoliškega doma 8. decembra. Pri njej

je sodelovalo osem mladinskih zborov z Goriškega.

Božični koncert v goriški stolnici (29. decembra). Združil je skupno mešane zbere in moški zbor »Mirko Filej«. V združenji zasedbi so nastopili tudi mladinski zbori.

Gostovanje zbora »Lojze Bratuža«. Ta zbor, ki ni nastopil na goriški božičnici, je za sv. Tri kralje poromal v Rim za sveto leto in ob tej priložnosti registriral koncert božičnih pesmi na vatikanskem radiu in nastopil pred rimskimi Slovenci.

Tolminska maša v Standrežu. Dne 11. maja je vila »Velika maša tolminskih puntarjev« v štandreški župni cerkvi. Pod vodstvom prof. Augusta Ipvca je nastopilo nad 200 pevcev iz vseh tolminskih župnij ter iz Solkana. Med večerno mašo so izvajali program, ki so ga prejšnje leto pripravili v spomin na 250-letnico usmrtitve tolminskih puntarjev na goriškem Travniku. Velika štandreška cerkev je bila nabito polna.

4. Zamejski festival slovenske popevke v Steverjanu. Ta je bil v pretekli sezoni najbolj množična manifestacija, ki je v dneh 7. in 8. junija privabil k sodelovanju 23 ansamblov iz zamejstva in iz Slovenije. Tudi udeležba občinstva je bilo kljub neugodnemu vremenu dokaj dobra.

Poleg teh »velikih« nastopov velja omeniti še nekatere druge: koncert koroškega zbora Gallus v Katoliškem domu (13. oktobra), gostovanje zbora Minko Filej v Celovcu (23. februarja)

Člani SKPD »F. B. Sedej« so v letu 1975 pripravili izvedbo Govekarjeve ljudske igre »Legionarji«. V glavni vlogi (v sredi) M. Terpin

ter nastop in tekmovanje istega zbora v Mariboru, koncert velikonočnih pesmi v cerkvi v Pevmi, ki ga je imel združení cerkveni zbor iz Solkana (6. aprila), jesenski festival v Doberdobi (15. septembra 1974), praznik firtalje v Rupi (27. aprila in 1. maja) z bogatim kulturnim sporedom, praznik špargljev v Standrežu (22. maja), mladinska akademija v Podgori. In še veliko drugega.

Če bi nastope povzeli v številke, bi dobili, da smo imeli 25 lastnih pevskih in glasbenih koncertov, festivalov in gostovanj. Na njih je sodelovalo 10 mladinskih zborov in skupin, 22 odraslih zborov, 24 raznih glasbenih ansamblov poleg nekaterih solistov.

GLASBENA SOLA

Z glasbeno in zborovsko dejavnostjo ZSKP je povezana Glasbena šola. Pred tremi leti je vodstvo Zveze uvidelo, da je potrebna glasbena vzgoja mladine, če hočemo, da bomo imeli pozneje dobre pevce v zborih. V ta namen se je odločilo, da začne z glasbeno šolo po nekaterih vaseh in v mestu. Pri tem gre, da se mladini že v osnovni šoli nudi prvi glasbeni pouk, tako teoretičen kot praktičen. Pri tem ni šlo vodstvu za to, da bi imeli glasbene šole z izpiti, temveč z glasbenim delom in poukom.

Zdi se, da je bila zamisel dobra. Saj smo v pretekli sezoni imeli štiri take šole z nad 80 učenci: v Doberdobi, Standrežu, Steverjanu in v Gorici. Poučevale so strokovno usposobljene

učne moči. Svoje uspehe in napredek so učenci pokazali na zaključnih akademijah, ki so bile v maju in juniju.

DRAMSKA DEJAVNOST

Dramska dejavnost pri amaterskih skupinah, kot so naše, ne more in celo ne sme imeti kot prvi namen iskanje umetniške dovršenosti. To je namen poklicnih gledališč. Amaterske skupine so tu zato, da vzbujajo pri članih ljubezen do odrske besede in do dramskega ustvarjanja ter posredujejo to ljubezen gledalcem. Seveda je prav, da skušajo to doseči tudi s čim bolj dovršenim umetniškim podajanjem. Ta potreba je danes večja kot v preteklosti, ker sredstva javnega obveščanja (kino in televizija) nudijo ljudem veliko »gledanja«. Zato je nevarnost, da se ljudje ustavijo samo ob »gledanju«, tako da zamre v njih ustvarjalna moč in volja ter kritični čut. Saj je opažati vsepovsod, da so množice pripravljene sprejemati, toda ne ustvarjati, delati, se truditi. Po tej poti je nevarnost, da postanejo nove generacije le »glodalci« in »prežvekovalci«, ne ustvarjalci. Dramska, glasbena in tudi športna dejavnost ima zato tudi ta namen, da zlasti mladino odtegne iz pasivnosti in sproži v njej skrite ustvarjalne sile.

Naše prosvetne skupine so to nalogo v pretekli sezoni izpolnile v precejšnji meri. V družtvih so ponekod bolj, drugod manj imeli lastne dramske nastope, akademije, kulturne večere, zabavna srečanja. Naj omenim predvsem štan-

Na »Prazniku firtalje« v Rupi so nastopili z rajanjem tudi otroci iz rupenske šole

dreško amatersko skupino, ki je naštudirala komedijo »Naši trije angeli« ter števerjansko, ki je postavila na oder Govekarjeve »Legionarje«.

Posebnost pretekle sezone so bile razne obletnice in z njimi združene akademije. V Standrežu so 16. februarja obhajali 10-letnico njih prosvetnega doma »Anton Gregorčič«, SKAD je obhajal 20-letnico delovanja 16. marca. Ob tej priložnosti je izdal posebno spominsko brošuro. V Gorici je bila 9. marca Trinkova proslava ob 20-letnici smrti. Posebne proslave so bile tudi ob 30-letnici končane vojne in osvoboditve od nacifašizma.

Nekatere politično-kulturne sile so hotele, naj bi te proslave bile vse po istem kopitu: povečevanje oboroženega upora proti nacifašizmu in komunistične revolucije na Slovenskem. Drugi smo pa bili mnenja, da bi bil tak prikaz naše preteklosti zelo enostranski in krivičen, zato neresničen. Saj se odpor primorskih Slovencev zoper fašizem ni začel leta 1941, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, temveč že davno prej, leta 1920, ko je fašistična drhal napadla in požgala Narodni dom v Trstu. S tistim dnem se je začel naš primorski odpor zoper fašizem. Zaradi tega so naše proslave od 30-letnici odpornišтва zado- bile širši obseg. Menimo, da tudi zgodovinsko bolj resničen.

Osrednja proslava je bila v Katoliškem domu 4. maja. Začela se je z odkritjem doprsnega kipa pok. prof. Lojzeta Bratužu v atriju KD. Kip je delo akademskega kiparja Boža Pengova

iz Ljubljane. Zatem je sledila v dvorani akademija s petjem in zlasti še z recitalom. V tem recitalu smo z govorno besedo in skioptičnimi slikami prikazali primorski odpor zoper fašizem od leta 1920 do leta 1945. Torej 25-letno odpornišтво slovenskega primorskega ljudstva. To seveda levičarjem ni šlo v račune, ker zanje je odpor samo »revolucija« kot delo komunistične partije. Zgodovina pa priča drugače. Zakaj bi ustvarjali bajke namesto zgodovine?

Proslave odpornišтва so bile tudi drugod. V Standrežu so na prosvetnem domu odkrili ploščo v spomin vsem žrtvam zadnje vojne; v Podgori so na župnišču odkrili ploščo v spomin prof. Lojzetu Bratužu, ki je tam vodil cerkveno petje in prav tam postal žrtev fašističnega nasilja. Tržaški in goriški Slovenci smo tudi skupno poromali v Gonars, kjer smo se pri maši in na pokopališču spomnili vseh žrtev po raznih fašističnih in nacističnih taboriščih. Z eno besedo: proslavam smo skušali dati tisti značaj, ki odgovarja naši primorski stvarnosti v tistih časih.

Družbeno-politični položaj se je v Italiji po volitvah 15. junija močno spremenil. Nihče ne more vedeti, kako se bo nadalje razvijal. Morda gremo nasproti novi diktaturi, ki bo rdeče po-barvana. Karkoli nam bo prihodnost prinesla, mi zaupamo v zdrave sile našega ljudstva v zamejstvu, da bo še naprej hotelo ohraniti svojo narodno in krščansko identiteto. K temu morajo pomagati tudi naše katoliške prosvetne organizacije.

Od leve na desno: Božo Tabaj, Jordan Mučič in Marko Brajnik v komediji »Naši trije angeli«. Igro je pripravila dramska skupina PD Standrež

Prosvetna dejavnost na Tržaškem

V tem zapisu bomo skušali v glavnih potezah opisati delo, ki ga opravljajo društva in organizacije, vključene v Slovensko prosveto v Trstu. Zapis bo zajel prosvetno sezono 1974/75 in bo predvsem obravnaval dejavnost, ki se odvija na osrednjem sedežu organizacije, pa tudi tiste pobude, pri katerih je sodelovalo večje število društev (kolikor jih v koledarju ne obravnavamo že posebej) in so imele torej širši odmev v javnosti.

V okviru proslav ob 30-letnici zmage nad fašizmom in nacizmom spadata dve množični prireditvi, pri katerih so sodelovala skoraj vsa naša društva, domovi in organizacije. To sta bili spominska proslava v Gonarsu (25. aprila) in svečanost v Rižarni (8. junija). Skupaj s Slovensko prosvetno zvezo je Slovenska prosveta pripravila osrednjo Prešernovo proslavo v Kulturnem domu (16. februarja). Z Zvezo slovenske katoli-

ške prosvete v Gorici pa je jeseni 1974 razpisala natečaj za amaterske igralske skupine »Mladi oder 75«, katerega so se udeležili amaterski oder Prosek-Kontovel, Slovenski oder iz Trsta ter igralski skupini iz Štandreža in Števerjana.

DRUŠTVO SLOVENSKI IZOBRAZENCEV

Omenjeno društvo redno prireja tedenske sestanke ob ponedeljkih. Ti so velikega pomena tako zaradi družabnosti, ki jo razvijajo, kakor tudi zaradi pomembnosti tem, ki jih na sestankih obravnavajo. Za sezono 1974/75, ki je trajala od oktobra do junija, naj navedemo samo nekaj najvažnejših sestankov: otvoritveni večer z nastopom rojanskega cerkvenega zbora in s prikazom Jevnikarjevega filma o pisatelju Borisu Pahorju (14. oktobra); okrogla miza o razlaščenju na temo Narod brez zemlje, pri kateri so sodelovali inž. Vladimir Vremec, dr. Bogdan Berdon in dr. Damijan Paulin (18. novembra); predavanje škofa Jenka o škofovski sinodi v Rimu (25. novembra); okrogla miza o pooblaščenih dekretih in slovenski šoli (ravnateljica Laura Abrami, ravnatelj Humbert Mamolo, prof. Maks Sah in ga. Simčičeva, 2. decembra); predstavitev knjige Rafka Dolharja »Pot iz planin« (dr. Zorko Harej, 9. decembra); okrogla miza o našem tisku (20. januarja); okrogla miza o kraških rezervatih (dr. Drago Stoka, dr. Egidij Vršaj in Karel Grgič, 3. februarja); Prešernova proslava, pri kateri je sodeloval moški zbor »Mirkó Filej« iz Gorice, govornik pa je bil dr. Toussaint Hočvar (10. februarja); srečanje s pesnikom Stankom Janežičem ob njegovi zbirki Iz oči v oči (17. februarja); beneški večer ob knjigi Ljudje nadiških dolin, pri katerem je sodeloval avtor Paskval Gujon (24. februarja); okrogla miza o dvojezičnosti, pri kateri sta sodelovala dr. Drago Stoka in dr. Rafko Dolhar (3. marca); predstavitev knjige Vinka Beličiča Nekje je luč (dr. Bogo Senčar, 10. marca); podelitev nagrade Vstajenje skladatelju Ubaldu Vrabcu (24. marca); komemoracija za pokojnim odbornikom Dušanom Černetom (Saša Martelanc) in predstavitev knjige Brune Pertot Bodi pesem (Alojz

Predsednik Društva slovenskih izobražencev prof. Jože Peterlin pozdravlja goste in občinstvo na Prešernovi proslavi v dvorani Slov. prosvete 10. februarja 1975

Letošnja nagrada »Vstajenje« je bila podeljena glasbeniku Ubaldu Vrabcu

Rebula, 7. aprila); predavanje o splavu (dr. Marijan Šef, 14. aprila); večer, posvečen 30-letnici osvoboditve: pričevanja Adolfa Lapornika o Gonarsu, kaplana Petra Šorlija o Dachau in sestre Leandre o Rabu (28. aprila); srečanje s svetovnim potnikom A. Kobalom (26. maja) itd.

DRAGA 75

Društvo slovenskih izobražencev prireja tudi vsakoletne študijske dneve v Dragi. Letošnji — X. dnevi — so bili 6. in 7. septembra. Posvečeni so bili desetletnici Drage in 30-letnici osvoboditve. Otvoritvene svečanosti so se udeležili predstavniki oblasti in kulturnega življenja, nastopili so tudi »Fantje izpod Grmade« s šopkom slovenskih pesmi. Za letošnjo Drago je bila značilna odsotnost predavateljev iz Slovenije, ker so jim udeležbo v Dragi odsvetovali. Zato je bil program v zadnjem trenutku nekoliko spremenjen. Predavali so: dr. Drago Legiša o konferenci v Helsinkih, dr. Rudolf Klinec o odporu duhovščine proti fašizmu, dr. Venceslav Tuta in prof. Rado Bednarik o organiziranem odporu laikov proti fašizmu; pri okrogli mizi o pomenu samostojnega javnega nastopanja Slovencev v zamejstvu pa so sodelovali dr. Zoriko Harej, Korošec dr. Pavel Apovnik za koroško listo KEL ter predstavnika Slovenske skupnosti v Italiji dr. Rafko Dolhar in dr. Damijan Paulin.

OKROGLE MIZE

Na pobudo časnikarja Franca Jeze je bil v tej sezoni ustanovljen odbor, ki je priredil ne-

kaj okroglih miz na aktualno tematiko. Srečanja so bila v dvorani Slovenske prosvete, udeležba je bila prosta, v sedmih večerih, ki so se zvrstili v presledkih štirinajstih dni, pa so obravnavali sledeče teme: demokracija, slovenstvo, komunizem in svoboda, sindikati, fašizem, državnost, delavci in izobraženci.

MLADIKA

Mesečnik Mladika izdaja uredniški odbor, ki je včlanjen v Slovensko prosveto. Tu omenjamo revijo zato, ker je razpisala literarni natečaj za novelo. Izid natečaja je bil razglašen na Prešernovi proslavi 10. februarja 1975. Prvo nagrado je prejel pisatelj Pavle Zidar za novelo Vonj nevidnega sveta, drugo nagrado Boris Pangerc za novelo Beg pod Daglo, tri tretje nagrade pa so prejeli Karel Brišnik za Pravljico o nočnem metulju, Milena Merlak za Pot k polnočnici in Majda Košuta za Prodano zemljo.

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

Organizacija, ki poleg DSI ima najpogostejše večere na sedežu v središču mesta in razvija široko dejavnost predvsem med študirajočo mladino je Slovenski kulturni klub (SKK). Na sobotnih sestankih v sezoni 1974/75 so obravnavali najrazličnejše teme. V ponazoritev in za kroniko naj navedemo vsaj nekatere: okrogla miza o emancipaciji (dr. Danilo Sedmak, Ivan Buzečan, Alenka Rebula in Tone Bedenčič, 19. oktobra); o dvojezičnosti (Samo Pahor, 14. decembra); o spiritizmu (Lojze Berce, 21. decembra); o verouku na šoli (18. januarja); perspektive koroških Slovencev po volitvah (Filip Warasch, 8. marca); o gospodarski krizi (dr. Tousseaint Hočevar, 15. marca); o splavu in o kontracepciji (dr. Marijan Šef, 5. in 12. aprila); Ivan Peterlin: Kako razne vrste športa vplivajo na žensko telo (17. maja); srečanje s svetovnim popotnikom Andrejem Kobalom (24. maja); vmes so bila še družabna srečanja, filmski večeri itd.

»MINI DRAGA«

Že tretje leto je SKK pripravil za september svoje študijske dneve, na katerih pogloblja najrazličnejša vprašanja in teme ter razpravlja o svojih organizacijskih vprašanjih. Ker je bil letos SKK pred dvajsetletnico svojega obstoja, je letošnji tečaj, ki je bil v Dragi v dneh 1., 2. in 3. septembra 1975 posvetil zgodovini lastne

organizacije in nekaterim mladinskim vprašanjem. Predavali so časnikar Saša Martelanc, prof. Jože Peterlin in sindikalist Boris Gombač.

SLOVENSKI ODER

SKK razvija svojo dejavnost tudi tako, da zbira v krožke tiste člane, ki imajo specifična zanimanja. Tako so se v pretekli sezoni npr. zbirali na svojih sestankih člani literarnega krožka pod vodstvom prof. Zore Tavčar-Rebulove. Nekateri pa so se vključili v igralsko skupino Slovenski oder in pripravili igro Skupno stanovanje, ki so je prvič izvedli v Gorici 1. junija 1975. V nastopajoči sezono bodo igro ponovili po nekaterih domovih.

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Zveza cerkvenih pevskih zborov združuje pevske ansamble, ki so raztreseni po vsem Tržaškem. Večina jih nastopa v cerkvi vsako nedeljo. Vsi ti zbori pa imajo v svojem repertoarju tudi posvetne ljudske in umetne pesmi. Tudi glede Zveze se bomo v tem zapisu omejili na skupne pobude. Tako je bila 24. novembra 1944 običajna vsakoletna revija pevskih zborov, 6. januarja 1975 pa tradicionalni božični

koncert, ki so ga ponovili v cerkvi sv. Petra v Ljubljani v nedeljo 12. januarja. Pri božičnem koncertu so tokrat poleg združenih cerkvenih zborov pod vodstvom H. Mamola peli tudi otroci proseške šole Fran Levstik pod vodstvom Magde Bizjak in zbor Fantje izpod Grmade pod vodstvom Iva Kralja. Zveza je za svoje pevce organizirala v motelu Jasnica pri Kočevju tečaj od 11. do 18. avgusta. Tu so predavali in vadili s pevci Zorko Harej, Ubald Vrabec in Jože Trošt. Podoben krajši tečaj za mlade pevce pa je Zveza priredila v Dragi pri Trstu v dneh 4. in 5. oktobra 1975. Končno moramo omeniti še založniško dejavnost Zveze, ki je v pretekli sezoni izdala dve pomembni zbirki: Ljudske nabožne v priredbi Ubalda Vrabca in zbirko Staneta Maliča Zbori in samospevi.

GLASBENA ŠOLA

Na področju glasbene vzgoje naj omenimo samo dva večja nastopa. 10. marca 1975 je bila v Kulturnem domu v Trstu mladinska revija Pesem mladih, ki jo vsako leto prireja Zveza cerkvenih zborov. Produkcija Slovenske glasbene šole pa je bila 22. junija v Finžgarjevem domu na Opčinah.

Devinski pristan - pristan Lepe Vide. Kot njo zamorec tako tudi prenekateriga našega človeka tujec spelje drugam

Bevkova pisma Finžgarju

France Bevk je v nekem razgovoru (Peter Breščak: Neznani začetki: France Bevk, Tedska tribuna 10. 1. 1966) dejal, da ga pri prvih korakih v literaturo ni nihče spremljal z naveti in da bi bil nekoliko presramežljiv v tem pogledu, da bi se na koga obračal. Največ naukov in sodb da je bil deležen od urednikov, ki so v »Listnici uredništva« zavračali njegova nezrela dela, pogosto z zafrkljivimi opombami, ki ga pa niso preplašile. Sam pravi dalje, da ga je najbolj resno upoštevala Zofka Kvedrova, ki jo je oblegal s svojimi prispevki za »Domačega prijatelja«. Ta mu je pisala nekaj obširnih pisem, v katerih mu je dajala pobudo in nasvete, za kar ji je bil še hvaležen, ko je bil že zrel pisatelj. Dalje pravi v istem pogovoru: »Drugi je bil Izidor Cankar, urednik "Doma in sveta". Napisal mi je kak dober nasvet, ki sem si ga dobro zapomnil. Počasi sem zorel, ker mi je zaradi pomanjkanja splošne izobrazbe manjkalo trdne podlage in bi lahko naštel še katero ime, kateremu sem dolžan zahvale.«

Med zgodnjimi Bevkovimi literarnimi mentorji je bil tudi pisatelj Fran Sal. Finžgar in mu je bil dober mentor še pozneje ob vseh pomostih, ki jih je kot urednik Mohorjeve družbe objavljaval v Mladiki in v Mohorjevi knjižnici, za kar se mu je Bevk tudi lepo zahvalil, ko je urejanje Mladike in Mohorjeve knjižnice odložil in ga izročil dr. J. Pogačniku. Iz ohranjene korespondence med Bevkom in Finžgarjem (Finžgarjeva pisma Bevku je dal pred objavo na razpolago knjižničar Marijan Breclj, Bevkova Finžgarju pa so med Finžgarjevo rokopisno zapuščino v NUK v Ljubljani) je videti, da sta si začela dopisovati že leta 1910. Finžgar je bil takrat župnik v Sori, Bevk pa v drugem letniku slovenskega učiteljskega v Gorici, kamor se je preselilo iz Kopra leta 1909. V pismu z dne 5. maja 1910 prosi Bevk v imenu organizacije katoliškega narodnega dijaštva v Gorici, ki ji je bil tajnik, naj mu pošlje igro pokojnega pesnika Medveda »Stari in mladi«, ki bi jo goriško dijaštvo rado uprizorilo še pred koncem šolskega leta. Ker je bila igra še v rokopisu, bi jo prepisal in v nekaj dneh vrnil. Pismu je dodan pripis: »P. S.; Oprostite, da Vam kot našemu

slavnemu pisatelju omenim še to, da imamo tukaj mladi literati svoj krožek, ki izdaja list "Alfa", katerega Vam rade volje pošljem v vlogled, kadar izide prihodnja številka.« Bevk se je podpisal kot predsednik »Alfe«. V pismu omenja, da bi med počitnicami igro parkrat ponovili tudi na deželi, »da pride smisel za pravo dram. umetnost tudi med preprosto ljudstvo, ki je že preveč prepojeno z raznimi burkami.«

Finžgar je Bevku ustregel, saj mu ta igro že vrača s spremnim pismom 18. maja 1910. Pismo je za mladega Bevka in njegovo literarno prizadevanje tako značilno, da zasluži celotno objavo:

Velečastiti gospod!

Tu Vam vračam Medvedovo igro, katero sem prejel iz Gorij dne 13. t. m. ter jo čez praznike prepisal. Srčna hvala v imenu organizacije kat. nar. dijaštva za to, ker ste nam jo posodili!

Zaeno z igro Vam pošljem tudi »Alfe« 2-3 št. Prva je pošla in je za zdaj ni bilo mogoče dobiti. Če jo dobim pozneje, Vam jo pošljem.

Ti dve številki smo, kakor vidite, posvetili rajnemu pesniku Medvedu (umrl 12. marca 1910 na Turjaku, op. p.), katerega izguba nas je globoko zadela. Nismo mu pisali pesmi in nekrologov in razprav, ampak poklonili smo mu samo delo, katero smo izvršili z isto ljubeznijo, kot ga je vršil on. Tako se nam je zdelo najprimerneje počastiti njegov spomin. To pa, če je vsebina »Alfe« vredna Medveda, prepuščamo sodbi drugih.

In radi bi videli, da bi nam kdo povedal odkrito mnenje o vrednosti vsakega dela posebej in o talentu slednjega sotrudnika. Radi bi imeli kritika, ki bi nam odkrito povedal vse pogoške in strogo pokaral vsako nazadovanje — zakaj nazadovanja nočemo in ljubimo pravo kritiko, ki ljubi jasnost in nepristranost — ker smo jo tudi potrebni, ker učiti se mora pač vsakdo. Tu v Gorici pa tega ne dobimo. Tja in sem se sliši kako megleno mnenje, a nič odkritega. Profesorji se kvečjemu norčujejo iz »pesnikovičev« — dasi tudi se naši fantje ne smešijo s kakimi brezpomembnimi petošolskimi verzi in ne izgubljajo časa na škodo šole s »kovanjem«, kakor je zdaj

na dnevnem redu ta izraz. No, na te se ne ozi-
rano, kvečjemu za zabavo nam so včasih...

Zatorej Vas bi prosil v teh razmerah, da
nam v pismu name, če Vam se zdi vredno, po-
veste podrobnejše mnenje o posameznih stvareh.
Mi bi (bili) tega zelo veseli. Zakaj slišali bi radi
enkrat mnenje o stvari od človeka, ki se na
umetnost razume. Ne bojte se, napisati tudi
najstrožje kritike — veseli jo bomo vseeno.

To pa Vas prosim le, če je o stvari sploh
vredno pisati in izgublјati časa.

Omeniti moram še, da v ti št. niso zastopani
vsi goriški literati — če smem tako imenovati —
manjkajo trije tovariši, ki to pot niso oddali
svojih stvari.

Oprostite, da Vas sem s to prošnjo nadle-
goval.

Se enkrat: Srčna hvala za posojeno igro! —
in oprostite slabi pisavi, imam zelo mnogo dela,
a malo časa.

Opozarjati moram še, da sta »Alfi« pсевdo-
nima Marij in Igor Etran (Nartel, op. p.) eno
in to je Narte Velikonja, šestošolec in Jablanko
in Timoška tudi eno, namreč — jaz.

Pozdravl

Fr. Bevk
učiteljščnik II. l.

V svoji avtobiografiji »Moja mladost« (str.
183) piše Bevk, da je »Finžgarja našel v Sori pri
Medvodah«. Kdaj? Morda že po prvih pismenih
stikih — poleti 1910, prav gotovo pa v poletnih
počitnicah naslednjega leta. Kakor se spominja,
si je Finžgarja in Meška upal obiskati »kot pe-
snik, ki že priobčuje v Domu in svetu...« (prav
tam). Finžgar je bil tudi tisti, ki je Bevka na-
potil k Izidorju Cankarju. Bevk je imel namreč
že leta 1912 pripravljeno pesniško zbirko in jo
osebno prinesel Finžgarju v oceno. Nekaj pesmi
je poslal to leto tudi Mohorjevi družbi, imel
je že spisano tudi povest v verzih, kar izvemo
iz pisma Finžgarju, datiranega v Gorici 4. mar-
ca 1912:

Velečastiti gospod!

Saj boste oprostili, da Vas tem potom nadle-
gujem radi par stvari, ki naj jih tu v kratkem
pояsnim. Tukajšnji abiturijenti so me naprosili,
naj Vam pišem radi igre: »Črnošolec« (petde-
janka, igrana prvič v Ljubljani leta 1909; Finžgar
je bil namreč oskrbnik Medvedove literarne za-
puščine, op. p.), da bi jo posodili, da jo kdo
prepiše in ki jo nameravajo igrati v počitnicah

na abiturijentskem sestanku. Sicer sem jim re-
kel, da ne vem, če morete dati igro iz rok ali
ne in da je težko predelana, vendar se mi je
reklo, naj bo pa igra taka, kot se je že igrala v
prvotni obliki na Vrhniki, dasi je baje, težje
uprizorljiva. Zato Vas prosim najvludneje, da mi
pošljete igro, če je mogoče seveda, za kratko do-
bo, ali mi pa sicer odgovorite, da bomo vedeli.

Drugo pa je, radi moje zbirke mladinskih
pesmi. Vi ste jih že imeli v rokah in ste izrekli
o njih sodbo, ki me je zadovoljila. Dodal sem
hitro še nekaj pesmi in dal celo stvar g. dr.
Česniku v pogled. Ta mi je rekel, da ni naslov
za zbirko popolnoma primeren, drugače ni imel
kaj pripomniti. (Dal sem mu bil zbirko glede
novih pesmi). Zdaj bi bilo tedaj treba samo še
založnika dobiti. Ponudil bi celo stvar »Kat.
bukv.«, a tu je treba enega zraven, ki naj bi
spisal ali izrekel sodbo napram založnika, z eno
besedo, eden ljublj. tovarišev mi je pisal: »Tvo-
jim pesmim je treba botra.« In za tega Vas bi
jaz prosil. Pesmi lahko dobite še enkrat v vpo-
gled; pošljem jih tov. Urbincu, ki Vam jih lahko
izroči. Obenem pa mi lahko nasvetujete tudi
primeren naslov za pesmi. Sem v zadregi. Imena
cvetic so izrabljena in zato neokusna. Biti bi
moralo kaj originalnega.

Se nekaj, tudi glede pesmi. Govoril sem tu-
kaj z nekim tov. o tej stvari in ta mi je rekel,
naj bi vpeljali tudi pri nas lepo navado, ki je
na Francoskem, da mlajšega literata vpelje med
svet starejši že priznan umetnik, s kratkim pred-
govorom k njegovi zbirki. Rekel mi je, naj Vam
to obrazložim in Vas naprosim, da s tem vpe-
ljemo to navado.

Jaz sem Vam to samo omenil, da sami pre-
sodite in izrečete mnenje o tej stvari.

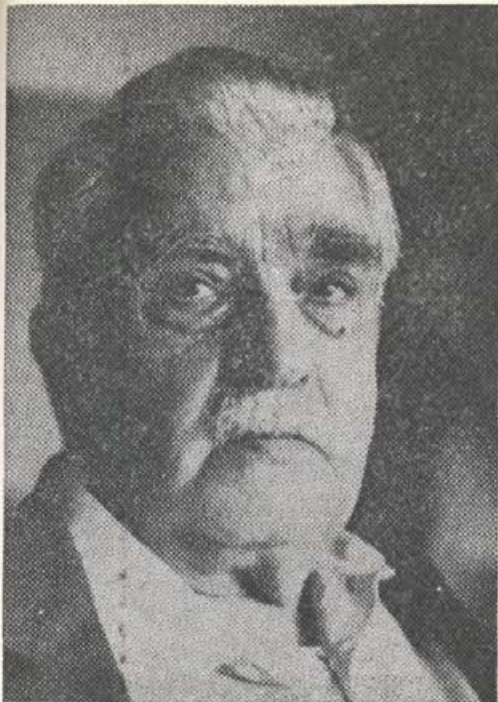
Morda se Vam zdi čudno, kako da zdaj nič
več ne pišem v »Dom in svet«. Imel sem mnogo
dela z zbirko, nekaj pesmi sem poslal »Mohor-
jevi družbi« in »Zori«. Zdaj imam tudi spisano
povest v verzih. Zdaj spomladi bom delal več in
boljše. Tu v Gorici jo že skoraj imamo. Sicer
pa pošiljam »Dom in svetu« tem potom par
pesmi.

Končam. Prosim, da mi odgovorite posebno
glede igre, da se bodo vedli fantje prav rav-
nati. Pa oprostite!

S pristrčnim pozdravom Vam udani

France Bevk

Katere pesmi je poslal Mohorjevi družbi, ni
mogoče ugotoviti. Bile so vsekakor prvi njegov

Pisatelj France Bevk

prispevek pri Mohorjčevi. Sele v 69. zvezku Slovenskih večernic leta 1915 sta bili objavljeni dve njegovi pesmi: Briški motiv in Križ.

Finžgar je na Bevkovo pismo odgovoril 9. marca 1912:

Dragi gospod!

Medvedovo igro («Ornošolec», op. u.) imam med drugo njegovo ostalino. Sam jo je začel popravljati, pa je med popravljanjem umrl. To nedokončano delo bi moral jaz nadaljevati. Za, da sedaj nisem imel nikakor časa, ker imam s svojim delom čez glavo posla.

Poleg tega Vam moram povedati, da sam nimam nikakor pravice do igre, ker je že prodana in plačana od Katoliške bukvarne. Torej bi se morali na vsak način obrniti tja, in jaz bi Vam poslal potem na Vašo garancijo, kar je popravljene in kar je stare.

Vaše pesmice sem jaz dal Alešu Ušeničniku (uredniku Dom in sveta; dr. Opeki sta z nasveti pomagala dr. Aleš Ušeničnik in Fr. Finžgar, op. p.), da jih je tudi on prebral. Prav je, če izdaste in upam, da se bukvarna ne bo protivila založbi. Za priporočilo bi Vam jaz svetoval, da se obrnete do Izidorja Cankarja. On je sicer strog,

pa jako dober kritik, ker je dober esteta in to sedaj tudi študira na Dunaju. Bi jih potem eventualno skupaj prebrala in priporočila.

Naslov — je vedno sitna reč. Sodim, da boste najbolje sami zadeli. Več naslovov izberite, pa se potem najboljši natisne.

Zelim Vam mnogo vspeha in stalnega napredka! Ne zapustite Dom in Sveta, ki je reven sedaj na pesnikih.

V Izidorju Cankarju, ki je od 1911 do 1913 študiral umetnostno zgodovino na Dunaju, z novim letom 1914 pa prevzel kot samostojen urednik »Dom in svet« in ga »z enim zamahom spremenil v moderno slovstveno in umetnostno revijo« (Fr. Koblar), je Bevk dobil dobrega in razgledanega mentorja, s katerim je bil poslej v pogostih pismenih in zlasti osebnih stikih. Cankarjeva pisma Bevku — ohranjena je korespondenca od začetka 1911 do konca leta 1917 — »so ljubeznivo spremstvo mlademu začetniku, ki potrebuje spodbude« (Fr. Koblar, gl. Izidor Cankar: Lepslovje, Eseji, Kritika, I. knjiga, 1968, opombe, str. 360). Iz tega podatka je razvidno, da je Bevk imel stike z Izidorjem Cankarjem že preden ga je Finžgar napotil k njemu. Cankar je v Bevku spoznal pesniško nadarjenost; »Vi ste poet — to je vsa sodba in sok vseh nauk, ki Vam jih morem dati. Svojo pot boste čisto natanko našli sami« (20. julija 1911). »Pišite in razvijajte se po notranjih in najzanesljivejših zakonih svoje osebnosti; potem ni dvoma, da bo vsaka pesem dobra in vsaka boljša« (9. decembra 1912). Izidor Cankar je učiteljski Bevku previdno izbiral njegove pesmi, mu priporočal študij klasifikov, »čim starejši, tem ljubši naj Vam bodo. Drugače se človek ne nauči moderno (tj. dobro) pisati« (pismo 9. januarja 1914; prav tam). Pozneje z veliko pazljivostjo potrdi njegovo prvo prozo, pa ga svari pred naglim delom, obenem pretehtava tudi možnosti o njegovem nadaljnjem izobraževanju na Dunaju. (Jeseni leta 1916 je Bevk res odšel za nekaj tednov na Dunaj, da bi študiral na višji pedagoški šoli; tu je spoznaval velemestno življenje, obiskoval dramske predstave in veliko bral tedanje avstrijske pisatelje, op. p.). Pomembno ga opozarja na Maupassanta in Čehova, na potrebnost psihologije, ki pa se mora opirati na poseben značaj, torej na tako psihologijo, iz katere nastanejo »ne umišljeni, ideološki značaji, marveč resnične individualnosti«. Posebej priporoča jasnost in konkretnost, pri tem pa mnogoc leposlovnega in znanstvenega. Ko ugotavlja, da

ima umetniška resnica svoje postave in je višja od dejanske resnice, pravi: »Ali je treba še kaj drugega kot resnice in individualnosti« (8. sept. 1915 in 16. okt. 1916). Prof. Koblar, urednik leposlovnega, esejističnega in kritičnega dela Izidorja Cankarja poudari dalje: »Ta način vzgoje, ko mlademu začetniku odpira obzorje, mu skuša ohraniti svoboden razvoj njegove osebnosti ter v skrbi za čisto umetniško rast, razbira dobro od slabega, ni dosegel samo uredniških uspehov, temveč je prebudil in vodil obetajoč literarni rod poimpresionistične in zgodnje ekspresionistične smeri, ki je pozneje dozorel v stvaritvah Stanka Majcna, Alojzija Remca, Franceta Bevka in njegovih sodobnikov...« (Izidor Cankar: Leposlovje, eseji, kritika, 1. knjiga, str. 360/61).

Tako je Bevk kot mlad pesnik in pisatelj imel dva odlična mentorja: Finžgarja, že priznanega pisatelja, in Izidorja Cankarja, velikega esteta in kritika, s katerim je ohranil stike še po vojni. Tedaj je sprejel ponudbo Izidorja Cankarja za delo v uredništvu Večernega lista in Slovenca. Ko pa se je konec leta 1920 preselil v Gorico, je prevzel uredništvo družinske revije Mladike, jo po njeni preselitvi na Prevalje leta 1923 sourejal s Fr. S. Finžgarjem, v naslednjih letih pa bogato zalagal Mohorjevo družbo s povestmi.

Iz leta 1912 so ohranjena še tri Bevkova pisma Finžgarju. V pismu z dne 25. aprila piše: »Oprostite! — tu Vam pošiljam par pesmi, da jih presodite in potem izročite "Dom in svetu" ali "Mentorju". Jaz sem nameril "Pesem polja — solncu", "Zalostno romanco" in "Tri ciprese..." za "Dom in svet", ostali dve za "Mentorja". Prva imenovanih pesmi, naj bi bila ena mojih najboljših pesmi do sedaj. Morda ima kak pogršek, o tem pa prepuščam sodbo Vam. A rad bi videl, da bi bila imenovana pesem v majevi številki natisnjena. O ostalih dveh tudi sodite Vi. Meni "Zalostna romanca" ugaja, ker je nekaj svobodnega na nji in mladeniškega, zato je tudi v prostem ritmu zložena. Za urednika Dom in Sveta pa to: Hitreje ko mi bo natiskoval stare pesmi (že poslana, recimo te), pridneje bom pošiljal druge. (Tedaj je bil leposlovni urednik Dom in sveta dr. M. Opeka, s katerim pa zlasti mladi sodelavci niso bili zadovoljni, ker je zadrževal njihove prispevke in jim ni odgovarjal na pisma. Joža Lovrenčič in France Bevk pošiljata pesmi Finžgarju in ga prosita za oceno in posredovanje, ker pesmi ležijo že leto in več pri Opeki. Zato so mnogi, med drugim Izidor Cankar, nagovarjali Finžgarja, naj on prevzame uredni-

štvo. Letnik 1913 je uredil ob Cankarjevi in Finžgarjevi pomoči Andrej Kalan, naslednje leto pa je prevzel uredništvo Izidor Cankar, op. p.)

Zadnji dve pesmi nisem vedel, ali bi ju poslal ali ne. Že dalj časa ju imam v notesu zapisane, pa sem ju prepisal. Za mladino! — a za mladino je komaj najboljše dovolj dobro. Sodite Vi! — Radi tega tudi nisem poslal nekaj proze za Mentorja, ki jo imam, ni se mi zdelo dovolj dobro. Morda prihodnjič kaj.

Kat. bukvarna ni dovolila "Črnošolca". — Zato se ponovno obračam do Vas, da nam dovolite vprizoritev "Naše krvi", ki jo lj. (Ljubljanski, op. p.) igralci sedaj ob gostovanju niso igrali tu v Gorici (prej jo zato nismo vzeli). (Naša kri, uprizorjena 2. januarja 1912 v Ljubljani, op. p.)

Z izdajo knjige ne vem, kaj bo... Sicer pa mislim, da pridem sam zdaj enkrat v Ljubljano, ko bom prost in se bom ustno zgovoril, kar bo treba. Pisnim potom je stokrat bolj sitno s takimi stvarmi.

Če nimate ničesar proti vprizoritvi Vaše nove drame od strani kat. ab. tu v Gorici, prosim, da mi naznanite, ob enem pa, če ste tako dobri, tudi sodbo o poslanih pesmih.»

Gospodom pri Katoliški bukvarni v Ljubljani se je zdelo Bevkova pesniška zbirka verjetno premoderna, da je niso založili. Izšla je šele leta 1921 v Gorici, pa še tedaj v samozaložbi in z naslovom »Pesmi«; opremil jih je France Kralj. V zbirko je avtor sprejel samo 36 pesmi. Kritič Fr. Koblar je ob izidu zapisal, kako se je Bevk zgodaj iztrgal iz tradicije starejše slovenske lirike in ob Župančiču ter drugih modernih našel osebnostno in svojstveno moderno pesem.

Pesmi so bile tudi med prvimi objavljenimi Bevkovimi prispevki za Mohorjevo družbo. V Slovenskih večernicah je leta 1915 objavil prvi, že omenjeni pesmi. S pesmimi se je spet oglašil šele po devetih, desetih letih v Koledarju: Kam pa greš (KMD 1924, 64), Dekliške pesmi. I.—IV. (KMD 1925, 36), Pesmi zadovoljnosti. I.—IV. (KMD 1925, 59), Ko sem prišel (KMD 1926, 47). To so bile tudi med zadnjimi Bevkovimi pesmi sploh, zakaj leta 1927 je kot pesnik popolnoma utihnil in je poslej pisal le še prozo. Precej pesmi je objavil tudi v mohorski Mladiki. V letih od 1920 do 1929 je bilo v Mladiki objavljenih okoli trideset njegovih črtic in povesti, v letnikih od 1935 do 1939 pa zlasti nekatere njegove najboljše legende.

Drugo pismo iz l. 1912 je datirano 14. julija. S pismom vred je poslal Finžgarju igro za »Slovensko Stražo«, vendar naslova igre ne omenja: »Tu je igra, ki sem jo spisal za "Slovensko Stražo" in prosim, da jo, kot ste mi obljubili, pregledate in presodite, če je za tisk, ali ji je treba poprave, ali pa je za nič.

Sitno je pisati take stvari. Človek ne more dobiti motiva, ki bi bil namenu primeren in ob enem dramatičen. Le v tem slučaju, da bi bila stvar zgodovinska, kak prizor morda iz Slomškovega življenja. Potem pa je spet sitno. Zato sem ubral to pot. Rabil sem verzje. Morda ne bodo ugajali. Za ljudstvo bodo težji, kot proza. A da bi bil to, kar sem povedal v verzih, povedal v prozi, bi ne imelo nič efekta. Stvar je malo simbolična. Blaže in Nežica reprezentirata mladino, oče in mati — starše, učitelj — šolo, duhovnik — vero itd.

Tedaj, prosim, da pregledate in pošljete, če je dobro, "Slovenski Straži", če je treba večjih poprav, pa meni, da hitro popravim. Manjše stvari pa prosim, da sicer popravite Vi.

Prosim pa tudi, da mi v slučaju, da pošljete stvar v Ljubljano, sporočite objektivno sodbo.

Igra z naslovom *Veseli god* in s podnaslovom *Dramatični prizor v Slomškovo proslavo* je izšla še isto leto v Ljubljani. Izdala in založila jo je Slovenska straža. To prvo Bevkovo dramsko delo je izšlo pod psevdonimom Esar Vano.

In še tretje pismo iz leta 1912, iz katerega izvemo naslov prve Bevkove pesniške zbirke. Pismo je datirano 24. novembra 1912: »Tu Vam pošiljam par poizkusov v prozi in pa eno mladinsko pesmico, da vse skupaj presodite in pošljete "Mentorju". Hibe v prozi prosim, da mi naznanite, kot sva že enkrat govorila. Imam še par stvari v prozi, ki jih bom pa prepisal s koncepta ob drugi priliki. Pesmi pa imam doma, ne pošiljam jih nikamor. Samo to mlad., ki Vam jo pošiljam, če hočejo v "Mentorja". V "Vrtcu" dobrih tako ne natisnejo, zato jih tja navadno ne pošiljam. Z ostalimi pa bom poskusil po novem letu zopet v "Dom in Svetu", s katerim zadnje čase nisem imel popolnoma nič stika. Z ozirom, da mi niso ugajale pesmi in da so me pregovorili za "Zoro" proti "Dom in Svetu" sem bil preklical že poslano pesmi. Ni mi danes žal, ker sem posebno v "Pesmi polja soncu" popolnoma drugega mnenja in neizpremenjene ne pustim tiskati. Zbirko "Srebrni smeh" (podčrtal p.) bom spopolnil in ga imam doma.

Letos sem zopet na zavodu, kamor sem prišel po dva dni trajajoči skušnji iz 17. predm. Pač, brez pardona, kot bi ne bil svoj živ dan na zavodu. Zdaj sem v 4. letniku. Čez 1 leto bom imel svoj kruh.

Se to: je res, kot sem slišal, da dobi "D. in Sv." po novem letu drugega urednika?

Oprostite, da Vas s temi stvarmi nadlegujem — saj se gre le za dobro stvar.« Iz Finžgarjevega odgovora v pismu, datiranim v Sori 6. decembra 1912, izvemo za naslove poslanih »poizkusov v prozi« in za mladinsko pesem. Takole piše: »Pesemca *Jesen* je dobra in jo Mentor, upam, natisne, "Na Kadi" je opis, ki nima jedra dovolj. Kaj malega sem popravil. Varujte se dveh predlogov na kupu. V pod ali čisto pod z. Taka konstrukcija je zanič. Malo več jasnosti bi bilo želeti od Lojzke. No pa morda vseeno, saj je signatura časa danes, da je vse nejasno, dasi tega ne bo nihče dokazal, da je zato bolj umetniško. Ni treba, da bi bilo takó, kakor ume vsak očanec za pežjo, ali vendar!

"Strah" bi bil za Angeljčka kot nalašč. Morda sprejme Mentor. Vse pošljem uredništvu. Ako

PREDZANAMEJSKI

Sopravek

Cvetlica drobna v Alpskem svetu klije, Elisabeth ji je življenje dala: »Naj vrtnica bila bi krasna, zala, čarobna lučka naj očetu sije...«

Ime naj njeno ji stezo odkrije, čez jezera, gore jo bo peljala, edinstven cvet slovenstva bo spoznala v viharjih jeznih mrzle domačije.

In dasi bo ko roža presajena, ji bodo kmalu korenine gnale, ur temnih vihra je ne stre nobena.

Ljubezen bodo njene roke stlale, ji bo poplačana nje žrtve cena in zvezde bodo svetle vsem sijale.

Op. ur.: Ta popravek se nanaša na pesem, ki je izšla lani v koledarju GMD za leto 1975, stran 135, sonet 1.

imate kaj pesemc za Dom in svet, pošljite jih meni, ker sem letos tudi pomočnik pri urejevanju. Le naprej! Pozdravljeni!»

Črtici »Na Kadi« in »Strah« sta bili objavljeni šele pet let pozneje v X. letniku Mentorja (1917/18).

Leta 1913 je Bevk opravil maturo na goriškem učiteljskišči in jeseni nastopil prvo službo kot učitelj v vasi Orehek blizu Zakojce. Iz tega leta med Finžgarjevo zapuščino ni ohranjeno nobeno Bevkovo pismo. Čeprav je z novim letom 1914 Izidor Cankar prevzel uredništvo »Dom in sveta«, je videti, da mu je v leposlovnem delu pomagal Finžgar, kar je sklepati iz Bevkove pošiljke. V pismu z dne 25. junija 1914 se mu namreč Finžgar zahvaljuje: »Danes prejel poslano. Čimpreje preberem. "Bela smrt" — za moja ušesa in srce — zares lepo. Čestitam!« — »Poslano« so bile gotovo pesmi, saj jih ima Bevk v letniku 1914 Dom in sveta kar devet, poleg daljše pesnitve v petih delih »Bela smrt«, ki je bila objavljena v istem letniku.

Dne 27. julija 1914 se je Bevk poročil; z rokopisom na svoji vizitki mu je Finžgar 31. julija čestital: »Iskreno čestital Sredi bojnega časa — naj se začne ena duša in eno srce — in traja dolga, blagoslovljena leta!»

Zaradi zaplenjenih protivojnih spisov — med njimi tudi Bevkovih — v uredništvu Doma in sveta v Ljubljani je imel Bevk leta 1916 na domu policijsko preiskavo in bil nato kazensko premeščen kot učitelj v Novake pri Cerknem, pri avstrijskih oblasteh pa je veljal za politično nezanesljivega. Vsa medvojna leta je Dom in svet objavljaval Bevkove pesmi in črtice. Leta 1917 je moral k vojakom, kjer je dočakal konec vojne na Madžarskem. Žal, da se iz teh let ni ohranila korespondenca med njim in Finžgarjem, pač pa je iz teh let ohranjenih več pisem Izidorja Cankarja. Le-ta ga je po vojni pridobil za delo v uredništvu Slovenca in Večernega lista, za katera je pisal kulturna in gledališka poročila, črtice, prevode itd., zraven pa sodeloval pri Ljudskem odru, ki ga je vodil kot predsednik in režiser.

Proti koncu leta 1920 se je Bevk preselil v Gorico, kamor ga je gnala skrb za trpeče brate. Od tam se je nekaj časa še v letu 1921 vračal v Ljubljano, kjer je delal v uredništvu Večernega lista in Slovenca. V Gorici je prevzel uredništvo družinske revije Mladike (1921 do 1922), ko pa jo je leta 1923 prevzela Mohorjeva družba na Prevaljah, ji je bil s Finžgarjem sourednik

do konca leta 1923. Iz tega časa sourednikovanja je spet več dopisovanja s Finžgarjem, kateremu je pošiljal razne prispevke za Mladiko.

V pismu 22. marca 1923 piše: »Nisem niti mislil, da Vam dr. Res ne prinese članka. To pot ga dobite. Tudi o Vidmu napišem sam kaj več in o Landarski jami. Bil sem v Benetkah te dni; tudi to Vam opišem. V kratkem skočim v Istro. Vidim, da moram vse narediti sam, če ne ni nič. Vse dobite do velike noči. Morda pridem osebno.

Zdaj pa: Kaj je z molitvenikom? Dr. Pavlica trdi, da ste obljubili, da ga sestavite Vi. Rekli so mi, naj Vam pišem, da čakajo na rokopis. Jaz ne razumem, kako je s to stvarjo...«

V mohorski Bibliografiji več omenjenih Bevkovih prispevkov za Mladiko ni označenih pod njegovim imenom, ker so izšli nepodpisani ali pod psevdonimom. Molitvenik, ki ga Bevk omenja v pismu, je v prvi izdaji izšel leta 1906 v Ljubljani z naslovom *Bogu, kar je božjega*. Druga pomnožena izdaja s posebnim ozirom na Slovence v Italiji je izšla leta 1923. Izdala Goriška Matica, tiskala tiskarna Edinosti, poznejša Združna tiskarna.

V Gorici je Bevk urejal istočasno z Mladiko tudi politični list Goriška straža (1922/24) ter humoristični list Čuk na palci (1923/1926), bil ravnatelj Narodne knjigarne (do leta 1926) in odbornik Goriške Matice. Ker leta 1923 zaradi daljše bolezni ni mogel pisati in so izostali njegovi prispevki za Mladiko, v pismu 5. oktobra 1923 pojasnjuje Finžgarju vzroke svojega molka:

»Vi me poznate — do sedaj nisem bil znan kot lenuh in če sem tako dolgo molčal, je bil vzrok drugi, zakaj jezen nisem ne na Vas, ne na Mladiko, ki mi je pri srcu, ne na K.T.D. in ne na Mohorjevo družbo. Bil sem enostavno bolan in svoje bolezni nisem trobil v svet, kar morda ni bilo prav. Nad dva meseca je že preteklo in precej čez, ko sem postajal od dne do dne slabši in sem moral čepeti po 11—12 ur v pisarni knjigarne, dasi pogosto nisem bil zmožen napisati trgovskega pisma. Od ure zvečer, ko sem zapustil trgovino pa do jutra sem prebedel v postelji, včasih sem imel 38,5 do 38,9° vročine. In če povem, da sem ta čas obiskal zdravnika kakih 20 krat, veste o mojem stanju dovolj in komaj 10 dni je preteklo od tedaj, da sem ozdravel in se naglo bližam normalnemu stanju. Evo: to je vzrok mojega molka. Krivda je bila v tem, da mi je zdravnik zapovedal posteljo, moja služba pa mi ni dovolila ležati, to

je stanje podaljšalo. Danes sem jaz prvi, ki se iskreno veselim svojega zdravja, ne samo radi zdravja samega, ampak ker nisem mogel izpolnjevati svojih obveznosti in sem pogosto razmišljal, kako neumno živim: iz postelje v službo, iz službe v posteljo. Ze par pisem sem bil začel, da Van bi na dolgo pisal, toda prišel sem samo do srede, en tak torzo še vedno nosim v žepu. In morda ni bilo prav, da Vam nisem pisal. Tako, to je vse, prva in zadnja beseda moega opravičila; zdaj pa drugo.

Včeraj sem Vam poslal eno mojo črtico, eno Samčevo pesem in nekaj dovtipov. En klišej imate še. Zdaj se mi (ni) posrečilo nobenega dobiti. Dobili pa boste za vsako številko po enega gotovo, če se mi stvar ne ponesreči, za stonj. Danes Vam pošiljam kratki kritiki dveh knjig, nekaj začetniškega, da ocenite. Jutri mislim, da Vam bom poslal še eno kritiko, kratko črtico o Benetkah z dvema slikama in še par dovtipov. Za prihodnji mesec dobite še eno mojo črtico, dovtipe, črtico o Padovi in še mogoče zopet eno mojo pesem ter krajepisne črtice goriških vasi, ki mi jih je ponudil in trdno obljubil dr. Tuma. Mož je strokovnjak in pričakujem kaj lepega od njega, dodali bomo sliko vsakemu opisu, ki bodo kratki.

G. Finžgar, ta mož, dr. Tuma, je danes edini moj sotrudnik, na katerega se danes lahko zanesem. Pri nas imajo polna usta besed in obljub, naredi pa nihče nič, posebno letos so mrzli nasproti Mladiki, tako da bo moral biti urednik in sotrudnik vse v eni osebi. To je žalostna resnica. Storil bom po svoji moči vse in vlekem z božjo pomočjo do novega leta, kajti čujem, da so se me pri K.T.D. naveličali, dasi imajo najmanj opravila z menoj; ampak je nekaj drugega zadaj. Kaj? tega jaz ne vem.

Pošiljam Vam knjigo "Kam?" Naj ji pri Vas napiše kdo par vrstic... Še to: Če imate kaj takega v svojem uredniškem delu, da veste, da bi jaz lahko isto s pridom pomagal, kar pošljite mi; naredil bom in Vam takoj vrnil. V Ljubljano pridem morda v nekaj dneh, a gotovo še ni. Pošiljam še Tatiča, naj napiše kdo par besed o njem. Ko dobite še eno pošiljatev, Vas prosim, da mi odgovorite par besed, če utegnete.

Dr. Tuma je znani dr. Henrik Tuma, odvetnik, planinec, alpinist in politik. V tem času je bil odvetnik v Gorici. V mohorski Bibliografiji njegovi prispevki niso označeni in bi jih bilo treba na osnovi Bevkovega pisma ugotoviti; podoba je, da jih je objavljval anonimno. — Tatič

je Bevkova mladinska povest s slikami Toneta Kralja, izdala pa jo je Naša založba v Trstu leta 1923.

Iz leta 1923 sta v Finžgarjevi zapiščani še dve pismi, ki pa nista datirani. Eno je spremni dopis k prispevkom za Mladiko, drugo spremni dopis k pesmi Lajajmo. Med poslanimi prispevki je črtica Osa (prevod), člančiča »Zena, kaj si« in »Otrok« za žensko rubriko, pet pesmic Franca Zgurja, za katere predlaga, naj jih pregleda še Joža Lovrenčič, opis najstarejše cerkve na Tolminskem, »ker Tuma mi ni mogel še nič dati«, Goriški godbeni krožek, »da po sili ohranimo malo goriškega obilježja« ... in nekaj drob-tin za rubriko »Zena«.

Drugo nedatirano pismo se glasi: »Pošiljam Vam svojo pesem: Lajajmo!, ki jo priobčite, če je kaj vredna, jaz je ta hip ne morem soditi, prepolna je žolča. — Od Briškega in Ivana Grahorja sem popravil po eno pesem, drugo je treba pač v listnici povedati. — Ena kritika, oz. književno poročilo in par dovtipov pošiljam, poleg klišeja. O Benetkah nisem mogel do danes dovršiti, tudi so mi slike nekam izginile. Pa v prihodnje. V teku 10—14 dni pridem osebno v Ljubljano...«

Od pesmi imenovanih avtorjev v Mladiki za leto 1923 ni bila nobena objavljena. Bevkova pesem Lajajmo, moji otroci je bila objavljena na ovitku Dom in sveta 1923, št. 9—10. Pesem je v resnici prepolna žolča, izliv ogorčenja zoper nečlovečnost fašističnega nasilja, ki je zatrl pouk v materinem jeziku. Zato poje pesnik:

Lajajmo, lajajmo, moji otroci,
lajajmo v svet, to sramoto sramot,
lajajmo, da smo obsojeni k smrti,
naj čuje vsa zemlja naš blazni krah!

Iz let 1922/24, ko je s Finžgarjem sourejal Mladiko, je ohranjenih nekaj nedatiranih pisem, ki se nanašajo največ na prispevke, ki jih je pošiljal iz Gorice v Ljubljano. Tako v enem izmed pisem za prispevek, objavljen v Mladiki 1924 na str. 75—76 piše: »Tu pošiljam o Fogarju in Čebokliju. O Čebokliju samo pesem. Lovrenčič je dejal, da on napiše notico, da izvedo čitatelji, kaj da je bil...« Morda gre v prvem primeru za prispevek, ki je bil objavljen v Mladiki 1924 (str. 74—75: Tirzaški škof dr. Alojzij Fogar. Bevkova pesem: Tebi na grob, Andreju Čebokliju pa je bila objavljena v Mladiki 1923, str. 446) v istem letniku je bil tudi objavljen

Lovrenčičev spominski članek pokojnemu Andreju Cebokliju (str. 154/155).

V enem izmed nedatiranih pisem te dobe piše: »Napisal sem eno (pesem, črtico, novelo?, op. p.), bila je pretežka za Mladiko. Pisal sem drugo, misel je dobra, a jo težko dajem iz rok. Ne morem in ne morem pisati, da bi se ne dotikal ran (podčrtal p.). To pot sem se skušal dotakniti vseh drobcev našega naroda. Boste videli...« Vse Bevkovo pisanje v naslednjih letih odseva to odkrivanje ran, odkrivanje bolečine zaradi tujčeve zasedbe slovenske zemlje, zaradi tujčevega nasilja nad slovenskim človekom. Izraz za bolečine, ki prehaja v ogorčenje je tudi pesem *Lajajmo, moji otroci!*

Bevkova goriška leta pomenijo najbolj delavno in bogato obdobje njegovega pisateljevanja. V letih 1923 do vključno 1939 sta izšli vsako leto najmanj po dve knjigi, v letih 1925, 1927, 1929, 1930, 1931, 1933, 1935, 1938 in 1939 celo po pet. S svojo neizčrpano ustvarjalnostjo je pisal za Goriško Matico, dokler je še smela izdajati slovenske knjige, za Književno družino Luč v Trstu in skoro vse slovenske založbe in revije: Dom in svet, Ljubljanski zvon, Mladiko, Zenski svet, Prijatelj, Slovensko Matico, Mohorjevo družbo, Vodnikovo družbo, Kmetijsko Matico, Mladinsko Matico, Novo založbo in druge. Leta 1929 je zapisal v Domu in svetu: »Z mrazlično naglico pišem knjigo za knjigo, da bi povedal, kar mi je na duši, preden izginem v vsemir brezdelja, v peklu blaznih brezdušnosti« (str. 469).

Z živo domišljijo je snoval zgodbe iz svoje rodne cerkljanske, tolminske, goriške in tržaške pokrajine. Iz vseh del je čutiti bolečino, da je ta zemlja prišla pod tujca, ki je z vsem nasiljem hotel spremeniti njeno pravo podobo in ji jemal tisto, kar je bistvo njenega življenja, to je njene duha. Ta bolečina je bila združena z ogorčenjem, ki se je razodevalo v raznoterih podobah, zdaj v trpki sodobni zgodbi, zdaj v zgodovinski prispodobli. Tako sodobna zgodba kakor zgodovinsko pripovedovanje, eno kakor drugo je imelo očiten namen, da bi bilo sodobnemu rodu ogledalo, svarilo ali spodbuda v njegovem težkem življenju pod tujcem in njegovim nasiljem. Zato tako pogosto srečujemo pri Bevku idejo o nasprotju med domačim in tujim človekom, med tujo posvetno in cerkveno gosposko ter podložnikom, zlasti pa v razliki med domačimi in tujimi oznanjevalci vere; domačin je ljudstvu duhovna opora, tujec mu je navadno v spotiko in nesrečo (Fr. Koblar).

Od leta 1924 do 1939 je Bevk — razen v letih, ki jih je prebil v ječi ali konfinaciji — spet v rednih stikih z Mohorjevo družbo, to je z njenim urednikom Finžgarjem in za njim z naslednikom Pogačnikom. Bevka lahko štejemo med najbolj plodovite oblikovalce mohorske povesti. To so Kamnarjev Jurij (1931), Stražnji ognji (1931), Veliki Tomaž (1933), Huda ura (1935), Pravica do življenja (1939), po vojni pa Železna kača (1945), Novele (1947), Mati (1949). Več Bevkovih povesti je izhajalo kot uvodnih povesti v Mladiki, potem pa v ponatisu v Mohorjevi knjižnici.

Leta 1931 sta pri Mohorjevi izšli kar dve Bevkovi povesti: Stražnji ognji kot 84. zvezek Slovenskih večernic in Kamnarjev Jurij kot 38. zvezek Mohorjeve knjižnice; ta povest je prejšnje leto (1930) izhajala kot uvodna povest v Mladiki.

Stražnji ognji so povest iz turških časov, ob Jurčičevem Juriju Kozjaku in Sketovi Miklovi Zali že tretja mohorska povest o Turkih na Slovenskem. Bevk je povest poslal Finžgarju verjetno že poleti 1924, ker se mu v pismu 27. septembra 1924 opravičuje, da mu tako pozno odgovarja. O povesti sodi talkole: »Kar nič se ni treba sramovati povesti. Bo kar dobra ljudska povest in nikor se ne postavite na stališče, da mora biti vse kar najnovejše. Seveda človek zori. Saj se tudi jaz smejem sedaj, ko pripravljam novi zvezek zbranih svojih del (izhajala so pri Novi založbi v Ljubljani od 1924 do 1943, op. p.)... Zato sodim: čez zimo popravite, kar sem Vam povedal in povest bo drugo leto kar dobra Večerniška. Nič ne de, ako bo kaj daljša, samo da je vse utemeljeno in lepo razpredeno. Ako snujete novo, le pošljite jo, ko bo gotova. Mladika in Mohor požreta od sile mnogo gradiva... Torej povest za Mladiko bo gotovo pravočasno došla, rad bi jo imel, da jo še prej preberem in se morda kaj pomeniva o nji...«

Kaj je vzrok, da je Mohorjeva z izidom povesti tako zavlačevala, da je izšla šele leta 1931? Finžgar v poznejših pismih večkrat toži, da sodelavci odborniki, katerim je dal rokopis povesti, počasi bero, sam pa da je strašno zaposlen. Malo pred zimo leta 1927 se je Mohorjeva družba selila s Prevalj v Celje, kamor je bilo treba prepeljati za 32 vagonov strojev, knjig, tiskarskega in drugega materiala. Bevk pa je v tem času pisal svoje najobširnejše delo, trilogijo Znamenja na nebu. V pismu dne 12. decembra 1924 prosi Finžgar Bevka, naj mu pošlje za Mladiko nekaj črtic in naj bi Narodna knjižgarna,

pri kateri je bil Bevk ravnatelj, prevzela kolportážo za Mladiko. Pismo konča: »Pričakujem sotrudištva Vašega in odgovora.« Bevk je na pismo verjetno kmalu odgovoril. V naslednjem pismu je Finžgar verjetno ponovil »agitacijo« za Mladiko in Bevka prosil, naj napiše kaj za Koledar. Bevk mu je odgovoril v pismu 23. januarja 1925: »Z Mladiko je pa križ. Predraga je. Vsa agitacija bi malo pomagala. Res pa je tudi, da bi naročniki tako ne padli, če bi duhovniki malo poagitirali. Kljub 24 liram se še dobi ljudi tu pa tam, ki bi jih plačali; le opozoriti bi jih bilo treba na to. Naša knjigarna Mladiko prodaja, več pa bi imelo z naše strani malo uspeha.

Naprošeno za Koledar Vam napravim, morda tudi pesem. Ker imam v načrtu 12 slik, takih, kot imate Vi zdaj dve že v rokah in prva izide šele v drugi številki, bom iztrgal eno, v sebi trdno zaokroženo, iz sredine in jo dam za kole-

dar. Tudi zato, ker bo najdaljša (verjetno gre za pesem *Ko sem prišel*, ki jo je objavil Koledar za leto 1926 na str. 47). Novelistično obdelan slučaj, ki se je zgodil pred dobrim letom. Kmet je zapodil tatove iz svoje hiše in jih je naznanil sodniji, pa je bil obsojen sam; sodniki so pod pritiskom črnih srajc kar trepetali. Pošljem Vam kmalu z eno novo novelico za Mladiko (v letu 1926 je bila v Mladiki objavljena novelica Prvo pismo. Iz cikla "Rod v okovih", str. 55–56, op. p.).

Bil sem zadnje dni dvakrat v Ljubljani, a samo za par ur. Ko pridem prihodnjič, upam, da se snidem. Imam stalen vizum in mi je prihod v Ljubljano vse lažji in cenejši.

Nekaj sem oddal za Dom in svet. Ne vem, če bo Koblarju pogodu. Za prihodnji letnik mu napišem krnske dogodke. To stvar je treba širje zajeti.«

Finžgarjeva in Pogačnikova pisma Bevku

1.¹

Dragi gospod!

Medvedovo igro² imam med drugo njegovo ostalino. Sam jo je začel popravljati, pa je med popravljanjem umrl. To nedokončano delo bi moral jaz nadaljevati. Žal, da dosedaj nisem imel nikakor časa, ker imam s svojim delom³ čez glavo posla.

Poleg tega Vam moram povedati, da sam nimam nikakor pravice do igre, ker je že prodana in plačana od Katoliške bukvarne.⁴ Torej bi se morali na vsak način obrniti tja, in jaz bi vam poslal potem na Vašo garancijo, kar je popravljene in kar je stare.

Vaše pesmice⁵ sem jaz dal Alešu Ušeničniku,⁶ da jih je tudi on prebral. Prav je, če izdaste in upam, da se bukvarna⁷ ne bo protivila založbi.⁸ Za priporočilo bi vam jaz svetoval, da se obrnete do Izidorja Cankarja.⁹ On je sicer strog, pa jako dober kritik, ker je dober estet in to sedaj tudi študira na Dunaju.¹⁰ Bi jih potem eventuelno skupaj prebrala in priporočila.

Naslov - je vedno sitna reč. Sodim, da boste to najboljše sami zadeli. Več naslovov izberite, pa se potem najboljši natisne.

Zelim vam mnogo vspeha in stalnega napred-

ka! Ne zapustite Dom in Sveta, ki je reven sedaj na pesnikih.¹¹

Lepim pozdravom

V Sori, 9/3 1912

Fr. Finžgar

Naslov na ovoju: Velečenjeni gospod Frančišek Bevk, dijak, pesnik Gorica Via Ascoli 31. I. Pismo je tipkano, podpis lastnoročen.

2.

Dragi gospod!

Pesemca *Jesen*¹² je dobra in jo Mentor, upam, natisne. »Na Kadi«¹³ je spis, ki ima jedra dovolj. Kaj malega sem popravil. Varujte se dveh predlogov na kupu: V pod ali Cisto pod z. Taka konstrukcija je zanič. Malo več jasnosti bi bilo želeti od Lojzke. No pa morda vseeno, saj je signatura časa danes, da je vse

OPOMBA

Pod tem naslovom združujemo samostojna prispevka dveh avtorjev, ki sta nastala ločeno, prvi leta 1974, drugi pa v letu 1971. Uredništvo ju je le povežalo s skupnim naslovom, objavlja pa v obliki, kakor sta bila zasnovana, ker se po pristopu k gradivu močno razlikujeta. Z objavo tega izredno bogatega literarnozgodovinskega gradiva se želi naš koledar spomniti pisatelja Franceta Bevka ob petletnici njegove smrti.

Uredništvo

nejasno, da si tega ne bo nihče dokazal, da je zato bolj umetniško. Ni treba, da bi bilo takó, kakor ume vsak očanec za pečjo, ali vendar!

»Strah«¹⁴ bi bil za Angeljčka kot nalašč. Morda sprejme Mentor. Vse pošljem uredništvu. Ako imate kaj pesem za Dom in Svet, pošljite jih meni, ker sem letos tudi pomočnik pri urejanju.¹⁵ Le naprej! Pozdravljeni!

V Sori, 6/XII 1912 Finžgar

Brez ovoja. Tipkopis, le navednice, nekaj izpuščenih črk, naglasi, kakor tudi podpis s kopirnikom.

3.

Danes prejel poslano.¹⁶ Čimpreje preberem. »Bela smrt«¹⁷ — za moja ušesa in srce — zares lepo. Čestitam!

Živeli! Vaš
Sora 25/6 1914 Finžgar

Dopisnica. Naslov: Velecenjeni gospod France Bevk učitelj Orehek, p. p. Cerkno Primorje. Rokopis.

4.

Iskreno čestita.¹⁸ Sredi bojnega časa [?] — naj se začne ena duša in eno srce — in traja dolga, blagoslovljena leta!

Bog živi!
Sora, 31/7 1914. Finžgar

Vizitka. Spredaj: Župnik F. S. Finžgar [tisk]. Rokopis. Ovoj z naslovom: Velecenjeni gospod učitelj France Bevk pesnik Orehek P. Cerkno Goriško.

5.

[Tiskana glava:]
Uredništvo
publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike
v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!
Šele sedaj odgovarjam na Vaše pismo. De-
lo¹⁹ me mori.

Glede povesti Stražni ognji²⁰ bi sodil takole: Kar nič se ni treba sramovati povesti. Bo kar dobra ljudska povest in nikar se ne postavite na stališče, da mora biti vse kar najnovejše. Seveda človek zori. Saj se tudi jaz smejem sedaj, ko pripravljam novi zvezek zbranih svojih del.²¹ Pa naj le bo. Mnogo več je ljudi, ki hočejo tak užitek kakor pa drugačnega. Zato sodim: čez zimo popravite, kar sem Vam povedal in povest bo drugo leto kar dobra Večerniška.²² Nič ne de, ako bo kaj daljša samo da je vse utemeljeno in lepo razpredeno.

Ako snujete novo, le pošljite jo, ko bo gotova. Mladika in Mohor požareta od sile mnogo gradiva. Plačamo Vam pred tiskom.

Torej povest za Mladiko bo gotovo pravočasno došla. Rad bi jo imel da jo še prej preberem in se morda kaj pomeniva o nji.

Tole smo se zadnjič menili: ali bi ne bilo prav, da bi Vi dobili kako stalno mesto? Težko Vam bo samo s peresom vse socialne²³ dolžnosti zmagovati. Ali ni tam²⁴ nič mogoče dobiti? Smo tudi tu²⁵ razmišljali, pa je res težko. Za učitelja ne bi šli? Iz kurza ste in ni prijetno začenjati.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar
27/9 24

[Na hrbtini strani pismo s svinčnikom; verjetno iz uprave družbe:]

P. S. Za J(anka ?) Kralja²⁶ ne vem naslova. Morda bi on vedel za kako pot, kako bi Mladiko dostavili naročnikom.²⁷ Uradno baje ni prepovedana, kar mi je bilo mogoče dognati. Le šikane so. Morda dobite kak načrt, da bi se kar skupno poslala knjigarni,²⁸ ta pa bi jo potem razposlala?

Vaše knjige (naročene pri Mohorjevi) čakajo — pripravljene za poslatev. Kako? Zaradi carine, ker so vezane. Kako najbolj prav!? Sporočite! Znesek je 455.10 se odpiše k honorarju.
Fi [parafa]

Gorizia Via Salcano 14 Italia. Pismo je tipkano. Naslov na ovoju: Gospod pisatelj France Bevk Na hrbtini strani rokopis.

6.

[Tiskana glava:]
Družba sv. Mohorja

Dragi gospod!

Skoro sem — ali zares sem obupal na Vašem sourednikovanju²⁹ — (ni bilo prav, da mi niste sporočili). Najel sem Lovrenčiča,³⁰ da mi pomaga (odgovori so njegovi). Včasih sem bil že tako zaposlen, da se mi je vrtelo v glavi. Jaz pridem vsekako še to leto v Gorico. Mnogo se imamo pomeniti ustno, ko se ne da pisмено.

Vaša tiskarna mi mora dati za molitvenik³¹ še honorarja. 500 lir sem prejel. Tako po ceni ga ne dam. Če pridete, prinesite mi one dolžnostne eksemplare, ki mi gredo. Pa prosim Vas: Ne dajajte molitvenike v Čuka.³² Vražje je to grdo! Za prihodnje leto bi bilo treba naprej načrta za Vašo³³ plat. Za tu imam dovolj. Zlasti slike!!

Vaša pesem je izbruh žolča — Ali je ne upam tiskati za tam.³⁴ Saj bodo vse skupaj *konfiscirali!* Kaj imamo od tega? Tja sodi v kak politični list — ali Slovenko³⁵ — Morda jo za našo³⁶ plat prinesem — bi bila koristna.

Klišé³⁷ — imamo samo Pastourja. Talkoj sem pisal. Gubec je *grd* — ne kaže takega nositi v list. Jaz ga nisem v koledarju hotel. (Ima ga Jugoslov.) — Dr. Kobala nimamo. Neznano mi je zamj! Elizabeta je v samostanu. Treba bi se bilo obrniti tja, Morda jo dajo. Če pridete v Ljubljano, pa osebno poskusite. Vse več ustno.

Pozdravlja

12/X 1923

Finžgar

Kuverta ni ohranjena. Rokopis.

7.

[Zig:]

Uredništvo

MLADIKE

v Ljubljani

Kolezijska ul. 1.

Gospod!

Joža³⁸ mi je povedal, da imate nekaj črtic. Letos³⁹ bo Mladika prinašala prav mnogo drobnega gradiva. Pošljite mi vendar kaj.⁴⁰

Nadalje: Ali bi prevzela vaša knjigarna⁴¹ kolportajo za Mladiko? Imate zunaj več prodajaln in znane zveze. Jaz sem KTD⁴² pisal, da bom iskal druge. Oni se res ne menijo za Mladiko; kar jo pri vas nosi in priporoča je pač le vsebina menda, ki po pismih sodeč ugaja.

Prosim vas, sporočite mi čimprej: Ali bi vam poslali gotovo število Mladik v Komisijo in v nabiranje naročnikov. Čeki bi bili priloženi in naslovljeni na kreditno⁴³ v Trstu. S pošiljanjem v paketih na osebe ni nič. Mora iti po pošti, da točno dobe, dasi je poštnina precej draga.

Svojih molitvenikov⁴⁴ pa ne bom dobil, jeli. Se kupiti jih ne morem.

Pričakujem sotrudništva Vašega in odgovora.

Pozdravljeni!

V Ljubljani, dne 12. dec. 1924.

Finžgar

Kuverta ni ohranjena. Rokopis.

Naslov na ovoju: Gospod pisatelj France Bevč Narodna knjigarna (Libreria nazionale) Gorizia Via Carducci 7. Tipkopis, le pozdrav in podpis lastnoročna.

8.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!

Šel sem kakor ste me naprosili in kakor sem se bil nekoč sam ponudil.⁴⁵ Vesel sem sam, da ne brez uspeha:

Dečka sprejme Marijanišče. Plačilo bi bilo 250 Din na mesec. Morda bi kaj malega tudi še odnehali. Pa ni več podpor, kot so bile nekdanj od dežele in jim gre tudi trdo.

Deklico sprejme sestre v Lichtenurnični zavod za 200 Din mesečno.

Oba lahko takoj pripeljete. Obleke ni baš mnogo treba. Vsaj za parkrat preobleči perila in drugo pač, kar imajo.

Vesel sem, da se je stvar tako rešila. [...] ⁴⁶ Upam, da boste v tej svobodi in po vsem trpljenju tudi dozoreli za svoja dela, ki se jim je poznalo sedaj trpljenje in tudi prevelika naglica.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Če bi se Vam kaka dobra povest za široke plasti — kaka zgodovinska⁴⁷ — posrečila, pa jo pošljite meni za Mohorja ali Mladiko. Če jo sprejem, dobite takoj honorar pred natiskom.

Na ovitku naslov: Gospod pisatelj France Bevč Gorizia Via Rastello 19/III Italia. Tipkopis, le podpis lastnoročen. Datum poštnega pečata 7. II. 1927.

9.

Prejel rokopis.⁴⁸ Čimprej preberem — ev. dam še enemu odborniku, da do seje pripravim in Vam izposlujem honorar. (Seja pa bo konec nov.)

Lepo pozdravlja

29/X 27

Finžgar

Dopisnica. Naslov: Gospod pisatelj Fran Bevč Gorizia Via Rastello 19/III. Italia. Zig: Uredništvo Mladike v Ljubljani Kolezijska ul. 1, Rokopis.

10.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod

Ker sem strašno zaposlen (še selitev tiskarne⁴⁹ — 32 vagonov!), sem povest dal brat (oprostite) Vodniku⁵⁰ in Kmetovi.⁵¹ Oba sta rekla — z nekaj korekturami kar dobra za Moh. knjižnico in ev. za Večernice. Do božiča trdno upam — če me tiskarna ne stisne v novi jarem. Tudi J. Brajc⁵² jo prebere o božiču — jan. literarna se-

ja (sedanja bila samo gospodarska), pa se do-
žene in Vam vsaj večina honorarja nakaže. Če
bi bila za večernice je pola 1000 Din in še kaj
malega, za Knjižnico pa 600 Din (ker le 2000
naklade).

Pozdravlja

15/12 27

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Franc Bevk
Trieste - Centro Poste restante Italia. Rokopis.
Na hrbtini strani ovitka naslovi pesmi: Skrinja,
Nova kapa, Vroč čaj, Požigalec. 3 pesmi. Zrnja,
Kam, Cvetele so rože, (Čolnič) 2 št.

11.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!

Smolo imam z Vašo povestjo. Dr. Brejc je
obolel in nismo še imeli literarne seje pri Druž-
bi. On je s pripombami za povest. Prebral sem
jo tudi sam in sedaj bi rekel tole: Vem, da ste
v stiski zato bi Vam skušal takole pomagati: Iz
svojega bi dal (založil) 2000 Din kot predujm.
Dal di denar deloma v Marijanišče in deloma
v drzgi (!) ⁵³ zavod. Da je vsaj večina pokrita.
To pa pod pogojem, da mi povest popravite in
sodim, da v tem smislu: Začetek je šibak. Vse
to, kar samo kot vorfabulo pripovedujete, se
mora v povesti res zgoditi pred našimi očmi.
Ta način je zastarel in dolgočasen. Tudi prepro-
sti se ne bodo več veselili takega branja. Torej:
jaz bo[m] Vam točno ob straneh povedal, kaj
dodajte i[n] na novo obdelajte. Ne bo Vam
delalo težav. Prav pa bi bilo, če v ta namen
nalašč kaj berete. Berite Kneza Sreberjaneg ⁵⁴
ali kaj od Di[c]kensa. Takoj boste v pripoved-
nem epičnem slogu, kako se naslikajo živa de-
janja v dogajanju, ne s suhoparnim opisom
(Uboj biriča itd.) ⁵⁵

Če pristanete na to, potem takoj oddam de-
nar. Pri seji bom že kako skušal dobiti. Prav
bi bilo, če bi bila povest večja, da bi zadoščala
za Večernice. ⁵⁶ Družba pa seveda načelno ne
daje naprej, dokler ni rok[o]lpis g[lo]tov. Knji-
ge Vam pošljem, ko bodo v redu. Zaradi seli-
tve ⁵⁷ je vse še narobe.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

V Ljubljani, dne 20. jan. 1928

Na ovitku naslov: Gospod urednik pisatelj Franc
Bekv Trieste - Rozzol Valle del Rozzol 696 Ita-
lia. Tipkopolis.

12.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!

Vaše črtice ⁵⁸ sem prejel. Deloma že tudi
prebral. Porabim. Glede Ognjev: ⁵⁹ ne zamerite,
Preobložen sem tako z delom in pa dal sem jih
brat še enemu odborniku, od koder jih ni bilo
cele mesece več nazaj. Sedaj porabim vsak čas,
da jih še enkrat preberem in nekaj opazk do-
dam. Sicer so te večinoma odveč, ker boste sa-
mi uvideli najboljše, kje je treba povest izdelati,
dopolniti. Namerjam jo za leto 1930 kot Večer-
nice. ⁵⁰ Zato sme biti že daljša (do 12 tiskanih
pol). Vam pa se izplača, da se z vso resnobo
potrudite: zaradi moralnega uspeha (naklada
52 ⁶¹ tisoč nekaj pomeni in še drugih 52 jo bo
bralo), drugič pa zaradi honorarja. Dobite od
pole 1000 Din, da se bo kaj poznalo. Seveda,
hočem pa, da bi bile Večernice vsako leto res
vsaj zanten (!), če ne poseben literaren dogo-
dek. Snov je dobra, gibko pero imate, samo ne-
kaj potrpljenja je treba. Saj imate gotovo pre-
pis tam, že lahko tuhtate, kako in kaj.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

V Ljubljani, dne 17. sept. 1928.

Na ovitku: Gospod pisatelj France Bevk Gorizia
Via Salcano 14 Italia.

13.

3/X 28

Danes sem Vam poslal rokopis!

Le kar tako ga aranžirajte — pa bo vspeh
brez dvoma velik. — Glede knjig oskrbim vse
pri Mohorjevi v Celju.

Pozdravlja

Finžgar

Nº 2 črt. ⁶² Vaši še imam.

Ni bilo doslej prostora. Prihodnje leto.

Dopisnica. Naslov: Gospod pisatelj France Bevk
Via Salcano 14 Gorizia Italia. Žig: Uredništvo
Mladike v Ljubljani Kolezijska ul. 1. Rokopis.

14.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Dragi gospod!

Poslano prejel.⁶³ Takoj dam brat še dr. Brecu, da je še eden pri seji, ki to reč odobri. Potem bom takoj pognal za tvoj honorar, ki mi ga naročite (dirigirajte) kakor želite. Povest o kamnarjih⁶⁴ pa kar osnujte. Upam, da bo lehko zelo lepa, sodobna⁶⁵ in naročnikom kar všeč.

Knjige naročim, kakor ste pisali prvo pot, ko pojdem v Celje.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

V Ljubljani, dne 24. marca, 1929.

Ena novel je že postavljena.⁶⁶ Ena pa mi (krajša) manj ugaja za Mladiko.

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Fran Bevč Gorizia Via Salcano 14 Italia.

15.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

25/5 29.

Gospod!

Je silna težava z recenzenti: šele danes sem

dobil drugo oceno in bi Vam bil pisal sam. Citiram nekaj pomislekov, ki sta jih oba enako navedla: Psihološko je premalo utemeljeno nekaj dogodkov: Andrejec ne sme svoje zgodbe kar izklepetati. Najbolj omfelen človek bi tega ne storil. (Naj ga voznik prepozna sam po sebi) Turški pohod nima nič zgodovinskega ozadja, brez označbe zgodovinskih, časovnih in ekonomskih razmer. Naval 3 skupin kmečkih, ki slučajno pridejo nad Turka istočasno je psihološko slabo utemeljen. Sodba: Bogat jezik, bujna domišljija, zanimiv predmet, napeto pisano. Vse pa še vre in kipi. Pravilno bi bilo, da bi vse to avtor še popravil, bi bilo res nekaj lepega. Če ne gre, naj se vzame kljub nedostatkom.

Tako ocenjevalca. Jaz., žal, povesti pre[d]elane sše (!) nisem utegnil brati. (Sem jo šele včeraj dobil). Omenjene stvari sodim. bi Vi kar tam po svojem i (!) prejšnjem rokopisu lahko popravili in nekaj utemeljili. Saj gre le za komaj dobro stran vsega teksta. Ali ne?

V ona zavoda⁶⁷ bom prihodnji teden nakazal (na svojo pest) po 2000 Din. Seja bo junija šele.

Kamnanjev⁶⁸ se veselim. Le pridno delajte.

Pisatelj Franc Sal. Finžgar pri delu

Bomo tudi ponatísnilí ⁶⁹ in bo knjiga še čez ⁷⁰ lahko prišla v branje.

Pozdravlja Vas

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod književnik France Bevk Gorizia Via Salcano 13 Italia.

16.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!

Zaradi knjige sem odlašal, da bi zadeva prišla pred sejo. Pa sem sedaj še enkrat bral Vaše pismo in videl, da se mudi. Posvetoval sem se in N. Z. prevzame 200 izvodov in jih takoj plača po 3 lire. Če [in] ko jih razproda, pa bi naročila še drugih 200. Imamo tako ogromno že tega blaga v skladišču, da je groza. Nadalje je treba povedati, po kakí ceni jih boste tam prodajali. Ako bi bile tam nižje, potem jih ljudje po prijateljih nakupijo tam in prineso čez [!]. Imamo skušnje. Dejati pa moramo knjigarnam po 25 popusta, sicer jih ne vzamejo. Stane pa za izvod tovarnina in carina itd po 4 Din.

Ako torej to morete akceptirati, je v redu.

Za Ognje sem odplačal Marijanišču Din 2000 in Licht. 2000. [...]

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

24/6 29.

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj France Bevk Gorizia Via Salcano 14 Italia.

17.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Gospod!

Vrnivši se z dopusta, sem dobil Vaše pismo. Kam in kako naj pošljem? Ali v priporočenem pismu? Ali na kako banko? Sporočite mi, takoj uredim. Vsota znese 802 Din. Prosim takoj navdila in precej izvršim.

Kaj pa glede Ognjev? Prišli smo zaradi plebiscita ⁷¹ v tisko: Pregelj piše povest za Večernice. ⁷² Odbor je prosil: Ker je itak povečini povest že plačana, kar ni, še dam v Marijanišče ob prvi priliki (vsega sem plačal 6000 Din.)

Ker bo čas, boste povest lahko še kaj opilili in bo potem prihodnjih Večernic ⁷³ prvovrstna ljudska povest.

Prosim obvestila

Finžgar

V Ljubljani, dne 17. avgusta, 1929.

Ovitek ni ohranjen. Tipkopis.

Tu sledita vstavljeni dve Bevkovi pismi, ki razkrivata važne momente pri nastajanju Kamnarjevega Jurija, pa tudi drugače v marsičem pojasnjujeta nekatera prejšnja, še bolj pa kasnejša Finžgarjeva pisma.

Dragi gospod Finžgar!

Moja povest prihaja pozno. (a) Storil sem vse, kar je bilo v moji moči. V središče povesti sem postavil mladega človeka, Jurija Razo- viča, ki je tik pred vojno vzrastle v mladeniča, se naučil risanja, dobil službo, imel dekle in si nameraval ustvariti mimno in srečno življenje ob delu v kamnolomih, ob družini. Izenadila ga je vojna, vrnil se je notranje razklan, doma so ga čakal[a] razočaranja. Okrog vnanjih in notranjih bojov junaka sem nanizal slike iz preteklost[í] in sedanjosti Nabrežine in njenih ljudi. Ob enem sem skušal orisati tudi dobo, v kolikor je bilo na tem kratkem prostoru mogoče. Če bi hotel vse natančno opisovati, bi se povest raztegnila na tri sto strani. Če se Vam bo zdelo poglavje o Jurijevem dedu in pradedu, v katerem sem hotel podati romantično preteklost Nabrežine, za razvoj povesti nepotrebno, mi lahko naznanite, da ga bom krajšal. Morda boste nad vsebino razočarani. Če bil [!] bil hotel iskati efektov, bi bil moral iskati bedo, brezdelje, raznotere krivice, ki se delavcem gode drugje, toda to bi ne odgovarjalo resnici. V Nabrežini niso poznali brezdelja, tudi zaslužek je zadosti dober. Edino, kar jih danes tlači, je pritisk razmer, ki so opisane na koncu povesti. Pisatelj Werfel praví nekje, da se pisatelj zgodovinskih romanov giblje v svetu dognanih dejstev in v svetu lastne fantazije. Dejstev se ne sme spreminjati ne zamolčati, to pa na škodo pisateljeve fantazije, ki se ne sme razmahniti po svoji volji. V mojem slučaju je še hujše, ker sem tesno vezan na kraj in celo na leta; težko je istočasno živeti v dobi in se ob enem tako odmakniti od nje, da jo lahko umetniško oblikuje.

Te vrstice naj ne bodo v opravičilo, ampak v razumevanje. S povestjo nisem zadovoljen. Vsebinsko bi je ne mogel mnogo izpreminjati, le oblikovno moram med letom (b) izboljšati ne-

katera poglavja. Nekaj sem popravil že zadnji hip, črtal par prizorov sovraštva, ki ga je preveč, dva prizora, ki za povest nista bila večjega pomena, tudi. Tudi nekatera daljša poglavja sem delil in jih prevrgel. Sicer pa pošiljam povest tako, kakršna je, da jo pregledate in nato sodite. Doma imam še koncepcijo in mislim za svojo osebo izboljšati nekatera poglavja. In sicer poglavja *Obračun*, *Predvečer dela*, *Marmor zveni*, *Kamenarjev sin*, *Zagrenjene ure*, *Obraz v skali*, *Zvezane roke* in *Zadnje poglavje*. Vsa navedena poglavja moram bolj motivirati, poglobiti, nekatera čisto na novo napisati. Posebno zadnja tri poglavja, ki jih nisem utegnil izdelati. Iz zadnjih dveh poglavij bom brzkone napravil kar štiri krajša poglavja. Kar mislim popraviti, Vam bom poslal pravočasno, le par mesecev mora preteči, da bom gledal na delo bolj kritično. Če pa boste Vi mnenja, da je treba izboljšati in izpremeniti še kaj drugega, mi kmalu naznanite, da se bom potem ravnal. Seveda, če bi Vam povest ne bila po volji, jo lahko tudi odložite.

Naslov? Napisal sem: *Jurij, kamenarjev sin*. Sprva je stalo: *Ribičev vnuk, kamenarjev sin*. Ne vem, kaj bi bilo boljše. Morda: *Kamenarji*? Toda to je povest cele Nabrežine in od vojne razdrapanega človeka, ne samo nabrežinskih kamenarjev. Morda odločite sami.

Obseg? Mislil sem, da bo povest krajša. Vendar upam, da pojde vsa v en letnik. Poglavja, ki jih bom popravil, bom skušal še krajšati. Poleg tega lahko na Vaš nasvet zelo krajšam tudi poglavje *Ribičev vnuk*, ki ima kar enajst strani.

Povest sem moral poslati po tej poti. (c) Ni kočljiva, a vendar je kočljiva. (č) Če bi izpustil vse, kar je kočljivega, bi bila slika nepopolna. Uporabiti moram psevdonim. Vem, da je to nerodno za vas in zame. Ali naj vse zasuknem tako, da ne bo potreben? Pa je skoraj nemogoče. *Kadar mi pišete, se izrazite tako, da bom samo jaz razumel stvari, ki bi jih drugi ne smeli razumeti.* (d) Upam, da bodo prva poglavja dobra, da boste povest lahko začeli priobčevati. Ostale popravke pa bom poslal takoj po novem letu.

Želim, da bi bili s povestjo vsaj malo zadovoljni kot sem danes jaz, ki sem jo dvakrat izpreminjal in vnašal novih motivov.

Pričakoval bom Vašega sporočila. Vas lepo pozdravljam!
France Seljak.
6. novembra 1929.

Dragi gospod Finžgar!

Tu Vam pošiljam šest poglavij, ki sem jih popravil. Morda sem mamlo (!) pozen, toda ne morem poslati, kadar bi sam hotel. (e) Zato mi oprostite. Črtal sem vsakdanjosti, kakor ste želeli, (f), toda dotičnih poglavij nisem mogel popolnoma izpustiti, ker so vsebovala nekatera mesta, na katerih je slonelo poznejše dejanje ali govorjenje junakov. Zato sem jih v tem smislu predelal. Morda je tudi v ostalih poglavjih, ki se jih nisem dotaknil, kaj takega omenjeno mimogrede, a tisto boste kar Vi izčrtali. *Marmor zveni* in *Kamenarjev sin* sem pustil, kakor je; sem videl, da res ni kaj izpreminjati. Par poglavij sem le zgostil in jih združil v večjo celoto. Tako je zdaj predelana povest do vštevsji 22. (21) poglavja »Izpoved«. Dvanajsto poglavje dobi drug naslov (*Dom — mesto Predavanje*), popolnoma pa izpade 20. pogl. *Katakombe*. Poglavje 21 (*Nedeljski izprehod*) dobi torej št. 20 in pogl. 22 (*Izpoved*) dobi št. 21. Do vštevsji tega lahko daste v tisk.

Vse, kar sem črtal in kar se je kolikor toliko dotikalo mojega junaka, bom opisal (v prividu) v naslednjem (22.) poglavju, ki bo popolnoma novo. Tudi »*Obraz v skali*« in končni dve poglavji bom predelal. (g) To vse Vam bom poslal ob koncu meseca. S tem bo ta stvar končana. Upam, da boste zadovoljni in da bo tudi povest s tem pridobila.

Naznanite mi po dopisnici, kdaj sprejmete rokopis.

Prosim, da nakaže uprava vsak mesec sproti honorar za moja v zavodih; vsakemu polovico, ali pa en mesec za enega, drugi mesec za drugega.

Ko bom poslal še ostalo, mi boste odgovorili, kako ste kaj zadovoljni s popravo.

Vas lepo pozdravljam!

France Bevk

6. jan. 1930.

18.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

V Ljubljani, Pleteršnikova 30. 30/X. 1930

Gospod!

Glede povesti: Po vsebini bi sodil, da je pripravna za Večernice. Ali ne? Ali pa kot povest za Mohorjevo knjižnico kot naša 5.⁷⁴ knji-

ga, ki smo jo začeli vsako leto izdajati. Torej: Kar pošljite. Brez dvoma jo bom mogel porabiti, zlasti po vsebini, kakor jo opisujete. Je dobro tako. Za Mladiko to leto mi je napisal Magajna⁷⁵ aktualno povest iz sodobnega življenja. Vaša povest bi morala seveda počakati naslednjega leta. Zato jo tembolj lahko opilite. Prosim imejte ta mlkaj prepis. Ko preberem, jo tudi po svoje še ocenim in se zmeniva za honorar, ki Vam ga pa lahko naprej dam, vsaj večino. Oni prijatelj Jaka je menda Peter ugankar.⁷⁶ Dobil in ga obvestil. Drugega pa ni bilo.

Prilagam najin račun: Večernic je točno 10 pol, torej še dobite nekaj. [Ognjel] smo ponatisnili v kakih 800 izvodih (ali 500) ne vem natančno. Je še v korekturi. Za tak ponatis redno dajemo po en do 2 tisoč. Se kar slabo vse prodaja. Pa toliko je, da je vsaj povest priročna in za knjižnice. Za tekoče imate pa popisano, kam in kako sem oddajal denar. Preglejte in mi svoje želje povejte.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Brez ovitka. Tipkopis. Deloma poškodovano pismo (beseda v oglatem oklepaju).

19.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

V Pleteršnikovi ul. 30. 30/XI 1930.

Dragi prijatelj!

Povejte mojemu prijatelju Jakobu, ako ga kaj vidiš, da je že pisal, pa morda ni več na tisti pošti. Povedal mu je, da so zadnja poglavja one povesti (popravljen) tako tiskana kakor je želel. Je vse v redu.⁷⁸ Glede Vas pa tole: Turška povest Stražni ognji je že v tisku. Pošiljam lomljeno korekturo. Nekaj malega sem moral stisniti, ko se mora točno iziti na pole. Pa ne bo nič v škodo. Torej saldo tega dela je: Prejeli ste doslej za to 7000 Din. Ostanek je torej še 3000 Din. Tega skusim dobiti od založništva. (Navadno plačamo polovico takoj, polovico ko je natisnjeno) Pa bo že šlo čimprej. - Za povest v Moh. knjižnici v redu. Naj bo tako. Denar torej nakažem in z njim še, kar bo od K. J.⁷⁹ za ponatisk. Se že pripravlja. Kar je pa v Mladiki za december, pošljem vsakemu polovico, jeli? Kaj bo z D. i. Sv.? Mladi naj se skažejo. Prav. Če bodo le vztrajali. Onih knjig niso poslali, ker

sem vprašal, kako, pa ni bilo odgovora. Je tudi tako prav in se ne bo odračunalo.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Bevk France Gorizia Via Salcano 14 Italia. Tipkopis.

20.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

v Ljubljani, Razlagova ulica 1

Poštini predal 337 Ljubljana, 6/XII, 1930

Za mesec december sem oddal za zadnji spis še 360 Din v Marijanišče. Pri seji sem govoril za 3000 Din, ki Vam grede še za Ognje. Pa mi naš ravnatelj do danes še ni poslal denarja. Morda ga je kar sam na Vas? Saj pojdem 9. spet v Celje in bom prašal. Če ste v kaki zdregi, Vam na temelju tega pisma lahko kdo za par dni kreditira. Zaeno se v Celju dogovorim glede ponatisa⁸⁰ in pol in velikosti naklade. Pa Vam še tisto izposlujem. Prej mi je bilo laže, ko sem vse svoje vtikal v take spise. Sedaj pa sem si sezidal kvartir in imam dolg. Zato ne morem tako naglo poslovati s honorarji. Vsi finančni gospodarji so pa brez srca in stiskači, da se jih Bog usmilil. Pa že dobim. Bržkone bo kar od tam poslal po banki.

No, sedaj je naraslo toliko založb, da boste imeli aktivni pisatelji preveč odjemalcev. Prav je. Vsa ta podjetja se bodo še unesla (saj ni nič denarja pri ljudeh) pa nekaj dobrega bodo le dosegla.

Pričakujem pa, da mene ne boste zapustili. Ko bi se Vam mogla dobiti kaka skromna službica,⁸¹ da bi potem manj, pa tem bolj monumentalno lahko delali. Dosegli ste čudovito spretost. Ob medsebojnem pogovoru pa bi se doseglo, da bi še tiste hibe, ki jih povzroča preveliko dela, odpravili.

Lepo-Vas pozdravlja

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Bevk France Gorizia Via Salcano 14 Italia. Tipkopis.

21.

Ljub. Poštini predal 337.
8/4 31.

Dragi gospod Bevk!

Hvala za čestitke!⁸² Saj se človek kar ustraši tega, ko mu od vseh plati dokazujejo, da je star.

Veliki Tomaž.⁸³ Tokale [!] je: ko sem prejel rokopis, sem bil silno zaposlen in sem ga dal brat odbornikom. (Ali bi bil za Večernice, zato) Pa ga do danes še nisem dobil nazaj. Urgiram in upam, da Vam bom mogel kaj kmalu sporočiti svoje in drugih mnenje.

Glede one nagrade: res ne vem, kako so v Celju naredili. Naročil sem in se mi zatrldilo, da takoj uredi. Jutri pojdem tja pa sam tam osebno pregledam, kako in kaj je potem pa bom kar sam izročil v Ljubljani za vsak zavod, kakor ste veleli.

Prav rad bi že prišel preko,⁸⁴ da bi se s prijatelji kaj ustno pogovoril. Moj Bog, pa so vse politične razmere take, da trpimo tudi tisti, ki se s politiko ne ukvarjamo. Kje je sedaj avtor Jurija?⁸⁵ Res ne vem, ali so mu poslali dolžnostne eksemplarje. Če ga kaj vidite, ga vprašajte in naj pove svoje mnenje in ev. naslov, kam bi se poslalo.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Brez kuverte. Vse kaže, da je moralo pismo biti dostavljeno osebno, zato brez tiskane glave in tudi drugače silno previdno napisano z vrsto formulacij, ki bi Bevka ne kompromitirale. Tipkopic, le kraj in datum rokopis.

22.

Gospod Bevk!

Kar grdo je, da vam tako dolgo ne pišem. Takole je bilo: Imeli so odborniki in do danes še ni nihče prebral. Prišla je vmes neka zgodovinska povest za 1000 letnico Stične⁸⁶ in so tisti dali zaradi dobe prednost. Sam pa sem tako sklenil: Veliki Tomaž naj bi šel v Mladiko.⁸⁷ Potem pa ponatis,⁸⁸ se ga kar lotite, saj imate prepis, da pride za leto 1931⁸⁹ v Mladiko. Je nekaj prav lepish [!] stvari v njem. Danes, ko je že dolgo, podrobnosti ne vem več. Sami jih boste zadeli, kar sodite, da bi bilo treba popraviti.

Ako bi bili v kaki zadregi, morda za oba mala, vam morem dati tudi vnaprej nekaj honorarja za povest.

Tisto mladinsko bi porabil za doplačilo ali kako redno izdanje. Za letos (1932) so že napovedane. Saj silno delate. Občudujemo vas.

Sporočite mi, kako naj naredim in ali soglašate s tem, kar sem pisal.

Iskreno Vas pozdravlja

Finžgar

17/8 31.

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj France Bevk Gorizia Via Salcano 14 Italia. Tipkopic. Le datum rokopis.

23.

Dragi gospod Bevk!

Crtico⁹⁰ in pismo prejel. Da nisem odpisal prej, je pač vzrok ta, da imam čez glavo posla vsakovrstnega. Tudi sem si mislil, kaj bi sam narekoval popravke, ko bod[!] tako rutiniran pisatelj že zadel, kaj bi se popravilo. Ko ste mi danes povedali število strani, sem se nekoliko prestrašil.⁹¹ Vsaka številka bo prinesla 8 do 9 strani samo vaše povesti. Mnogo je to. Zato bi prosil, da se nekoliko omejite pri ostalih zadnjih straneh (od 40 do 50), kakor ste mi pisali. Hvala, da mi pošljete izgotovljene čimprej, ker moram že ves načrt za Mladiko imeti gotov. Dne 1. dec. pa morajo biti rokopisi v tiskarni.

Za sedaj je še za denar silno težko. Ta mesec mi niso mogli poslati ne honorarjev ne uredniške plače. Moram čakati. Pa upam, da se to težko stanje kmalu preobrne.

Ko boste poslali, tudi povejte, kam naj honorar sproti vsak mesec dirigiram.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

3/XI 31.

Kuverta ni ohranjena. Tipkopic. Le datum rokopis.

24.

Gospod!

Sedaj rokopis prejel. 130 strani — še 40 jih pošljete — bi bilo za vsako številko res nad 7 strani brez slik.⁹² Zato še prosim: zadnje nekaj skrčiti. (Lahko pa se dodajo v ponatis, ako bistveno nič ne trpi povest. Mnogi tako store.)

Pozdravlja Vas in se Vam zahvaljuje
8/XI 31.

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Fran Bevk Gorizia Via Salcano 14 Italia. Rokopis na kartonu (vizitki), le da nepotiskani.

25.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja
in Mladike

V Ljubljani, Pleteršnikova 30

Telefon 30-95 Poštni predal 337

1/6, 1932

Dragi gospod Bevk!

Ne vem, kako bi rekel o Tomažu. Meni se zdi, da bi stvari ne mogli kdovekaj popravljati.

Ker sem naročil, da naj izide tudi kot posebna knjižica, ki upam, da je vredna in naj se bere po knjižnicah, sem jo dal lomiti in so že 4 ali pet pol v tisku (lomljene). Vsebinsko sami pravite, da ne bi mogli mnogo storiti, le stilno. Ta stil pa je skozi vso povest enoten in bi ga bilo težko, težko preurediti. Je resnica, ne vem, ali ste se od modernih pohujšali, kakor mnogo drugih, da pišete tisti neprestani goli stavek. Saj je dober, kjer je. Toda na splošno utruja, ne poje, ne veže. Zato bi bilo kar prav, da se vrnete k slogu, ki ste ga prvotno imeli, po mojem mnenju boljšega. Saj tudi od drugih dobivam podobne sloge in so tam, kjer je prav kaka kratka črta. Za povest pa ni in ni. Saj ni treba perijod, ki jih naš jezik ne ljubi, razen v kakem znanstvenem spisu, pa jih tudi tam dr. Ušeničnik ne goji. Ako niso deli lomljenih pol še v stroj, lahko ustavim in vam dopošljemo lomljeno odnosno v stolpcičih. Če boste dobili.

Da mi pošljete kaj za drugo leto, prosim. Tudi res ne kako povest mislite [!] da bi bila za Mohorja. Glede Ognjev je pa moja sodba drugačna. Koliko mi jih povedalo z dežele, da so brali v dušku, do 3 in 4 zjutraj. Pa niso prej mogli nhati. Povest ima lepe oddelke. Seveda, ako bi jo študirali eno leto še, bi bili vse še bolj poglobili in poduhovili, to je res. Ali ljudstvo jo je sprejelo z radostjo, ker ima vsebino in vendar ne običajne turške povesti. Kritiki so pa tako prečudni, da se smili Bogu. Mora biti hudo nerazumljivo, bolestinno, ali kakor je rekel dr. Robida,⁹³ mara [!] biti tako, da spada že na pol v njegov psihiatrični oddelek, drugače ne bo pohvaljeno. To je bolezen dobe, ljudstvo pa je še zdravo. Hoče konkretnosti, dejanja in seveda tudi srca in duše. Ni treba pisati kot nek-daj, pa tudi tako ne kakor premnogi sedaj.

Denar odrajtujem na omenjena mesta. Ako želite kljub temu kaj popravka, sporočite Ponatiskujemo pa sedaj komaj po 800 izvodov. Da je povest pri rokah, ker je v Mladiki (okorna forma) težko čitljivo za na posodo.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj France Bevč Gorizia Via Salcano 14 Italia. Tipkopis.

26.

(julija ? 1932)

Poglavje 23 je kot zadnje določeno za avgust.⁹⁴ Torej, ako hitro naredite, je še čas. Taki-

sto tudi za ostala. Torej najprej 23. poglavje [!].

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Dopisnica. Tipkopis. Datum nečitljiv.

27.

[16. 8. = datum poštnega pečata]

Dragi gospod.

V septembrski Mladiki so bila (bodo) poglavja: 24+25+26.⁹⁵ V oktobrsko pridejo: 27+28+29. Za ta se pa že mudi: To se pravi vsaj do 1./IX. bi jih moral imeti.

Obračune, kakor plačujem mesečno za določeni mesti, pošljem ob novem letu. Imate kako novelico, črto za 1933?

Pozdrav.

Finžgar

Dopisnica. Naslov: Gospod pisatelj France Bevč Gorizia Via Salcano 14 Italia. Rokopis. Pečat: Uredništvo Mladike v Ljubljani.

28.

Pogl. 28 in 29 pravočasno prejel. Ostala dva prosim kmalu.

Glede novelice:⁹⁶ Le pošljite. Imam sicer že uvodno povest,⁹⁷ ki ni posebno obširna: morda obe priobčim.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

27/8 32.

Naslov na dopisnici: Gospod pisatelj Bevč Franca Gorizia Via Salcano 14 Italia. Rokopis.

29.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja

in Mladike

v Ljubljani, Kolezijska 1

Telefon 31-91 Poštni predal 337

16/II, 1933

Dragi gospod!

Glede Tomaža:⁹⁸ Natisnili so ga samo 1000 izvodov. Tudi tega bo zelo težko prodati. Zastoj je velik. Takole sodim: Ako se natisne samo en tisoč, plačujemo po ključu literatov 3000 od 10 pol. Seveda, ako je kaj posebenega [!], pa se posebej pogodimo. Ker pa je ponatis vpravkar izišle knjige, potem delamo tako, da damo polovico tega honorarja. Pri Tomažu torej 2500 Din. Da ni krize in vseh težav, bi zvil na kvišku. Tako pa mi pojde še za to trdo. Pisal bom takoj v Celje, naj bi to nakazali (seveda

nakazali: iz bank spet ne dobiš.) Ko prično prihajati naročnine, potem bo že šlo. Morda vsaj nekaj sedaj takoj. In bom dal v Marijanišče.

Z letom 1934. prevzame vse uredništvo dr. Pogačnik. Truden sem. Enajst let garam in vlečem.⁹⁹ Dovolj je. Novelice¹⁰⁰ letos ne bomo mogli spraviti v Mladiko, pač pa prihodnje leto. Dotlej jo boste tem bolje izpilili. Tomaž, sodim jaz, spada pač v prvo vrsto vaših del. Upam, da drugi ne bodo sodili drugače.

Pozdravljeni!

Finžgar

(S svinčnikom sledi dodano, deloma na hrbtni strani lista:)

Kaka kratka črtica se Vam morda rodi! Tako pa bi vedno potreboval! - Zgodovinsko povest dobro preštudirajte, naj Vas ne plašijo kritiki. »Turke« (Stražne ognje) Vaše so v dušku brali (do 3 zjutraj!) Je tudi nekaj. Sedaj nas zasipajo s prevodi iz svetov. liter. Samo smetano pobero. Povprečno pa vsi narodi nimajo nič boljšega od nas!

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj France Bevč Gorizia Via Salcano 14 Italia.

30.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja in Mladike

v Ljubljani, Kolezijska 1

Telefon 3191 Poštni predal 337

12/8 1933

Dragi gospod!

Glede Tomaža: Razmere so take, da skoro drugače ne gre. V pogodbi tega ni, da bi se ne smelo tamkja [!] tiskati.¹⁰¹ S Strici¹⁰² sem naredil isto (NB. ako bi kaj govorili s tiskarjem,¹⁰³ naj mi nekaj malega vendar da za Strice. Oziroma, naj bo tako: piše naj mi, kaj bi mogla dati in naj si ne beli glave, da bom več zahteval. Naj dobim samo dopis, potem pa bi to dvignil [!] tam, ker upam jeseni vendarle skočiti v Benetke, če bo količkaj mogoče.) Zadeva bi morala pred odbor, pa tudi ta ne bo mogel nič storiti, razen stroge zahteve, da semkaj ne sme noben izvod.¹⁰⁴ To pa pač more in sme. Je težava, ko so tu naročniki pa bodo tudi dobili Tomaža, ki je tu ponatisnjen. Ko bi ga ne bili ponatisnili,¹⁰⁵ potem bi bila stvar čisto gladka. Da bi pa saturirali vaše mohorjane, kar jih je tu z našim Tomažem, je tudi nemogoče zaradi

cene. Torej: nič nisem dovolil, ukrenite po svoje.¹⁰⁶ Tomaž pa je res dobra povest, krepka, splošno hvaljena.

Novela za prihodnjo Mladiko? Trdno se zanašam nanjo. Imam le nekaj spisov, pa so hudo srednje in slabe vrednosti.¹⁰⁷ Zato prosim: Računajte na Mladiko ker tudi jaz trdno upam na vašo obljubo. Ako bi ne mogli vsega poslati, vsaj kako polovico, drugo potem napišete. Vlada pa suša povsod. Vse je razbito. Ljudstvo hoče epike, epikov pa mladih kar nič ni (morda Kranjec,¹⁰⁸ ki kaže velike talente. Magajna¹⁰⁹ je dober, pa se vendar premalo razvija navzgor.) Sproočite mi glede novele za Mladiko, da bom brez skrbi.

Lepo Vas pozdravlja

Finžgar

Ovitek ni ohranjen.

31.

P. n.

Ko po enajstletnem urejanju publikacij Družbe sv. Mohorja in Mladike izročam uredniške posle dr. Jožu Pogačniku, mi je prijetna dolžnost, da se Vam najtopleje zahvalim za Vaše sodelovanje. Brez Vašega odličnega in požrtvovalnega dela bi bilo moje urejanje prazen trud.

Iskreno Vas prosim — tudi v imenu odbora in novega urednika — ostanite še nadalje zvesti Družbi sv. Mohorja, ki je naša najstarejša organizacija za širjenje prosvete med vse plasti slovenskega naroda.

Sprejmite ponovno mojo gorko zahvalo in izraze najodličnejšega spoštovanja.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1933.

Finžgar

Tiskan formular na vizitki. Podpis lastnoroden. Naslov na ovitku: Gospod France Bevč Gorizia [!] Via Salcano 14

32.

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja in Mladike

v Ljubljani, Kolezijska 1

Telefon 31-91 Poštni predal 337

13. oktobra 1933.

Spoštovani gospod!

Priporočil bi se Vam rad zaradi Vaše povesti¹¹⁰ za prihodnji letnik Mladike. Ne vem, če Vam je že znano, da g. Finžgar s prihodnjim letom odloži uredništvo. Žal, je tako. Zdaj sva

delala nad eno leto skupaj in sva imela kar dovolj opraviti. Pa kar je, je, vdati se je treba. Govoril mi je, da ste Vi obljubili povest za prihodnji letnik. Ker je treba narediti načrt in se odločiti za uvodno povest, Vas lepo prosim, da bi jo kmalu poslali. Če nimate še vse, pa vsaj, kar imate, da jo preberemo in naznanimo v vabilu na naročbo. Kajne, da boste to čimprej storili. Na razpolago bi imel še dve drugi povesti, pa za zdaj računam predvsem na Vašo.

Prosim Vas obenem, da ostanete Mladiki zvesti, kakor ste bili za Finžgarja. Saj ta sprememba ne pomeni nobene spremembe v smeri in kakovosti lista. Ostati mora, kakor je.

Pričakujoč odgovora

Vas iskreno pozdravljam.

Jože Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod Francè Bevk, pisatelj Gorizia / Via Salcano 14. Italija

[Tiskana glava:]

Uredništvo

publikacij Družbe sv. Mohorja in Mladike

v Ljubljani, Kolezijska 1

Telefon 31-91 Poštni predal 337

Ljubljana, 4. novembra 1933.

Dragi gospod Bevk!

Povest¹¹¹ sem v redu prejel. Tudi prebral sem jo v naglici že. Napeta je. Ti hribovski značaji žive. Slepi Mohor je lepa in prikupna figura. Jezik imate strnjen. Nič preveč. Za Mladiko bo mislim, kakor nalašč. O celotni povesti bo mogoče seveda govoriti šele, ko bo vsa. Lakomnost po zemlji, ljubezen, fantovstvo, skrbi za denar in materinske, to so snovi in motivi, ki so gotovo sodobni, pa tudi za naše ljudstvo aktualni. To so moji prvi vtisi. Torej bo to povest za novi letnik Mladike. Zadnjič je Malešič tudi eno povest poslal, pa ne zna napeti tako, da bi bravca vlekel. Boljši je on za večernice.¹¹²

Rokopis je tako čeden, da ga je človek res kar vesel. Bodite brez skrbi, nič ne bom krajšal. Res ni mogoče. Tudi glede pravopisa ne bo skoro nič spremembe, razen kak trenotek in morda še kaj. Nekaj kmečkih izrazov meni ni znanih, pa zanje se kar na Vas zanesem [lonec, etc.]. Dajo kolorit Vaših hribov.

Pa ime avtorja? Kakor ste zapisali, kajne, s pravim imenom?¹¹³ Če bi želeli le drugače, boste še povedali.

Naslov Huda ura je lep. Morda pa tako

točno ne izraža nevihte strasti in bi bil za ljudi bolj primeren naslov Nevihta.¹¹⁴ Ne vem še zadnje besede. Bom še mislil. Morda se tudi Vi še končno odločite sami. Sporočim Vam, Vas pa za primer odločitve tudi za isto prosim.

Prav lepo Vas pozdravljam

Jože Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Francè Bevk, Gorizia Via Salcano 14. Italija

34.

[Zig:]

Uredništvo »Mladike«

— v Ljubljani

Kolezijska 1 - Poštni predal 337

14. aprila 1934.

Spoštovani!

Ker ste bili¹¹⁵ zadnjič ljubeznivi in ste potregli, Vas spet vljudno prosim, da opozorite g. Bevka, naj mi takoj pošlje drugi del rokopisa za letošnjo Mladiko. Imam samo še za maj, do 1. maja moram na vsak način imeti nadaljevanje. Ako bi sredi leta prenehal, bi delalo hudo kri. Naj mi pošlje takoj. Saj ta skromna¹¹⁶ kmečka povest gotovo ne bo imela nobenih težav¹¹⁷ pri pošiljanju. Uspeli pa boste laže Vi nego jaz naravnost.

Za uslugo in potrpljenje Vam iskrena hvala!

Z vdanim spoštovanjem!

Jože Pogačnik, urednik

Naslov na ovitku: Libreria cattolica Gorizia Piazza Vittoria No. 11. Italija. S črnilom dodano: g. Bevk.

35.

Spoštovani! Najkasneje moram imeti do prvega maja v rokah. Zelim, da do tedaj vse skupaj pošljete, da vem deliti po vsebini.¹¹⁸ Zdaj nimam več — za junij gre.

Pozdravljam iskreno

Lj. 18. 4. 34.

Jože Pogačnik

Razglednica; naslov: Gospod pisatelj Francè Bevk Gorizia Via Solcano 14. Italija. Rokopis.

36.

Ljubljana, 1. maja 1934.

Cenjeni gospod Bevk!

V redu sem dobil štiri poglavja. Pravkar. V nekaj dneh pojde v tiskarno. Upam, da mi bo všeč; zdaj trenotno ne morem brati.

Dobro premislite sami. Čim bolj bo povest napeta, bolj bodo brali. Da si moram narediti celotno sliko o povesti, bi kmalu želel imeti

celo. Do konca maja prosim za vse, da bo to lahko, kajne?

Ponatisnili¹¹⁹ jo bomo konec leta kakor vsako letoletno povest.

Vdano pozdravljam! Pa tudi Finžgar!

Pogačnik

Dopisnica; naslov: Gospod France Bevk, pisatelj Gorizia Via Solcano 14. Italija

37.

[Tiskana glava:]

Uredništvo Mladike

in Mohorjevih knjig

— Ljubljana —

Kolezijska 1 Telefon 31-91

6. septembra 1934.

Dragi gospod Bevk!

Tudi jaz sem odločno za to, da nikdar povesti po kosih. Pregleda nima človek in prinaša — mačka v žaklju. Pri mlajših piscih bi ne mogel na to pristati, menda noben urednik. - S Hudo uro sem kar zadovoljen, od ljudi pa slišim tudi kritike, brez navedbe slabosti. Zdaj me je konec zelo zanimal, zdi se mi, da je tisti sklep prenagel in posega predaleč naprej. Etično je lepo izglajena. Odkod je Slivar vzel hčer, mi je izpadlo, morda se motim in je kje omenjena. Napeta pa je, tako da človek z veseljem bere. Jezikovno tudi opiljena, da se ne dá nič premikati. Menim, da bo prišla do celotnega izraza šele v ponatihu.¹²⁰ Tega bomo naredili po božiču, ali nekaj prej. Če imate kake zahteve glede tega, sporočite.

Za mladinsko povestico¹²¹ Vam vnaprej ne morem obljubiti prostora, ker mi gre trda s prostorom in je gradiva vedno dovolj. Težko je mnogo reči v listu nadaljevati, letos jih kar pet. Prosim, pošljite stvarco, vsaj do vseh svetih nekako, potem bom delal načrt za drugo leto. Če ne bi bila za Mladiko, bi bila morda za našo mladinsko zbirko, na katero mislimo, vendar odločitev še ni padla. Torej prosim, pošljite! Potem se dogovoriva, ko jo preberem. Če bi je ne mogli izdati takoj, pa bi bila za nas, bi jo tudi mogli odkupiti.

Za zdaj lepa hvala za pridno sotrudištvo in prosim še za kaj. Za drugo leto se morda v Mladiki javite s kratko črtico, ali novelico za eno številko.¹²² Želim, da bi čimveč pisateljev bilo v listu zastopanih, skoro v vsaki številki kak nov. To list poživlja. Želim Vam miru in navdihov, zdravja pa tudi trdnega!

Lepo Vas pozdravljam

Jože Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod pisatelj Francè Bevk, Gorizia Via Solcano 14. Italija

38.

[Tiskana glava:]

Uredništvo Mladike

in Mohorjevih knjig

— Ljubljana —

Kolezijska 1 Telefon 31-91

5. januarja 1935.

Cenjani gospod Bevk!

Hudo uro pripravljamo za ponatis.¹²³ Ponatisnili bomo kvečjemu 500 izvodov, morda celo manj, ker knjige obleže. Povesta [!] mora biti ne vem kaj, da jo v ponatihu kupujejo. Lomljenje je 11 pol.

Prosim sporočila, koliko bi želeli honorarja za ta ponatis. Po prejšnjih višinah se bi najbrž pri tej nakladi vrtelo med 1000 in 1500. Ali naj bi bil merilo Veliki Tomaž? Po njem [več izvodov in daljša povest] sodeč, bi ta številka precej odgovarjala. Prosim Vas, izrazite svoje želje, in misli. Potem pa tudi, komu naj pošljemo ta honorar. Morda tja, kamor med letom za to povest?

Želeč srečno leto 1935 pozdravljam iskreno

Jože Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod Francè Bevk, pisatelj Gorizia Via Monte Santo 26. Italija

39.

Lj. 28. III. 35.

Dragi gospod!

Kam naj pošljemo avtorske izvode za ponatis Hude ure? Ali jih dvignete sami pozneje? Prosim sporočila. - Rabim prav kmalu uvodne besede za Rožencvetove Pravljice za lahkomišelnih ljudi.¹²⁴ Prosim povejte, do kdaj jih zadnji čas dobim. Knjigo te dni začno staviti.

Lepo Vas pozdravljam

Jože Pogačnik

Dopisnica; naslov: Gospod Francè Bevk, pisatelj, Gorizia Via Monte Santo 26 Italija. Rokopis.

40.

[Žig:]

Uredništvo »Mladike«

— v Ljubljani —

Kolezijska 1 - Poštni predal 337 [prečrtano v izvorniku!]

20. julija 1935.

Dragi gospod!

Peto zapoved¹²⁵ priobčim v jesenskih mesecih. Ker je daljša kakor za eno številko, mo-

ram še malo počakati, da dobim primeren prostor v dveh številkah.¹²⁶ Pride gotovo na vrsto. Saj ste bili sami urednik, zato prosim, malo potrpite. Kam pa naj nakažem honorar zanjo? O priliki mi, prosim, sporočite.

Za prihodnje leto sem, žal, za glavno povest že oddan. Pisal jo bo Winkler,¹²⁷ prav za prav je že napisana, le nekaj popravkov mora še narediti. Zato morda Pesterno¹²⁸ oddaste kam drugam, da boste lahko kmalu prišli do kakega honorarja. Boste pa namesto letošnje povesti poslali kako skrbno napisano in tehtno novelo, kajne? Za to se Vam priporočam.¹²⁹ Kratka, pa literarno pomembna. Saj veste, da ima vsak urednik rad najboljše blago.

Hude ure do zdaj niso še prav nič mogli prodati. Ker Vas mnogo berejo po revijah, zato je knjigo težko spraviti na trg.

Ali se v jeseni kaj vidimo?

Iskreno Vas pozdravljam!

Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod France Bevk, pisatelj Gorizia Via Monte Santo 26. Italija

41.

Ljubljana, 18. novembra 1936.

Dragi gospod!

Božje mline¹³⁰ sem dobil in tudi prebral. Tako izčiščena zgodba je to in v tako preprosti obliki in stilu, da se čudim Vašemu vednemu razvoju. Za mladiko stvar letos ne bo, ker bo najbrž predolgo, kakor sami pravite, dalje pa tudi zaradi vsebine, ki je kmečko pripovedna — to pa smo imeli v Hudi uri in letos v Winklerjevih Dobravske bogovih. Tudi pretežno erotični problem bi bil za družinsko revijo v tej obliki za marsikoga nedobrodošel. Imam povest Mare Husove o dekletu v Macedoniji,¹³¹ ki vzame pijanca in se potem zanj povsem žrtvuje — sodobna družabna snov z našega juga, ki je v naši literaturi tako malo še popisan. Tudi ravno prav dolga.

Božji mlini — večernice? Dobra povest bi bila to. Prosim Vas pa, da bi morda še kaj vpletli religiozne motive. Saj ti ljudje v Smrečju gotovo žive s svojo faro, imajo župnika, ki jih oblikuje, in vobče vera, cenkev je pri njih gotovo važen faktor. Toliko bi si želel za večernice dopolnila. Torej še z etične strani zagrabite Franco in Ferjana. Stari Plečnik oziroma Plečar je tako izklesan človek iz teh hribov, da je lahko tip. Poglavlje 14, ko prizna pred ženo sina Blaža, se mi zdi od dosedanjih najlepše. Tudi Tona je izredno lepo opisan značaj.

Ker imate duplikar [!] tam, boste to lahko uredili. Potem dam prebrat odbornikom in seja bi o tem odločila. Za Vas je bolje, če izidejo mlini v večernicah, ker je večji honorar. Če želite, Vam ta kos rokopisa vrnem. Ali pa mislite za večernice na kaj drugega, to pa ostane, kakor je, in sporočite, kaj naj z rokopisom. Bojim se, da bi tako, kot je, ne moglo v večernice zaradi snovi, saj ljudi poznate.

Zelo pa Vas prosim za kako krajšo stvar, da bo šla v eno številko. Podobno kakor je bila Peta zapoved in Legenda. Za kaj takega prosim večkrat.¹³² Saj poznate list, kaj je zanj.

Kam naj pošljem honorar za obisk pri Žguru, ki bo izšel v decembrski?

Lepo Vas pozdravljam!

Pogačnik

Naslov na ovitku: Gospod France Bevk, pisatelj Gorizia Via Monte Santo 26. Italija

OPOMBE

Objava prinaša pisma že petega Bevkovega korespondenta. Doslej so izšla Kogojeva pisma (v brošuri Ob stoletnici kanal-ske čitalnice... Kanal 1967, str. 43-52), nato Resova (Zaliv 1968-1972), kasneje še Vybiralova (Goriški letnik, Nova Gorica 1974, str. 113-132), pa še Zofke Kvedrove (novogoriška Srečanja, št. 25/26, 1970, str. 21-24). Finžgarjeva pisma mi je Bevk izročil nekaj let pred smrtjo in dovolil, da jih smem objaviti še za njegovega življenja, če se mi bo to zdelo primerno. Ko sem mu omenil ob drugi priložnosti, da bi najlepše sodila v mohorske publikacije, se je s tem takoj strinjal. Z današnjo objavo torej samó uresničujem najino skupno zamisel — opom-bam je tu in tam s kakšnim posameznim podatkom botroval Bevk sam — ob peti obletnici njegove smrti.

Korespondenco je treba deliti na dve, v sebi zaključeni obdobji: prvo sega od leta 1912 do 1914 (pisma 1-4), drugo od 1924 do 1936 (za Finžgarjevo dobo točneje do decembra 1934, za Pogačnikovo 1933-1936). V prvo obdobje sega Bevkovo sodelovanje pri Angelčku, Vrtcu, Zori, Domačem prijatelju, mohorskih publikacijah: kolektarju, rednih in izrednih knjigah, Pripravniku, Mentorju, Domu in svetu, v drugo pa pretežno Mladiki.

Opombe, s katerimi so pisma opremljena, naj za silo pomagajo k razumevanju vsebine nekaterih pisem. Zahtevnejši bralec bo segel seveda po Kobarjevih komentarjih v Bevkovih Izbranih spisih. Tam bo tudi našel nekatera mesta iz Bevkovih pisem, ki so v tesni zvezi s tu objavljenimi Finžgarjevimi, med katera sem zaradi izredne zanimivosti in tehnosti vključil tudi dve Bevkovi pismi, ki mi jih je ljubezno posredoval urednik Mohorjevega kolektarja prof. Jože Dolenc, za kar se mu prisrčno zahvaljujem.

1) Teško je reči, ali je to prvo Finžgarjevo pismo Bevku. V svoji avtobiografiji (Moja mladost, 1969, str. 183) piše Bevk, da je »Finžgarja našel v Sori pri Medvodah«. To je moralo biti verjetno v poletju 1911, kakaj to leto ima Bevk svoje prve pesmi v DS. Bevk se spominja, da si je Finžgarja in Meška upal obiskati »kot pesnik, ki že priobčuje v Domu in svetu« (o. c.) - 2) V Moji mladosti (str. 179) se Bevk spominja, da je rad igral in režiral. Od tu po vsej verjetnosti zanimanje za Medvedovo delo. Med svojimi rokopisi je Bevk tudi ohranil Medvedovo igro Črnošolec, prepisano v dva šolska zvezka, vendar iz poznejše dobe (po prvi svetovni vojni; zvezka imata italijanske platnice). Prepis pa ni Bevkov, kar je mogoče sklepati iz kaligrafične pisave, ki ni Bevkova. Da gre v tej omenbi Bevkove igre skoraj gotovo za Črnošolca, bi bilo moč sklepati iz Kobarjevega besedila (prim. SBL II, str. 83, levi stolpec) ... tudi to delo [Črnošolec] je po prvi uprizoritvi začel temejito predelovati in dovršeno preoblikoval dve dejanji, smrt pa mu je delo ustavila in je ostalo v rokopisu. - 3) Finžgar je v tem času prirejal prva dva zvezka svojih Zbranih spisov. - 4) Katoliška Bukvarna v Ljubljani je izdala Medvedove Poezije v dveh knjigah (1906, 1909), leta 1910 pa Klacjanarja. - 5) To je prvo potrdilo, da je imel Bevk že spomladi 1912 pri-

pravljeno pesniško zbirko, ki jo je nameraval ponuditi Katoliški Bukvarni v založbo. Posamezne pesmi iz te pripravljene zbirke so kasneje izhajale v Domu in svetu in drugih revijah. - 6) Aleš Ušeničnik in Finžgar sta pomagala urednika DS, Opeki in Lampetu. - 7) Katoliška Bukvarna. - 8) Da bi pesmi založila. - 9) Bevk je bil z Izidorjem Cankarjem v pisemski zvezi (prim. Moja mladost, str. 174; pa tudi Izidor Cankar: Leposlovje - Esaji - Kritika, I. knj. 1968, opombe, posebno na str. 360-61; pa še Resova pisma Bevku v Zalivu, kakor navedeno zgoraj). - 10) Izidor Cankar je študiral na Dunaju 1911-13, ko je pripravil doktorat. - 11) V letnik 1911, 1912 so prispevali pesmi naslednji pesniki G. Koritnik, S. Sardenko, B. Gorenjak, Turšič, poleg njih pa Bevk, Lovrenčič, Remec, Pregelj itd. - 12) Pesem je morda tista, ki je objavljena v DS 1914, str. 352. - 13) Črtica je izšla šele pet let pozneje v X. letniku Mentorja X/1917-18, št. 11/12, str. 211-13. - 14) Izšla prav tako v gornjem letniku Mentorja, str. 210-11. - 15) Tu je sedaj jasno izražen Finžgarjev delež pri DS v tej dobi. - 16) Nedvomno pošiljko pesmi, ker jih ima Bevk v letniku 1914 DS kar devet objavljenih. - 17) Daljša pesnitve v 5 delih, objavljena v DS 1914, str. 114-116. - 18) K poroki. Bevk se je 27. julija 1914 kot 23-letni učitelj poročil z Lucijo Mavri, roj. 13. dec. 1894, iz Jesenice, vasi nad Orehkom v bližini Zajkoce. Kot priči sta navedena Andrej Koder, kmet, in Filip (Marij?) Kogoj, stud. - 19) V tem času je Finžgar pripravjal nov zvezek svojih Zbranih spisov, pa tudi urejevanje Mladike mu je jemalo veliko časa. - 20) Povest je izšla v knjigi dvakrat: prvih pri Družbi sv. Mohorja v Celju 1930 kot 84. zv. Slovenskih večernice, drugič v Gorici 1938 pri Goriški Matici. - 21) Finžgarjevi Zbrani spisi so izhajali pri Novi založbi v Ljubljani v letih 1924 do 1943. Tu omenjeni zvezek je gotovo 5. - 22) Finžgar je gotovo mislil Slovenske večernice za 1926. Knjiga pa ni izšla tistega leta, marveč šele 1931. - 23) Bevk je bil v tem času ravnatelj Narodne knjigarnice »G. Carducci« v Gosposki ulici v Gorici. Pod »socialnimi dolžnostmi« je tu mišljena skrb za otroke, o katerih bodo govorila še kasnejša pisma, prim. pod letom 1927. - 24) Na Primorskem. - 25) V Jugoslaviji. - 26) Janko Kralj (1898-1944), publicist, vidna osebnost slovenskega političnega in kulturnega življenja na Primorskem med obema vojnama. Med drugim urednik Goriške straže ter publikacij Goriške Mohorjeve družbe. Več o njem glej SBL I, 554, Klinec: Zgodovina GMD, Gorica 1967, str. 186-88. - 27) Mladika je namreč začela svoje izhajanje na Gorškem in je šele s 4. letnikom prešla na Kranjsko. Naročniki so seveda ostali tudi Primorci, vse dokler je več ali manj redno lahko prihajala čez. - 28) Verjetno Narodni knjigarni v Gorici. - 29) Prim. Bevkove spomine o tem v Mrak za rešetkami, str. 10-12 in 117. V letniku 1924 v naslovnem listu Bevk sicer ni imenovan kot sourednik, čeprav Finžgar v tem pismu priznava, da je to delo — bolj ali manj prizadevano — še opravil. - 30) Jožo Lovrenčič (1890-1952). - 31) Gre za knjigo Bogu, kar je božjega, 2. ponn. izd. s posebnim oziranjem na Slovence v Italiji. Izd. Goriška Matica, tiskalna tiskarna Edinosti, poznejša Zadržna tiskarna. - 32) Bevk je bil ta čas tudi urednik Čuka na palci, ki je bil humorističen list; Finžgar po vsem videzu ni hotel, da bi izid molitvenika bil kakorkoli najavljen v takem časniku. - 33) Primorsko. Gradivo s tega območja je zbiral Bevk in ga pošiljal v Jugoslavijo. - 34) Na Primorskem. - 35) Revija, ki je izhajala eno samo leto 1922/23. - 36) Da bi jo tiskali le na izvodih, ki so jih razpečali v Jugoslaviji. - 37) Bevk prosi, kakor je razvidno iz naslednjih vrstic, za kličje nekaterih osebnosti. - 38) Lovrenčič. - 39) V letu 1925. - 40) Bevk ima v tem letniku 4 proze, B. Magajna 6, Malešič in Meško po dve. - 41) Gl. op. 28. - 42) Katoliškem tiskovnem društvu v Gorici. - 43) Kreditna banka v Trstu je v tistih letih najpogosteje sprovala denarna nakazila iz Jugoslavije. - 44) Prim. op. 31. - 45) Finžgar govori o dveh Bevkovih otrokih. Iz stavkov je čititi veliko Finžgarjevo naklonjenost do mladega pisatelja, kateremu je pomagal reševati tudi osobne probleme ekonomske narave, ki so nedvomno vplivali na Bevkovo ustvarjanje. - 46) Pike med dvema oglatima oklepajema tu in drugod označujejo od komentatorja izpuščeno besedilo. - 47) Bevk je v teh letih pisal svoje najobširnejše delo, trilogijo Znamenja na nebu. - 48) Po vsej verjetnosti Stražnih ognjev. - 49) Mohorjeva se je iz Prevaj preselila v Celje v decembru 1927. - 50) Antonu. - 51) Mariji Kmetovi. - 52) Janko Breje (1869-19...), odbornik MD od 1906. - 53) Lichtenurn. Prim. op. 45. - 54) Prevod povesti A. Tolstojia Knez Sreberjani je izhajala v Mladiki kot celoletna povest leta 1923, potem pa bila ponatisnjena v knjigi kot 5. zv. Mohorjeve knjižnice (1925). - 55) Prim. 5. poglavje Stražnih ognjev. - 56) Večernice so po navadi obsegale od 10 do 12 tiskovnih pol. Tudi Bevkovi Stražni ognji so v teh mejah. - 57) Prim. op. 49. - 58) Kakor lahko sklepamo iz pisma št. 14, je Bevk poslal Mladiki le 2 črtici in množinske oblike v pismo št. 12 morda ne gre jemati dobesedno. - 59) Stražni ognji. Prim. op. 47. - 60) Večernice v letu 1930 so bile Pregljeve

(Umreti nočejo), šele v letu 1931 so prišli na vrsto Stražni ognji kot 84. zvezek. - 61) Po Modru (Mohorska bibliografija, str. 66) je naklada Stražnih ognjev znašala 62.000 izvodov. - 62) Prim. op. 58. - 63) Gre za popravljeno redakcijo Stražnih ognjev. - 64) Povest Kamnarjev Jurij, ki je izšla kot 38. zv. Mohorjeve knjižnice leta 1931. - 65) Beri: živa, ki se tče sodnih življenjskih problemov. - 66) Izšla pa je — 1. del — v julijski številki (str. 248). - 67) Marjanšiče, Lichtenurn. - 68) Mišljena je povest Kamnarjev Jurij. Namenjena je bila za Mladiko, kjer je tudi izšla. - 69) V Mohorjevi knjižnici, kakor vsako vodilno povest iz Mladike. Gl. op. 64. - 70) Na Primorskem. - 71) 10. obletnice Koroskega plebiscita (10. X. 1920). - 72) Res je Pregljeva povest Umreti nočejo izšla kot 83. zv. Večernic. - 73) Stražni ognji so prišli tako na dan šele 1931 kot 84. zv. Večernic.

a) Da se mu plete v domišljiji povest iz kamnarkega sveta, je moral Bevk Finžgarju razodeti že pred marcem 1929, kajti v pismu 24. III. 1929 (gl. emoto 14 te objave) Finžgar Bevku opogumlja, naj povest kar osnuje. Tako je torej Kamnarjev Jurij nastal med aprili in oktobrom 1929, torej v sedmih mesecih, ki že sami po sebi ne pomenijo kdo ve kako dolgega časovnega obdobja, še posebej ne za ustvaritev literarnega dela. Bevku pa so se ti meseci zdeli dolgi, zakaj Finžgarju se opravičuje nekako, da mu pošilja povest tako pozno. V času, ko je pisal to delo, je moral Bevk Finžgarju še kdaj kaj sporočiti, da delo na Kamnarju Juriju napreduje, zakaj v drugi polovici maja istega leta se Finžgar spet spominja: »Kamnarjev se veselim.« - b) Prepričan je bil, da bo izhajala že 1930 kot vodilna povest v Mladiki in bo zato imel čas, da jo bo popravil med izhajanjem. - c) Pisatelj je povest poslal po tretji osebi in ne po pošti. - d) Čeprav ni vsebovala nič protidržavnega, je bilo fašistični vladavini dovolj že to, da je povest obravnavala slovenski nacionalni problem ne glede na obliko ali ostrino te obravnave. Pa so v Bevkovem delu čisto določena namigavanja (npr. v 24. pogl., kjer govori o prepovedanem abecedniku. Paljkovi Kolački in Kleinmayrjevi Prvi koraki sta bili s posebno ihto in strogostjo plenjeni knjigi, obe iz 1926, in je torej Bevkova aluzija bila čisto sveža. - d) Od tu torej tako čudno pisano Finžgarjevo pismo (gl. pismo št. 19). - e) Dokaz, da rokopis ni potoval z redno pošto. - f) Tu bi bilo moč sklepati, da Bevk ni ohranil vseh Finžgarjevih dopisov ali pa da so bile te želje izrečene izven redne korespondence, ki je do nas prišla, ustno ali kako drugače. - g) Vsi ti popravki, ki jih tu Bevk naštevava, so bili izvršeni in povest je v tej obliki tudi izšla.

74) Kamnarjev Jurij ali Veliki Tomaž. - 75) Magajnov Gornje mesto, ki obravnava zagrebški mestni mlje. - 76) Peter Ugankar = Peter Butkovič-Domen, tedaj župnik v Zgoniku. - 77) Kot zvezek Mohorjeve knjižnice. - 78) Na prvi pogled nerazumljivo Finžgarjevo besedilo nam pojasnjuje podčrtani stavek v pismu Franceta Seljaka (= Franceta Bevka), kjer prosi, naj mu o Kamenarjih piše tako, da bo lahko le on sam razumel. - 79) Kamnarjeva Jurija. - 80) Kamnarjeva Jurija, ki je izšel potem v Mohorjevi knjižnici. - 81) O tem že prej. Gl. pismo št. 5. - 82) Ob Finžgarjevi 60-letnici. - 83) Povest Veliki Tomaž je izhajala kot uvodna povest v Mladiki 1932. - 84) Na Primorskem. - 85) Način izražanja okoli Kamnarjevega Jurija, dela, ki je bilo dovolj kličljivo, če bi bili prišli Italijani na sled, da ga je napisal Bevk, potrjuje, da sta se morala s Finžgarjem dogovoriti, da si bosta pisala kot o tretji osebi, ki naj bi bila avtor tega dela. Prim. 78. Tako je treba razumeti tudi tu. - 86) Zorčeva povest Belih memih, ki je izšla kot 85. zv. Slovenskih večernic. - 87) Prim. op. 83. - 88) Izšel je tudi v ponatisu kot 55. zv. Mohorjeve knjižnice z letnico 1933. - 89) Verjetno lapsus calami; stati bi moralo 1932. - 90) Morda gre za Poslednjo skrivnost, objavljeno v Mladiki 1933, str. 291. - 91) Misli na Velikega Tomaža. - 92) Vodilna povest je potem res izhajala na 7 straneh Mladike, vendar tako, da je bilo v ta prostor vključenih tudi nekaj enokolonskih ali celo dvokolonskih slik, zato v resnici ni zavzemala Bevkova pripoved toliko prostora, kakor se je Finžgarju spočetka zdelo. - 93) Dr. Ivan Robida (1871-1941), leposlovec in znanstvenik, vodja oddelka za živčne in duševne bolezni v Ljubljanski dež. bolnišnici. - 94) V avgustovski številki je res izšlo 21. do 23. poglavje povesti. - 95) V resnici so tako izšla. - 96) Bevk ima v letniku 1933 že omenjeno črtico Poslednja skrivnost, ki pa težko, da je novelica, o kateri je tu govora, v čemer nas potrjuje tudi pismo št. 29. Glej op. 100. - 97) Ivana Bučerja povest Čez steno, Mladika 1933, vodilna povest. - 98) Velikega Tomaža v Mohorjevi knjižnici. - 99) Finžgar je urejal Mladiko od 1923 do 1933, torej resnično 11 let. - 100) Gl. op. 96. Tudi v letniku 1934 ni nobene Bevkove novelice, temveč spet celoletna povest Huda ura. - 101) Bevk je nedvomno vpraševal glede primorskega ponatisa Velikega Tomaža, ki ga je izdala Goriška Matica 1933. - 102) Finžgarjeve Strice so objavile najprej Slovenske večernice 1927, nato so izšli pri Goriški Mohorjevi družbi 1932, nato v Zbra-

nih spisih 1935. Finžgar misli tu na izdajo Goriške Mohorjeve družbe. - 103) Tiskarna, ki jih je tiskala, je bila Katoliška tiskarna v Gorici, vendar Finžgar misli tu na družbo, ki je knjigo izdala. - 104) Zaradi konkurence, ker so bile knjige v Italiji cenejše. - 105) V Mohorjevi knjižnici. - 106) Finžgar je bil uviden in se je odlično »izmazal«; Bevku je dovolj jasno razkril težave, ni mu pa izrecno prepovedal knjigo ponatisniti. - 107) Za resnično slabo kvaliteto spisov bi govorilo tudi dejstvo, da Mladika v tem letniku ni prinašala izvirne celotne povesti, marveč prevod. - 108) Miško. - 109) Bogomiru Magajni je Mladika 1934 objavila dve legendi. - 110) Gre za Hudo uro. - 111) Hudo uro. - 112) To bi utegnila biti ena dveh povesti, ki jih omenja prejšnje pismo. So to verjetno Izobčenci, ki so jih prinesle Slovenske večernice št. 86. - 113) Vse dotlej so bili Bevka vajeni le pod psevdonimi, tako da se sedaj urednik prijetno začudi in veseli, ko bo povest izhajala pod pravim imenom. - 114) Bevk je, vse kaže, vztrajal pri prvotnem naslovu. Povest je izšla tudi na Primorskem pod avtorjevimi pravimi imeni. - 115) Misli na Katoliško knjigarno v Gorici, kamor je Pogačnik pismo naslovil. - 116) Politično neoporečna. - 117) Z redno pošto. - 118) Da bodo vsebinsko zaključene enote. - 119) V Mohorjevi knjižnici. Izšla je kot 74. zvezek (1935). - 120) Gl. op. 119. - 121) Je to Pesterna. Glej

pismo št. 40. Bevk jo je ponudil Našemu rodu, kjer je izhajala v letniku 1937-38. - 122) V letu 1935 ni Mladika prinesla nobenega Bevkovega teksta. - 123) V Mohorjevi knjižnici. - 124) Rožencvetove (= Stanko Vdovič) pravljice so izšle v Mohorjevi knjižnici 77 (1935). Bevk je v knjigi napisal po besedah ocenjevalca »temeljiti uvod, skoraj študijo«. - 125) Zaradi obilice gradiva, bolje v čakanju večjega prostora, je Peto zapoved uvrstil šele v marčno (3.) številko naslednjega letnika. - 126) Objavljena je bila v celoti v 1 sami številki, pa čeprav je zasedla kar sedem strani revije. - 127) Izhajala je Winklerjeva povest Dobravski bogovi. - 128) Pesterna je izšla leta 1939 v Gorici. - 129) Poleg Pete zapovedi ima Bevk v letu 1936 v Mladiki le še zapis o Franu Zgurju (str. 448-450). - 130) Delo je izhajalo kot podlistek v Primorskem dnevniku (1964-65) v predelani obliki, kasneje pa bilo še ponatisnjeno, spet nekoliko spremenjeno, v samostojni knjigi (Mlino življenja, Nova Gorica 1967). - 131) Gre za povest Mare Husove Živa plamečica, ki je izhajala kot uvodna povest v Mladiki 1937. Prim. še Husove knjigo Po odgonu in druge zgodbe, s spremeno besedo Viktorja Smoleja, Koper 1955, str. 102-3. - 132) Bevk mu je ustregel in tako sta v letniku 1937 Mladike izšli še dve legendi Božja martra in Bogatin.

ALEKSANDER MUZINA

Kristjani in šport

Vstop v naše stoletje je bil za šport nekaj edinstvenega, saj je dosegel tak razmah in razširitev, tako med poklicnimi igralci kot med diletanti, med gledalci, ki polnijo majhne in velike stadione, in za športni tisk, da je s tem postal že tipičen produkt današnje družbe.

Šport je — zlasti z razmahom televizije — postal gost tako rekoč v vsakem domu, čedalje bolj pa se v družbi od vsepovsod kažejo prizadevanja, da bi ob pasivnih športnikih bilo čimveč tudi aktivnih. Vendar danes ni mogoče telesne kulture ocenjevati z merili, ki so veljala nekoč, ker so se razmere pač spremenile in so potrebni novi, sodobnejši prijemi, da bi lahko zares dosegli napredek tudi na tem področju.

Napori na svetovnem športnem odru so zdaj predvsem usmerjeni v to, da v športu kljub novim okoliščinam ohranijo značilnosti športa. Zato poudarjanje fair playa (dostojne igre), zato boj proti dopingu (jemanju poživil), zato podrobne tekmovalne določbe, kar bi naj vsaj na prizorišču tekem izenačevalo možnosti vseh nastopajočih.

Glas Cerkve

Cerkev ni stala ob strani in samo gledala, kako se s športom ukvarja cvet mladosti. Večkrat so ji očitali tudi vmešavanje na to področje. Mnogokrat je povzdignila svoj glas in po svojem najvišjem Pastirju v obliki avdienc razkrivala svetu svojo skrb in zahteve po izoblikovanju mladega človeškega telesa in značaja.

Veliko skrb posveča tudi dobremu športnemu tisku in dobro pripravljenim novinarjem, ki znajo izluščiti jedro in poročati, kakor pravi veliki apostol narodov sv. Pavel »resnico z ljubeznijo«.

Šport je velika šola poštenosti, poguma, strpnosti, odločnosti, svetovnega bratstva — vseh naravnih kreposti, ki dajejo nadnaravnim krepostim soliden temelj in so odlična priprava za težje človeške odgovornosti. Šport nam ne sme biti le cilj, ampak tudi sredstvo, da dosežemo nekaj višjega, nekaj kar ni tako kratkotrajno, kot so rekordi in kot vse preveč poudarjajo današnji laični športni novinarji.

Papež Pij XII. je 11. novembra 1951 sprejel udeležence zborovanja medna-

rodnega športnega tiska in jih med drugim takole nagovoril:

»Vaš trud mora biti usmerjen v to, da speljete javno mnenje na pravo pot in v tem je dostojanstvo vašega poklica. Vi gospodje niste (in jaz sem o tem prepričan) samo skromni poročevalci, ki imate skrb čimprej javiti ljudstvu začetek tekem, rezultate in razglasiti zmagovalce. Iz skromnih in suhih podatkov ter zapiskov lahko napišete stilno dovršene, izredno duhovite in slikovite članke ter ustvarite tako neke vrste leposlovje, ki pa mora biti umno za vsakogar. Vedno morate misliti na vpliv, ki ga imate in vaša odgovornost je prav v tem, kako boste poročali.«

Prvi pogoj za doseg vašega cilja je, da imate do športa iskreno spoštovanje in da ga znate z vašo prepričevalno močjo posredovati tudi drugim ter osvetliti koristi, resnične zasluge in pravi pomen z zmernim, treznim pisanjem in se ne spuščati v dolga in nerazumljiva razmotrivanja.«

»Drugi pogoj, ki ga morate spoštovati, če hočete pravilno in vestno opravljati poklic športnih novinarjev je: zastavite vse sile v to, da šport zadobi, tako v zasebnem kot v javnem življenju, tisto mesto, ki mu gre in da se vskladi s človeškim dostojanstvom in z višjimi dolžnostmi javne blaginje.«

V nadaljevanju je Pij XII. dal naslednje smernice:

1. Šport, mišljen kakor nega telesa v splošnem, ne sme biti samo cilj in tako postati pravi kult materije. Šport je v službi celega človeka; v smislu torej, da ne ovira umske in moralne izpopolnitve, ga mora pospeševati, pomagati mu ter mu biti naklonjen.

2. V zvezi s poklicnim delovanjem, bodisi umskim kakor ročnim, šport teži k življenjskemu olajšanju, ker daje možnost, da se vračamo na delo z novim zaletom, z močnejšo voljo in predvsem s sproščenostjo. Bilo bi pa nesmiselno in čez dolgo škodljivo skupnemu blagru, če bi zavzel šport v osebnih opravkih prvo mesto; utegne se celo zgoditi, da bi bil vsakodnevni osebni

opravek in poklic kot neko neprijetno pretrganje prve in poglobitve življenjske aktivnosti.

3. Šport ne bi smel ovirati in spraviti v nevarnost intimnosti med zakoncema, kot tudi ne celotnega zdravega družinskega veselja. Vsakdanje trdo delo in dolžnosti vseh družinskih članov, ki trošijo veliko moči za življenje, ne sme biti ovirano od preveliko športnih zahtev. Družinsko življenje je tako dragoceno, da mu ne moremo odkloniti te zaščite.

4. Isto načelo tembolj velja v zvezi z verskimi dolžnostmi. Ob nedeljah in praznikih gre prvo mesto Bogu. Sicer pa Cerkev dobro razume potrebo tistih, ki živijo in delajo v mestih ali zaprtih prostorih, da gredo take dni na svež in zdrav zrak. Skrbno sledi in v veliko uteho ji je, ko vidi, da gre v naravo cela družina ter se tam sprosti in odpočije ter rada pride takim družinam naproti s sveto daritvijo. Cerkev ne prepoveduje nedeljskega športa; blagohotno celo gleda nanj, pod pogojem seveda, da smo si v svesti, da je nedelja Gospodov dan ter dan telesnega in duševnega počitka.

»To so norme — je zaključil Pij XII. — katere sem vam hotel prikazati in prosil bi vas, da se jih držite v najrazličnejših prilikah. Ne bodo se vam zdele prestroge, če pomislite na sveto dolžnost božjega češčenja, na neprecenljivo moralno in socialno vrednost družinskega zdravega življenja in na korist, ki jo prinaša mladini.«

Iz gornjega vidimo, kakšno skrb je posvečala in še danes posveča Cerkev športu. Prav bi tudi bilo, da ji tudi mi od časa do časa prisluhnemo in da znamo pravilno vsklajevati njen nauk z našim športnim izživljanjem.

Šport v prostem času

Omenil bi tu nekaj o zasedanju mednarodne komisije za problematiko športne aktivnosti v prostem času (komisija se imenuje »Sport and Leisure«), ki je bilo prve dni septembra 1975 na Švedskem, v Bosoenu pri Stockholmu. Ta komisija zaseda vsaki

dve leti in pri konferencah sodelujejo stalni člani in strokovnjaki iz različnih držav. Geslo tega zasedanja je bilo »Nazaj k naravi.«

Svedi so izbrali za prvega poročevalca Rolanda Jerneryda, pobudnika športnih parkov v Göteborgu. Govoril je o tem, da za Švede šport ni več gledališče, tudi ne samo privlačno tekmovalje, temveč vsakdanja potreba človeka. Razložil je besedilo definicije, ki jo je izoblikovala švedska državna komisija: »Šport so vse telesne aktivnosti, tekmovalne ali netekmovalne, ki vzpodbujajo človeka k višjim dosežkom ali k aktivnemu počitku in obnovi sil.«

Potemtakem: ne samo mednarodno priznanje športne zvrsti, ne samo tekmovalni športi, temveč tudi razne ljudske oblike iger, potovanj, plesov in drugih aktivnosti so koristni in pomembni. Zato dajejo prednost ustvarjanju pogojev za družinski šport, ozirajo pa se tudi na doslej zapostavljene: na ženske, matere z otroki, upokojence, priseljence, kjer ti so, na tuje delavce in druge.

Zanimivo bi bilo vedeti, kaj mislijo strokovnjaki, ki so tam zasedali, pod besedo »k višjim dosežkom«. Vsekakor pa je čutiti vpliv neutrudnega delovanja in prigovarjanja Cerkve, saj je niso mogli kar tako obiti.

Vedeti moramo namreč, da ima Cerkev od začetka v svojih vrstah moža, velikega apostola narodov sv. Pav-

la, ki je veliko prepotoval, pisal ter vzpodbujal vernike k neprestanemu krotenju strasti z vestnim in neutrudnim podvrženjem telesa — tudi s športom. Od starih Grkov si je prisvojil geslo »zdrav duh v zdravem telesu«, ki ga tolikokrat čujemo v naši vsakdanjosti. Njegova je tudi trditev, ki jo je pozneje nekoliko po svoje prikrojil obuditelj modernih olimpijskih iger Francoz Pierre De Coubertin: »Ni važno zmagati, ampak udeležiti se tekem.«

Poročati moramo o resnici z lju-beznijo! To je bilo načelo sv. Pavla. Veljavno je bilo takrat in velja še danes. Velja za časnikarje nasplošnem, kot tudi za športne poročevalce in velja tudi za naše zamejske novinarje.

Pavlovo naročilo pa velja končno nam vsem, da kot javni klicarji znamo pravilno ceniti pestro obveščanje in da tega znamo pravilno posredovati tudi drugim. Zato naj za zaključek spregovori apostol narodov:

»Ali ne veste, da tisti, ki v tekališču tekajo, sicer vsi tečejo, pa le eden dobi nagrado? Tako tecite, da jo dosežete. Vsak pa, kateri tekmuje, se zdržuje vsega: oni, da prejmejo minljiv venec, mi pa neminljivega. Jaz torej tako tečem, ne kakor na slepo; tako se borim, ne kakor bi mahal po zraku; marveč zatiram svoje telo in ga devljem v sužnost, da bi, ko oznanjam evangelij drugim, sam ne bil zavržen« (1 Kor 9, 24-27).

KNJIŽNA ZBIRKA ZA LETO 1976

KOLENDAR 1976

Lir

A. Kobal, SVETOVNI POPOTNIK PRIPOVEDUJE - II. del

3.000

J. Kragelj, MOJA TOLMINSKA - Zbirka črtic. Ilustriral T. Kralj

4.000

PRIMORSKI SLOV. BIOGRAFSKI LEKSIKON - 2. snopič

2.500

3.000

Cena celotne zbirke: 6.000 lir ali 12 USA dolarjev.

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

34170 Gorica - Gorizia
Riva Piazzutta, 18
Tel. (0481) 83-177

Cenik knjig Goriške Mohorjeve družbe

Goriška Mohorjeva družba (GMD) obstaja že več kot 50 let; v teh desetletjih je izdala nad en milijon knjig; nekatere od teh je še mogoče dobiti, zato mislimo, da je primerno, da javnost obvestimo o knjigah, ki so še na razpolago. V zalogi imamo tudi nekatere knjige drugih založb, ki smo jih prejeli v prodajo.

Na voljo so naslednje knjige:

	Lir
Abram Jože, MOJA TRENTA (GMD 1972) - Planinski spisi. Knjiga je opremljena z lepimi fotografijami.	1.800
Ackermann F. H., GOBAVI LORD (GMD 1971) - Življenje znanstvenika W. Thomsona, ki je umrl na otoku gobavih.	800
Albrand Martha, DOLGA NOČ ČAKANJA (GMD 1973) - Zgodba se dogaja med drugo svetovno vojno.	1.500
Beličič Vinko, MED MEJNIKI (GMD 1971) - Zbirka črtic.	1.000
Finžgar F. S., PREROKOVANA (1963) - Zgodba gorenjske vasi med obema vojnama.	1.200
Finžgar F. S., STRICI (GMD 1932) - Kratka povest.	200
Goriška Mohorjeva družba, ZBORNIK GMD (1974) - Izdan ob 50-letnici GMD	1.000
Grivški F., VOZNIKI (GMD 1940) - Povest.	500
Hünermann Wilhelm, BOG GA JE POKLICAL (GMD 1964) - Življenje borca za pravice delavcev.	1.000
Jaklič F. - Šolar J., BARAGA (Moh. družba, Celje 1968) - Življenjepiš, izdan ob stoletnici Baragove smrti.	1.000
Janežič Stanko, TRŽAŠKI OBRAZI (GMD 1968) - Slike in zgodbe.	1.000
Janežič Stanko, RADOST ŽIVLJENJA (GMD 1966) - Duhovne misli za nedelje in praznike.	1.200
Janžekovič Janez, SMISEL ŽIVLJENJA (Moh. družba, Celje 1966) Razmišljanja o smislu življenja in vsega, kar človek gradi.	2.000
Jenko Janez, DRUŽINSKA SREČA (Ljubljana 1974) - Pisatelj govori prek oseb, ki opisujejo svoje doživljanje in izkušnje v ljubezni, družini in vzgoji.	1.000
Jereb Stanko, GOZDNA DIVJAČINA (GMD 1944) - Slike iz živalskega sveta.	300
Jezernik M., RIM, ATENE, NAIROBI (GMD 1963) - Opis potovanja po Afriki.	600

Jurčič Josip, DESETI BRAT (Moh. družba, Celje 1967) - Znana slovenska povest.	1.000
Kacin Anton, PISANO POLJE (Trst 1932, samozaložba) - Zbirka pesmi in črtic.	500
Kanduš Marjana, NA OBALAH MORJA (GMD 1975) - Zgodba mladega tržaškega dekleta.	1.000
Klinec Rudolf, ZGOD. GORIŠKE NADŠKOFIJE (GMD 1951)	800
Klinec Rudolf, ZGODOVINA GMD (1967) - Zgodovina in publikacije GMD od njene ustanovitve do leta 1967.	2.000
Kobal Andrej, SVETOVNI POPOTNIK PRIPOVEDUJE - 1. del (GMD 1975) - Opis doživljajev in potovanj po vseh delih sveta, 2. del 4.000 lir - 1. in 2. del 7.000 lir ali 12 USA dol.	4.000
Kozar Lojze, PAJKOVA MREŽA (Moh. družba, Celje 1968) - Zgodba o mladem slovenskem dekletu, ki je služila v Franciji.	1.000
Kravos Josip, KUŠTRAVA GLAVA (GMD 1972) - Domače in zabavne zgodbe.	1.000
Kunčič Mirko, PISANI VRTILJAK (GMD 1969) - Pesmi in zgodbe za mladino.	1.000
Lipičnik France, NARODOPISNE ČRTICE (Moh. družba, Celje 1966) - Zbirka črtic.	1.000
Lovrenčič J., TRI BOŽJE POTI (GMD 1944) - Svete Višarje, Sveta gora, Brezje.	300
Lovrenčič J. in Pregelj I., VALENTIN STANIČ (GMD 1973) - Zapiski in gradivo o V. Staniču.	2.000
Mikuletič F., INTERNATITIS (GMD 1974) - Kronika vojnega interniranca, spisana leta 1943 v taborišču	1.500
Močnik Hubert, SPOMINI IN IZKUSTVA (GMD 1971) - Pisatelj je knjigo sestavil iz zgodovinskih podatkov in dokumentov ter iz lastnih spominov.	1.500
Novak Alojzij, BESEDA ŽIVLJENJA (GMD 1964) - Novi način razlage Jezusovega nauka.	800
Piščanc Zora, ANDREJKA (GMD 1961) - Roman.	1.000
Pregelj Ivan, GLORIOSA (GMD 1961) - Povest.	1.000
PRIMOSKI SLOV. BIOGRAFSKI LEKSIKON - 1. snopič	1.700

Rossano Peter, UPANJE, KI JE V NAS - Kratek oris katoliškega nauka.	500
Rotman G. Th., NESREČE GOSPODA KOZAMURNIKA (GMD 1956) - Smešna povest s slikami.	500
Saksida Zora, MAMI, 1. in 2. del (GMD 1965-66) - Povest.	2.000
Sorli Ljubka, IZBRANE PESMI (GMD 1973) - Zbirka pesmi in sonetov goriške pesnice.	2.000
Theuerschuh Ivan, VEČ SONCA V NAŠE DRUŽINE (GMD 1972) Družina, vloga staršev, vzgoja mladine.	1.000
Trstenjak Anton, ČLOVEK V STISKI (Moh. družba, Celje 1960) Prispevki k psihologiji osebnega svetovanja.	1.000
Truhlar Vladimir, POKONCILSKI KAT. ETOS (Moh. družba, Celje 1967)	1.000
Ukmar Jakob, MARIJOLOGIJA (GMD 1969) - Nauk o M. B.	1.000
Ukmar Jakob, KRATKA ZGODOVINA CERKVENIH ZBOROV (1963)	600
Zübek L'Udo, SKRITI VIR (GMD 1969) - Novela o nastanku oltarja mojstra Pavla iz Levače.	1.200
Wynovska Maria, MOČ LJUBEZNI (Ognjišče, Koper 1967) - Življenje patra Maksimilijana Kolbeja.	500
De Wohl Louis, ZEMLJA JE OSTALA ZA NAMI (GMD 1967) Roman.	1.500

Cena knjig je nakazana v lirah. Za inozemstvo velja odgovarjajoča vrednost v dolarjih ali drugi valuti. Dodati je treba vedno tudi poštnino.

Knjige lahko naročite naravnost na našem naslovu ali pa pri naših poverjenikih v tujini. Naročila sprejemajo tudi:

za *Avstralijo*: p. Bazilij - P. O. Box 197 - Kew, Victoria 3101

za *ZDA*:

Slovenska pisarna 6304 St. Clair Ave - Cleveland 44103

League S. A. Inc - Book Department - P. O. Box 32 - Brooklyn - N. Y.

za *Avstrijo*: Mohorjeva družba v Celovcu - Viktringer Ring 26 - 9020 Klagenfurt

za *Argentino*: Slovenska dušnopastirska pisarna - Ramon Falcon 4158 Buenos Aires

Kazalo

Kalendarij	1-27
Slovenska skupnost v Gorici (<i>a. b.</i>)	28
Socialistični in krščanski humanizem (<i>Kazimir Humar</i>)	29
Sprememba na tržaškem škofijskem sedežu	33
Bog (<i>Alfonz Cuk</i>)	36
Evropa trideset let po osvoboditvi (<i>M. P.</i>)	37
Iz kulturne zakladnice (<i>Martin Jevnikar</i>)	44
Spomnili smo se vojnih žrtev (<i>Dušan Jakomin</i>)	58
Moji spomini na dr. Kralja (<i>Teofil Simčič</i>)	61
Prevodi nekaterih spisov GMD v tuje jezike (<i>Ferdinand Kolednik</i>)	66
Simon Gregorčič ob 70-letnici njegove smrti (<i>Mirko Mazora</i>)	70
Beseda o škofijskem konviktu v Trstu (<i>Angel Kosmač</i>)	74
»Kar sem videl z očmi, s srcem in razumom, nisem zatajil« (<i>V. Beličič</i>)	80
Usoda protestantske tiskarne v Urachu (<i>Jožko Markuža</i>)	81
Msrgr. Albin Kjuder (<i>Ivan Tavčar</i>)	85
Pri-di sem! (<i>Vinko Beličič</i>)	90
Msrgr. Leopold Oigoj (<i>Rudolf Klinec</i>)	93
Biti ženska (<i>Bruna Pertot</i>)	100
Ob svežem grobu dr. Alfonza Čuka (<i>Rudolf Klinec</i>)	104
Beležnice skladatelja Vinka Vodopivca (<i>Jožko Kragelj</i>)	111
Usodna zamenjava (<i>Zora Piščanc</i>)	118
O psihiatriji v Gorici (<i>Bernard Spacapan</i>)	124
Skozi december, skozi maj (<i>Vinko Beličič</i>)	126
Goriški glasbenik E. Komel (1875-1960) ob stoletnici rojstva (<i>A. Bratuž</i>)	129
Prof. Radu Bednaríku v spomin (<i>Rudolf Klinec</i>)	134
Najmanjše okamnine s Primorske (<i>Jernej Pavšič</i>)	138
Okamenele ribe pri Komnu in Mrzleku (<i>Rajko Pavlovec</i>)	140
Ob petnajstletnici dušnopastirskih tečajev (<i>F. M.</i>)	146
Dušan Černe, časnikar in javni delavec	147
Castni kanonik msgr. Valentin Birtig	148
CQ-Kanal 7 (<i>K. Mučič</i>)	149
Neustrašeni vojak Jožef Tomšič iz Boškinov (<i>Anton Prinčič</i>)	151
Dr. Anton Breclj (<i>l. z. Fervidus</i>)	152

Dr. Henrik Tuma (<i>l. z. Fervidus</i>)	154
Josip Velikanje: hajdučki pop (<i>Leopold Jurca</i>)	156
Mama, kje si? (<i>Jožko Kragelj</i>)	171
Predsednik deželnega odbora o italijansko-jugoslovanskih odnosih	178
Sročanje v Ukvah (<i>Harjet Dornik</i>)	181
V Škedinju v preteklem letu (<i>d. j.</i>)	182
Kulturna sezona 1974-75 na Goriškem	184
Prosvetna dejavnost na Tržaškem (<i>M. M.</i>)	188
Bevkova pisma Finžgarju (<i>Jože Dolenc</i>)	191
Finžgarjeva in Pogačnikova pisma Bevku	199
Opombe	212
Kristjani in šport (<i>Aleksander Mužina</i>)	214
Cenik knjig Goriške Mohorjeve družbe	217

Pesmi

Razmišljenje 1975 (<i>Ljubka Sorli</i>)	31
Tolminski motiv (<i>Ljubka Sorli</i>)	41
Kje so dragi (<i>Ljubka Sorli</i>)	43
Kraške skale (<i>Albert Miklavec</i>)	46
Zalost (<i>Ljubka Sorli</i>)	49
Padlim za svobodo (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	51
Rižarna (<i>Albert Miklavec</i>)	57
Kraški večer (<i>Albert Miklavec</i>)	69
Božič na kraškem bregu (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	79
Moji sestri Marici (<i>Ljubka Sorli</i>)	101
Kraške noči (<i>Albert Miklavec</i>)	113
Jesen (<i>Albert Miklavec</i>)	115
Pesem kraških borov (<i>Albert Miklavec</i>)	128
Marjetica (<i>Mirko Mazora</i>)	133
Kraški klanci (<i>Albert Miklavec</i>)	145
V mramoru sklesan spomin (<i>l. z. Fervidus</i>)	153
Naše gore list (<i>l. z. Fervidus</i>)	155
Mami (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	180
Konec mejá (<i>Predzanamejski</i>)	183
Popravek (<i>Predzanamejski</i>)	195

REGISTRIRANO NA SODIŠČU V GORICI, DNE 26. 8. 1968 - ŠTEV. 3080
ODGOVORNI UREDNIK: DR. KAZIMIR HUMAR

UREDIL UREDNIŠKI ODBOR